

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

CİLT: 22 SAYI: 55 NİSAN - HAZİRAN 2022

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Hakemli Araştırma Dergisi

Sahibi

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına
Ahmet Abdullah SEZEN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Dr. Emre TÖRE

Yönetim ve İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A
Çankaya – ANKARA
e-posta: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr
web: <http://dergipark.gov.tr/spcd>

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

ISSN

2148-9424

E-ISSN

2651-4265

Grafik Tasarım / Uygulama

Salih AYVALLI

Yapım

Ankara Ardiç Kağıtçılık
Zübeyde Hanım Mh. Kazım Karabekir Cad. 37/21 Altındağ / ANKARA
Tel: 0312 384 10 12

Baskı Adedi

500

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.
© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi üç (3) ayda bir yayımlanır.

TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.

SOBIAD Index tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

CİLT: 22 SAYI: 55 NİSAN - HAZİRAN 2022

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

EDİTÖR YARDIMCISI

Bengü ÇIKRIK ERKEN

YAYIN KURULU

- Doç. Dr. Yusuf ALPAYDIN * Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Harun CEYLAN * Yalova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üye. Nergis DAMA * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üye. Zeki KARATAŞ * Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üye. Aslıhan NİŞANCI * Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. M. Merve ÖZAYDIN * Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Emrah AKBAŞ * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK * Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ALPER * Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay ERGENE * Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU * Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat MURAT * Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR * Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL * Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Hür Mahmut YÜCER * Sağlık Bilimleri Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŐMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazıŐmalarınız için:

Bengü ÇIKRIK ERKEN

e-posta:spcdergisi@aile.gov.tr

EDİTÖRDEN

Kıymetli Okurlarımız,

2022 senesinin ikinci sayısı olan 55. sayımızla yeniden karşınızdayız. Bu sayıda da Bakanlığımızın ana hizmet birimlerinden aile, kadın, çocuk, yaşlı ve engelli gibi alanlara dair çalışmalar çoğunlukta. Toplumsal değişme süreci içinde yaşanan sosyal hareketliliğin, güncel gelişmelerin yapılan akademik çalışmalarla inceleme konusu edilmesi sosyal sorunların çözümüne katkı sunması açısından önem arz ediyor. Yaşlılık, evlenme, göç, ebeveyn tutumları gibi dinamiklerin bu çerçevede ele alındığı çalışmaları, alana ve alanyazına yapacağı katkılar açısından önemsedığımızı belirtmek istiyoruz.

Bu sayımızda 8 çalışmaya yer veriyoruz.

İlk çalışma Şerif UZUNASLAN ve Elif GÖKÇEARSLAN tarafından kaleme alınan “Kültürel Yetkinlik Kendini Değerlendirme Ölçeği: Türkçeye Uyarlanması, Geçerlik Ve Güvenilirlik Çalışması” isimli makaledir. Bu çalışmada, Leung ve Cheung tarafından geliştirilen “ASK Cultural Competency Self-Assessment Scale” (Kültürel Yetkinlik Kendini Değerlendirme Ölçeği) adlı ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik açısından uygulaması ele alınmaktadır. Türkçeye uyarlanan ölçek sosyal hizmet alanında ve diğer insani hizmet alanlarında çalışan meslek elemanlarının kültürel yetkinlik düzeylerini değerlendirmek amacıyla kullanılacak olan veri toplama aracının geçerlik ve güvenilirlik çözümlenmelerini içermektedir. Bu çalışmayla ölçeğin hem bütün hem de alt ölçeklere ilişkin iç tutarlılık katsayılarının yüksek düzeylerde olduğu görüldüğü ve sosyal hizmet uzmanlarının, alan öğrencilerinin ve diğer insani hizmet sunan meslek elemanlarının kültürel yetkinlik düzeylerini belirlemede kullanılabilecek, geçerli, güvenilir bir araç olduğu sonucuna ulaşıldığı ifade edilmektedir.

“Proje Çocuklar ve Helikopter Ebeveynler Üzerine Bir Analiz ” isimli Ayşe Müge YAZGAN tarafından yapılan çalışma derginin ikinci makalesidir. Çalışmada anne baba olarak ebeveynlerin sosyo-kültürel ve sosyo- demografik yapılarının öz yeterlilikleri bağlamında analiz edilmesi konu edilmektedir. Araştırmanın örnekleme 2018-2019 akademik yılları arasında İstanbul ilinde özel ve devlet okulu olmak üzere 92 okul öncesi öğrencinin ebeveynlerinden oluşmaktadır. Araştırma, İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin ve okul Müdürlüklerinin onayı ile yapılmıştır. Araştırmada, araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, Aile Hayatı Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği, Olgu bilim Deseni kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırmada betimsel bir çalışma ile tarama modeli kullanılarak, bulgular ve tartışma bölümü sahadan elde edilen veriler sonucunda anket formunda yer alan sorular yüzde ve frekansları hesaplanarak tablolar halinde sunulmaktadır. Ulaşılan bulgular arasında aşırı koruyucu olan annelerin, çocuklar için alınan kararlarda babalardan daha çok etkili oldukları görüldüğü, aile içi ilişkilerde annelerin demokratik bir tutum içerisinde eşitlik açısından yüksek bir performans gösterebilir dahi kendilerinin çocukları üzerinde sıkı disiplin uyguladığının gözlemlendiği dile getirilmektedir.

Derginin üçüncü makalesi “*Main Economic Factors Affecting The Determination of Happiness: A Research on Turkey*” ismiyle Ceren PEHLİVAN, Ferhat ÖZBAY ve Nergis TOSUN birlikte yaptıkları çalışmadır. Bu çalışmada sağlık, eğitim ve hane halkı gelirin mutluluk üzerindeki etkisinin incelemesi konu edilmektedir. Çalışmada 2004-2019 dönemi için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanmış olan Yaşam Memnuniyeti Anket verilerinden yararlanılmıştır. Sıralı Logit yönteminin kullanıldığı çalışmada, yapılan regresyon analiziyle değişkenlere ait katsayılar yorumlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda mutluluk üzerindeki en büyük etkiye sağlığın sahip olduğu görülmüştür. Gelirin mutluluk üzerinde istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir etkiye sahipken eğitimin negatif bir etkiye sahip olduğu fakat istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığı anlaşılmıştır.

Dördüncü çalışma Selen GÖKSAL ve Filiz KÜNÜROĞLU’nun birlikte kaleme aldığı “*Sosyal Değişim İçin Göçmenlerin Sesi: Göçmenlerin Politik Katılımına Sosyal Psikolojik Bakış*” isimli makaledir. Bu çalışmada, göçmenlerin politik katılımındaki dinamik incelenmiş ve bu sürece grup düzeyinde ve bireysel düzeyde etki eden faktörler derlenmiştir. Grup düzeyi değişkenleri arasında sosyal adaletsizlik, etkililik algısı, sosyal kimlik ve gruplar arası temas gibi faktörlerin göçmenlerin politik katılımı üzerindeki etkilerine, bireysel farklılıklar arasında ise eğitim, cinsiyet, kuşak gibi bireysel özelliklere odaklanılmıştır. Son olarak, geçmiş çalışmaların sınırlılıkları tartışılmış ve gelecek çalışmalarda göz önünde bulundurulması gereken konulara dikkat çekilmiştir.

Hatice ODACI, Emine ÜLKEN ve Kenan BÜLBÜL tarafından kaleme alınan “*Tek Ebeveyn Olan Annelerin Bilişsel Esneklikleri ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişki: Psikolojik Sağlamlığın Aracı Rolü*” isimli çalışma derginin beşinci makalesidir. Çalışmada tek ebeveyn olan annelerin bilişsel esnekliği ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın aracı rolünün değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada Kişisel Bilgi Formu, Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Yetişkin Yaşam Doyumu Ölçeği ve Bilişsel Esneklik Envanteri kullanılmıştır. Bu çalışma, yaşları 21 ile 75 arasında değişen ve yaşları ortalaması 41.97 (SS= 9.40) olan 265 tek ebeveyn olarak çocuklarıyla yaşamlarını sürdürmekte olan annelerle yürütülmüştür. Yapılan analizler sonucunda, bilişsel esneklik, yaşam doyumu ve psikolojik sağlamlık arasında anlamlı pozitif ilişkilerin olduğu; bilişsel esneklik ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın kısmi aracı rol üstlendiği gözlenmiştir. Bilişsel esnekliğin çalışma durumu, gelir düzeyi ve psikiyatrik ilaç kullanımı durumuna göre; psikolojik sağlamlığın çalışma durumu, gelir düzeyi, psikolojik destek alma ve psikiyatrik ilaç kullanma durumuna göre; yaşam doyumunun eğitim durumu, çalışma durumu ve gelir düzeyine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur.

Derginin altıncı makalesi “*Kaçarak Evlenen Kadınların Yaşam Deneyimlerinin İncelenmesi*” ismiyle Hatice Kübra DOĞANCI ve Tarık TUNCAY tarafından kaleme alınan çalışmadır. Çalışmada, kaçarak evlenen kadınların kök aileleri içinde karar alma süreçlerine katılımının, aile içinde cinsiyete dayalı iş bölümünün, toplumun kadın ve erkeğe atfettiği rollerinin, kadınların eğitimde kalma sürelerinin ve problemlerle başa çıkma stratejilerinin, ebeveyn tutumlarının ve sosyokültürel kodların kadınların evlenmek amacıyla evden ayrılmasıyla bağlantısının, kaçarak evlenme aşaması ve sonrasında oluşan yaşam deneyimlerinin keşfedilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma evreninden yola çıkarak ulaşılan bulgular arasında, kaçarak evlenmenin, kaçarak evlenen kadınların eşleri ve eşlerinin aileleri açısından ekonomik ve toplumsal bazı kazançları olduğu için tercih edilebildiği; ancak kaçarak evlenen kadınların evlilik şekillerinin, evlilik sürecinde ve hayatlarının geri kalanında onları olumsuz yönde etkileyebileceği, kadınların kaçarak evlenme tercihlerinden kaynaklı olarak suçluluk ve pişmanlık duyabileceği eşleri ve eşlerinin aileleri ile kurdukları ilişkilerinde kaçarak evlenmelerinin kendileri açısından genellikle sözlü ve psikolojik şiddet boyutundaki yansımaları nedeniyle dezavantaj yaşayabildikleri ifade edilmektedir.

Derginin yedinci çalışması “*Çocuk Hakları Sözleşmesine Taraf Olmayan Ülke: Amerika Birleşik Devletleri*” ismiyle Fikret YAMAN tarafından kaleme alınan makaledir. Çalışmada 1990 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi ele alınmakta bu sözleşmenin hazırlanmasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin aktif olarak yer aldığı ve diğer ülkelerin

Sözleşmeyi imzalaması ve onaylaması için girişimlerde bulunduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte, ABD'nin, BM üyesi bütün ülkeler (196 ülke) içinde Sözleşmeye taraf olmayan tek ülke olduğu ABD, Sözleşmenin hazırlanmasındaki öncü rolü ve yöneltilen bütün eleştirilere rağmen Sözleşmeye taraf olmama tutumunu sürdürmesine gerekçe olarak gösterilen aile kurumuna zarar verme ve ebeveynlerin çocuklarını kendi inançlarını göre yetiştirme hakkını ihlal etme gibi iddialar ele alınmaktadır.

Derginin son makalesi Emine AKBAYRAK ve Ümmügülsüm AYSAN tarafından yapılan “*Yaşlı Perspektifiyle Yerinde ve Başarılı Yaşlanma*” isimli çalışmadır. Bu çalışmada yaşlıların başarılı yaşlanmaya dair algılarının ve yerinde yaşlanma ile ilgili tutumlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma İstanbul'un Kadıköy ilçesinde 20 (10 kadın, 10 erkek) yaşlı yetişkinle gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; araştırma grubundaki çoğu yaşlının kendi yaşlanma dönemlerine ilişkin tutumlarının oldukça olumlu olduğu, evli olmanın ve mesleki deneyimin başarılı yaşlanma sürecine olumlu katkı sağladığı ifade edilmektedir. Sosyal ilişkiler, sağlık, bağımsızlık ve aktif yaşam başarılı yaşlanma için gerekli görülmüştür. Yerinde yaşlanma ise yaşlıların çoğunluğu tarafından tercih edilmekte ve başarılı yaşlanma ile ilişkilendirilmektedir. Yerinde başarılı yaşlanma için yaşlıya uygun düzenlenmiş fiziki ve sosyal çevre ile evde destek hizmetlerinin varlığının elzem görüldüğü dile getirilmektedir.

Çalışmaların faydalı olması temennisiyle iyi okumalar, selamlar...

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ
Editör

İÇİNDEKİLER

- Kültürel Yetkinlik Kendini Değerlendirme Ölçeği: Türkçeye Uyarlanması, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması
Ask Cultural Competency Self-Assessment Scale: Adaptation to Turkish, Validity and Reliability Study211
Şerif UZUNASLAN, Elif GÖKÇEARSLAN
Araştırma Makalesi
- Proje Çocuklar ve Helikopter Ebeveynler Üzerine Bir Analiz
An Analysis on Project Children and Helicopter Parents227
Ayşe Müge YAZGAN
Araştırma Makalesi
- Main Economic Factors Affecting The Determination of Happiness: A Research on Turkey
Mutluluğun Belirlenmesinde Etkili Olan Temel Ekonomik Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Araştırma259
Ceren PEHLİVAN, Ferhat ÖZBAY, Nergis TOSUN
Araştırma Makalesi
- Sosyal Değişim İçin Göçmenlerin Sesi: Göçmenlerin Politik Katılımına Sosyal Psikolojik Bakış
The Voice of Immigrants for Social Change: A Social Psychological View on the Political Participation of Immigrants.....277
Selen GÖKSAL, Filiz KÜNÜROĞLU
Derleme
- Tek Ebeveyn Olan Annelerin Bilişsel Esneklikleri ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişki: Psikolojik Sağlamlığın Aracı Rolü
Relationship Between Cognitive Flexibility and Life Satisfaction of Single Parent Mothers: Mediating Role of Resilience305
Hatice ODACI, Emine ÜLKEN, Kenan BÜLBÜL
Araştırma Makalesi
- Kaçarak Evlenen Kadınların Yaşam Deneyimlerinin İncelenmesi
Exploring The Experiences Of Women Eloping With Someone For Marriage339
Hatice Kübra DOĞANCI, Tarık TUNCAY
Araştırma Makalesi
- Çocuk Hakları Sözleşmesine Taraf Olmayan Ülke: Amerika Birleşik Devletleri
The United States of America: Country That Has Not Ratified The U.N. Convention on The Rights of The Child377
Fikret YAMAN
Derleme
- Yaşlı Perspektifiyle Yerde ve Başarılı Yaşlanma
Successful Aging in Place From The Perspective of The Elderly399
Emine AKBAYRAK, Ümmügülsüm AYSAN
Araştırma Makalesi

KÜLTÜREL YETKİNLİK KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ: TÜRKÇEYE UYARLANMASI, GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Şerif UZUNASLAN¹
Elif GÖKÇEARSLAN²

Öz

Bu çalışmada, Leung ve Cheung (2013) tarafından geliştirilen “ASK Cultural Competency Self-Assessment Scale” adlı ölçek, ölçeğin geliştiricilerinden gerekli izinler alınarak Türkçeye uyarlanmıştır. Çalışma grubunu sosyal hizmet alanında aktif olarak çalışan 246 sosyal hizmet uzmanı oluşturmaktadır. İç tutarlılık katsayısı (Cronbach’s alpha) ölçek bütünü için 0,952; tutum değerlendirme boyutu için 0,875; beceri değerlendirme boyutu için 0,864 ve bilgi değerlendirme boyutu için 0,926 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik işlemlerini sağlamak amacıyla %27’lik alt ve üst gruplar arasındaki farklar incelenmiştir. Yapılan çözümlemede (t (130):21,93, p<.01) alt ve üst gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılıklar bulunduğu gözlenmiştir. Faktör yapısının belirlenmesinin ardından orijinal ölçeğe uyumunun incelenmesi amacıyla, doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Çözümlemeler sonucunda, X2 değerinin serbestlik derecesine oranının istenilen aralıkta olduğu (X2/sd= 3,94), ölçeğin uyum indekslerinin istenen aralıkta olduğu (TLI: 0,982; CFI:0, 980, GFI: 0,985, RMSEA: 0,067) görülmüştür. Ölçeğin, sosyal hizmet uzmanlarının, alan öğrencilerinin ve diğer insani hizmet sunan meslek elemanlarının kültürel yetkinlik açısından kendilerini değerlendirme durumlarını belirlemede kullanılabilecekleri, geçerli, güvenilir bir araç olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Kültürel Yetkinlik Kendini Değerlendirme Ölçeği, Geçerlilik, Güvenirlik, Müracaatçı

¹ Arş. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, İ.İ.B.F., Sosyal Hizmet Bölümü, E-Posta:serifuzunaslanfb@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9242-3128

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-Posta: elifgokcearslan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8627-5985

UZUNASLAN, Ş., GÖKÇEARSLAN, E. (2022). Kültürel Yetkinlik Kendini Değerlendirme Ölçeği: Türkçeye Uyarlanması, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 22(55), 211-226. DOI:10.21560/spcd.vi.1020010

ASK CULTURAL COMPETENCY SELF-ASSESSMENT SCALE: ADAPTATION TO TURKISH, VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

Abstract

In this study, the scale named “ASK Cultural Competency Self-Assessment Scale” developed by Leung and Cheung (2013) was adapted to Turkish by obtaining the necessary permissions from the developers of the scale. The working group consists of 245 social workers actively working in the field of social work. The internal consistency coefficient calculated as 0,952 for the whole scale. Cronbach's alpha values calculated as 0,875 for the attitude evaluation dimension, 0,864 for the skill assessment dimension and 0,926 for the knowledge assessment dimension. The differences between the 27% lower and upper groups were examined in order to ensure the reliability procedures. In the analysis it was observed that there were statistically significant differences between the lower and upper groups ($t(130):21,93, p<,01$). After determining the factor structure, confirmatory factor analysis was conducted to examine the compatibility with the original scale. As a result of the analysis, it was noticed that the ratio of the χ^2 value to the degree of freedom is in the desired range ($\chi^2 / sd = 3,94$), and it was observed the fit indices of the scale are in the desired range (TLI: 0,9822; CFI: 0,980, GFI: 0,985, RMSEA: 0,067). The scale is considered to be a valid, reliable tool that can be used to determine the self-assessment status of social workers, field students and other humanitarian professionals in terms of cultural competence.

Key Words: *Social work, ASK Cultural Competency Self-Assessment Scale, Client, Validity and Reliability*

GİRİŞ

Küreselleşme, savaş, iklim, sağlık, eğitim ve daha birçok nedenden dolayı yaşanan uluslararası göç 20. yüzyılın sonundan itibaren dünya çapında daha yoğun şekilde yaşanmaktadır. Bu durum toplumları gün geçtikçe çok kültürlü ve çok çeşitli hale getirmektedir. Türkiye’de ise 2011 yılında Suriye’den gelen son göçle birlikte nüfusundaki kültürel ve etnik nüfus çeşitliliği artmıştır. Türkiye’de ikamet eden göçmen ve mülteci sayısı 5 milyon 678 bin 800 kişiye ulaştığı tahmin edilmektedir (DESA, 2019). Değişen bu yapı, birçok meslekte olduğu gibi sosyal hizmet mesleği için de mevcut müracaatçı çeşitliliğine ve farklı kültürlere yönelik uygun hizmet sunma gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum insani hizmet sunumlarında müracaatçının ve toplumdaki diğer halkların kültürlerini anlamının önemini ortaya koymaktadır (Uzunaslan ve Gökçearslan, 2019). Kültür; duygu, düşünce, davranış, dil, iletişim becerileri, alışkanlıklar, inançlar ve değerleri kapsayan bütüncül bir insan davranış kalıbı olarak tanımlanmaktadır. Kültür, bir grubun ve topluluğun içindeki üyeler arasında anlamlar, değerler yaratmakta ve iletmektedir (Geertz, 2010). Üyelerine dünyayı görmeleri için özel bir merceğe sunmaktadır. Aynı zamanda kültür bireyin yardım arayışını, sağlığa ve hastalığa bakışını, tedavi anlayışını, iyilik durumunu, inanç sistemini, insani hizmetleri kullanmaya yönelik davranışlarını ve tutumlarını etkilemektedir (Olsen, Bhattacharya and Scharf, 2006). Kültür, bu kapsamda bir insani hizmet alanı olan sosyal hizmete yönelik bireylerin yaklaşımlarını da etkilemektedir. Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanları müracaatçıyla ilgili değerler ve inançlar dahil olmak üzere müracaatçının dahil olduğu kültürel bağlamı anlaması, sunulan hizmetleri bu doğrultuda uygun şekilde yönetebilmesi ve desteklemesi gerekmektedir (Levin-Keini and Shlomo, 2017). Sosyal hizmet uzmanları farklı kültürel geçmişlere ve değerlere sahip çokkültürlü müracaatçıların uygulama sırasında karşılaştıkları önyargı, ayrımcılık ve engelleri iyileştirerek, eşitsizliği azaltmak için sorunsuz bir şekilde etkileşime girmesi önemlidir (Nguyen and ark., 2020). Ayrıca farklı kültürleri kabul edip anlaması gerekmektedir. Bu, kültürel yetkinliğe sahip sosyal hizmet uzmanına duyulan ihtiyacı da ortaya koymaktadır (Feize, 2015; Alizadeh and Chavan, 2016). Birey, grup ve topluluklara dair kültürel yetkinlik eksikliği onlara yönelik savunuculuk, hizmet sunumu, güçlendirme ve destekleme becerilerini engelleme bilmektedir.

Kültürel yetkinlik, toplumsal çeşitlilik konusunda farkındalık, duyarlılık ve bilgili bir şekilde çalışma becerisi kazandırmaktadır. Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Ulusal Birliği'ne (NASW, 2015) göre kültürel yetkinlik; bireylerin, sistemlerin, kültürlerin, dillerin, sınıfların, ırkların, etnik geçmişlerin, dinlerin ve diğer çeşitlilik faktörlerinin üyelerine saygıyla ve etkili bir şekilde karşılık verme süreci anlamına gelmektedir. Bir diğer yaygın tanıma göre ise kültürel yetkinlik; bireylerin, kurumların ve hizmet sunum sistemlerinin çokkültürlü durumlarda etkili bir şekilde hizmet sunmasını sağlayan uyumlu davranışlar, tutumlar ve politikalar kümesidir (Cross, 1989). Kültürel yetkinliğe sahip sosyal hizmet uzmanları kültür, etnik köken, toplumsal cinsiyet ve farklı cinsel yönelimler ile ilgili konulara duyarlıdır ve etkili iletişim becerileri, kültürel koşullar hakkında kabul edilebilir düzeyde bilgiye sahip olması beklenmektedir (Edwards, 2016). Kültürel yetkinlik; sosyal hizmet, tıp, hemşirelik, psikoloji gibi insani hizmet alanlarının yanı sıra işletme, pazarlama ve uluslararası ilişkiler gibi diğer akademik alanlarda da önemli bir kavram olarak kabul edilmekte ve gerekli olduğu belirtilmektedir (Henderson and ark., 2018). Etik ve etkili hizmet sağlamanın önemli bir faktörü olarak kabul edilmektedir. Kültürel yetkinlik kapsamında sosyal hizmet uzmanlarından; öz farkındalığa, kültürel farkındalığa, diğer kültürleri anlamak için kültürel bilgiye, kültürel farklılıklara saygı duymak ve kabul etmek için kültürel duyarlılığa ve değerlere, kültürler arası iletişim becerilerine ve eleştirel yaklaşıma sahip olmaları istenmektedir (Rosen and ark., 2017). Bu kapsamda sosyal hizmet eğitiminin çokkültürlü müfredatı kapsayacak şekilde sosyal hizmet öğrencilerinin ve uzmanlarının kültürel yetkinlik konusunda güçlendirilmesi ve desteklenmesi önemli görülmektedir (Akarçay Ulutaş, 2020; Arat and Kerelian 2017). Fakat sosyal hizmet uzmanlarının ve öğrencilerinin ihtiyaç duyduğu kültürel yetkinliğin kazandırılması için gerekli olan müfredat ve program geliştirmenin yanı sıra kültürel yetkinlik düzeyini belirleyen ve değerlendiren ölçme araçlarının geliştirilmesi de gerekmektedir (Jani and ark., 2016; Simmons and ark., 2008). Çokkültürcü sosyal hizmet, baskı karşıtı sosyal hizmet, eşitlik ve çeşitlilik, uluslararası sosyal hizmet gibi derslerin öğrenme çıktısı olarak gelişmesi beklenen kültürel yetkinliği ölçmek için bir ölçme aracının geliştirilmesi ve uyarlanması önemlidir (Abe, 2019; Shaikh, 2018; Sousa and Almeida 2016; Nadan, 2016; Lum, 2010; Nayalund, 2006). Şimdiye kadar sosyal hizmet

öğrencilerinin kültürel yetkinlik düzeyini değerlendirmek için yurtiçinde doğrudan sosyal hizmet alanında kullanılmak üzere geliştirilmiş ya da uyarlanmış bir ölçme aracı bulunmamaktadır. Bu nedenle bu çalışma, kültürel yetkinlik kavramına ve bileşenlerine dayalı olarak Türkiye'nin çokkültürlü toplumsal yapısını dikkate alan sosyal hizmet uzmanlarının ve öğrencilerinin kültürel yetkinlik düzeylerini belirleyen, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı uyarlamayı amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, 2019-2020 yılında Türkiye'nin farklı illerinde ve farklı sosyal hizmet alanlarında aktif olarak çalışan en 5 yıllık sosyal hizmet alan tecrübesine sahip olan ve çalışmaya gönüllü olan 93 erkek, 153'ü kadın olmak üzere 246 sosyal hizmet uzmanı oluşturmaktadır. Tarama modeliyle gerçekleştirilen çalışmada örneklem belirlerken ölçek madde sayısı dikkate alınmıştır. Buna göre ileratürde uygun bulunan ölçek madde sayısının 10 katı olan 246 katılımcıya ulaşılmıştır. Google form üzerinden hazırlanan veri toplama araçları katılımcıların mail adresleri üzerinden iletilmiştir. Katılımcıların demografik bilgilerine göre elde edilen genel istatistikler ise şu şekildedir; katılımcıların yaş ortalaması 31,40'tır (ssapma: 10,46, min:20, max:70, range:50). Katılımcıların cinsiyet durumu; %62'si kadınlardan, %38'i ise erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların eğitim durumu; %74'ü lisans mezunu iken, %18'i yüksek lisans, %8'i doktora mezunudur. Katılımcıların yaş durumu; %57'si 30 yaş ve altında iken, %20'si 30-39 yaş aralığında, %23'ü 40 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların mesleki deneyim durumu; 5 yıllık deneyimiyle en az deneyime sahip olanlar %57, 6-10 yıl arası deneyimi olanlar %15, 11-20 yıl arası deneyimi olanlar %11, 21 yıl ve üzeri en fazla deneyime sahip olanlar %17'dir. Katılımcıların farklı kültürden müracaatçıyla eşleşme durumu; Hiç eşleşmeyen %22, nadiren eşleşen %33, bazen eşleşen %28, sık sık eşleşen ise %17'dir. Katılımcıların ikamet durumları; %29'u İç Anadolu bölgesi katılımın en fazla olduğu bölge, %24 Doğu Anadolu bölgesi, %15, Akdeniz bölgesi, %10, Marmara bölgesi, %10, Güney D. Anadolu bölgesi, %9 Karadeniz bölgesi, Ege bölgesi katılımın en az olduğu bölgedir (%3). Katılımcıların Türkiye'nin beş farklı coğrafi bölgesine dağıldıkları görülmektedir. Katılımcıların yabancı bir

dil bilme durumları; yabancı bir dil bilenler %55, yabancı dil bilmeyenler ise %44'tir. Katılımcıların çalışma alanlarına göre dağılımı; %22'si göç alanında çalışırken, %78'i göç alanı dışında farklı sosyal hizmet alanlarında çalışmaktadır.

Veri Toplama Aracı

ASK Cultural Competency Self-Assessment Scale (*Kültürel Yetkinlik Kendini Değerlendirme Ölçeği*) adlı ölçek, Leung and Cheung (2013) tarafından geliştirilmiş olup, katılımcıların kültürel yetkinlik durumlarını değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. ASK aracının güvenilirliğini incelemek için tutum-beceri-bilgi alanlarında bir dizi iç tutarlılık güvenilirlik testi yapılmıştır. İlk olarak, 97 bileşik ASK maddesi, eksik verilerin liste bazında silinmesi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İç tutarlılık sonucu cronbach's alpha değeri .972 olarak tespit edilmiştir. Daha sonra ASK ölçeğinin her bir alt ölçeğine aynı test uygulanmıştır. Cronbach alfa değerleri sırasıyla 30 "tutum" maddesi, 40 "beceri" maddesi ve 27 "bilgi" maddesi için .93, .95 ve .92 tespit edilmiştir. Bu alfa katsayıları alt ölçeklerde çok yüksek derecede bir iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermiştir. 97 maddelik uzun formun geçerliliğini ve güvenilirliğini belirlemek ve eğitim ve uygulamalarda kullanımını sağlamak için daha kısa bir versiyonun oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaçla Huston'da çocuk ve gençlik servisindeki 171 vaka çalışana ve süpervizöre, kültürel olarak farklı bir ortamda çalışmaya hazır olup olmamalarını değerlendirmek için 97 maddelik ASK ölçeği uygulanmıştır. Ölçeğin tutum, beceri ve bilgi alt ölçekleri yüksek güvenilirlikle test edilmiştir (30 "tutum" maddesi için .93, 40 "beceri" maddesi için .95 ve 27 "bilgi" maddesi için .92). Faktör analizleri, ASK ölçeğin 30 tutum maddesini 8 faktöre, 40 beceri maddesini 9 faktöre ve 27 bilgi maddesini 7 faktöre ayırmak için verimli bir şekilde uygulanabileceğini göstermiştir. Bu 24 faktör ASK ölçeğinin kısa versiyonunu oluşturmuştur. Kısa versiyon ASK Ölçeği 5'li likert tipinde derecelendirilmiş 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri 1= tamamen hazırlıksız, 2= biraz hazırlıksız, 3= hazırlıklı fakat pratiğe ihtiyacı var, 4=pratiğe hazır, 5= yetkin biçiminde derecelenmiş seçeneklere sahiptir. Ölçeğin alt boyutları ve örnek maddeleri şu şekildedir:

1. *Tutum Değerlendirme*. 8 madde içermektedir (1-8). Örnek maddeler: "1. Müracaatçılarımın kültürü hakkında bilgi edinmeye devam ederim.", "2. Müracaatçılarımın öz değerlendirmesini dinlemeye açtım."

2. *Beceri Değerlendirme*. 8 madde içermektedir (9-16). Örnek maddeler: “12. Görüşmeyi sonlandıran müracaatçının kültürel ritüellerine ve inançlarına saygı duyarım.”, “13. Uygun olmayan kültürel davranışları yargılamadan ele alırım.”
3. *Bilgi Değerlendirme*. 8 madde içermektedir (17-24). Örnek maddeler: “23. Son değerlendirmede kültürel açıdan uygun bilgiler kullandım.”, “24. Müracaatçının kültürel beklentileri hakkında bilgi sahibiyim.”

Ölçeğin puanlanması alt ölçeklere ait toplam puanların madde sayılarına bölünmesiyle elde edilen standardize değerler kullanılmaktadır. Aynı işlem ölçek bütünü için de yapılmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Uygulamalarda, ölçeğin boyutları arasındaki korelasyon değerlerine göre alt ölçeklere ya da ölçek bütününe göre hesaplama yapılacağına karar verilmektedir.

Dil Geçerliliği

Leung ve Cheung’un (2013) “ASK Cultural Competency Self-Assessment Scale” adlı ölçeğinin Türkçeye uyarlanmasında sosyal hizmet alanında 5 akademisyen, iki çevirmen ve bir ölçme değerlendirmeciden destek alınmış ve şu aşamalar takip edilmiştir: Ölçeğin İngilizceden Türkçeye çevrilmesi (1), çevrilen ölçeğin kavramsal açıdan değerlendirilmesi (2), Türkçeye çevrilen ölçeğin tekrar orijinal dile çevrilmesi (3), çevirilen form ile ölçeğin orijinal halinin değerlendirilmesi ve uzman görüşüne sunulması (4) ve uzman görüşü alınarak son biçiminin verilmesi (5). Çeviri süreçlerini takiben, ölçeği test etmek amacıyla pilot uygulaması yapılmış, bu uygulamalara aktif olarak çalışan 24 sosyal hizmet uzmanı katılmıştır. Pilot uygulama sonrasında ölçeğe dil, anlaşılabilirlik ve kapsam bakımından *Ek-1*’de sunulan son hali verilmiş ve hazır hale getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmada toplam 246 sosyal hizmet uzmanına ulaşılmıştır. Uygulamalardan elde edilen 246 veri formu kullanılarak ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizleri yürütülmüştür. Ölçeğin geçerliği için doğrulayıcı faktör analizi yapılırken, güvenilirlik çalışması için Cronbach’s alpha katsayısı ile test-yeniden test yöntemi izlenmiştir. Toplam puanlar dikkate alınarak alt %27 ve

üst %27'lik gruplar oluşturulmuş ve grupların madde ortalamaları arasındaki farklar bağımsız örneklem t testi aracılığıyla incelenmiştir. Güvenirlik, geçerlik ve orjinal forma uyumun incelenmesi süreçlerinde sosyal hizmet ile ölçme ve değerlendirme alanlarından birer öğretim üyesinin görüşleri alınmıştır. Çözümlemeler sonucunda ölçeğin 24 maddelik ve 3 faktörlük original yapısına uyum sağladığı gözlenmiştir. Bu haliyle ölçeğe son hali verilerek uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Veri toplama aracından elde edilen verilerin çözümlenmesinde SPSS (25) istatistiksel paket programı ile Amos (24) programlarından yararlanılmıştır. Ölçeğe yönelik yapılan tüm işlemler sonucunda, ölçeğin mevcut haliyle sosyal hizmet çalışanlarının kültürel yetkinlik düzeylerini belirleyebilecek bir araç olduğuna karar verilmiştir.

BULGULAR

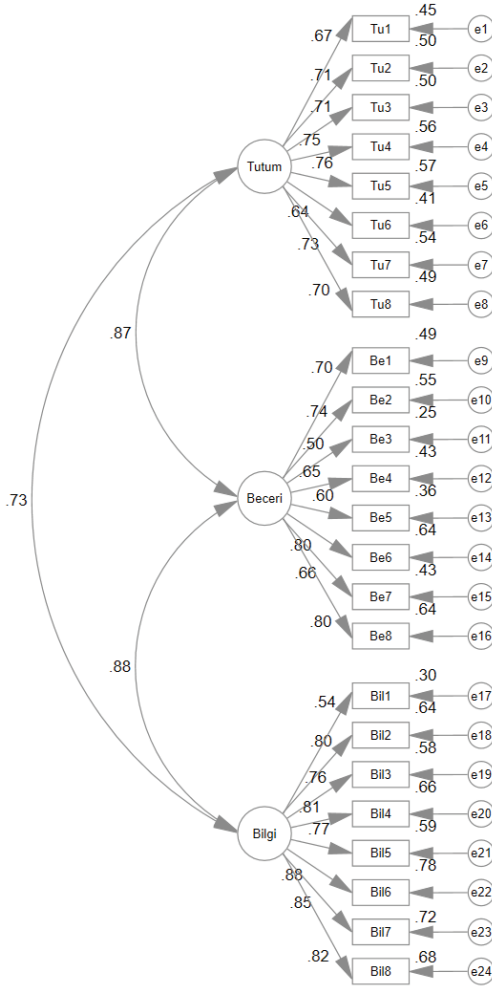
“ASK” Ölçeğinin Doğrulamalı Faktör Analizi ve Geçerlilik

Çalışmada doğrulamalı faktör analizi yapılmıştır. Orijinal ölçekte öngörülen yapının doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek amacıyla yapısal eşitlik modellemesi kurularak, ölçek üzerinde doğrulamalı faktör analizleri yapılmıştır. Çözümlemeler sonucunda ölçeğin uyum indekslerinin istenen aralıkta olduğu (TLI: 0,982; CFI: 0,940, GFI: 0,945, RMSEA: 0,071) görülmüştür (Leung and Cheung, 2013). Bu konuda ulaşılan bulgular Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1. Ask Ölçeği Uyum İndeksleri

Değişken	χ^2	sd	χ^2/sd	GFI	AGFI	CFI	TLI	RMSEA
Ölçüt			≤ 5	$\geq ,85$	$\geq ,80$	$\geq ,90$	$\geq ,90$	$\leq ,08$
ASK Ölçeği	981,54	249	3,94	0,985	0,962	0,980	0,982	0,067

Tablo 1’deki bulgular incelendiğinde, X^2 değerinin serbestlik derecesine oranının istenilen aralıkta olduğu ($X^2 / sd = 2,08$) görülmektedir. Ölçeğe ait diğer uyum indeksleri de incelendiğinde (NFI: 0,982, RFI: 0,978, SRMR: 0,043), tüm değerlerin istenilen aralıkta ve çok iyi düzeyde uyum düzeyine sahip oldukları, kurulan modelin yüksek düzeyli uyum gösterdiği görülmektedir. Kurulan modele ilişkin parametre tahminlerini içeren yol grafiği Şekil 1’de verilmiştir:

Şekil 1. ASK Ölçeği Faktör-Madde Yapısına İlişkin Yol Diyagramı

Şekil 1'deki ASK Ölçeği standart katsayılarına ilişkin yol diyagramı incelendiğinde; faktör yük değerlerinin 0,54-0,88 değerleri arasında değiştiği belirlenmiştir. Bulgular ölçeğin uyum değerlerinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin tutum değerlendirme, beceri değerlendirme ve bilgi değerlendirme boyutları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılarak Tablo 2'de verilmiştir. Son durumda ASK Ölçeği

Türkçe formu için tüm maddeler kabul edilmiş ve 24 maddelik bir yapı elde edilmiştir.

Tablo 2. Ask Ölçeği Alt Boyutlar Arasındaki Korelasyon

		Tutum Değerlendirme	Beceri Değerlendirme	Bilgi Değerlendirme
Tutum Değerlendirme	r	1	.788**	.714**
	p		.000	.000
Beceri Değerlendirme	r		1	.795**
	p			.000

Tablo 2'deki değerler incelendiğinde tutum değerlendirme boyutu ile beceri değerlendirme boyutu arasında $r=0.788$, bilgi değerlendirme boyutu arasında $r=0.714$ çok yüksek düzeyli ilişkiler gözlenirken, bilgi ve beceri değerlendirme boyutları arasında da $r=0.795$ çok yüksek düzeyli ilişkinin var olduğu görülmektedir.

Güvenirlilik

Ölçeğin tutarlı ölçümler yapabilme düzeyini incelemek için ölçek bütünü ve alt ölçeklere ait Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Bindak (2005), ölçeklerde güvenirliliğin, ölçeğin geçerliğinin sağlanması için önemli bir gereklilik olduğunu ifade etmektedir. Tezbaşaran (2008) güvenirliliğin hesaplanmasında, ölçülmesi amaçlanan tepkilerin sağlamlık düzeyinin güvenirlilik için belirlenen ölçütlere ve korelasyon analizi temelinde yürütülen madde çözümlenmeleri yardımıyla ortaya konulmasını önermektedir. Güvenirlilik konusunda ulaşılan bulgular Tablo 3'te verilmiştir:

Tablo 3. Bütün ve Alt Ölçekler İç-tutarlılık Katsayıları

Alt ölçek	Madde sayısı	Orijinal Ölçek	Cronbach's Alpha içtutarlılık katsayısı
Tutum Değerlendirme	8	0,930	0,875
Beceri Değerlendirme	8	0,950	0,864
Bilgi Değerlendirme	8	0,920	0,926
Ölçek bütünü	24	0,972	0,952

İç tutarlılık katsayısı ölçek bütünü için 0,952; tutum boyutu için; 0,875; beceri boyutu için 0,864; bilgi boyutu için 0,926 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin original formuna uyumlu olan bu değerler Türkçeye uyarlanan ölçeğin güvenilir bir araç olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca güvenilirlik işlemlerini sağlamak amacıyla %27'lik alt ve üst gruplar arasındaki farklar incelenmiştir. Ulaşılan bulgular Tablo 4'te verilmiştir:

Tablo 4. Ask Ölçeği Alt ve Üst %27'lik Gruplar Arasındaki Farklar

Ölçüm	Sıra	f	X	ss	Madde- Toplam korelasyonu	sd	t	p
Ölçek bütünü	Alt%27	66	3,71	0,47		130	-21,293	0,000**
	Üst%27	66	4,94	0,06				
Mad. 1	Alt	66	3,35	1,00	,793**	130	-11,294	0,000**
	Üst	66	4,83	0,38				
Mad. 2	Alt	66	3,95	0,92	,739**	130	-8,235	0,000**
	Üst	66	4,92	0,27				
Mad. 3	Alt	66	4,20	0,79	,750**	130	-7,54	0,000**
	Üst	66	4,95	0,21				
Mad. 4	Alt	66	4,24	0,70	,723**	130	-7,621	0,000**
	Üst	66	4,94	0,24				
Mad. 5	Alt	66	4,14	0,72	,773**	130	-9,426	0,000**
	Üst	66	4,98	0,12				
Mad. 6	Alt	66	3,64	1,03	,724**	130	-9,853	0,000**
	Üst	66	4,94	0,30				
Mad. 7	Alt	66	4,39	0,74	,695**	130	-6,385	0,000**
	Üst	66	4,98	0,12				
Mad. 8	Alt	66	4,03	0,78	,770**	130	-9,773	0,000**
	Üst	66	4,98	0,12				
Mad. 9	Alt	66	3,47	0,96	,761**	130	-12,014	0,000**
	Üst	66	4,94	0,24				
Mad. 10	Alt	66	3,45	0,77	,820**	130	-14,985	0,000**
	Üst	66	4,94	0,24				
Mad. 11	Alt	66	3,23	1,02	,708**	130	-9,972	0,000**

	Üst	66	4,71	0,65				
Mad. 12	Alt	66	3,98	0,79	,758**	130	-9,846	0,000**
	Üst	66	4,97	0,17				
Mad. 13	Alt	66	3,64	0,87	,748**	130	-9,766	0,000**
	Üst	66	4,83	0,48				
Mad. 14	Alt	66	3,74	0,85	,839**	130	-11,535	0,000**
	Üst	66	4,97	0,17				
Mad. 15	Alt	66	4,12	0,80	,752**	130	-8,986	0,000**
	Üst	66	5,00	0,00				
Mad. 16	Alt	66	3,36	0,80	,879**	130	-16,683	0,000**
	Üst	66	5,00	0,00				
Mad. 17	Alt	66	4,32	0,71	,751**	130	-7,855	0,000**
	Üst	66	5,00	0,00				
Mad. 18	Alt	66	3,32	0,81	,846**	130	-14,808	0,000**
	Üst	66	4,89	0,31				
Mad. 19	Alt	66	3,80	0,73	,840**	130	-12,043	0,000**
	Üst	66	4,94	0,24				
Mad. 20	Alt	66	3,35	0,94	,847**	130	-12,936	0,000**
	Üst	66	4,91	0,29				
Mad. 21	Alt	66	3,45	0,79	,843**	130	-14,044	0,000**
	Üst	66	4,92	0,32				
Mad. 22	Alt	66	3,20	0,77	,907**	130	-19,048	0,000**
	Üst	66	5,00	0,00				
Mad. 23	Alt	66	3,48	0,83	,868**	130	-14,879	0,000**
	Üst	66	5,00	0,00				
Mad. 24	Alt	66	3,14	0,94	,852**	130	-14,825	0,000**
	Üst	66	4,92	0,27				

** p<,01

Yapılan çözümlemede (t (130): -21,29, p<,01) alt ve üst gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılıklar bulunduğu gözlenmiştir. Maddeler boyutunda inceleme yapıldığında, Ask ölçeğinin madde toplam ilişki düzeylerinin 0,70 ile 0,91 arasında olduğu ve t değerlerinin tümünde anlamlı olduğu (p<,001) gözlenmiştir. Tablodaki sonuçlar ölçek maddelerinin

güvenirlik düzeylerinin oldukça yüksek olduğunu ve ölçek bütünüyle uyum göstererek benzer davranışları ölçmeye yönelik oldukları söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışma, Leung ve Cheung (2013) tarafından geliştirilen “ASK Cultural Competency Self-Assessment Scale” adlı ölçeğin Türkçeye uyarlanarak, sosyal hizmet alanında ve diğer insani hizmet alanlarında çalışan meslekelemanlarının kültürel yetkinlik düzeylerini değerlendirmek amacıyla kullanılacak olan veri toplama aracının geçerlik ve güvenilirlik çözümlerini içermektedir. Ölçekte yer alan 24 maddenin aritmetik ortalaması $X: 4,40$ ($ss:0,87$) olarak hesaplanmıştır. Çalışmada, orijinal ölçekte (Leung ve Cheung, 2013) öngörülen yapının doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek amacıyla yapısal eşitlik modellemesi kurularak, ölçek üzerinde doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Çözümler sonucunda, X^2 değerinin serbestlik derecesine oranının istenilen aralıkta olduğu, ölçeğin uyum indekslerinin ve diğer tüm değerlerin istenen aralıkta ve çok iyi düzeylerde oldukları, bu çalışmada kurulan modelin orijinal İngilizce formula yüksek düzeyli uyum gösterdiği görülmüştür. ASK ölçeğinin güvenilirliğinin belirlenmesine yönelik olarak ölçek maddelerinin üst ve alt %27’lik gruplar açısından ayırt edicilik özelliklerinin bulunup bulunmadığı incelenmiş ve her maddenin ayırt ediciliğe sahip olduğu ve gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu gözlenmiştir. Ölçeğin hem bütün hem de alt ölçeklere ilişkin iç tutarlılık katsayılarının yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Tüm bu sonuçlar neticesinde, uyarlanan ölçeğin, sosyal hizmet uzmanlarının, alan öğrencilerinin ve diğer insani hizmet sunan meslek elemanlarının kültürel yetkinlik düzeylerini belirlemede kullanılabilecek, geçerli, güvenilir bir araç olduğu ve çalışmada ulaşılan sonuçların ilgili literatüre katkıları sunacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Abe, Y. (2019). Use of analogy in the development of intercultural competence. *Philosophies*, 4(2), 25.

Akarçay Ulutaş, D. (2020). Sosyal Hizmette Kültürel Yetkinlik Eğitimi: İçeriğe Yönelik Bir Sistemik Derleme Çalışması. *Journal of Society & Social Work*, 31(3).

Alizadeh, S. and Chavan, M. (2016). Cultural competence dimensions and outcomes: a systematic review of the literature. *Health & Social Care in the Community*, 24(6), e117-e130.

Arat, G. and Kerelian, NN. (2019). Reshaping the social work education system toward cultural competency: The Hong Kong case. *International Social Work*, 62(1), 316-329.

Bindak, R. (2005). İlköğretim Öğrencileri İçin Matematik Kaygı Ölçeği. *Fırat Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 17(2), 442-448.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları. Ankara: Pegem Akademi.

Cross, Tl. (1989). Towards a culturally competent system of care: A monograph on effective services for minority children who are severely emotionally disturbed.

DESA (Department of Economic and Social Affairs, 2019) *International Migrant Stock 2019: Country profile Turkey*, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2020, <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/countryprofiles.asp>.

Edwards, JB. (2016). Cultural Intelligence for Clinical Social Work Practice. *Clinical Social Work Journal*, 44: 211-220

Feize, L. (2015). Development of self-awareness and cultural competency in social work education (Doctoral dissertation, College of Social Work, University of Utah).

Geertz, C. (2010). Kültürlerin Yorumlanması, (Çeviri: Hakan Gür), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Henderson, S., Horne, M., Hills, R., & Kendall, E. (2018). Cultural Competence in Healthcare in The Community: A Concept Analysis. *Health & Social Care in the Community*, 26(4), 590-603.

Jani, J. S., Osteen, P., and Shipe, S. (2016). Cultural Competence and Social Work Education: Moving Toward Assessment of Practice Behaviors. *Journal of Social Work Education*, 52(3), 311-324.

Leung, P., and Cheung, M. (2013). Factor Analyzing The “ASK” Cultural Competency Self-Assessment Scale for Child Protective Services. *Children and Youth Services Review*, 35(12), 1993-2002.

Levin-Keini, N., and Ben Shlomo, S. (2017). Development of Cultural Competence Among Social Work Students: A Psychoanalytic Perspective. *Social work*, 62(4), 349-357.

Lum, D. (2010). Culturally competent practice: A framework for understanding. Nelson Education.

Nadan, Y. (2016). Teaching note—revisiting stereotypes: Enhancing cultural awareness through a web-based tool. *Journal of Social Work Education*, 52(1), 50-56.

NASW (National Association of Social Workers, 2015). *NASW Standards for Cultural*. Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2020, <https://www.socialworkers.org/practice/practice-standards-guidelines>.

Nguyen, P. V., Naleppa, M., & Lopez, Y. (2020). Cultural Competence and Cultural Humility: A Complete Practice. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 1-9.

Nylund, D. (2006). Critical multiculturalism, whiteness, and social work: Towards a more radical view of cultural competence. *Journal of Progressive Human Services*, 17(2), 27-42.

Olsen, L., Bhattacharya, J. and Scharf, A. (2006). *Cultural Competency: What It Is and Why It Matters*. California Tomorrow.

Rosen, D., McCall, J., and Goodkind, S. (2017). Teaching Critical Self-Reflection Through the Lens of Cultural Humility: An Assignment In A Social Work Diversity Course. *Social Work Education*, 36(3), 289-298.

Shaikh, N. (2018). An examination of Social Dominance Orientation and Cultural Competence of Social Workers (Doctoral dissertation).

Simmons, C. S., Diaz, L., Jackson, V. and Takahashi, R. (2008). NASW Cultural Competence Indicators: A New Tool for the Social Work Profession. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 17(1), 4-20.

Sousa, P. Almeida, JL. (2016). Culturally sensitive social work: Promoting cultural competence. *European Journal of Social Work*, 19(3-4), 537-555.

Tabachnick, B. G. and Fidell, L. S. (2001). *Using Multivariate Statistics* (4th ed.). New York, NY: Harper Collins.

Tezbaşaran, A. (2008). Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Uzunaslan, Ş., ve Gökçearsan, E. (2019). Sosyal hizmet uygulamalarında kültürel yetkinliği geliştirmenin önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 213-230.

PROJE ÇOCUKLAR VE HELİKOPTER EBEVEYNLER ÜZERİNE BİR ANALİZ

Ayşe Müge YAZGAN¹

Öz

Aile ilişkilerini dikkate alan bakış açısına göre nesillerin yetiştirilmesinde ailelerin katkısı yadsınamaz düzeydedir. Bu nedenden ötürü sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi (ancak) sağlıklı ebeveyn tutumları ile mümkündür. Bu çalışmada ailenin çocuk yetiştirme tutumları vurgulanmıştır. Anne baba olarak ebeveynlerin sosyo-kültürel ve sosyo- demografik yapılarının öz yeterlilikleri bağlamında analiz edilmesine odaklanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2018-2019 akademik yılları arasında İstanbul ilinde özel ve devlet okulu olmak üzere 92 okul öncesi öğrencinin ebeveynlerinden oluşmaktadır. Araştırma, İl Millî Eğitim Müdürlüğünden izin ve okul Müdürlüklerinin onayı ile yapılmıştır. Araştırmada, araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, Aile Hayatı Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği, Olgubilim Deseni kullanılmıştır. Bu bağlamda çalışmada betimsel bir çalışma ile tarama modeli kullanılmış, bulgular ve tartışma bölümü sahadan elde edilen veriler sonucunda anket formunda yer alan sorular yüzde ve frekansları hesaplanarak tablolar halinde özetlenmiştir. Verilerin analizi SPSS 23.0 paket programında yapılmıştır. Tüm elde edilen verilere ayna tutan olgu bilim deseni ile ilave pekiştirme sağlanmıştır. Sonuçta, aşırıcı koruyucu olan annelerin, çocuklar için alınan kararlarda babalardan daha çok etkili oldukları görülmektedir. Aile içi ilişkilerde anneler, demokratik bir tutum içerisinde eşitlik açısından yüksek bir performans gösterebilirler dahi kendilerinin çocukları üzerinde sıkı disiplin uyguladığı gözlemlenmektedir. Kadın olarak aile içinde ev kadınlığı rolünü reddetme yaşadıkları da aşıkardır. Aile bireyleri arasında iletişim sıkıntısı da olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Helikopter ebeveyn, Proje çocuklar, Ebeveyn tutumları, Okul öncesi dönem, Aşırı korumacılık*

¹Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, E-Posta: muge@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5909-5791

YAZGAN, A. M. (2022). Proje Çocuklar ve Helikopter Ebeveynler Üzerine Bir Analiz. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 22(55), 227-258. DOI:10.21560/spcd.vi.776675

AN ANALYSIS ON PROJECT CHILDREN AND HELICOPTER PARENTS

Abstract

According to the perspective that takes into account family relations, the contribution of families in the upbringing of generations is undeniable. For this reason, raising healthy generations is possible (only) with healthy parental attitudes. In this study, the family's child-rearing attitudes were emphasized. It focuses on analyzing the socio-cultural and socio-demographic structures of parents as parents in the context of their self-efficacy. The sample of this research consists of the parents of 92 preschool students from private and public schools in Istanbul between the 2018-2019 academic years. The research was carried out with the permission of the Provincial Directorate of National Education and the approval of the school directorates. Personal information form prepared by the researcher, Family Life Child Raising Attitude Scale and Phenomenology Design were used in the research. In this context, a descriptive study and a scanning model were used in the research, and the findings and discussion section were summarized in tables by calculating the percentages and frequencies of the questions in the questionnaire as a result of the data obtained from the field. Data analysis was done in SPSS 23.0 package program. Additional reinforcement was provided with the phenomenology pattern that reflects all the obtained data. As a result, it is seen that mothers who are overprotective are more effective than fathers in the decisions taken for their children. Even though mothers show a high performance in terms of equality in a democratic attitude in family relations, it is observed that they impose strict discipline on their children. It is also obvious that as women, they have been denied the role of housewife in the family. It is understood that there is a communication problem between family members.

Key Words: *Helicopter parent, Project kids, Parent attitudes, Preschool period, Over protection*

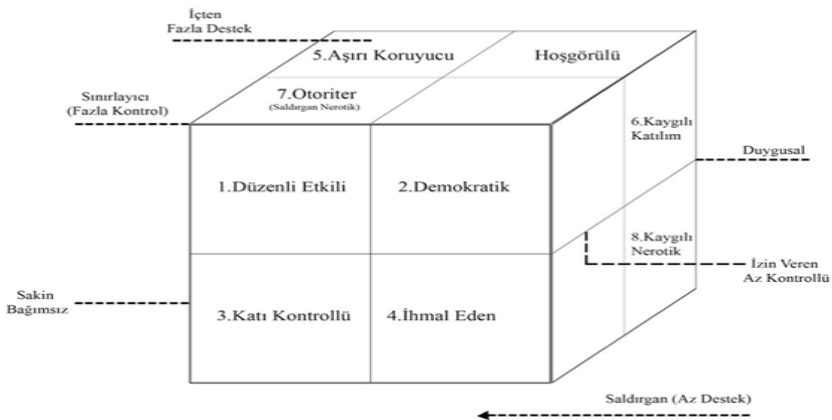
GİRİŞ

Toplumun en küçük birimi olan aile, çocukların dünyaya ilk olarak gözlerini açtıklarında kendilerini buldukları ortamdır. Her insan bir anne ve bir babadan dünyaya gelmektedir. Bebeklik çağında insan yaşamını devam ettirebilmek için, başkalarının yardımına, desteğine ve işbirliğine ihtiyaç duymaktadır. Birincil ilişkilerin yoğun yaşandığı aile ortamında statü farkı azdır, yardımlaşma, dostluk ve sevgi bağları yüksek yaşanmaktadır. Çocukların gerek sosyalleşmesinde gerekse başarılı bir hayat çizgisi yaşamasında birinci derecede sorumlu ve etkili olan kurum aile olarak görülmektedir. Aile ortamında yaşanan olaylar, elde edilen deneyimler, çocuğun gelişimini ister istemez etkilemektedir. Çocuğun yetişkin yaşlarında göstereceği davranışlarının çocuk yetiştirme tutumları ile ilişkili olduğunu görmek mümkündür.

Aile toplumun temel yapı taşıdır. Çocuğun sosyal, duygusal ve akademik gelişimini hızlandırıcı bir kurum olarak bilinmektedir. Ancak bazı ailelerde anne babalar için çocuk yetiştirmek adeta bir proje olarak görülmektedir. Bebek daha doğmadan planlar yapılmaktadır. Onun adına alınan kararlar kimi zaman kişiliğine ve ilgi alanlarına ters düşerse sonuçlar psikolojik, fiziksel rahatsızlıklara ve akademik başarısızlıklara yol açmaktadır. Günümüzde anne baba olarak çocuklarına verdikleri eğitim olanakları, sanat, spor ve sosyal faaliyetler olarak sundukları, onların deyimi ile “fırsatlar”, çocuklarının beş dakikasını dahi boş bırakmamaktadır. Çocuklardan istenen ise, telefonda ya da tablette oynadıkları kurgulanmış oyunlar gibi kendisi için planlanmış hayata sadece adapte olmaları, tüm komutları ve istenilenleri yerine getirmeleridir. Unutulan tek şey, çocukların kendilerine ait özgür saatlerinin olması gerektiğidir. Proje çocuklar için en önemli problem; kendi yaratıcılıklarının ön plana çıkamamasıdır. Daima istenileni yapan bir robot gibi yaşamak onları bir başkasına bağımlı birey haline getirmektedir. Sürekli önlerindeki engeller koruyucuları tarafından temizlendiği için bir müddet sonra sıkıntılarla baş etme yetenekleri, yaratıcı kabiliyetleri de yok olmaktadır.

Bireyin öncelikle hayatında anne ve babası yer almaktadır. Dolayısı ile onların gözünden hayatı tanımaya ve anlamaya çalışmaktadırlar. İleriki hayatında karşılaştığı kişiler sayesinde hayat onun için şekillenmektedir.

Eisenberg ve arkadaşlarının da üzerinde durduğu gibi, anne- babaların çocuk yetiştirme tarzları, çocukların kişilik gelişimi, zihin ve dil gelişimi, psiko-motor gelişimi, sosyal ve duygusal gelişimi üzerinde önemli rol oynamaktadır. Küçük bir çocuğun annesini kendisini sürekli gözetleyen bir helikopter olarak tanımlaması sonucunda, “Between Parent and Teenager” isimli kitapta kullanılan bir kavram olarak literatüre yerleşen “helikopter ebeveyn”, aşırı korumacı ve mükemmeliyetçi anneleri ve babaları işaret etmektedir (Ginott, 1969, s. 18). Aşırı korumacı olan bu tür ebeveynler için başarı daima ön plandadır. Çocuklarının yanlış yapmasına tahammülleri yoktur. Onlar için çocuklarının akademik, fiziksel ve sosyal boyutta ivme kazanmaları önemlidir (Honore, 2008, s. 311). Anne- baba tutumunun okul öncesi çağda önemli olduğu bir gerçektir. Anne- babanın çocuk yetiştirme tutumlarının neler olduğunu tespit etmek ve bu tutumların hangi özellikleri içerdiğine dair belirlemek adına literatür incelenmiştir. Pek çok farklı araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, anneler ve babalar çocuklarının becerilerini geliştirmeyi hedeflerken, çocuğun tek başına karar almasında kısıtlayıcı rol almaktadırlar. Bu konuya ilişkin bazı araştırmacılar aşağıdaki görüşü savunmakta ve anne ve baba olarak bireylerin davranışları kendi içerisinde farklı olsa da literatürde sekiz başlık altında özetlemektedirler (Şekil 1) (Whirter ve Acar, 2000, s. 69).

Şekil 1. Çocuk yetiştirme biçimlerinin kübik modeli

¹ Bu alıntı hakkında detaylı tartışma için bkz. Nancy Eisenberg, et Al., (2003). “The Relations for Parenting Effortful Control and Ego Control to Children’s Emotional Expressivity.” *Child Development*, 74(3): 875-895.

1. Düzenli ve etkili anne babalar: Merkezi yönetimle çocuğa kontrollü yön verilmektedirler. Çocuğu övme ve ödül yer almaktadır. Bu tip ailelerde yetişen çocuğun içsel çatışma yaşadığı, utangaç ruh hali sergilediği görülmektedir. Buna karşılık fazla sorumluluk da almak istemektedir.

2. Demokratik anne-babalar: Kurallar beraber oluşturulmaktadır. Kabul edilmeyen davranışlar ortaklaşa çözümlenmektedir. Bu tip ailelerde yetişen çocuk sosyal, yaratıcı, işbirliğine açık, dışa dönük olduğu gözlemlenmektedir.

3. Katı kontrollü anne-baba: Katı ve sert bir tutum içerisinde olan bu tipteki anne ve babalar için kurallar çok önemlidir. Bu tip ailelerde yetişen çocuğun otoriteye fazla bağlı davranışlar sergilediği görülmektedir. Bazen suça yönelmeleri ve evden kaçmaları da söz konusu olmaktadır.

4. İhmalkâr anne-babalar: İlgisizlik çocuğu ihmal edildiği düşüncesine götürmektedir. Bu tip ailelerde yetişen çocuğun yetişkin rolü almada güçlük çektiği ve içe kapanık olduğu gözlemlenmektedir.

5. Aşırı koruyucu anne-babalar: Kaygılı olan bu tür anne-babalar için çocuk düşman çevreden korunmaktadır. Bu tip ailelerde yetişen çocuğun da kurallara kayıtsız şartsız uyduğu, utangaç, bağımlı ve içe kapanık oldukları gözlemlenmektedir.

6. Hoşgörülü anne-babalar: Bu grupta yetişen çocuklar şımarıktır. Bu tip ailelerde yetişen çocuklar bağımsız, talepkâr ve itaatsiz olmaktadır.

7. Otoriter, saldırgan, nörotik ana-babalar: Bu tip ailelerde katı kurallar mevcuttur. Çocuğun kişilik sorunları ile baş etmesine dahi izin verilmemektedir. Çocuğun öfkeli davranışlar sergilediği, kimi zaman ev ve okul yaşamının zor geçtiği görülmektedir.

8. Kaygılı, Nörotik ana-babalar: Az kontrol ve ilgi mevcut olduğu halde, anne-baba kaygılı olduğu ve nörotik davranışlar sergilediği için tahribat büyük olmaktadır. Bu tip ailelerde yetişen çocuk kavgacı olmakta, arkadaş ilişkilerinde zorlanmaktadır.

Literatürde daha sonraki aşamalarda araştırmacıların anne-baba çocuk yetiştirme tutumlarını altı grupta özetledikleri görülmektedir:

*Demokratik Tutum: Ucur (2005) ve Durmuş'a (2006) göre bu tür ailelerde yetişen çocuklar hiçbir karşılık beklenmeden sevilmiştir, kurallar herkes içindir, anne-baba ve çocuk hakları ve sorumlulukları arasında denge vardır, çocukların düşüncelerine önem verilmektedir.

*Aşırı Koruyucu Tutum: Seydoğulları'nın (2008) tespitine göre bu tür ailelerde yetişen çocuğun yapması gereken işler yakınındaki yetişkinler tarafından yapılmaktadır. Çocuğa sorumluluk verilmesi yerine aşırı korunması, kollanması söz konusudur.

*İlgisiz ve Kayıtsız Tutum: Ayyıldız'a göre (2005), bu tür ailelerde çocuğa şefkat gösterilmemektedir, çocukla ilgilenilmemektedir. Diğer bir deyişle, çocuk yokmuş gibi davranılmaktadır.

*Aşırı Hoşgörölü Tutum: Özyürek'in üzerinde durduğı (2004a) gibi bu tür ailelerde sevgi göstergesi aşırı boyuttadır. Çocuğa sunulan haklar sınırsızdır. Bu konjonktür içinde yaşayan aile bireyleri arasındaki iletişimin sağlıklı olmadığı aşikardır.

*Kararsız Tutum: Anne-babanın davranışlarında tutarsızlık vardır. Özyürek (2004b), Ebeveynler, çocukları için neyin doğru, neyin yanlış olduğunu bilmediklerini belirtmektedirler.

*Otoriter Tutum: Aşırı disiplin mevcuttur. Ebeveyn tarafından koyulan kurallara mutlak uyma söz konusudur. Şanlı ve Öztürk (2007), kuralların nedenlerinin olmadığını belirtmektedir, çocuktan istenen ise sadece kurallara uymasıdır. Aksi takdirde çocuk cezalandırılmaktadır.

Araştırma konusu ile ilgili literatür incelendiğinde net olarak en iyi tutumun ne olduğu ortaya koyulmamaktadır, ancak "demokratik tutum" diğerlerinden üstün görülmektedir. Bu tutumun içerisinde, çocukların tıpkı düşe kalka büyümeleri gerektiği gibi yaşamlarında hata yaparak, yanlışlardan doğruyu bularak güçlenebileceklerini unutmamak hayati önem arz etmektedir. Bu deneyimleri yaşayamayan çocuklar çabuk vazgeçen, pes eden bir karaktere bürünmektedirler. Diğerlerine bağılı değil bağımlı olmaktadır. Sürekli korunaklı olarak büyüdüklerinden, sorumluluk almak onları yormaktadır. Kurallara boğulan çocuk, kırılğan ve kolayca çöken çocuk olmaktadır. Hayat onlar için programlanmaktadır, onlardan istenen ise bu programı uygulamalarıdır. Ancak bu durum sıkıntılı bir sürece de girmeye

aday olmaktadır. Nitekim Dean ve Haims'in kitaplarında bahsettiği üzere (2016), bu tip ailelerde yetişmiş çocuklar kolay hedef olmaktadır. Kolayca ötekileştirilmektedirler. Dirençleri her yönden zayıf olduğu için hastalıklara karşı da zayıf olmaktadır. Aileleri tarafından aşırı sağlıklı büyütülmeye çalışılan bu çocuklar, aslında sağlıklı bireyler olarak yetişmektedirler.

Kwon ve Yoo (2017, s. 1979-1990) yaptıkları bir araştırmada "helikopter ebeveyn" olarak adlandırılan ebeveyn grubuna genellikle sosyo-ekonomik düzeyi ortalamanın üzerinde olan ailelerde daha sık rastlandığını saptamışlardır. Odenweller ve arkadaşlarının (2014, s. 407-425) yaptıkları araştırmada helikopter ebeveynlerin egolarının yüksek olduğu söylenmektedir. Nitekim Kelley ve arkadaşları (2017, s. 102-114) bu karakter özelliğinde bulunan ebeveynlerin cümlelerinde 1. çoğul şahısla kullandıklarını gözlemlemişlerdir; "bugün çok çalıştık ..." . Bunlara ek olarak Findley ve Ojanen'a (2013, s. 504-526) göre bu tutum genellikle bencilliğin, egosantrik düşünce yapısının ve narsistliğin ön planda olmasının sonucudur.

Bu araştırma ailenin çocuk yetiştirme tutumlarının önemi vurgulanarak ebeveynlerin sosyo-kültürel ve sosyo- demografik yapılarının öz yeterlilikleri bağlamında analiz edilmesine odaklanmaktadır. Aşırı korumacı ebeveynlerin yetiştirme tarzlarında kendilerini gerçekleştirme ihtiyaçlarının hangi noktasında olduklarının, yaşam biçimleri ile öz yeterliliklerinin incelendiği çalışmalar literatürde yok denecek kadar azdır. Çocuklara ebeveynleri hakkında yapılan araştırmalardan sonra farklı perspektiften bakış penceresi aralayarak, ebeveynlere minik çocukları hakkındaki projeleri, gelecek planlaması ve kariyer düşünceleri üzerinde inceleme imkânı sunmaktadır. Bu nedenle, anne ve babaların tüm hayatlarını neredeyse ömür boyu kontrol altına almaya çalıştıkları ve adeta bir başarı hikayesi ve diğer ebeveynlere karşı bir üstünlük basamağı olarak gördükleri proje çocuklarının yetiştirme tarzlarının belirlenmesi oldukça önem kazanmaktadır. İleriye dönük sağlıklı nesiller yetiştirmek bu çalışmanın en temel önermesidir.

Problem Durumu

Eğitim seviyeleri, ailedeki çocuk sayısı, gelir düzeyleri farklı olan ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarındaki görüşleri ne durumdadır?

Araştırmanın Alt Problemleri

1. Ailelerin çocuk yetiştirme tutumları demografik yapılarına göre ne düzeydedir?
2. Ailelerin çocuk yetiştirme tutumları demografik özelliklerine göre değişmekte midir?
3. Ailelerin çocuk yetiştirme tutumları aile yapılarına göre değişmekte midir?
4. Ailelerin çocuk yetiştirme tutumları ebeveynlerinin öz yeterliklerine göre değişmekte midir?
5. Ailelerin çocuk yetiştirme tutumlarında çocuğun gelecekteki hayatının planlanmasında kimler üstün rol almaktadır? Bu planlama içerisinde hangi değerlendirme kriterleri daha çok benimsenmektedir?

GEREÇ ve YÖNTEM

Bu çalışma aile yapısının en önemli unsurlarından olan ebeveynlerin, çocukları ile ilişkilerinde hayata geçirdikleri tutumlarının çözümlenmesine dayanmaktadır. Bu çözümlenmede örneklem gruplarının konu ile ilgili duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarmak ana tartışma eksenini oluşturmaktadır. Bu amaca yönelik olarak anaokuluna devam eden çocukların velileri ile ölçek çalışmaları ve karşılıklı görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeden elde edilen kodlar demografik yapı içinde farklı yönlerden ayrı ayrı incelenmiştir. Taramada Aile Hayatı Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği kullanılmış, veriler olgu bilim deseni ile özdeşleştirilmiştir. Olgubilim (phenomenology) farkında olduğumuz ancak ayrıntılı bir şekilde anlayamadığımız algılara, deneyimlere dayanmaktadır. Araştırmada olgubilim deseni kullanılmasının iki tür gerekçesi bulunmaktadır: İlk olarak anne-babaların “yaşanmış deneyimlerini” nasıl anlamlandırdıkları üzerine bilgi dağarcığı oluşturulmuştur. İkinci olarak, grubun bilinç özelliklerinin yapısal taşlarının keşfedilmesi sağlanmıştır. Bu sayede aynı yaş grubu çocuğu olan ebeveynlerin ortak ve farklı düşünce ve anlayışlarına ilişkin görüşleri ortaya çıkmaktadır (Bloor ve Wood, 2006a). Olgu bilim desen çerçevesinde rastgele seçilen velilerle yüzyüze yapılan görüşmeler sonucunda ölçekte verilen cevapların betimlenmesini sağlamıştır. Tüm bu çalışmalar, araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formunda yer alan demografik veriler ışığında incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Özel ve resmi anaokullara devam eden 4-5 yaş grubu çocukların akademik geleceğine hazırlanırken ebeveynlerinin kişilik özelliklerinin ve demografik yapılarının değişkenliklerinin incelendiği bu çalışmada, İstanbul ili sınırları içinde rastgele seçilen iki ilçe olan Maltepe ve Beşiktaş ilçelerinde bulunan özel ve devlet anaokulu toplam 2 anaokulu ve 92 öğrencinin velisine İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerinden ve okul idarelerinden alınan izinlerle kişisel bilgi formu, Aile Hayatı tutum ölçeği ve olgu bilim desen soruları ile rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen aileler üzerinde birebir gözlem yapılmıştır. Bulgular ve tartışma bölümü bu verilerin sonucuna göre oluşmuştur.

Araştırma, üç bölüm içinde incelenmiştir. Birinci bölümde ebeveynlerin ve çocukların demografik yapıları, ikinci bölümde ebeveynlerin çocuk üzerindeki tutumları, üçüncü bölümde ise ebeveynlerin aile içi ilişkilerde yaşadıkları deneyimlerini bilinç özellikleri ile tanımlayarak çocuk yetiştirme tutumlarına yönelik görüşleri elde edilmiştir.

Araştırma evreninde olan velilerin *Çocuklarının Cinsiyeti *Çocuklarının ve kendilerinin Yaşı * Evdeki çocuk sayısı *Çocuğun kaçınıcı çocuk olduğu *Evdeki Aile Yapısı * Öğrenim Durumları * Meslekleri * Gelir Düzeyleri ile ilgili bilgilere ilişkin demografik bilgiler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Aile Hayatı Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği, Olgubilim Deseni ve araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Aile Hayatı Çocuk yetiştirme Tutum Ölçeği, anne ve babaların çocukları ile olan ilişkilerini ve onlara karşı tutumlarını değerlendirmek için Schaefer ve Bell tarafından 1958 yılında geliştirilmiştir. Ölçek, Göney Le Compte, Ayhan Le Comte, Serap Özer (1978) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Anne-babanın çocuk yetiştirme tutumlarını belirleyen ölçeğin test tekrar test güvenilirliği. 58 ile. 88 arasında bulunmuştur (Öner, 1993, s. 538-541). Ölçeğin kullanımı üzerine yazılı izin alınmıştır. İkinci olarak araştırmada olgu bilim deseni (Van Manen, 1990) yine betimsel araştırmanın devamı olarak kullanılmıştır. Bu araştırmaya bir başka açıdan ayna tutan olgubilim deseni ise zaman ve bağlam içerisinde insanların dünyayı nasıl gördükleri ve deneyimledikleri üzerinde

ilgilenmektedir. İnsanların anladıkları dünya görüşlerini yorumlamayı amaçlamaktadır (Bloor ve Wood, 2006b; Çilesiz, 2011).

Aile Hayatı Çocuk yetiştirme Tutum Ölçeği Türkçe 'ye çevrildiğinde anlam kaybına sebep olacak maddeler ölçekten çıkarılarak toplam 60 madde olarak belirlenmiştir. Ölçekteki her bir madde soru şeklinde olmayıp, olumlu ve olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. Cümleler, katılımcılara karmaşık verilmiş ve her ifade için kendilerinin görüşlerine en uygun olanı işaretlemeleri istenmiştir.

Ölçek kendi içerisinde Aşırı Koruyucu Annelik, Demokratik Davranma ve Eşitlik Tanıma, Annenin Ev Kadınlığı Rolünü Reddetmesi, Aile İçi Çatışma (geçimsizlik), Sıkı Disiplin olmak üzere beş alt ölçekten oluşmaktadır:

1) Aşırı koruyucu annelik faktörü

Bu faktörde çocuğa karşı olması gerekenden fazla müdahale söz konusudur. Çocuk her zaman dikkatli, çalışkan ve bağımsız olmak zorundadır. Ebeveyni onun için aşırı fedakârlık yapmaktadır. Çocuk bu durumun farkında olmalıdır.

Örnek Madde; 1. Çocuk yorucu ve zor işlerden korunmalıdır.

2) Demokratik davranma ve eşitlik tanıma faktörü

Çocuk ailede birey olarak kabul edilmekte, fikirleri dinlenmektedir.

Örnek Madde; 2. Anne ve babalar, çocuklarını dertlerini anlatmaya teşvik ederler.

3) Annenin ev kadınlığı rolünü reddetme faktörü

Ebeveyn çocuk ya da çocuklarla uzun süre kalmaktan hoşlanmamaktadır. Asabiyet söz konusudur. Yeni doğan bebeğin bakımından korkmaktadır.

Örnek Madde; 6. Çocuk yetiştirmek sinir bozucu, yıpratıcı bir iştir.

4) Aile içi çatışma faktörü

Eşler arasında geçimsizlik söz konusudur. Evin erkeği olarak, babanın düşüncesizliği ve anneye yardımcı olmaması çatışma ile sonuçlanmaktadır.

Örnek Madde; 8. Babalar biraz daha şefkatli olsalar anneler çocuklarını daha iyi yönetebilirler.

5) Sıkı disiplin faktörü

Ebeveyn otoritenin gerekliliğine inanmaktadır.

Örnek Madde; 5. Çocuk ne kadar erken yürümeyi öğrenirse o kadar iyi terbiye edilebilir.

Aile Hayatı Çocuk yetiştirme Tutum Ölçeğinin yanı sıra araştırmada olgubilim deseni kullanılarak ailelerin buldukları ortamı nasıl deneyimledikleri gözlemlenmektedir. Bu sayede velilerin dünya görüşleri ile etkileşimleri sonucunda bilinç yapılarında ortaya çıkan olguları incelemeyi, anlamayı ve yorumlamayı amaçlamaktadır (Bloor ve Wood, 2006c). Velilerin sosyo-demografik ve sosyo- kültürel yapıları üzerinde inceleme yapabilmek adına kendilerinden izinli olarak kişisel bilgileri de alınmıştır. Formun soruları arasında çocuğun ve velinin cinsiyeti, anne-babanın eğitim düzeyleri, meslekleri, ailenin gelir düzeyi, ev içi yaşam koşulları ve çocuğun kaçınıcı çocuk olduğu gibi sorular yer almaktadır.

BULGULAR

Bu araştırmada yer alan annelerin çoğunluğunun üniversite mezunu (%57,6'sının) oldukları görülürken, aynı şekilde babaların çoğunluğunun da üniversite mezunu (%58,7'sinin) oldukları görülmektedir. Tablo incelendiğinde ilkokul mezunu anne ve baba sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu araştırmayı oluşturan anne ve babaların eğitim düzeyine göre dağılımı "Tablo 1" de verilmiştir.

Tablo 1. Ebeveyn eğitim düzeyine göre dağılımı

Eğitim Düzeyi	Anne		Baba	
	N	%	N	%
İlkokul mezunu	6	6.5	6	6.5
Ortaokul mezunu	10	10.9	7	7.6
Lise mezunu	23	25.0	25	27.2
Üniversite mezunu	53	57.6	54	58.7
Toplam	92	100.0	92	100.0

“Tablo 2” Araştırma içindeki velilerin çocuklarını gönderdikleri okul türlerine göre yüzdelerini vermektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Çocuklarını Gönderdikleri Özel ve Devlet Okulu Yüzdeleri

Çocukların Okul Türleri	N	%
Özel okul	46	50.0
Devlet okulu	46	50.0
Toplam	92	100.0

Katılımcıların çocuklarının yarısının devlet okulunda, diğer yarısının da özel okulda okudukları görülmektedir.

Katılımcıların okul öncesi eğitime devam eden çocuklarının cinsiyetine göre dağılımı “Tablo 3” de verilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyetine Göre Dağılımı

Çocukların Cinsiyeti	N	%
Kız	42	45.7
Erkek	50	54.3
Toplam	92	100.0

“Tablo 3” incelendiğinde araştırma grubu içindeki velilerin çocuklarının yarıya yakını (%45,7’si) kız iken, yarısından çok az fazlasının (%54,3’ünün) erkek olduğu görülmektedir.

“Tablo 4” Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu ölçeğinin güvenilirlik analizi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 4. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Alt Boyutlara Ait Güvenirlik Analizi Sonuçları

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeğinin Alt Boyutları	Cronbach Alfa Değerleri
Aşırı Koruyucu Annelik	0.89
Demokratik Davranma	0.45
Ev kadınlığı rolünü reddetme	0.72
Aile içi Çatışma (Geçimsizlik)	0.63
Sıkı Disiplin	0.78

Bu araştırma çerçevesinde, kullanılan ölçeğin güvenilirliği belirlemek amacıyla Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı kullanılmıştır. Analiz sonucunda aşırı koruyucu annelik alt boyutunu oluşturan 16 maddenin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı (α) 0.89, demokratik davranma alt boyutunu oluşturan 9 maddenin 0.45, ev kadınlığı rolünü reddetme alt boyutunu oluşturan 13 maddenin 0.72, aile içi çatışma alt boyutunu oluşturan 6 maddenin 0.63 ve sıkı disiplin alt boyutunu oluşturan 16 maddenin ise 0.78 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan ebeveynlerin yukarıda belirtilmiş olan alt boyutlardan elde edilen verilerinin normal dağılımı ve varyansların homojenliği istatistiki açıdan test edilmiştir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği betimsel yöntemler, grafiksel yöntemler ve hipotez testiyle incelenmiştir. Betimsel yöntemler için “çarpıklık, basıklık katsayıları” ile çarpıklık ve basıklık katsayılarının kendi standart hatasına bölünmesiyle elde edilen çarpıklık ve basıklık indeksleri incelenmiştir. Grafiksel yöntemler için “box plot, histogram ve çizgi grafiği”ne bakılarak dağılımın normal olup olmadığı incelenmiştir. Hipotez testleri için ise “Kolmogorov-Smirnov testi” kullanılmıştır. Yukarıda bahsedilen yöntemler kullanılarak Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda p değerleri 0,05’den küçük, çarpıklık-basıklık katsayıları ve indeksleri istenilen aralıkta olmadığı ve grafikler de normalliğe ilişkin gösterimler sunmadığı için verilerin dağılımının normal olmadığı söylenebilir. Varyansların homojenliği ise “Levene’s Test of Equality of Error Variances (Levene Hata Varyansları Eşitliği Testi)” ile incelenmiş ve varyansların homojen olduğu görülmüştür. Ölçek, tüm alt boyutlarında homojenliği sağlamakla birlikte dağılımında normallik varsayımını yerine getirmemektedir. Bu nedenle verilerin analizinde parametrik olmayan istatistiksel analizler kullanılmıştır.

Verilerin analizinde öncelikle annelerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları puanların ne düzeyde olduğu belirlemek amacıyla sözü edilen ölçekten elde edilen puanlara dayalı olarak aritmetik ortalama, standart sapma, en yüksek ve en düşük değerler hesaplanmıştır. Bununla birlikte araştırmaya katılan annelerin görüşlerinden elde edilen puanların anne ve babanın eğitim düzeyine bağlı olarak anlamlı farklılık gösterip göstermediğine “Kruskal-Wallis H-testi” ile, söz konusu

puanların çocuğun devam ettiği okul türüne ve çocuğun cinsiyetine bağlı olarak anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ise “Mann Whitney U-testi” ile bakılmıştır. Bununla birlikte Cohen’in görüşü göz önüne alınarak, araştırmada değişkenler arasındaki ilişkinin gücünü kararlaştırmada etki büyüklükleri (r) hesaplanmış ve 0.10, 0.30 ve 0.50 düzeyindeki değerler aynı sırayla küçük, orta ve büyük etki büyüklüğü olarak yorumlanmıştır (1998;1992). Araştırmada anne ve baba eğitim düzeyi değişkenlerinde grup sayılarının fazla olması hatanın artmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle bu değişkenlerin karşılaştırılmasında I. Tip hatayı kontrol etmek amacıyla Bonferroni düzeltmesi (correction) yapılmıştır. Bonferroni düzeltmesi anlamlılık düzeyi / grup sayısı formülü ile belirlenmektedir (Viallette ve Cichocki, 2008). Bu araştırmada anne ve baba eğitim düzeyi için dağılım grubu dört olduğu için anlamlılık düzeyi Bonferroni düzeltmesi ile $0.05/4=0.012$ olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla Kruskal-Wallis H analizi sonrası anne ve baba eğitim düzeyleri arasındaki farkın test edilmesi için kullanılan Mann Whitney U testi için anlamlılık düzeyi $p=0,012$ olarak alınmıştır. Cinsiyet ve okul türüne göre yapılan karşılaştırmalarda ise sadece iki küme olduğu için Bonferroni düzeltmesi kullanılmamış, cinsiyet ve okul türü değişkeni için anlamlılık düzeyi 0.05 olarak alınmıştır. Verilerin SPSS 23,0 paket programında analiz edilmiştir.

İkinci olarak olgubilim araştırması için örneklem grubu ile birebir görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada yarı derinlemesine yöntemi ile görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu şekilde katılımcıların deneyimleri hakkında bilgi ve olgu yapısının daha işlevsel incelenmesi sağlanmıştır. (Grbich, 2013). Sorularda sırası ile çocukla ilgili gelecek planları velinin kendi kişilik özellikleri, akademik kazanç sağlama ve öz yeterlilik algısı üzerinde durulmuştur.

Görüşme süreci içerisinde katılımcıların rahat olmalarını sağlamak amacı ile okul yetkilileri ve müdür tarafından sohbet ortamı hazırlanmıştır. Koşulların katılımcıların kendilerini rahat hissetmelerini sağladığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların kendilerini rahat hissettikleri ortamda fikirlerini samimi bir şekilde açıklamaları da oldukça kolay olmuştur.

Akademik başarının önemi üzerinde velinin görüşleri alınması, kıyaslama ve rekabet açısından samimi görüşlerini ve fikirlerini açık bir şekilde ifade etmelerine yer verilmesi sonucunda araştırmada elde edilen verilerin analiz

edilmesi için tematik analiz uygulanarak sırası ile belirtilen aşamalar içerisinde inceleme yapılmıştır. Braun ve Clarke'in (2006, s. 77-101) yorumlamaya faydalı olarak betimledikleri verileri tanıma, ilk kodların oluşturulması, kodların gözden geçirilmesi, kategorilerin oluşturulması, temaların gözden geçirilmesi ve açıklanması göz önüne alınmıştır. Bu sayede tematik analiz, bir veri setindeki hem benzerlikleri hem de farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Gibson, Brown (2009) ve Willig'in (2013, s. 136-149) de dediği gibi tematik araştırma içerisinde tecrübe edilmiş temalar üzerinde inceleme yapmak güncel durumlara odaklanmayı kolaylaştırmaktadır. Yapılan görüşmelerin dökümleri incelenerek verilere yönelik ilk düşünceler yazılı ve sesli mesajla not edilmiştir. İkinci aşamada ise elde edilen veriler üzerinde sistematik bir şekilde araştırma soruları ile ilgili özellikler kodlanmıştır. Üçüncü aşamada, velilerin deneyimlerine dayalı anlatımları üzerindeki anahtar kelimeler ortaya çıkarılmıştır. Belirginleşen kodlar sayesinde katılımcıların arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bulunmaya çalışılmıştır. Bu aşamaların sonunda çocuğun başarısı, özellikle çevrenin ve ailenin baskısı üzerine temaların incelenmesi söz konusu olmuş, bulguların aydınlanması ve tartışılması için oldukça verimli çıkarımlar sağlanmıştır.

Araştırmaya katılan okul öncesi çocukların annelerinin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin betimsel analizler "Tablo 5" de verilmiştir.

Tablo 5. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel Analiz Değerleri

Aile Hayatı Ölçeği	N	En düşük	En yüksek	\bar{X}	Ss
Aşırı koruyucu annelik	92	8.00	24.00	18.04	3.86
Demokratik davranma	92	9.00	26.00	16.87	3.52
Ev kadınlığı rolünü Reddetme	92	27.00	51.00	39.65	5.80
Aile içi çatışma	92	8.00	24.00	18.04	3.86
Sıkı disiplin	92	25.00	61.00	47.33	7.42

“Tablo 5” incelendiğinde fazla koruma, demokratik davranma, ev işlerini yapmayı reddetme ve aşırı otorite alt boyutlarından alınabilecek en yüksek puanlar sırasıyla 24, 26, 51 ve 61 olması beklenmektedir. Buna karşılık, araştırmaya katılan çocukların ailelerinin ölçeğin ifade edilen alt boyutlarından aldıkları puanların ortalamasının 18.04, 16.87, 39.65 ve 47.33 olduğu görülmektedir. Bulgular incelendiğinde, okul öncesi çocukların ailelerinin aile hayatı ölçeğinin tüm alt boyutlarında yaklaşık olarak yüksek düzeyde performans tutumuna sahip oldukları görülmektedir. Alt boyutlar incelendiğinde demokratik davranma alt boyutu dışındaki tüm alt boyutlardan alınan yüksek puanlar olumsuz aile tutumuna işaret etmektedir. Bununla birlikte olumlu olarak değerlendirilebilecek demokratik tutum ve eşitlik tanıma alt boyutunda ise ailelerin yüksek düzeyde tutuma sahip oldukları görülmektedir. Sonuç olarak her bir alt boyuttan alınan yüksek puanlar, annelerin aşırı koruyucu olduğunu, sıkı disiplin uyguladığını ancak demokratik bir tutuma sahip olup eşitlik tanıdığını göstermekle beraber ev işleri yapmaya itiraz ettiğini ve aile içinde geçimsizlik olduğunu göstermektedir.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği ile Çeşitli Değişkenler Arasındaki Analiz Sonuçları

Katılımcı velilerin eğitim düzeylerine, çocuğun devam ettiği okul türüne ve sahip oldukları çocukların cinsiyetine göre analiz sonuçları ayrı ayrı incelenmiştir.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarının Anne Eğitim Düzeyine Göre Analiz Sonuçları

Araştırmaya katılan annelerin Aile Hayatı Ve Çocuk Yetiştirme Tutumu ölçeğinden elde ettikleri puan ortalamalarının annenin eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğine Kruskal-Wallis H-Testi ile bakılmış ve sonuçlar “Tablo 6”da verilmiştir.

Tablo 6. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarının Anne Eğitim Düzeyine Göre Kruskal-Wallis H Test Sonuçları

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği	Anne Eğitim Düzeyi	n	Sıra ortalaması	Sd	χ^2	P	Anlamlı fark	r
Aşırı koruyucu annelik	İlkokul mezunu	6	9.83	3	30.63	0.00	1-2, 1-3, 1-4, 2-4, 3-4	0.58, 0.50,0.49, 0.37, 0.45
	Ortaokul mezunu	10	34.40					
	Lise mezunu	23	32.96					
	Üniversite mezunu	53	58.81					
Demokratik davranma	İlkokul mezunu	6	40.50	3	0.94	0.82		
	Ortaokul mezunu							
	Lise mezunu							
	Üniversite mezunu							
Ev kadınlığı rolünü reddetme	İlkokul mezunu	53	48.62	3	9.24	0.03*	1-4	0.31
	Ortaokul mezunu							
	Lise mezunu							
	Üniversite mezunu							
Aile içi çatışma (geçimsizlik)	İlkokul mezunu	53	52.29	3	13.45	0.00*	1-4,3-4	0.37, 0.31
	Ortaokul mezunu							
	Lise mezunu							
	Üniversite mezunu							
Sıkı disiplin	İlkokul mezunu	6	19.33	3	34.30	0.00*	1-3, 1-4, 2-4, 3-4	0.44, 0.48,0.39, 0.52
	Ortaokul mezunu	10	32.95					
	Lise mezunu	23	30.35					
	Üniversite mezunu	53	59.95					

p<0.05

“Tablo 6” incelendiğinde, Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeğinin demokratik davranma ($\chi^2(3)=0.94; p>0.05$) alt boyutundan elde edilen puan ortalamasının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği görülürken, aşırı koruyucu annelik ($\chi^2(3)=0.76; p<0.05$), ev kadınlığı rolünü reddetme ($\chi^2(3)=0.76; p<0.05$), aile içi çatışma ($\chi^2(3)=0.76; p<0.05$) ve sıkı disiplin ($\chi^2(3)=0.76; p<0.05$) alt boyutlarından elde edilen puan ortalamalarının anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Çıkan sonucun hangi gruba pozitif anlamda eğilimli olduğunu bulmak için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Mann-Whitney U testi, aşırı koruyucu annelik alt boyutunda üniversite mezunu annelerin puanlarının ortaokul ve lise mezunu annelerden daha yüksek olduğu, ortaokul, lise ve üniversite mezunu annelerin puanlarının da ilkokul mezunu annelerin puanlarından daha yüksek olduğu ve farkların anlamlı olduğu göstermiştir. Yapılan analizler sonucunda etki büyüklükleri her bir ikili grup için ayrı ayrı hesaplanmış ve etki katsayısının genel anlamda yüksek ve yükseğe yakın olduğu yani gruplar arası farkın büyük olduğu görülmüştür. Ev kadınlığı rolünü reddetme alt boyutunda üniversite mezunu annelerin puanlarının ilkokul mezunu annelerin puanlarından daha yüksek olduğu görülürken, aile içi çatışma alt boyutunda üniversite mezunu annelerin puanlarının lise ve ilkokul mezunu annelerin puanlarından daha yüksek ve farkların anlamlı olduğu görülmüştür. Yapılan analizler sonucunda ev kadınlığı rolünü reddetme ve aile içi çatışma boyutunda etkinin orta düzeyde olduğu görülmüştür. Son olarak sıkı disiplin alt boyutunda ise üniversite mezunu annelerin puanlarının ilkokul, ortaokul, lise mezunu annelerin puanlarından yüksek; lise mezunu annelerin puanlarının da ilkokul mezunu annelerin puanlarından yüksek ve farkların anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Sıkı disiplin alt boyutunda etki katsayılarının genel anlamda yüksek ve yükseğe yakın olduğu yani gruplar arası farkın büyük olduğu görülmüştür

Sonuç olarak anne eğitim düzeyinin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumu ölçeğinin demokratik davranma alt boyutu dışında tüm alt boyutları için önemli bir değişken olduğu ortaya çıkmaktadır.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarının Baba Eğitim Düzeyine Göre Analiz Sonuçları

Araştırmaya katılan annelerden elde edilen puan ortalamalarının babanın eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğine Kruskal-Wallis H-Testi ile bakılmış ve sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarının Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği	BabaEğitim Düzeyi	n	Sıra ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı fark	r
Aşırı koruyucu annelik	İlkokul mezunu	6	9.83	3	24.58	0.00*	1-3,1-4, 2-3, 2-4	0.57, 0.46,0.45, 0,41
	Ortaokul mezun	7	20.07					
	Lise mezunu	25	43.44					
	Üniversite mezunu	54	55.42					
Demokratik davranma	İlkokul mezunu	6	40.50	3	0.39	0.94		
	Ortaokul mezunu							
	Lise mezunu							
	Üniversite mezunu							
Ev kadınlığı rolünü reddetme	İlkokul mezunu	6	23.92	3	5.18	0.16		
	Ortaokul mezunu							
	Lise mezunu							
	Üniversite mezunu							
Aile içi çatışma (geçimsizlik)	İlkokul mezunu	6	19.33	3	7.82	0.05		
	Ortaokul mezunu							
	Lise mezunu							
	Üniversite mezunu							
Sıkı disiplin	İlkokul mezunu	6	12.42	3	31.52	0.00*	1-4, 2-4, 3-4	0.49,0.39, 0.45
	Ortaokul mezunu							
	Lise mezunu							
	Üniversite mezunu							
		7	25.21					
		25	33.90					
		54	58.88					

p<0.05

“Tablo 7” incelendiğinde Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeğinin demokratik davranma ($\chi^2(3)=0.39$; $p>0.05$), ev kadınlığı rolünü reddetme ($\chi^2(3)=5.18$; $p>0.05$) ve aile içi çatışma (geçimsizlik) ($\chi^2(3)=7.82$; $p>0.05$), alt boyutlarından elde edilen puan ortalamalarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği görülürken, aşırı koruyucu annelik ($\chi^2(3)=24.58$; $p<0.05$) ve sıkı disiplin ($\chi^2(3)=31.52$; $p<0.05$) alt boyutlarından elde edilen puan ortalamalarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Çıkan farkın hangi grubun lehine olduğunu bulmak için Mann-Whitney U testi yapılmış ve testin sonucunda aşırı koruyucu annelik alt boyutunda üniversite mezunu babaların puanlarının ilkokul, ortaokul ve lise mezunu babalardan daha yüksek olduğu, lise mezunu babaların puanlarının da ilkokul ve ortaokul mezunu babaların puanlarından daha yüksek olduğu ve farkların anlamlı olduğu bulunmuştur. Yapılan analizler sonucunda etki büyüklükleri her bir ikili grup için ayrı ayrı hesaplanmış ve etki katsayısının yüksek yani gruplar arası farkın büyük olduğu görülmüştür. Sıkı disiplin alt boyutunda ise üniversite mezunu babaların puanlarının ilkokul, ortaokul, lise mezunu babaların puanlarından yüksek; lise mezunu babaların puanlarının da ilkokul mezunu babaların puanlarından yüksek ve farkların anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda etki büyüklükleri her bir ikili grup için ayrı ayrı hesaplanmış ve etki katsayısının yüksek ve yükseğe yakın yani gruplar arası farkın büyük olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak baba eğitim düzeyinin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu ölçeğinin aşırı koruyucu annelik ve sıkı disiplin alt boyutları için önemli bir değişken olduğu aşıkardır.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarının Çocuğun Devam Ettiği Okul Türüne Göre Analiz Sonuçları

Elde edilen puan ortalamalarının çocuğun devam ettiği okul türüne göre değişip değişmediğine Mann-Whitney U-Testi ile bakılmış ve sonuçlar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarının Çocuğun Devam Ettiği Okul Türüne Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği	Okul Türü	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	p	r
		46					
Aşırı koruyucu annelik	Özel okul	46	59.52	2738.00	459.00	0.00	
	Devlet okulu	46	33.48	1540.00			0.49
Demokratik davranma	Özel okul	46	48.77	2243.50	953.50	0.41	
	Devlet okulu	46	44.23	2034.50			
Ev kadınlığı rolünü reddetme	Özel okul	46	49.45	2274.50	922.50	0.29	
	Devlet okulu	46	43.55	2003.50			
Aile içi çatışma (geçimsizlik)	Özel okul	46	51.15	2353.00	844.00	0.09	
	Devlet okulu	46	41.85	1925.00			
Sıkı disiplin	Özel okul	46	61.52	2830.00	367.00	0.00	0.56
	Devlet okulu	46	31.48	1448.00			
		46					

*p<.0.05

“Tablo 8” incelendiğinde Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu ölçeğinin aşırı koruyucu annelik (U=459.00; p<0.05), sıkı disiplin (U=367.00; p<0.05) alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamalarının çocukların devam ettiği okul türüne göre anlamlı farklılık gösterdiği görülürken, demokratik davranma (U=953.50; p>0,05), ev kadınlığı rolünü reddetme (U=922.50; p>0.05), aile içi çatışma (U=844.00; p>0.05) alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamalarının okul türüne göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir. Sıra ortalamaları incelendiğinde aşırı koruyucu annelik ve sıkı disiplin alt boyutlarında özel okulda okuyan çocukların sıra ortalamalarının devlet okulunda okuyanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla

birlikte etki büyüklükleri aşırı koruyucu annelik ve sıkı disiplin alt boyutları için incelendiğinde sırasıyla 0.49 ve 0.56 olarak bulunmuştur. Buna göre etki yüksek düzeyde olup, özel okulda okuyan çocukların anneleriyle devlet okulunda okuyan çocukların annelerinin aşırı koruyucu annelik ve sıkı disiplin alt boyutlarından elde ettikleri puanlar arasındaki fark da büyüktür. Bu açıdan ele alındığında çocukların devam ettikleri okul türünün ölçeğin alt boyutlarından olan aşırı koruma ve aşırı otoriteyi etkileyen önemli bir değişken olduğu sonucu çıkmaktadır.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği Puanlarının Çocuğun Cinsiyetine Göre Analiz Sonuçları

Elde edilen puan ortalamalarının çocuğun cinsiyetine göre değişip değişmediğine Mann-Whitney U-Testi ile bakılmış ve sonuçlar Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği Puanlarının Çocuğun Cinsiyetine Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği	Cinsiyet	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	p	r
Aşırı koruyucu annelik	Kız	42	54.86	2304.00	699.00	0.01	0.29
	Erkek	50	39.48	1974.00			
Demokratik davranma	Kız	42	47.77	2006.50	996.50	0.67	
	Erkek	50	45.43	2271.50			
Ev kadınlığı rolünü reddetme	Kız	42	48.15	2022.50	980.50	0.58	
	Erkek	50	45.11	2255.50			
Aile içi çatışma (geçimsizlik)	Kız	42	51.10	2146.00	857.00	0.13	
	Erkek	50	42.64	2132.00			
Sıkı disiplin	Kız	42	48.82	2050.50	952.50	0.44	
	Erkek	50	44.55	2227.50			

*p<.0.05

“Tablo 9” incelendiğinde Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu ölçeğinin aşırı koruyucu annelik ($U=699.00$; $p<0.05$), alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamalarının çocukların cinsiyetine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülürken, demokratik davranma ($U=996.50$; $p>0,05$), ev kadınlığı rolünü reddetme ($U=980.50$; $p>0.05$), aile içi çatışma ($U=857.00$; $p>0.05$) ve sıkı disiplin ($U=952.50$; $p>0.05$) alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir. Sıra ortalamaları incelendiğinde aşırı koruyucu annelik alt boyutunda kız çocuklarının sıra ortalamalarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte aşırı koruyucu annelik alt boyutu için etki büyüklüğü incelendiğinde ise 0.29 olarak bulunmuştur. Buna göre etki orta düzeyde olup, kız çocuklarının anneleriyle erkek çocukların annelerinin aşırı koruyucu annelik alt boyutundan elde ettikleri puanlar arasındaki farkın çok büyük olmamakla birlikte orta düzeyde olduğu görülmektedir. Bu açıdan ele alındığında çocukların cinsiyetinin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu ölçeğinin aşırı koruyucu annelik alt boyutunu etkileyen önemli bir değişken olduğu gözlemlenmektedir.

Olgu desen bilim açısından yapılan araştırmadan elde edilen verilerin analizi sonucunda çocuk yetiştirme tutumuna ilişkin bireysel ve çevresel etmenler tema olarak oluşturulmuştur.

TARTIŞMA

Bireysel Etmenler

Katılımcıların çocuk yetiştirme tutumlarının birinci boyutunu bireysel etmenler oluşturmaktadır. Bireysel etmenler, velilerin kişisel özellikleri, akademik kazanç sağlama düşünceleri ve özyeterlik algısı kategorilerinden oluşmaktadır. Bireysel etmenler çocuk yetiştirme tutumunda çocuğa uygulanan disiplinin ağır, çocuktan beklenen başarının yüksek olduğunu, velinin özyeterlik algısının ise düşük olduğunu açıklamaktadır.

Kişisel özellikleri

Velilerin çocuk yetiştirme tutumunda uyguladığı disipline çocuktan beklenen başarıya yönelmeleri kişisel özellikleri ile ilgilidir. Katılımcılar arasında annelere ve babalara göre daha fazla öngörülü olmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Kadın olarak kişisel özellikleri açısından paradigmatik

yöntemleri benimsemek onları endişelendirmektedir. Bunun en büyük nedeni kendilerinin özyeterlik algısının istedikleri yerde olmadığı ile ilgilidir. Anne olarak kendisini kural koyucu ve disiplin uygulayıcı olarak görmektedir. Çocuğu sürekli yönlendirme hali, çocuğun direnç göstermesi, babanın daha özgürlükçü davranış içinde olma isteğinden kaynaklanabilmektedir.

Bu araştırmadaki çalışma grubunun kişisel özelliklerle ilişkili olarak belirttikleri, çocuğun sürekli yönlendirmeye ihtiyacı olduğu üzerinedir. Çocuklarının her konuda yönlendirilmeye ihtiyacı olduğunu, onların atik ve çevik olmak yerine sorumluluklarını yerine getirmekte oldukça isteksiz olduklarını belirtmektedirler. Çocukların yönlendirilmesi ile ilgili şunları söylemişlerdir:

“Evde kuralları koyucu olarak sürekli müdahale etmek zorundayım. Sabah panik haldeyiz. Kıyafetlerini dahi benim seçmemi istiyor. Baba ise sürekli oyun oynayan, eğlendiren rolde.”

Annenin evde sürekli problem çözmesi istenmektedir. Müdahale ettikçe kural koyuculuğu da baskınlaşmaktadır. Yöneten tarafta olma etno-göreceli basamaktan ziyade etno-merkezci hareket etme isteği annelerin de helikopter ebeveyn olduklarının göstergesidir. Baba müdahil olsa da anne olarak daha baskıcı olmakta, bir yerde roller demokratik bir şekilde oynanmamaktadır. Dolayısı ile çocuk çoğu zaman bu baskıya gizli bir direnç göstermekte ama otorite karşısında da çok fazla direnmemektedir.

Akademik kazanç sağlama

Çalışma grubunun yarısı akademik kazanç sağlamaya dönük olarak okul seçimi ile ilgili şimdiden araştırma yaptıklarını söylemişlerdir. Akademik başarının önemini vurgularken Türkiye’de vasatın üstü olmanın gelecek kaygısını hafifleteceğinden bahsetmişlerdir. Grubun diğer yarısı ise çocuklarını becerilerine bağlı olarak yönlendireceklerini vurgulamışlardır. Kendileri ile yapılan görüşmelerde bu düşüncelerini söylerken şunları belirtmişlerdir; *“Çocuğumun kendisini kurtarması gerekiyor. Çevreden ister istemez etkileniyorum. Anne baba başarılı insanlarız. Dolayısı ile çocuğumuzun da başarılı olmasını istiyoruz.”* Akademik başarı içerisinde çocuğunu üstün görme isteği doğrultusunda onlar için elde etmek istedikleri iyi bir kariyer ve sonucunda gelen iyi kazançtır. Bulgulara göre yüksek başarı isteği, ebeveyn

olarak diğer öğrencilerle rekabet etme çabası, onlara göre çocuklarını gelecekte mutlu olarak düşünmenin tek ve mutlak yoludur.

Düşük ve yüksek özyeterlik algısı

Düşük ve yüksek özyeterlik algısının akademik başarı beklentisi ile orantılı olduğu görülmüştür. Buna göre yüksek özyeterlik algısında olan çalışma grubunun tümü başarıya endekslidir. Buldukları ortama ve var olan konjonktüre güvensizlik onların akademik açıdan benlik yapısında üstün olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle çevre ve aile baskısı hissettikleri anlaşılmıştır. Söylemlerinde *çevre faktörü, kendi ayakları üzerinde durma, yaşam koşulları içerisinde kaliteli ve iyi bir eğitimin şart olduğu* yönünde açıklama yapmışlardır.

Düşük özyeterlik algısında olan ebeveynler ise kendilerine sunulamayan eğitim olanaklarını şimdi kendi çocuğuna sunarken bu koşulu fırsat olarak değerlendirmekte ve çocuğuna kendi yapamadığı ama kendisini görmek istediği noktaya ulaştırmak için imkân sağladığını düşünmektedir.

Çevresel Etmenler

Çalışma grubunun çocuk yetiştirme tutumlarının ikinci boyutu çevresel etmenler temasıdır. Çevresel etmenler özgüvenli ve başarılı bireyler olarak yetişmeleri için çocuğun başarısında, akranların etkisinin büyük olduğu ve ailenin beklentisine yönelik olarak çocuk için hissedilen kaygıların normal üzeri olduğunun nedenlerini açıklamaktadır. Bu kapsamda başarılı olmanın yanı sıra iyi bir eğitim almaları büyük şehirde yaşamın avantajını yakalamaları gerektiği sözlerinden etkili olarak anlaşılmaktadır.

Çocuğu özel okulda olanların da devlet okulunda olanların da kaygılı oldukları görülmektedir. Devlet okuluna devam eden öğrencilerin ebeveynleri kaliteli bir eğitim için pilot uygulama yapan ya da başarıları ile öne çıkmış okul arayışında iken özel okul arayışları içerisinde olan ebeveynler, senelik artan eğitim maliyetlerinden endişe etmektedirler. Bu konuda görüşlerini belirten ebeveynlerin söyledikleri daha çok kendilerini ve çocuğu mutlu edecek ortak karar üzerinedir. Söyledikleri özetle şöyledir: *Planlarımız koşullara göre değişmektedir. Çocuğumuzun mutlu ve sosyal olması önemlidir. Okul seçimi için akademik kazanç özellikle ilköğretimde önemlidir. Aile beklentisi*

olarak çocuğa endeksliyiz. Çocuğun başarısı ile beklentilerimizi dengeleyeceğiz. Çocuğun ihtiyacı kadar ailenin de gücü yadsınamaz. Çocuk başarı gösterdikçe aile olarak fedakârlık boyutu artacaktır. Dolayısı ile başarıya odaklı olarak büyüyen çocuklar olarak hata yapmalarına izin verilmeyerek, daima önlerindeki engeller aileleri tarafından kaldırılacaktır. Sonuçta eğitim adına alınan kararların hatadan yoksun olmaması gerekmektedir. Geriye dönmek başta çocuğu daha sonra aileyi yıpratmaktadır. Burada helikopter ebeveyn olduklarını gösterircesine alınan kararlarda adeta SWOT analiz yaparak, zayıf yönler, fırsatlar, tehditler gözden geçirilmekte ne kadar destek olunabileceği üzerinde stratejik bir planlama usulü ile çalışılmaktadır.

Akranların etkisi

Araştırmada çocuk yetiştirme tutumlarında etkili olan bir başka etkenin akranlarla kıyaslama olduğu görülmektedir. Çocuklarının taleplerine yönelik yönlendirme yaptıklarını söyleyen çalışma grubunda bulunan ebeveynler, günümüzde çocuğun gelişimine sadece eğitim açısından değil, sosyalleşme, spor ve sanat yönünden gelişim olarak da bakmaktadırlar. Katılımcılar *Whatsapp grubu ile beraber olduklarından, sosyal medyayı veliler olarak ortaklaşa etkin kullandıklarından, çocuklarının önde olmasının onları mutlu ettiğinden* bahsetmektedirler. Bu sözlerden ebeveynler arasında ister istemez bir kıyaslama olduğunu göstermektedir. Okul seçimi, öğretmen ilgisi, çocuğun yeteneklerinin ve becerilerinin keşfi daha bu yaşlarda başlamakta, ebeveynler adeta proje gibi gördükleri çocuklarını izleyerek onların adına en doğru kararı aldıklarını düşünmektedirler.

Aile ve çevre beklentisine göre kaygılar

Araştırmadaki katılımcıların kendilerini iş ve hayat yaşamında başarılı görenleri, çocukları yönünden de mahcup olmak istememektedirler. Bu konuda fikirlerini şöyle beyan etmişlerdir: *Öncellikle eğitim şart, yabancı dil alt yapısı oluşmalı, okul seçme problemi şu anda başladı. Konuya büyük anneler de müdahil olmak istiyor. Anaokulu seçiminde dahi çok titiz davrandık.* Görüldüğü gibi şaşırtıcı olan büyük annelerin dahi çocuğun geleceği konusunda alınacak kararlara müdahil olmasıdır. Türk geleneksel aile modelinde çocukların eğitimleri bitene kadar maliyet giderleri anne ve/veya baba tarafından karşılandığı için aileler çocukların eğitim süresi boyunca en kaliteli eğitimi

en uygun şekilde alması gerektiğini düşünmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin yanlış karar almak adına kaygıları olmaması gerekmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmada, ebeveynlerin demografik yapılarına göre çocuk yetiştirme tutumlarının ne düzeyde olduğu, çocuk yetiştirme tutumlarının demografik yapıdaki farklılıklara göre değişkenlik gösterdiği, ebeveynlerin demografik yapılarının çeşitliliği içerisinde kendi özyeterliklerinin önemi üzerinde durulmuştur. Elde edilen veriler doğrultusunda annelerin aşırı koruyucu olmalarına rağmen, demokratik bir tutum içerisinde eşitlik açısından yüksek bir performans gösterdikleri görülmektedir. Buna karşılık aile içi ilişkilerde sıkı disiplin uygulandığı, ev kadınlığı rolünü reddetme yaşandığı ve aile içinde iletişim sıkıntısı olduğu anlaşılmaktadır. Daha açık bir şekilde anlatılacak olursa Aile Hayatı Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeğinin demokratik davranma alt boyutunda annenin eğitim düzeyi, ev kadınlığını benimsememesi, aile içi geçimsizlik ve aşırı otorite alt boyutlarında anlamlı farklılıklar göstermektedir (Tablo 6). Bazı çalışmalarla karşılaştırılacak olursa, Hızel'e göre (1999) 7-12 yaş arasında çocuk sahibi olan ebeveynler arasında annelerin aşırı koruyuculuk ve sıkı disiplin boyutlarını diğer boyutlara göre daha çok benimsedikleri gözlemlenmektedir. Bu makalede bu durumun daha küçük yaşlara kadar indiği saptanmıştır. Bu makaledeki araştırmanın tam tersi olarak, Şanlı ve Öztürk'ün (2007) yaptığı araştırmada annelerin eğitim düzeyi yükseldikçe aşırı koruyucu ve sıkı disiplin tutumlarının azaldığı görülmektedir. Çalışan annelerde babalarda görülen aşırı koruyucu ve sıkı disiplin tutumlarının daha az olduğu belirlenmiştir. Perry, Jensen ve Adams'ın (2001, s. 564-574) yaptığı bir başka araştırmada ise ataerkil aile yapısından olan çocukların ebeveynlerinin arasında annenin çocuk yetiştirme tutumunda görevli olduğunu düşünenlerin sayısının yüksek olduğu ayrıca babaların sıkı disiplin içinde olmalarının normal karşılandığı da saptanmıştır. Yılmaz (2004) ise, araştırmasında annelerin eğitim düzeyi düştükçe çocuklarını yetiştirme tarzlarında daha gelenekselci oldukları buna karşılık, annelerin eğitim düzeyleri yükseldikçe çocuklarını yetiştirme tarzlarında daha demokratik, daha az baskılı oldukları ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmada babalar açısından eğitim düzeyi sadece aşırı koruyucu annelik ve sıkı disiplin alt boyutlarında elde edilen puan ortalamasına göre anlamlı

farklılık yaratmaktadır (Tablo 7). Buna ek olarak, okul türü incelemelerinde özel okulda okuyan çocukların ebeveynlerinin aşırı koruyucu ve sıkı disiplin boyutu devlet okulunda okuyan çocuklara göre yüksek gözükmemektedir. Maddiyat ve gelecek kaygısı hem içinde bulunulan modern toplum anlayışında ayırt edilemeyecek kadar zorunlu hem de sorunların başlangıcı olarak insanı tüketen bir durumdur. Öngörülü olurken hata yapacaklarını düşünmek geriye dönülmez bir yola girdikleri için onları endişelendirmektedir. Okul seçimi her gün değiştirilecek bir karar değildir. Önemli olan çocuğu iyi tanımaktır ancak proje olarak gördükleri çocukları için alınan kararlarda kendilerinin özgüven yeterliliğini yükseltmek onlara göre çocukların başarısı ile endekslidir. Yirmi yıl sonra ortaya çıkaracakları eser olarak gördükleri çocukları için bugün aldıkları kararlar onların doğrudan sonuç elde etmeye dönük eylemlerini cesaretlendirmektedir.

Aile Hayatı Tutum Ölçeğinin çocuğun cinsiyetine göre aşırı koruyuculuk açısından anlamlı bir farklılık içermesi söz konusudur. Bu araştırmada aşırı koruyuculuk alt boyutunda kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha fazla korunduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık ev kadınlığını reddetme, aile içi çatışma ve sıkı disiplin alt boyutlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gözükmemektedir (Tablo 9). Yalçın ve Türnüklü (2011, s. 727) tarafından yapılan bir başka araştırmada da, genç yetişkinlerin anne ve babalarının Aile Hayatı Tutum Ölçeğinin aşırı korumacı, demokratik tutum ve tutarlı disiplin alt boyutlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tokol (1996) okul öncesi eğitim alan öğrencilerin velilerinin okul öncesi eğitim almayanlara göre aşırı koruyucu, demokratik davranma, ev kadınlığını reddetme, geçimsizlik ve sıkı disipline göre daha yüksek olduğuna dikkat çekmektedir. Buradaki araştırma sonuçlarında ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olması ile annelerin ev kadınlığını reddetme rollerinin ve geçimsizlik tutumlarının arttığı görülmektedir. Bu tür ailelerde yaşayan kadınlar kendilerini yetemeyen sıradan görebilmektedir. Onların da işgücüne katkıda bulunmaları için, kendilerini geliştirmeleri için olanaklar vermek psikolojik olarak rahatlatacağı gibi, ev yaşamında da daha stressiz bir yaşam sunacaktır.

Unutulan çocuğun bir birey olduğudur. Çocuğa yön vermek önemlidir, onun hayatını sürekli yönetmek, onu hayata karşı dayanıksız kılarken, mücadele ruhunu da öldürmektedir. Mutluluk adına her şeyi istediği anda çabuk elde etmeyi öğrenen çocukların sabırsız, sebatsız, çabuk vazgeçen, sürekli birilerine bağımlı olmaları da yadsınamaz.

Çözüm önerileri olarak aşağıdaki bilgiler sunulmuştur:

* Okul aile birliği çatısı altında ebeveynler için belli aralıklarla kişisel gelişim, etkili iletişim, kriz iletişimi yönetimi, aile içi ilişkiler odaklı iletişim başlıkları altında seminer, panel, konferans düzenlenmesi gerekmektedir.

* Öğrencilerin sağlıklı biliş yapısı içerisinde olabilmelerini sağlama amacı ile okulda ders dışı saatler içinde spor, sanat, kültür aktivitelerinin daha kapsamlı olarak yer alması sağlanmalıdır.

* Anne- Baba Okullarının daha etkin yürüyebilmesi için aile danışmanlık merkezlerinin Aile Sağlığı Merkezleri gibi her mahallede kurulması ve işlevselliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu sayede, ebeveynlerin proaktif iletişimlerinin gelişmesi, çocuklarını daha iyi tanımaları ve anlamaları söz konusu olacaktır.

BİLGİLENDİRME

Bu araştırmanın kimi sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmadan elde edilen veriler, iki okulun görüşlerine dayalı olarak elde edilmiştir. Dolayısı ile genele doğru gidilirken bu durum dikkate alınmalıdır. Çocuk yetiştirme tutumları üzerinde çoklu araştırma yöntemleri, karma desen araştırmaları yararlı olabilir. Son olarak okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerin davranış ve tutum gelişimlerinin öz yeterlilik inancı ile incelenmesi gelecek araştırmacılar için bir gündem oluşturabilir.

KAYNAKÇA

Ayyıldız, T. (2005). *Zonguldak İl Merkezinde 0-6 Yaş Çocuğu Olan Annelerin Çocuk yetiştirme Tutumları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tez. Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.

Bloor, M. and Wood, F. (2006). *Keywords in Qualitative Methods*. New Delhi: Sage.

Braun, V. and Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101.

Cohen, J. (1998;1992). Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences; Quantitative Methods in Psychology: A power Primer. *Psychological Bulletin*, 112(1), 155-159.

Çilesiz, S. (2011). A phenomenological approach to experiences with technology: current state, promise, and future directions for research. *Educational Technology Research and Development*, 59(4), 487-510.

Dean, S. and Haims, J. L. (2016). *How to Raise an Adult: Break Free of the Overparenting Trap and Prepare Your Kid for Success*. New York: St. Martin's.

Durmuş, R. (2006). *3-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin kişilik özellikleri ile anne-baba tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Eisenberg, Nancy, Qing, Zhou, Sandra H., Losaya, Richard A., Fabes, Stephanie A., Shepard, Bridget C., Murphy, Mark, Reiser, Ivanna K., Gutherie ve Amanda, Cumberland (2003). The Relations for Parenting Effortful Control and Ego Control to Children's Emotional Expressivity. *Child Development*, 74(3), 875-895.

Findley, D. and Ojanen, T. (2013). Agentic and Communal Goals in Early Adulthood: Associations with Narcissism, Empathy, and Perceptions of Self and Others. *Self and Identity*, 12(5), 504-526.

Gibson, W. J. and Brown, A. (2009); *Working with Qualitative Data*. Los Angeles: SAGE.

Ginott, H. (1969). *Between Parent and Teenager*. New York: Macmillan.

Grbich, C. (2013). *Qualitative Data Analysis: An Introduction*. London: SAGE.

Hızel, M. (1999). *Okul Çocuklarında (7-12 Yaş) Görülen Enüresiz ve Enkopresiz Sıklığının Aile Tutumu ile İlişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Honore, C. (2008). *Under Pressure: Rescuing Childhood from the Culture of Hyper-Parenting*. Ontario: Knopf Canada.

Kelley, L., Duran, R. and Miller-Ott, A. (2017). Helicopter Parenting and Cell-Phone Contact Between Parents and Children in College. *Southern Communication Journal*, 82(2),102-114.

Kwon, K. and Yoo, G. a. (2017). Does Culture matter? A Qualitative inquiry of Helicopter Parenting in Korean American College Students. *Journal of Child and Family Studies*, 26(7), 1979-1990. DOI:10.1007/s10826-017-0694-8

Odenweller, K., Booth-Butterfield, M. and Weber, K. (2014). Investing Helicopter Parenting, Family Environments, and Relational Outcomes for Millenials. *Communication Studies*, 65(4), 407-425.

Öner, N. (1993). *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Özyürek, A. (2004). *Kırsal Kesim ve Şehir Merkezinde Yaşayan 5-6 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Anne Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Perry, C., Jensen, L. and Adams, G. (2001). The Relationship Between Parents Attitudes Toward Child Rearing and the Sociometric Status of Their Preschool Children. *The Journal of Psychology*, 7/9 (6), 564-574.

Seydoğulları, S. (2008). *Demokratik ve Otoriter Ana Baba Tutumlarının Lisede Öğrenim Gören Öğrencilerin Ahlaki Yargı yeteneğine Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Şanlı, D. ve Öztürk, C. (2007). *Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Tokol, O. (1996). *Okul Öncesi Eğitim Programlarına Devam Eden ve Etmeyen 3-6 Yaş Çocuklarının, Gelişim Özellikleri ve Anne- Baba Tutumlarının Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ucur, Z.E., (2005). *Farklı aile tutumlarının okulöncesi dönem 5 yaş çocuklarının bilişsel performans düzeylerine etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Van Manen, M. (1990). *Researching Lived Experience*. New York: SUNY.

Vialette, F. and Cichocki, A. (2008). Spit Test Bonferroni Correction for QEEG statistical maps. *Biological Cybernetics*, 98, 208-303.

Whirter, J. ve Acar, V. N. (2000). *Ergen ve Çocukla İletişim*. Ankara: US-A.

Willig, C. (2013). Interpretation and Analysis. U.Flick (Ed.), *The Sage Handbook of qualitative data analysis* içinde (136-149). Los Angeles: SAGE

Yalçın, F. ve Türnüklü, A. (2011). Algılanan Ana-Baba Davranışları ile Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişki. *E-Journal of New World Sciences Academy IC0327*, 6(1), 717-735.

Yılmaz, V. (2004). *Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Anneannelerin Etkilerini İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

MAIN ECONOMIC FACTORS AFFECTING THE DETERMINATION OF HAPPINESS: A RESEARCH ON TURKEY

Ceren PEHLİVAN¹
Ferhat ÖZBAY²
Nergis TOSUN³

Abstract

The concept of happiness includes many elements such as social and physical environment, demographic characteristics, economic conditions and expectations. Today, the topic of happiness has increasingly become a significant issue in economics. This study examined the effects of health, education, and household incomes on happiness. This study utilized the data Life Satisfaction Survey prepared for the 2004-2019 period (TSI) by Turkey Statistical Institute. This study used the ordered Logit approach, and the variable coefficients were evaluated using Odds-Ratio and Marginal Effects. As a result of the analysis, it was seen that health has the most significant effect on happiness. Findings also show that while income statistically has a significant positive impact on happiness, education has a negative impact but does not have a statistically significant relationship.

Key Words: *Happiness Economics, Healthy, Education, Income.*

¹Dr., Bağımsız Araştırmacı, E-posta:pehlivanceren2@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5632-2955.

²Dr. Öğr. Üyesi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Yalvaç MYO, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, E-posta: ferhatozbay@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7756-3835.

³Dr., Bağımsız Araştırmacı, E-posta:nergisbingol89@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5760-2596.

PEHLİVAN, C., ÖZBAY, F. BİNGÖL, N. (2022). Main Economic Factors Affecting The Determination of Happiness: A Research on Turkey. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 22(55), 259-275. DOI:10.21560/spcd.vi.919615

MUTLULUĞUN BELİRLENMESİNDE ETKİLİ OLAN TEMEL EKONOMİK FAKTÖRLER: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Öz

Mutluluk kavramı sosyal ve fiziksel çevre, demografik özellikler, ekonomik koşullar, beklentiler gibi birçok unsuru barındırmakta olup başlangıçta psikoloji ve felsefe alanlarında sıklıkla incelenmiştir. Günümüzde ise iktisatta önemi artan bir konu olmuştur. Bu çalışmada ise sağlık, eğitim ve hane halkı gelirinin mutluluk üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada 2004-2019 dönemi için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanmış olan Yaşam Memnuniyeti Anket verilerinden yararlanılmıştır. Sıralı Logit yönteminin kullanıldığı çalışmada, yapılan regresyon analiziyle değişkenlere ait katsayılar yorumlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda mutluluk üzerindeki en büyük etkiye sağlığın sahip olduğu görülmüştür. Gelirin mutluluk üzerinde istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir etkiye sahipken eğitimin negatif bir etkiye sahip olduğu fakat istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Mutluluk Ekonomisi, Sağlık, Eğitim, Gelir.*

INTRODUCTION

Happiness is a notion that has been studied extensively from ancient times to the present. In this process, happiness is an inner state concerned with material or spiritual terms and by both together. Albert Schweitzer defined happiness as good health and a bad memory. According to Don Marquis, happiness is a process of appearing among unhappiness. Hippocrates described happiness as a reduction in pain (Dumludağ, 2011, p. 31). As seen in the definitions, happiness is a multidimensional concept (Nikolaev, 2013, p. 6). Moreover, it has been the most important quest of human beings from the past to the present. Therefore, it has been accepted as the eventual effort of people (Martinez, 2014, p. 10).

Until recently, the concept of happiness has been studied especially many times in psychology, sociology and medicine. The issue that leads researchers in different fields to examine happiness is the desire to understand the factors that affect people's happiness (Blanchflower and Oswald, 2004, p. 1360). Although it hasn't found a place in economics for a long time, significant studies have started under the name of happiness economy. It should be noted that still, this concept approached with suspicion (Rousseau, 2009, p. 114). The main factor that causes happiness to be examined by economists is the direct relationship thought to exist between happiness and well-being (Dumludağ, 2011, p. 37). Experimental studies have provided evidence that individual well-being measurements collected through surveys are essential indicators of current happiness for future behaviours (Clark et al., 2006, p. 53).

It is possible to say that happiness basically depends on personality traits and therefore is a genetic or congenital factor to a great extent (Ferrer-i-Carbonell, 2013, p. 37). On the other hand, Frey and Stutzer (2002) stated that happiness depends on three factors. The first is demographic and personality factors such as age, gender, nationality, education, health, and family conditions. The second is economic factors, especially income, inflation, and unemployment. Finally, the third is political factors, such as the degree of government centralization and the scope of their possibilities to participate in politics.

Many studies in happiness economics examine the connection between education, health, income with happiness. The first study of happiness in economics was on the relationship between happiness and income made by Easterlin (1974). The basic assumption of the economic theory is consumption increases happiness, which is explained by the utility theory. Based on the theory is the finding that consumption affects the benefit. Since it is difficult to measure consumption with questionnaires, the household variable is used in studies examining the relationship between happiness and income (Yinanç, 2020, p. 21). A positive correlation has been expected between income growth and happiness. However, as a result of some studies, it was observed that the average level of happiness remained at the same level even if per capita income increased (Frey and Stutzer, 2002, p. 6). Therefore, while examining the relationship between income and happiness, factors such as changing expectations, ambition, stress, and desire for material should be considered (Ferrer-i-Carbonell, 2005, p. 998- 999; Çirkin, 2015, p. 55). Besides, these factors pose an obstacle to the increase in happiness of everyone whose income increases (Easterlin, 1995, p. 4). Firstly, basic needs such as food, security, and shelter are the first elements that a person should have for happiness. However, meeting only vital needs weakens the relationship between happiness and income. For this reason, it is stated that the increase in the income of low-income individuals is more effective on happiness than high-income individuals (Servet, 2017, p. 20).

When examining the relationship between education and happiness, some studies showed a positive correlation among variables while others showed a weak connection. The first judgment that comes to mind about this topic is that as the level of education increases, happiness increases at the same rate. Because education facilitates people to reach their goals, affects their social activities and social relations, has an impact on their harmony with the social environment, enables them to be employed in higher-income jobs, enables them to receive better quality health care and has an effect on many other factors (Putnam, 2001, p. 51; Tenaglia, 2007, p. 17; Cuñado and Gracia, 2012, p. 187). On the other hand, the people whose education level has increased are also increasing in parallel. The increase in expectations can also increase the

dissatisfaction of individuals with their current position in their jobs and their income. Therefore, it is possible to say that the effect of education on happiness will occur indirectly (Dumludağ, 2011, p. 68; Şimşir, 2013, p. 13; Çirkin, 2015, p. 38; Servet, 2017, p. 21).

Health is one of the essential variables thought to have the highest effect on happiness. However, just like education, the relationship between health and happiness has a complex structure. It is a generally accepted view that poor health conditions will significantly reduce the happiness of individuals (Frey and Stutzer, 2002, p. 4). On the other hand, according to a study conducted in America, healthy people cannot be happy all the time. Unhealthy people are not always unhappy because individuals can sometimes be happy by adapting to the situation in which they are uncomfortable (Groot 2000: as cited in Dumludağ, 2011, p. 59).

Happiness is a complex and abstract concept that is hard to explain. Surveys generally make its measurement. In these questionnaires, with the Ordered questions asked to individuals, their level of happiness and life satisfaction are investigated (Gökdemir and Veehoven, 2014, p. 342). In Turkey, the first studies in this area were carried out in 2003 by TSI, and its results were published in the Life Satisfaction Survey in 2004. TSI, with this study, aimed at measuring satisfaction in formal education, health, social security, justice and revenue services, and the individual perceptions of happiness of people living in Turkey. Thereby, this study also allows the examination of the changes in these areas over time. When the literature consists of studies on testing the factors affecting happiness examined, it is seen that especially age, marital status, gender, health, education, and income variables come to the fore. In the economics literature, many aspects are discussed, such as education, health and income development and growth. In this study, individuals living in Turkey have been examined to see the influence of household income, health, and education on happiness from 2004-to 2019. The wide range of dates examined in the study and the fact that the period that is different from other studies has been handled allows the comparison of happiness with health, household income and education over time contributes to the literature.

LITERATURE STUDY

The results obtained from happiness studies show differences from country to country and within the same country. There are several reasons for this situation. Firstly, it originates from the team's point of view in conducting the review. Secondly, measuring happiness is a complex process. Third, the criteria and requirements of happiness differ from country to country and from society to society. These reasons listed can be reproduced (Gül, 2017, p. 34). Several studies were investigated in this section, including health, household income, and education.

The first research on happiness in the economics literature made by Easterlin in 1974 is a study named “Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence.” With the study, Easterlin found that while the increase in real income increases happiness up to a certain level, it does not improve after a certain level, but there is not a significant increase. In other words, the rise in happiness does not provide continuity. This situation is known as the Easterlin Paradox in the literature. In this case, Easterlin advised governments to move towards gross national happiness rather than a gross domestic product after the point where they meet their basic needs as a result of economic growth.

Clark and Oswald (1996) also mentioned the relationship between education and happiness in their study, through which they investigated the relationship between happiness and income. For this purpose, they used data obtained from 5000 British workers. As a result of the study, they found that while the income was fixed, happiness decreased as the education level increased.

Gerdtham and Johannesson (2001) examined the relationship between happiness and socioeconomic variables in Sweden. For this purpose, they conducted research with a sample of more than 5000 people. The study found that income, health, and education increase happiness during unemployment, urbanization, and celibacy decrease happiness. They also concluded that happiness is lower in men when evaluated according to gender, and it is low among the 45- 64 age group.

Peiró (2002) examined the relationship between happiness and socioeconomic conditions of individuals in 15 countries using World Values Survey data for the period 1995-1996. The logit model was applied to variables to examine the relationship in question. As a result of the study, there were several conclusions about happiness. He concluded a strong relationship between health, age, marital status and happiness. He commented that the relationship between unemployment and income, and happiness was weak. He also found that happiness was relatively independent of economic factors.

Hellevik (2003) examined why the increase in happiness and income in Norway from 1985 to 2001 was not in line. He also emphasized the relationship between health and happiness. At the end of the study, he commented that individuals' subjective evaluations of their health strongly coincided with their happiness levels. He stated that happiness was not determined by personality traits and was also affected by changes in the individual's circumstances. When the relationship between household income and happiness was examined, he commented that those with low income had a greater chance of feeling happy than those with higher income.

Andrén and Martinsson (2006) made a review on life satisfaction in Romania. For this, they benefited from the surveys made to 1770 people. According to the results obtained, while increasing the life satisfaction of the living standard and health, the economic situation decreases the life satisfaction of education and living in the countryside.

Borooah (2006) examined the factors affecting happiness due to interviews with 113,000 people from 80 countries using 1999-2002 Values Survey Integrated Data data. The evaluations have concluded that the most critical factor affecting individuals' happiness is health. In addition to health, other essential factors affecting happiness are; social life, work, family, neighbourhood relations, religious beliefs, and a good standard of living.

Tenaglia (2007) examined the relationship between education and some socio-economic variables in which it has income and happiness. For this purpose, an ordered probit model was applied to the variables. As a result of the study, they found that income is one of the variables that increase happiness. Income is an important determinant of happiness, especially for

individuals under the influence of external views. On the other hand, he found that education has a negative effect on happiness.

Guo and Hu (2011) examined the relationship between national happiness and economic performance in their study for the United States of America. The study consisted of two stages. First, they used the regression method to measure the relationship between individual happiness and demographic and socio-economic characteristics. In the next stage, they examined the effect of national economic indicators on national happiness. Demographic and socio-economic variables used in the study's first phase were health, marital status, family income, number of children, ethnicity, and age. The main result of the analysis was that there was a significant relationship between national happiness and individual income and well-being.

Pedersen and Schmidt (2011) examined the effects of economic and demographic factors on happiness by using the European Community Household panel data in their study. As a result of the analysis, they determined a relationship between happiness and income in a group of Southern European countries. They commented that the difference between average and individual income changes in these countries significantly affected happiness. Another result they have reached was that it was an important determinant of happiness in health.

Cuñado and Gracia (2012) used European Social Survey data to examine the relationship between education and happiness in Spain. They used Ordinal Logit Models while examining this relationship. They concluded that there is a direct and indirect relationship between analysis, education, and happiness. The indirect effect of education on happiness arises through income and employment status. The direct result occurs through employment status and socio-economic variables.

Şimşir (2013) analyzed the effects of the variables of income level, employment, job status, sector, gender, age, marital status and place of residence on happiness in 2010 using the data of the Life Satisfaction Survey. For this, he applied an ordered logistic regression model to variables. In the study, it was found that there was a significant relationship between happiness and age, marital status and place of residence.

Köksal and Şahin (2015) examined the relationship between happiness and income. They applied hierarchical regression analysis to the Life Satisfaction Survey data calculated by TSI in 2012. As a result of the study, they commented that monthly household income positively affected happiness.

Servet (2017) studied the relationship between happiness and prosperity by examining household income, age, gender, education level, and health in Turkey between 2004 and 2014. For this purpose, he used the data calculated by TSI in the Life Satisfaction Survey. He applied the Ordered Logit method to the data. As a result of the analysis, he stated that individuals' income, meeting needs, health and well-being levels positively affected happiness.

Öndes (2019) studied the factors affecting the level of happiness for 81 provinces using the 2015 Life Satisfaction Survey data. For this purpose, it has benefited from the spatial econometrics approach. Factors consisting of working life, housing, population, income-wealth, health, security, education and social life were included in the analysis. The econometric analysis carried out in Turkey showed the rate of population, housing, safety and happiness to reduce the rate of education, income-wealth, social life, working life, and the health results achieved to increase happiness.

Yinanç (2020) in Turkey with happiness at work on the study the relationship of education and socioeconomic variables. The Life Maturity Survey Micro Data Set calculated in 2017 was used. The ordered logit model is used as an econometric method in the study. According to the finding obtained at the end of the study, individuals with the highest and lowest education level are the happiest individuals.

DATA

A life satisfaction survey has been carried out regularly by TSI since 2003 to measure the general happiness perception of individuals, social value judgments, general satisfaction in basic life areas and satisfaction with public services, and to monitor the change in satisfaction levels over time. This study was used life Satisfaction survey data for 2003 and 2019. In the Life Satisfaction Survey conducted by TSI, a 5-point Likert scale, 1 = Very Happy, 2 = Happy, 3 = Moderate, 4 = Unhappy, 5 = Very Unhappy, was used to measure

life satisfaction. These answers were distributed to these scales by TSI as a percentage. In this study, scales subjected to analysis were transformed as 1 = Low, 2 = Medium, 3 = High. The Ordered Logit method was used in the analysis.

METHOD

In cases where the dependent variable has more than two values, when there is an ordered structure between the options, Multinomial models are not successful. In this case, ordered models are used. In ordered Logit models, the dependent variable has the feature of being Ordered and its qualitative feature (Uğurlu, 2015, p. 22).

These models are a natural extension of two-level probability models created with the hidden variable approach. The latent regression model is given in the following equation (Akkuş and Özkoç, 2016, p. 130):

$$Y^* = \sum_{k=1}^K \hat{b}_k X_k + \varepsilon$$

As in the two-level dependent variable models, cannot be observed and is considered as the hidden tendency of the observed event. The error term ε shows a certain symmetrical distribution with 0 mean like normal or logistic. In this study, since there are 3 ordered categories of relative variables, the relationship between observed levels and trends can be shown as follows (Akkuş and Özkoç, 2016, p. 130):

$$Y_i = 1, \quad Y^* \leq \mu_1 (= 0)$$

$$Y_i = 2, \quad \mu_1 < Y^* \leq \mu_2$$

$$Y_i = 3, \quad \mu_2 < Y^*$$

$$i = 1, 2, 3, 4, 5, \dots, N.$$

Considering the categories of variables below, the marginal effects were examined.

$$\text{logit}[P(y \leq 1)] = \log\left[\frac{P(y=1)}{P(y=2)+P(y=3)}\right] = \mu_1 - \sum_{k=1}^K \hat{b}_k X_k$$

$$\text{logit}[P(y \leq 2)] = \log\left[\frac{P(y=1)+P(y=2)}{P(y=3)}\right] = \mu_2 - \sum_{k=1}^K \hat{b}_k X_k$$

The B_1 regression coefficient estimated in the logistic response function is not as easy to interpret as in a linear regression model. In the logistic regression model prepared according to the starting point on the X axis, it is difficult to measure the effect of one unit increase in the X variable. When interpreting the coefficient B_1 the logistic response function obtained by multiplying the odds estimate of $P_i(X_i)/(1 - P_i(X_i))$ with $\exp(b_1)$ is used for one unit increase in X (Bircan, 2004, p. 196).

Table 1. Ordered Logit Estimation Results for 2003-2019 Year in Turkey

Parameter Estimates									
Dependent Variable: Happiness		Odds Ratio	Std. Error-odds	Coef	Std. Error- coef	Z	Sig.	95% Confidence Interval	
								Lower Bound	Upper Bound
Location	Education	.4822391	.3776488	-0.729	0.783	-0.93	0.352	-2.264	0.806
	Income	3.450779	2.176882	1.2386	0.631	1.96	0.050	0.002	2.475
	Healthies	25.11405	19.68206	3.223427	0.7837073	4.11	0.00	1.687	4.759
Threshold	/cut1	5.739	1.132	5.739	1.132	-	-	3.519	7.959
	/cut2	9.300	1.598	9.300	1.598	-	-	6.167	12.434
Number of obs		63							
LR chi2(3)		67.46							
Prob > chi2		0.0000							
Pseudo R2		0.4873							

As shown in Table 1, it is observed that income and health have a positive effect on happiness. It is determined that when their level becomes more accessible, when they are married and when they are healthy, the happiness level of the individual increases, and the increase in the level of welfare increases the happiness. In terms of educational status, was found no significant relationship with the level of happiness. According to findings, it is understood that the most critical factor affecting happiness is health. In the literature, the

level of education in studying the relationship between Turkey finds happiness there is much meaningless work. Therefore, the result obtained in this study regarding the educational status is similar to the literature. According to the Odds Ratio, healthy individuals are about 25 times more likely to be happy. At the same time, those satisfied with their income are more likely to be happy 3.5 times. In Table 2 below, the marginal effects are examined considering the categories of variables.

Table 2. Marginal effects after Ordinal Logit

Y = Pr(Happiness_three_category ==1) (predict, outcome(1))							
= .14613289							
Variable	dy/dx	Std. Err.	z	P>z	[95% C.I.]		X
Education_i	.0910026	.0973	0.94	0.350	-.0997	.281705	2
Income_i	-.1545501	.08832	-1.75	0.080	-.327645	.018545	2.03175
Health_i	-.402213	.1351	-2.98	0.003	-.667	-.137426	2
y = Pr(Happiness==2) (predict, outcome(2))							
= .71155277							
Variable	dy/dx	Std. Err.	z	P>z	[95% C.I.]		X
Education_i	-.0019816	.04072	-0.05	0.961	-.081793	.07783	2
Income_i	.0033654	.0693	0.05	0.961	-.132463	.139193	2.03175
Health_i	.0087584	.18004	0.05	0.961	-.344119	.361635	2
y = Pr(Happiness==3) (predict, outcome(3)) = .14231434							
Variable	dy/dx	Std. Err.	z	P>z	[95% C.I.]		X
Education_i	-.0890209	.0966	-0.92	0.357	-.278347	.100305	2
Income_i	.1511847	.08326	1.82	0.069	-.011998	.314368	2.03175
Health_i	.3934547	.13485	2.92	0.004	.129154	.657756	2

According to the model's probability change table, individuals who are content with their health are 0.39 more likely to be happy. Individuals satisfied with their income are more likely to be happy by 0.15. Although the possibility of being happy for those confident with their education seems to decrease, this result is statistically insignificant at the 5% level. At the same time, the relationship appears to be opposite in the first category, and it supports the results (Table 2).

As a result of the analysis, the health variable seems to have the most significant impact on happiness in Turkey. This result is in line with the results obtained in the studies of Gerdtham and Johannesson (2001), Peiro (2002), Hellevik (2003), Andren and Mortinsson (2006), Borooah (2006), Pedersen and Schmidt (2006) and Servet (2017). On the other hand, the education variable has a statistically unimportant and negative effect on happiness. The studies of Clark and Oswald (1996), Andren and Martinson (2006), and Tenaglia (2007) concluded similarly to the results obtained in this study. It was determined that there is a statistically significant and positive relationship between income/household income and happiness. This result is a similar result obtained in studies by Gerdtham and Johannesson (2001), Tenaglia (2007), Pedersen and Schmidt (2011), Köksal and Şahin (2015) and Servet (2017) as a show found similar results.

RESULT

The concept of happiness, which has been studied in medicine, sociology and psychology for many years, has also started to attract the attention of economists in recent years. The w study area of the concept of happiness in the economy is income. Secondly, studies examined the relationship between happiness with different macroeconomic variables. The striking point in the studies carried out is that the results obtained differ from country to country, and other effects were also accepted in studies conducted in the same countries. That's because happiness is influenced by various elements, including social and physical surroundings, economic consequences, personal qualities, and country conditions. Therefore, interpretations have been made by considering many different factors.

In this study, conducted by TSI Life Satisfaction Survey using data for Turkey, the relationship between happiness, education, health, and household income was examined for the 2004-2019 period. This study used the Ordered Logit method. According to the analysis results, it has been observed that healthy individuals are about 25 times more likely to be happy. At the same time, those satisfied with their income are more likely to be happy 3.5 times. Finally, there was no statistically significant relationship between education and happiness.

Findings can be interpreted that among the variables of education, income and health, the health variable has the most critical effect on happiness. Accepting health as the most vital factor necessary for the continuation of life causes people to see health as one of the most significant sources of happiness. Household income appears to have a substantial effect on happiness after health. As income level increases, factors improve that such as improvements in living conditions and ease of meeting requests and hence impact happiness. When it comes to the level of education increases, people's expectations increase too, and their goals and their desire to change their living standards improve.

REFERENCE

- Akkuş, Ö., Özkoç, H. (2016). *Stata Uygulamaları ile Nitel Veri Analizi*. Ankara: Seçkin Press.
- Andrén, D., Martinsson, P. (2006). What Contributes to Life Satisfaction in Transitional Romania?. *Review of Development Economics*, 10, 59-70.
- Bircan, H. (2004). *Lojistik Regresyon Analizi: Tıp Verileri Üzerine Bir Uygulama*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8, 185-208.
- Blanchflower, G. G., Oswald, A. J. (2004). Well-Being Over Time in Britain and the USA. *Journal of Public Economics*, 88, 1359- 1386.
- Borooh, V. K., (2006). How Much Happiness is There in The World? A Cross-Country Study. *Applied Economics Letters*, 13, 483- 488.
- Clark, A. E., Oswald, A. J. (1996). Satisfaction and Comparison Income. *Journal of Public Economics*, 61, 359- 381.
- Clark, A. E., Frijters, P., Shields, M. A. (2006). *Income and Happiness: Evidence, Explanations and Economic Implications*. Paris- Jourdan Sciences Economiques Working Paper No: 2006- 24.
- Cunado, J., Gracia, F. P. (2012). Does Education Affect Happiness? Evidence For Spain. *Social Indicators Research*, 108, 185- 196.
- Çirkin, Z. (2015). *Gelir ve Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Unpublished Master's Thesis). University of Ankara, Ankara.
- Dumludağ, G. Ö. (2011). *Mutluluk ve İktisadi Parametreler Üzerine Bir İnceleme* (Unpublished Doctoral Thesis). University of İstanbul, İstanbul.
- Easterlin, R. (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. David, P. A., Reder, M. W. (Ed.), *In Nations and Households in Economic Growth: Essay in Honor of Moses Abramovitz* (pp. 89- 125). New York: Academic Press.
- Easterlin, R. A. (1995). Will Raising the Incomes of All Increase the Happiness of all?. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 25, 35- 47.
- Ferrer-i-Carbonell, A. (2005). Income and Well-Being: an Empirical Analysis of the Comparison Income Effect. *Journal of Public Economics*, 89, 997- 1019.
- Ferrer-i-Carbonell, A. (2013). *Happiness Economics*. *SERIEs*, 4, 35-60.

- Frey, B. S., Stutzer, A. (2002). The Economics of Happiness. *World Economics*, 3, 1- 17.
- Gerdtham, U., Johannesson, M. (2001). The Relationship Between Happiness, Health, and Socio- Economic Factors: Results Based on Swedish Microdata. *Journal of Socio- Economics*. 30, 553- 557.
- Gökdemir, Ö., Veenhoven, R. (2014). Kalkınmaya Farklı Bir Bakış: İyi Oluş. Aysan, A. F., Dumludağ, D. (Ed.), *New Approaches to Development* (pp. 337- 363).
- Guo, T., Hu, L. (2011). economic Determinants of Happiness: Evidence From the US General Social Survey. arXiv, 112.5802.
- Gül, S., Mutluluk Ekonomisi ve Göz Üzerine Bir İnceleme (Unpublished Doctoral Thesis), Marmara University, İstanbul.
- Hellevik, O. (2003). Economy, Values and Happinessin Norway. *Journal of Happiness Studies*, 4, 243- 283.
- Köksal, O., Şahin, F. (2015). Gelir ve Mutluluk: Gelir Karşılaştırmasının Etkisi. *Sosyoekonomi*, 23(26), 45- 59.
- Martinez, E. A., (2014), Happiness: A Policy Perspective (Unpublished Doctoral Thesis) Hopkins University, Baltimore.
- Nikolaev, B. (2013), *Essay in Happiness Economics* (Unpublished Master's Thesis). South Florida University, Florida.
- Öndes, H. (2019). Türkiye'de Mutluluk Düzeyini Etkileyen Faktörler: Mekânsal Ekonometri Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), 1039- 1064.
- Pedersan, P. J., Schmidt, T. D., (2011). Happiness in Europe Cross- Country Differences in the Determinants of Satisfaction With Main Activity. *The Journal of Socio- Economics*, 40, 480- 489.
- Peiró, A. (2002). Happiness, Satisfaction and Socioeconomics Conditions: Some International Evidence. *IVIE Working Papers*, 2- 20.
- Putnam, R. (2001). Social Capital: Measurement and Consequences. *Canadian Journal of Policy Research*, 2, 41- 51.
- Rousseau, Gregoire, J. B. (2009). *Essays on the Economics of Happiness* (Unpublished Doctoral Thesis). Michigan University.
- Servet, O. (2017). Mutluluğun Türkiye'deki Belirleyicilerinin Zaman İçinde Değişimi. *Akdeniz İ. İ. B. F. Dergisi*, 35, 16- 42.
- Şimşir, N. C. (2013). Türkiye'de Mutluluk Ekonomisinin Belirleyicilerinin Eekonometrik Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50(579), 7- 22.

Tenaglia, S. (2007) Testing Theories on Happiness: A Questionnaire. University of Tor Vergata- Roma, Working Paper, 1-44.

Uğurlu, E. (2015). Kesikli Seçim Modelleri (Logit, Multinomial Logit, Ordered Logit, Sıralı Lojit, Lojistik Model, Marjinal Etki,Odds Oranı). Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/281647356_Kesikli_Secim_Modelleri_Logit_Multinomial_Logit_Ordered_Logit_Sirali_Lojit_Lojistik_Model_Marjinal_EtkiOdds_Orani , on (Mar 21 2021).

Yaşam Memnuniyeti Araştırması, Retrieved from (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Memnuniyeti-Arastirmasi-2020-37209>), on Jan 15 2021).

Yinanç, A. (2020). Türkiye’de Eğitim ve Sosyal Göstergelerin Mutlulukla İlişkisi (Unpublished Master’s Thesis). Namık Kemal University, Tekirdağ).

SOSYAL DEĞİŞİM İÇİN GÖÇMENLERİN SESİ: GÖÇMENLERİN POLİTİK KATILIMINA SOSYAL PSİKOLOJİK BAKIŞ

Selen GÖKSAL¹

Filiz KÜNÜROĞLU²

Öz

Bu makalenin amacı, ev sahibi ülkelerdeki göçmenlerin politik katılımını (oy kullanma, kurumsallaşmış ve kurumsallaşmamış politik faaliyetler) konu alan ulusal ve uluslararası alandaki ampirik çalışmaları derlemektir. Göçmenlerin göç sonrası politik faaliyetleri hem ev sahibi ülkenin demokratik iklimi hem göçmenlerin entegrasyonu açısından son derece önemlidir. Bu nedenle göçmenlerin politik katılımının altında yatan sosyal psikolojik süreçlerin açıklanması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, göçmenlerin politik katılımındaki dinamik incelenmiş ve bu sürece grup düzeyinde ve bireysel düzeyde etki eden faktörler derlenmiştir. Grup düzeyi değişkenleri arasında sosyal adaletsizlik, etkililik algısı, sosyal kimlik ve gruplar arası temas gibi faktörlerin göçmenlerin politik katılımı üzerindeki etkilerine, bireysel farklılıklar arasında ise eğitim, cinsiyet, kuşak gibi bireysel özelliklere odaklanılmıştır. Son olarak, geçmiş çalışmaların sınırlılıkları tartışılmış ve gelecek çalışmalarda göz önünde bulundurulması gereken konulara dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Göçmenler, politik katılım, kolektif eylem, politik entegrasyon, protesto*

¹Yüksek lisans öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Bölümü, E-posta: selengoksal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6118-0688

²Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, E-posta: filiz.kunuroglu@ikcu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2728-6200

GÖKSAL, S. , KUNUROGLU, F. (2022). Sosyal Değişim İçin Göçmenlerin Sesi: Göçmenlerin Politik Katılımına Sosyal Psikolojik Bakış. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 22(55), 277-304. DOI:10.21560/spcd.vi.899668

THE VOICE OF IMMIGRANTS FOR SOCIAL CHANGE: A SOCIAL PSYCHOLOGICAL VIEW ON THE POLITICAL PARTICIPATION OF IMMIGRANTS

Abstract

The aim of this paper is to review empirical studies on political participation (voting, institutionalized and noninstitutionalized political activities) of immigrants in host countries. Political participation of immigrants in post migration period has critical consequences both for the democracies of the host countries and the integration of immigrants. Therefore, it is highly important to understand the social psychological processes underlying the political participation of immigrants. In this paper, the dynamics of political participation of immigrants are scrutinized and the group and individual level factors that affect the political involvement processes of immigrants in receiving societies are summarized. Among the group level variables, the effects of social injustice, perceived efficacy, social identity and intergroup contact on the political participation of immigrants are discussed. As for the individual differences, the focus were the individual characteristics such as education, gender and generation of immigrants. Finally, the limitations of previous studies as well as issues that should be taken into account in future studies are remarked.

Key Words: *Immigrants, political participation, collective action, political integration, protest*

GİRİŞ

Modern demokrasilerde vatandaşların politik katılımı siyasal karar verme süreçlerinde büyük bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda, yoğun göçmen nüfusuna sahip ülkelerde göçmenlerin politik entegrasyonu ev sahibi ülkeye pek çok katkı sunan önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev sahibi ülkede göçmenlerin oy kullanması, parti siyasetine katılımı ve kurumsal olmayan politik katılımının desteklenmesi bu grupların yasal düzlemde taleplerini resmi otoritelere iletmeleri ve memnun olmadıkları sosyopolitik koşulları değiştirmek için gerekli adımların atılması için büyük önem taşımaktadır (van Zomeren and Iyer, 2009; Bloemraad and Vermeulen, 2014). Ayrıca göçmenlerin ev sahibi ülkenin siyasetinde diğer tüm vatandaşlar gibi yasal yollarla otoritelere seslerini duyurabilmeleri ve taleplerini iletebilmeleri onların toplumun bir parçası olabilmeleri için büyük önem taşımaktadır (Black, 1987; Bilodeau, 2008). Göçmenlerin yasal yollarla çıkardıkları ses, ev sahibi ülkenin demokratik iklimine katkı sağlamakta ve kapsayıcı demokrasinin gelişimine hizmet etmektedir (Bilodeau, 2008). Alan yazındaki araştırmalar göçmen ve diğer dezavantajlı grup üyelerinin büyük çoğunluğunun her ne kadar kendi iç grubunun mevcut durumundan memnun olmasa da nadiren sosyal değişim için politik eylemlere katıldığını belirtmektedir (Bilodeau, 2008; Michon and Vermeulen, 2013). Bu yüzden, göçmenlerin politik katılımı sosyologların, psikologların ve siyaset bilimcilerin başlıca çalışma konularından biri olmuştur.

Küreselleşen dünyayla birlikte günümüzde pek çok toplum ırk, din, dil, etnik köken ve benzeri pek çok faktör bakımından farklı sosyal gruplardan oluşmaktadır. Dünya çapında artan bu kültürel çeşitlilik, siyasal düzlemde farklı kültürel alt grupların temsili ve görünürlüğüyle ilgili endişeleri beraberinde getirmiştir. Örneğin, pek çok bağlamda, seçme ve seçilme hakkı elde eden göçmenlerin seçimlerde oy kullanma ya da parti siyasetine katılımı araştırılmaktadır. Avrupada en fazla göçmene ev sahipliği yapan Almanya Federal Meclisi'nde göçmen kökenli milletvekili oranının yalnızca %8,2 olduğu belirtilmiştir (aktaran Uslucan ve Sauer, 2020).

Geçiş ülkesi konumunda olması nedeniyle Türkiye dünya üzerinde en yüksek sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülkeler arasındadır. T. C. İçişleri

Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün 2021 yılı istatistiklerine göre, geçici koruma kapsamında Türkiye’de ikamet eden Suriyeli sayısı 3.707.564’tür. Geçici koruma statüsündeki mülteciler ikamet ettiği ülkenin demokratik seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahip değildir, yalnızca vatandaşlık elde eden göçmenler seçimlerde oy kullanabilir ya da milletvekili aday olabilir. T. C. İçişleri Bakanlığı tarafından 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı ve 27. dönem Milletvekili seçimlerinde Türk Vatandaşlığı alan 22 bin Suriyelinin, 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde ise Türk Vatandaşlığı alan 53 bin 99 Suriyelinin oy kullanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir (Mülteciler Derneği, 2021).

Oy kullanma ve parti siyasetine katılımın yanı sıra son yıllarda göçmenlere yönelik ayrımcılığın protesto edildiği eylemlerin de artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Günümüze dek, dünyanın pek çok yerinde göçmen ve mültecilere yönelik ayrımcılığın ve göç politikalarının protesto edildiği yürüyüşler düzenlenmiştir. Bu nedenle göçmenlerin kurumsallaşmamış politik katılımını etkileyen faktörler de dikkate değerdir.

Göçmenlerin politik katılımının altında yatan sosyal psikolojik süreçler, ana akım kültür bireylerinin katılımının altında yatan süreçle büyük ölçüde benzerlik göstermekle birlikte belirli açılardan farklılaşmaktadır (Bilodeau, 2008; Klandermans vd., 2008; van Stekelenburg, 2013; Saab vd., 2017). Bir ülkede yaşayan farklı azınlık gruplarının homojen bir yapıda olmadığı göz önünde bulundurulduğunda (Dion, 2002), politik katılımı etkileyen faktörlerin yalnızca yerli halk ve göçmenler arasında değil, belirli bir toplumdaki farklı göç geçmişi ve kültüre sahip göçmen grupları arasında bile farklılaşması mümkündür (Simon vd., 2015; Togeby, 2004; Verkuyten, 2017). Göçmenlerin politik katılımını etkileyen makro ve mikro düzeydeki faktörleri araştırmaya yönelik araştırmalar ev sahibi ülkede göçmen gruplarının politik katılımında sosyal adaletsizlik ve ayrımcılık algıları, sosyal kimlik ve grup etkililiği algısı gibi grup düzeyindeki faktörlerin yanı sıra eğitim düzeyi, göç öncesi anavatanındaki politik ilgi ve faaliyetleri ve kuşak gibi bireysel farklılıkların da önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, politik katılım faaliyetleri oy kullanma, kurumsallaşmış/geleneksel ve kurumsallaşmış/geleneksel-olmayan olmak üzere üç kategoride açıklanmıştır. İkinci bölümde,

göçmenleri politik katılıma motive eden ya da onların politik katılımını engelleyen faktörler grup ve bireysel düzey olmak üzere iki alt başlık altında özetlenmiştir. Grup düzeyi değişkenlerinin (örn. iki kültür kimliğiyle özdeşleşme, grup etkililiği, sosyal adaletsizlik algıları, ev sahibi ülkenin kültürel çeşitlilik ideolojileri, gruplar arası temas ve sosyal ağlar) ve bireysel farklılıkların (örn. eğitim, kuşak ve göç öncesi politik faaliyetler) göçmenlerin politik katılımına etkileri, bu konuda yapılmış çalışma bulgularından örnekler verilerek açıklanmıştır. Son bölümde, politik katılımın çok boyutlu yapısı tartışılmış ve bu konuda çalışmak isteyen araştırmacıların multidisipliner yaklaşım benimsemesinin önemine vurgu yapılmıştır.

POLİTİK KATILIM

Politik katılım çok boyutlu ve dinamik bir süreçtir. Politik katılım, oy kullanma davranışından dilekçe imzalamaya, protestolardan şiddetli ayaklanmalara dek uzanan pek çok eylem içermektedir. Politik katılım genellikle üç grupta sınıflandırılmaktadır: oy kullanma, kurumsal/geleneksel faaliyetler ve kurumsal/geleneksel olmayan faaliyetler (Kranendonk ve Vermeulen, 2019; Reichert, 2017;). Seçimlere katılımın zaman ve çaba açısından bedeli düşüktür ve yalnızca vatandaşlık elde eden göçmenler için uygulanabilir. Oy kullanma davranışı göçmenlerin politik entegrasyonu için önemli olmasına rağmen sosyal değişim için görece daha az etkili olduğu düşünüldüğünden (Kranendonk ve Vermeulen, 2019), araştırmacılar ağırlıklı olarak seçim dışı politik katılıma odaklanmaktadır. Kurumsal/geleneksel politik faaliyetler parti siyaseti olarak da adlandırılmaktadır ve siyasi parti üyeliği, politikacılarla iletişime geçme, bağış yapma ve lobi oluşturmayı içermektedir. Kurumsal/geleneksel olmayan politik faaliyetler ise protesto faaliyetleri ya da kolektif eylemler olarak da adlandırılmaktadır. Kolektif eylemler “bir grup insanın kendi grupları lehine statü, güç ya da etkilerini artırmak gibi belirli ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelerek planladığı eylemler” olarak tanımlanmaktadır (Wright vd., 1990, s. 995). Klandermans (1997) kolektif eylemin en ayırt edici unsurlarının 1) resmi otoritelere veya diğer gruplara meydan okuması ve 2) ortak bir amaç doğrultusunda dayanışma içinde gerçekleştirilmesi olduğunu altını çizmiştir. Kolektif eylemler dezavantajlı grupların memnun olmadıkları sosyal koşulları değiştirmek, sosyal eşitliği sağlamak ve onlara karşı ayrımcılığı azaltmak için kamuoyu önünde seslerini duyurmada ve hükümete şikayetlerini iletmede

önemli bir araçtır (van Zomeren ve Iyer, 2009). Ayrıca kurumsal düzlemde olmaması nedeniyle vatandaşlık statüsü gerektirmemektedir. Bir diğer ifadeyle, düzensiz/belgesiz göçmenlerin de politik katılımına olanak sağlamaktadır (Bloemraad ve Trost, 2008).

Wright ve arkadaşları (1990) kolektif eylem sürecinde üç ayrıma dikkat çekmiştir: eylem-eylemsizlik, bireysel-kolektif eylem ve normatif olan-olmayan kolektif eylem. Bu durumda, bireyler ilk olarak mevcut durumu kabullenme (eylemsizlik) ile eyleme geçme arasında bir seçim yapmaktadır. Örneğin bazı bireyler kendi iç-grubundan daha dezavantajlı grup üyeleriyle stratejik sosyal karşılaştırmalara yönelebilir (Tajfel ve Turner, 1979) veya içerleme, vazgeçme ve depresyon gibi nedenlerle eylemsizliği tercih edebilirken; bazıları mevcut koşullarını değiştirmek için harekete geçmeye motive olmaktadır (Wright ve Tropp, 2002). Ardından eylemin yalnızca bireyin kişisel koşullarını (bireysel) ya da belirli bir grubun temsilcisi olarak tüm grup üyelerinin koşullarını (kolektif) geliştirmeyi amaçlayıp amaçlamadığı ayrımı yapılmıştır (Wright vd., 1990). Çünkü dezavantajlı grup üyeleri, kendi bireysel durumunu geliştirmek üzere avantajlı dış-grup lehine kendi iç-grubunu terk etme gibi farklı stratejilere yönelebilir (Tajfel ve Turner, 1979). Eğer bir bütün olarak kendi iç-grubu için sosyal değişime karar verdiyse, kolektif eylemin mevcut anayasal sisteme ve normlara uygun gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği (normatif olan ve olmayan) ayrımı yapılmaktadır (Wright vd., 1990). Normatif (şiddet içermeyen/barışçıl) kolektif eylem türleri arasında mevcut yasalara uygun şekilde dilekçe imzalama, izinli yürüyüş, oturma eylemi, grev, boykot ya da gösterilere katılım yer alırken, normatif-olmayan (şiddet içeren/radikal) kolektif eylem türleri yasa dışı bir şekilde isyan, fiziksel saldırı, bina işgali, şiddet içeren ayaklanmalar ve terör saldırılarını kapsamaktadır (Becker ve Tausch, 2015; van Zomeren ve Iyer, 2009; Wright vd., 1990).

GÖÇMENLERİN POLİTİK KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Günümüze dek göçmenlerin politik katılım örüntülerini inceleyen çok sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Bazı araştırmacılar göçmenlerin politik katılımında sosyal süreçlere, bazıları ise kişisel özelliklere vurgu yapmaktadır. Bu çalışmada göçmenlerin politik katılımını etkileyen faktörler grup ve bireysel düzey olmak üzere iki alt başlıkta derlenmiştir.

Grup Düzeyi Değişkenleri

Politik katılım davranışları bireylerin buldukları kişilerarası ve daha geniş makro bağlamdan bağımsız ele alınamaz. Bu doğrultuda, göçmenlerin politik faaliyetlerini açıklarken grup düzeyi değişkenleri araştırmacılara önemli bir anlayış kazandırmaktadır. Grup düzeyi değişkenlerine sosyal adaletsizlik/eşitsizlik ve grup etkililiği algıları, sosyal kimlik, ev sahibi ülkenin politik fırsat yapısı ve kültürel çeşitlilik ideolojileri, gruplar arası temas, göç öncesi yaşanan ülkenin politik atmosferi ve sosyal ağlar örnek gösterilebilir.

Sosyal Adalet Algısı

Çok sayıda çalışma kolektif eylemin temelinde şikâyet ve sorunların olduğunu ve bunların pek çoğunun sosyal adaletsizlik algılarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir (Grant, 2008; Kaya ve Mamatoğlu, 2019; Klandermans, 1997; Klandermans vd., 2008; van Stekelenburg, 2013; van Stekelenburg ve Klandermans, 2013; van Zomeren vd., 2008). Sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik algıları Görelî Yoksunluk kuramıyla açıklanmaktadır. Kuramdaki görelî yoksunluk kavramı, insanların kendi koşullarını gerek başkalarının koşulları gerekse kendi geçmişindeki standart ile karşılaştırmasına dayanan öznel his ve algılarını ifade eder (Crosby, 1976). Görelî yoksunluk hissini ön koşulları X'e sahip olmayan birisinin 1) başkalarının X'e sahip olduğunu gözlemlemesi, 2) X'i istemesi, 3) X'e sahip olma hakkının olduğunu hissetmesi, 4) X'i elde etmenin mümkün olduğunu düşünmesi ve 5) X'e sahip olmamak için kişisel sorumluluk hissetmemesi olarak belirtilmiştir (Crosby, 1976). Runciman (1966) bireylerin kendilerini diğer bireylerle karşılaştırma yapmasının (egoistik/kişilerarası/birey temelli görelî yoksunluk) yanı sıra kendi iç grubunu diğer dış gruplarla karşılaştırma yoluna da gidebildiğinin (fraternal/grup temelli görelî yoksunluk) altını çizmiştir. Kişilerarası görelî yoksunluktan ziyade, grup düzeyindeki görelî yoksunluk, kolektif eyleme katılım sürecinde önemli bir rol oynamakta (van Zomeren vd., 2008; Walker ve Mann, 1987) ve bilişsel bileşeninden ziyade (adaletsizlik ve ayrımcılık algıları) özellikle duygusal bileşeni (grup düzeyinde öfke, içleme, memnuniyetsizlik) kolektif eyleme katılma kararında başlıca rolü oynamaktadır (van Zomeren vd., 2008). Ayrıca, Görelî Yoksunluk kuramı (Crosby, 1976) ve Eşitlik kuramı (Adams, 1963) doğrultusunda, nesnel sosyal adaletsizlik kriterlerinden ziyade

birey tarafından subjektif olarak algılanan eşitsizlik ve ayrımcılık kolektif eyleme katılım sürecinde etkin rol oynamaktadır (Runciman, 1966, s. 10; van Zomeren ve Iyer, 2009;).

Örneğin, Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerin ulusal ve dini ayrımcılık algıları artıkça kolektif eyleme katılımlarının arttığı (Gezici-Yalcin, 2007) ve aynı doğrultuda Hollanda'da yaşayan Türk göçmenlerin reddedilme algıları artıkça politik Müslüman derneklere katılma düzeylerinin arttığı (Verkuyten ve Yıldız, 2007, çalışma 3) gözlenmiştir. Benzer şekilde, Almanya'daki Türk göçmenlerle yürütülen nitel bir çalışma, göçmenlerin geleneksel (parti siyaseti) ve geleneksel olmayan (protesto) politik katılımlarının sosyal adaletsizlik algılarıyla ilişkili olduğunu göstermiştir (Reichert, 2017). Özetle, medya, ücret, terfi ve emlak piyasası gibi pek çok farklı alanda algılanan grup düzeyindeki adaletsizlik, ayrımcılık ve eşitsizlik göçmenlerin sosyal değişim için kolektif eyleme katılımında en temel faktörlerden biridir (Birt ve Dion, 1987; Dion, 2002).

Etkililik Algısı

Grup etkililiği, bir bireyin kolektif eylem yoluyla amaçlarına ulaşmada, bir diğer ifadeyle mevcut sosyal koşulları veya politikaları şekillendirmede algıladığı grup düzeyindeki kontrol ve etki hissini ifade etmektedir (van Stekelenburg ve Klandermans, 2013; van Zomeren vd., 2008). İnsanların kolektif eylem yoluyla gruplarının kaderini değiştirebileceğine yönelik etkililik algısı artıkça kolektif eyleme katılma istekliliği de artmaktadır (Klandermans, 1997; Mummendey vd., 1999; Simon ve Grabow, 2010; van Zomeren vd., 2008).

Kolektif eylem sürecinde duyguların -özellikle grup düzeyinde öfkenin- önemli bir rolü vardır ve etkililik algısı duyguların yaklaşma-kaçınma bileşenini belirlemektedir. Örneğin, grup etkililiği algısının düşük olduğu durumda, göçmenlerin korku hissettiği ve kolektif eyleme katılımdan kaçınma eğiliminde olduğu; tam tersi şekilde, etkililik algısı yüksek olduğunda ise öfke hissettiği ve yaklaşma motivasyonu doğrultusunda kolektif eyleme katılma konusunda yüksek motivasyon gösterdiği gözlenmiştir (Klandermans vd., 2008).

Ek olarak, grup etkililiği algısının bireylerin normatif olan ve olmayan kolektif eylem tercihini etkileyebileceği iddia edilmiştir. Tausch ve arkadaşlarının (2011) hem Almanya'daki ana akım kültürden bireyler hem Hindistan ve İngiltere'deki Müslümanlarla yürüttükleri çalışmada, etkililik algısının normatif eylem katılımıyla pozitif ve normatif olmayan eylem katılımıyla negatif korelasyon gösterdiği gözlenmiştir.

Kimlik

Daha önce bahsedildiği üzere, grup düzeyinde algılanan görelî yoksunluk, belirli bir grup içindeki kişilerarası karşılaştırmaya dayanan egoistik görelî yoksunluğa göre kolektif eyleme katılımı daha belirleyicidir (van Zomeren vd., 2008; Walker ve Mann, 1987). Ayrıca grup etkililiği algısı kolektif eyleme katılımı etkilemektedir (Mummendey vd., 1999; van Zomeren vd., 2008). Van Zomeren ve arkadaşlarının (2008) meta analiz çalışmasına dayanan Kolektif Eylemin Bütüncül Sosyal Kimlik Modeli, kolektif eylemi açıklarken öne sürülen eşitsizlik ve etkililik algısı yaklaşımlarına bütüncül bir bakış açısı getirmektedir. Bu modele göre, kolektif eylem en temelde bireyin kendini bir grup üyesi olarak kategorilendirmesini (sosyal kimlik) gerektirir. Bireyin kendini üyesi olarak tanımladığı grubun amaçlarına ulaşmadaki etkililik ve grup düzeyinde adaletsizlik algılarının ve dolayısıyla grup düzeyinde hissedilen öfkenin kolektif eylemi yordadığı öne sürülür. Bu modelin literatüre en büyük katkısı, sosyal kimliğin kolektif olayların birey için belirginliğini ve kişisel ilgililik düzeyini artırarak kolektif eyleme katılımının temelinde yattığını öne sürmesidir. Kolektif eyleme katılım sürecinde sosyal kimliğin kritik bir rol oynadığı görüşü alan yazında tutarlı bir şekilde desteklenmektedir (Kaya ve Mamatoğlu, 2019; Mummendey vd., 1999; van Stekelenburg, 2013; van Stekelenburg ve Klandermans, 2013; van Zomeren vd., 2008)

Bireyler aynı anda birden fazla kimliğe sahip olabilmektedir. Bu iddia klasik sosyal psikoloji araştırmalarındaki “yeniden kategorilendirme” görüşüne dayanmaktadır (Dovidio vd., 2009). İkili kimlik kavramı bireylerin belirli bir alanda birbiriyle uyumlu ya da çelişen alt ve üst kimliklerini ifade eder. Bir diğer ifadeyle, belirli bir alt kimlikle özdeşleşme (etnik kimlik) üst kimlikle (ulusal kimlik) özdeşleşmeyi reddetmeyi gerektirmez. Göçmenlerin her iki kültür kimliğiyle kurduğu ilişki yazında geniş bir yer kaplamaktadır.

Kültürleşme araştırmaları bağlamında ikili kimlik kavramı, Berry'nin (2001) öne sürmüş olduğu etnik kültüre yönelim ve ana akım kültüre yönelim boyutlarıyla yansıtılmaktadır. Berry (2001) kültürler arası ilişkiler kapsamında göçmenlerin hem kendi etnik kültürü hem ana akım kültür ile nasıl ilişkilendiklerine bağlı olarak dört farklı kültürleşme yönelimi öne sürmüştür: entegrasyon, asimilasyon, ayrışma ve marjinalleşme. Dovidio ve arkadaşları (2009) bu stratejileri gruplar arası ilişkilere uyarlamıştır. Etnik kültür kimliğinin korunmasıyla birlikte ana akım kültür ile iyi ilişkiler kurmaya yönelik entegrasyon (bütünleşme) stratejisi gruplar arası ilişkilerde “ikili kimlik” kavramı ile örtüşmektedir. Ana akım kültüre yönelim olmaksızın yalnızca etnik kültür kimliğinin korunmasına yönelik ayrışma stratejisi “ortak iç grup kimliği” veya “farklı gruplar” olarak ifade edilmektedir. Etnik kültürün terkedilmesiyle birlikte yalnızca ana akım kültüre yönelimi vurgulayan asimilasyon stratejisi “tek grup kimliği” olarak adlandırılmaktadır. Hem etnik hem ana akım kültürü terk etme ve yabancılaşma olarak tanımlanan marjinalleşme stratejisi ise gruplar arası bağlamda “ayrık bireyler” olarak ele alınmaktadır. Alan yazında bu kavramlar birbirleri yerine kullanılabilirlerdir.

Alan yazında etnik ve ana akım kültüre yönelimin normatif olan ve olmayan politik eylem katılım üzerindeki etkisini inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Örneğin Kanada'da yaşayan göçmenlerin ulusal (Kanada) kimliğiyle özdeşleşme düzeyi artıkça, göçmenlerin maruz kaldığı ayrımcılık algısı azalmakta ve bunun sonucunda protestoya katılma niyetleri azalmaktadır (Grant, 2008). Yapılan bir başka çalışmada, Almanya'da yaşayan Rus göçmenlerde ikili kimlik (entegrasyon) artıkça politik faaliyetlere katılma oranlarının arttığı gözlenmiştir (Simon ve Grabow, 2010). Benzer şekilde, Hollanda'da Türk ve Faslı göçmenlerin politik faaliyetlere katılımlarının etnik ve dini kimliklerinden etkilendiği gözlenmiştir (Kranendonk ve Vermeulen, 2019). Fakat etnik ve dini kimliğe yönelimin yalnızca etnik ve dini sosyal ağlarının zengin olduğu bireylerde kurumsallaşmış ve kurumsallaşmamış politik katılımı artırdığı gözlenmiştir. Ayrıca Klandermands ve arkadaşlarının (2008) Hollanda'daki Türk ve Faslı ve New York'taki Türk göçmenlerle yürüttükleri çalışmasında, hükümet tarafından adil muamele görmediğini düşünenler arasında ikili kimliğe sahip olan göçmenlerin kolektif eyleme katılımlarının ikili kimlik sergilemeyenlere göre daha fazla olduğu gözlenmiştir.

Özetle, göçmenlerin ve diğer etnik azınlık gruplarının politik eylem katılımı ve sosyal değişim istekliliği üzerinde ikili kimlik önemli bir rol oynamaktadır. İkili kimliğe sahip bireylerin sosyal değişimi desteklediği ve bunu gerçekleştirmek üzere yasal protestoları tercih ettiği gözlenmiştir (Glasford ve Dovidio, 2011; Simon vd., 2008, 2010). İkili kimliklerinin etnik bileşeni göçmenleri kendi iç grubu lehine protesto etmeye motive ederken, ulusal kimlik bileşeni onları yasal protesto çeşitlerine yönlendirmektedir. Öte yandan, dahil edici bir “biz” kavramına vurgu yapan ortak üst kimlik (asimilasyon) gruplar arası önyargıları azaltmada ve gruplar arası ilişkilerin daha iş birliğine yatkın ve yardımsever hale gelmesinde etkili olsa da dezavantajlı grupların kendi iç gruplarını statü ve güç bakımından avantajlı grup üyeleriyle sosyal karşılaştırmaya girmemesine ve dolayısıyla sosyal adaletsizliği daha az algılamalarına yol açmaktadır (Dixon vd., 2010). Bu durum azınlık grubu üyelerinin eşit muamele göreceklarine yönelik iyimser beklentilerini artırmakta ve dolayısıyla kolektif eyleme katılma motivasyonlarını azaltmaktadır (Dovidio vd., 2009; Glasford ve Dovidio, 2011).

Yukarıdaki çalışmalardan farklı olarak, Klandermans (2014) sosyal kimlik, kolektif kimlik ve politize kolektif kimlik ayrımına dikkat çekmiştir. Bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlardan oluşan sosyal kimlik -bireysel düzeyde- bir bireyin grup üyeliğinden kaynaklanan benlik imajını ifade ederken (Tajfel ve Turner, 1979); kolektif kimlik -grup düzeyinde- grup üyeleri tarafından paylaşılan/ortak kimliği yansıtmaktadır (Klandermans, 2014). Kendi grubu adına politik eylemlere katılan bireylerin kolektif kimliği ise politize kolektif kimliğe dönüşür. Bir diğer ifadeyle, politize grup kimliği toplumsal hareket örgütlenmesiyle kimlik edinmeyi ifade etmektedir (Stürmer ve Simon, 2004). Kolektif eyleme katılım sürecinde ağırlıklı olarak politize kolektif kimliğin önemine vurgu yapılmaktadır (Klandermans, 2014; Stürmer ve Simon, 2004; van Zomeren vd., 2012;). Bu doğrultuda, ikili kimliğe sahip olmanın ya da göçmenlerin aleyhine olan göçmen yasalarının belirginliğinden bağımsız şekilde, kolektif eyleme katılım niyeti yüksek bireylerin olabileceği tartışılmıştır. ABD’de birinci kuşak Latin göçmenler ile yapılan bir çalışma, ikili kimliğin protestoya katılım niyeti üzerindeki etkilerinin göçmen yasalarının dışlayıcılığının belirgin olması tarafından düzenlendiğini fakat göç yasalarını

değiştirmek için mücadele etme doğrultusunda fikre dayanan grup kimliğine sahip göçmenlerin kolektif eyleme katılım niyetlerinin -anti-göçmen yasaların belirginliğinden ve ikili kimliğe sahip olmalarından bağımsız şekilde- yüksek olduğunu göstermiştir (Wiley vd., 2014).

Ev Sahibi Ülkenin Politik Fırsat Yapısı ve Kültürel Çeşitlilik İdeolojileri

Ev sahibi ülkenin göçmenlere sunduğu yasa ve haklardan oluşan politik fırsatlar göçmenlerin politik eylem katılımlarını etkilemektedir. Örneğin Pilati ve Morales (2016) politik fırsat yapısı açısından farklılaşan dokuz farklı Avrupa ilindeki göçmenlerin politik eylem katılımını incelediği çalışmada, göçmenlerin kişisel haklarının korunduğu açık politik bağlamlarda (örn. Stockholm ve Londra), -kapalı politik bağlamdakilere kıyasla (örn. Budapeşte ve Milan)- daha yüksek oranda geleneksel ana akım politik faaliyetlere katıldığı gözlenmiştir. Benzer şekilde, Koopmans'ın (2004) karşılaştırmalı olarak Almanya, İngiltere ve Hollanda'daki göçmenlerin politik katılımını incelediği çalışmada hem yerel hem ulusal politik fırsat yapısının, göçmenlerin haklarını arama, kamusal alanda göçmen yasalarıyla ilgili tartışmalara katılma ve toplumsal hareket faaliyetlerine katılımdaki önemine vurgu yapmıştır. Daha kapsayıcı politik bağlamlarda, göçmenlerin ev sahibi ülkede haklarını aramak için toplumsal hareketlere daha yüksek oranda katıldığı ve anavatanının siyasetine daha az ilgi gösterdiği, bir diğer ifadeyle daha başarılı bir politik entegrasyon gösterdiği gözlenmiştir. Ek olarak, Almanya'daki Türk göçmenlerle yapılan bir çalışmada, ev sahibi ülkedeki politik kurumlara ve politikacılara güvensizliğin depolitizasyonla ilişkili olduğu belirtilmiştir (Reichert, 2017).

Ev sahibi ülkenin politik fırsat yapısının yanı sıra kültürel çeşitlilik ideolojileri de göçmenlerin kolektif eyleme katılımını etkilemektedir. Glasford ve Dovidio (2011) ikili kimlik (çokkültürlülük) ve ortak kimlik (asimilasyon/eritme potası) belirginliğinin azınlıkların çoğunluk kültürü bireylerle temasla yönelik isteklilikleri ve sosyal değişim motivasyonları üzerindeki etkisini incelemiştir. İkili kimlik belirginliğinde, azınlık grubu üyelerinin kendi grupları lehine sosyal değişime motive olurken çoğunluk grubu üyeleriyle temas kurmaya da istekli olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, Verkuyten (2017) ev sahibi ülkenin kültürel çeşitliliğe ilişkin tutumlarının, Hollanda'daki farklı göç geçmişi ve kültüre sahip

üç göçmen grubunun (Türk, Surinam ve Faslı) ayrımcılığı protesto etme niyeti üzerindeki etkilerini incelemiştir. Sonuçlar ev sahibi ülkede çokkültürlülük belirgin hale geldiğinde, ikili kimliğe sahip göçmenlerin ayrımcılığa karşı protesto etme niyetinin- asimilasyon yanlısı tutumların hâkim olduğu bağlama kıyasla- daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ufkes ve arkadaşları (2016) ortak kimlik (asimilasyon) belirginliğinin dezavantajlı grup üyelerinin kendi grubuna yönelik adaletsizlik ve eşitsizliğe dikkat etmemesine neden olduğu, bu nedenle gruplar arası öfke ve grup etkililiği algısının azaldığı ve bunun sonucunda sosyal değişim için kolektif eyleme katılma niyetlerinin olumsuz yönde etkilediğini göstermiştir. Öte yandan, ortak iç grup kimliği (ayrışma) ya da ikili kimlik belirginliğinin böyle bir etki yaratmadığı gözlenmiştir. Özetle, kültürel çeşitliliğe ilişkin ideolojiler ve entegrasyon politikaları göçmenlere seslerini duyurmaları ve haklarını aramaları için politik katılımı ve kolektif eylemlerde farklı fırsatlar sunar.

Gruplararası Temas

Sosyal psikoloji yazınında, etnik ve ırksal önyargı ve ayrımcılığı azaltmak için uygun koşullarda gerçekleştirilen (eşit statü, ortak amaçlar, iş birliği ve otoriterler tarafından desteklenme) gruplar arası temasın ve arkadaşlıkların öneminin uzun bir geçmişi vardır ve tutarlı bir şekilde desteklenmektedir (Pettigrew ve Tropp, 2006). Fakat gruplar arası temasın ve uyumun birtakım paradoksal sonuçları vardır. Van Zomeren (2019) gruplar arası temas ve kolektif eylemin birbiriyle uyumsuz ve dışlayıcı yapısını basitçe “arkadaşlarıyla savaşılamazsın” ve “düşmanlarıyla yaşayamazsın” ifadeleriyle açıklamaktadır. Olumlu gruplar arası temas, dezavantajlı grup üyelerinin kendi iç grubunun maruz kaldığı eşitsizlik ve ayrımcılığı daha düşük algılamasına yol açarak sosyal değişim motivasyonu ve çabalarında azalmaya neden olmaktadır (Dixon vd., 2010). Farklı ülkelerde ve farklı dezavantajlı gruplarla yapılan pek çok çalışma olumlu gruplar arası temasın dezavantajlı grupların sosyal değişim motivasyonlarını ve kolektif eyleme katılım niyetlerini azalttığını desteklemektedir (Bagci ve Turnuklu, 2019; Cakal vd., 2011; Dixon vd., 2007; Hässler vd., 2020; Hayward vd., 2017; Saab vd., 2017; Saguy vd., 2009; Tausch vd., 2015; Wright ve Lubensky, 2009). Örneğin Lübnan’da yerli halk ve Suriyeli mülteciler arasındaki temas sıklığı ve niteliğinin kolektif eylem eğilimleri üzerindeki etkilerinin incelendiği bir çalışmada, yüksek sıklıkta olumlu

temasın yalnızca Suriyeli göçmenlerin kendi iç grupları lehine normatif kolektif eylem katılımını azalttığı öte yandan yerli halkın kendi iç grupları lehine kolektif eyleme katılımını etkilemediği gözlenmiştir (Saab vd., 2017). Ayrıca hem yerli hem de göçmen bireylerde olumlu temasın sıklığı artıkça normatif olmayan kolektif eyleme desteğin azaldığı fakat Suriyeli göçmenlerin -ana akım kültürden bireylere kıyasla- şiddeti daha az desteklediği bulunmuştur.

Gruplar arası azalan öfke ve azalan ayrımcılık algıları, avantajlı grup üyeleriyle olumlu temasın dezavantajlı grup üyelerinin sosyal değişim için kolektif eylem niyetleriyle olan ilişkisine aracılık etmektedir (Hayward vd., 2017). Bu doğrultuda, avantajlı grup üyeleriyle kurulan olumsuz temas ise artan gruplar arası öfke ve ayrımcılık algılarıyla birlikte dezavantajlı grupların kolektif eyleme katılım niyetlerini artırmaktadır.

Öte yandan Afrika kökenli ve Latin Amerikalıların beyazlarla kurdukları arkadaşlıkların etnik aktivizm üzerindeki etkilerini inceleyen bir çalışmada, gruplar arası arkadaşlıkların etnik aktivizm eğilimlerini azalttığı fakat diğer iki gruba görece yüksek statüde bulunan Asyalı Amerikalılar üzerinde etkisi olmadığı gözlenmiştir (Tropp vd., 2012). Bir diğer ifadeyle, gruplar arası temasın kolektif eylem niyeti üzerindeki etkisinin azınlık grubunun toplum içindeki statüsüne göre farklılaştığı sonucuna varılabilir.

Özetle, sosyal psikoloji alan yazınında önyargı azaltma ve kolektif eylem modeli üzere iki yaklaşım vardır (van Zomeren, 2019). İlki, gruplar arası temas, arkadaşlıklar ve uyum yoluyla avantajlı grup üyelerinin “biz ve onlar” olarak inşa edilmiş dünya algısını zayıflatmaya, gruplar arası düşmanca duygu ve önyargıları ve etnik/ırksal ayrımcılığı azaltmaya, empati ve güven gibi pozitif duyguların oluşmasına odaklanırken (Pettigrew ve Tropp, 2006), kolektif eylem yaklaşımı dezavantajlı grup üyelerinin mevcut eşitsizliği algılamalarına, bu konuda öfke hissedip toplumda sosyal değişim için kolektif eyleme motive olmalarına vurgu yapmaktadır (Dixon vd., 2010; van Zomeren, 2019). Gruplar arası temas her ne kadar avantajlı grup üyelerinin kültürel çeşitliliği kabullenmelerini kolaylaştırırsa da dış grup üyelerine yönelik adil olmayan muameleden ve avantajlı konumlarını korumaktan onları alıkoymamaktadır. Bu nedenle bazen yasal kanallarla karşı çıkmanın dezavantajlı grupların sosyal eşitsizliklerle savaşması için itici bir güç olabileceği ileri sürülmüştür.

Göç Öncesi Yaşanılan Ülkenin Politik Atmosferi

Ev sahibi ülkenin politik koşullarının yanı sıra (Koopmans, 2004; Pilati ve Morales, 2016) göç öncesi yaşanılan ülkenin politik koşulları da göçmenlerin politik eylem katılımını etkilemektedir. Batı kültürlerinde protesto halkın sesini duyurabileceği yaygın bir araç olmasına karşın; göçmenlerin büyük bir çoğunluğu protestoların katı bir biçimde bastırıldığı, baskıcı rejimlerin egemen olduğu ülkelere gelmektedir (Bilodeau, 2008; Black, 1987). Göçmenlerin göç etmeden önce yaşamış oldukları ülkelerdeki baskıcı rejimler, onları göç ettikleri demokratik ülkelere bile kolektif eylemlere katılmadan caydırabilmektedir (Bilodeau, 2008). Politik baskı bireylerde hükümete karşı çıkma korkusu yaratabilmekte ya da vatandaşlarının protesto etme alışkanlığını kazanmalarına engel olabilmektedir. Örneğin Kanada ve Avustralya'daki göçmenlerin protesto katılımının karşılaştırmalı olarak incelendiği bir çalışmada, ev sahibi ülkeden bağımsız şekilde, baskıcı rejimlerin hâkim olduğu ülkelere göç eden bireylerin göç ettikleri ülkede protesto etme çekimserliği gösterdiği gözlenmiştir (Bilodeau, 2008). Bu doğrultuda, Kanadada Afrika kökenli bireylerin politikacıları protesto etme çekimserliği en yüksek, Batı Avrupalıların ise en az olduğu bulunmuştur. Ancak, Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin politik katılımının incelendiği bir çalışmada, politik baskı nedeniyle göç öncesi politik faaliyetlere katılamayan göçmenlerin Türkiye'de parti siyasetine olan ilgilerinin ve demokratik seçimlerde oy kullanma niyetlerinin yüksek olduğu belirtilmiştir (Şimdi, 2020). Bir diğer ifadeyle, göç öncesi yaşanılan ülkedeki baskıcı rejimler göç sonrasında protesto çekimserliğine yol açsa da geleneksel politik katılım kanallarını etkilemediği sonucuna varılabilir.

Anavatanlarının politik atmosferinin yanı sıra göç öncesi politik faaliyetlere katılım düzeyleri de yerleşmiş olduğu ülkedeki politik katılımını etkilemektedir (Simon ve Grabow, 2010). Aynı zamanda, geçmiş politik davranış repertuarlarını göç etmiş oldukları ülkenin aşına olmadıkları politik sistemlerine aktarmada iki ülkenin rejim benzerliği de önemli bir rol oynayabilir (Black, 1987). Özetle, göçmenlerin göç-öncesi ülkelerindeki politik atmosfer, politik deneyimleri ve iki ülke arasındaki rejim benzerliği göç sonrası politik eylem katılımını etkilemektedir.

Sosyal Ağ Etkileşimi

Klandermans (1997, s. 23) bireylerin toplumsal harekete katılım kararında dört önemli aşama tanımlamıştır. Bu aşamalar 1) toplumsal hareketin politik veya stratejik hedeflerine sempati duyma (tutumsal destek), 2) seferberlik çabalarının bir hedefi haline gelme (dernekler veya arkadaşları aracılığıyla toplumsal harekete davet mesajları vb.), 3) belirli toplumsal hareket faaliyetlerine katılım için motive olma ve 4) katılabilmek için somut engelleri aşmadan (örn. zaman, para ve diğer sorumluluklar vb.) oluşmaktadır.

Toplumsal hareketin politik ve stratejik hedeflerine sempati duyan bireylerin toplumsal hareketin bir hedefi haline gelmesinde dernekler, sendikalar ve sivil toplum örgütleri gibi sosyal ağ yapıları önemli bir rol üstlenmektedir (Tillie, 2004; van Stekelenburg ve Klandermans, 2013). Çünkü kolektif eylemlerin pek çoğu belirli örgüt ve dernekler aracılığıyla düzenlenmektedir (van Stekelenburg ve Klandermans, 2013). Ayrıca, sivil toplum örgütleri insanların sosyal ağlarda politika tartışmaları ve politik süreçlerin nasıl işlediğine dair bilgi edinmeleri için onlara önemli bir bağlam sunar (Klandermans vd., 2008). Örneğin, Hollanda'daki göçmenler arasında örgütsel ağ bağlantıları en yüksek düzeyde olan Türk göçmenlerin politik katılımı, diğer göçmen gruplarına göre, daha yüksektir (Tillie, 2004). Benzer şekilde, Pilati ve Moralis'in (2016) çalışmasında, göçmenlerin etnik ve etnikler arası örgütlenme düzeyleri artıkça sığınmacıların gönülsüz bir şekilde ülkelerine geri gönderilmesi veya kamu hizmetlerine erişim gibi konularda sosyal politikaları değiştirmeyi amaçlayan politik eylem katılımlarının arttığı görülmüştür. Bir başka çalışmada, Danimarka'da Türk ve Pakistanlı göçmenlerin etnik örgütlenme düzeyleri artıkça oy kullanma dışındaki politik katılımlarının arttığı fakat eski-Yugoslavya göçmenlerinde bu etkinin gözlenmediği görülmüştür (Togeby, 2004). Başka bir çalışmada da sivil toplum örgüt üyeliği -özellikle etnik örgütler- ile göçmenlerin kolektif eyleme katılım arasında pozitif korelasyon gözlenmiştir (Klandermans vd., 2008). Tüm bu çalışma bulguları göstermektedir ki etnik ya da etnikler arası örgütlenmeler grup bilinci oluşturmada ve kolektif eylemi organize etmede önemli bir role sahiptir.

Bireysel Farklılıklar

Göçmenlerin politik katılımında grup düzeyi değişkenlerinin yanı sıra bireysel farklılıklar da önemli bir rol oynamaktadır. Bunlara sosyoekonomik düzey, eğitim, cinsiyet, kuşak ya da varışından itibaren geçen süre örnek gösterilebilir.

Örneğin, göçmenlerin pek çoğu ev sahibi ülkeye vardığında düşük sosyoekonomik koşullar altında yaşamak zorunda kalmaktadır. Ekonomik açıdan zorlanma, birden fazla işte çalışma ve yeterli zaman bulamama gibi faktörler onların politik eylem katılımlarına engel olabilir (Bilodeau, 2008). Fakat göçmenlerin politik eylem katılımında en belirleyici etmenlerden biri eğitim düzeyidir. Yüksek eğitim düzeyine sahip ve prestijli meslek gruplarındaki göçmenlerin, düşük eğitim düzeyine sahip ve düşük mesleki statüye sahip göçmenlere göre daha fazla normatif politik katılım gösterdiği tutarlı bir şekilde gösterilmektedir (Bilodeau, 2008; Black, 1987; Chui vd., 1991; Gezici-Yalcin, 2007; Klandermans vd., 2008; Togeby, 2004). Politik meselelerle ilgilenmek entelektüel yeterlilik gerektirdiğinden eğitim düzeyinin politik katılıma etkileri şaşırtıcı görünmemektedir. Ayrıca İngiltere’de eğitim düzeyi yüksek Müslümanların normatif olmayan kolektif eylemlere yönelik destekleri ve terörü haklı çıkarma eğilimleri -düşük eğitim düzeyine sahip olanlara kıyasla- daha düşüktür (Tausch vd., 2009). Tüm bu bulgular ışığında, göçmenlerin politik entegrasyonu için eğitimin büyük önem taşıdığı görülmektedir.

Cinsiyetin göçmenlerin politik katılımı üzerindeki etkileri üzerine yapılan çalışmalar her zaman tutarlı sonuçlar vermemiştir. Hollanda’daki Türk, Faslı, Surinamlı ve Antil göçmenlerin politik katılımını inceleyen bir çalışmada, kadınların erkeklere göre daha az politik katılım (mahalle meclisine katılım, oy kullanma vb.) gösterdiği bulunmuştur (Tillie, 2004). Benzer şekilde, Kanada’da erkek göçmenlerin belirli politik aktivitelerde kadınlara göre daha fazla yer aldığı görülmüştür (Chui vd., 1991). Yine Danimarka’da yaşayan göçmenler üzerinde yapılan bir çalışmada Pakistanlı erkek göçmenlerin politik eylem katılımlarının kadınlara kıyasla daha fazla olduğu fakat Türk ve eski-Yugoslavya göçmenlerinde cinsiyet farklılıklarının olmadığı gözlenmiştir (Togeby, 2004). Nitekim Klandermans ve arkadaşlarının (2008) Hollanda’daki

Türk ve Faslı ve New York'taki Türk göçmenlerle yürüttükleri çalışmada cinsiyet farklılıkları gözlenmemiştir. Almanya'daki Türk göçmenlerle yapılan bir çalışmada ise kadınların erkeklere göre normatif eylem katılımının (dilekçe imzalama, zenofobiye karşı gösteri) ve iç-grup örgütlerine verdikleri desteğin daha fazla olduğu görülmüştür (Simon ve Ruhs, 2008). Tüm bu çalışmalar doğrultusunda, her ne kadar toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında etkinlik özellikleriyle karakterize politik faaliyetler erkeklerin baskın olduğu bir alan olarak algılansa da (Glick ve Fiske, 1996), politik katılımında cinsiyet farklılıklarının hem çeşitli politik faaliyetler hem farklı göçmen grupları açısından incelenmesinin önemine vurgu yapmak yerinde olacaktır.

Göçmenlerin politik katılımında kuşaklar arası farklılıklar göze çarpmaktadır. Birinci kuşak göçmenler, ağırlıklı olarak gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere göç ettiği için, ev sahibi ülkenin sosyal, ekonomik ve politik koşullarından memnun olma eğilimindedir. Bu durum, onların ev sahibi ülkenin hükümetine karşı iyimser olmalarına ve protesto etme motivasyonlarının azalmasına yol açabilir (Bilodeau, 2008). Birinci kuşak göçmenlerin politik eylem katılımlarının düşük olmasına dair bir diğer açıklama ise göç ettikleri ülkenin dilinde yetersiz olmalarıdır. Çünkü politik meseleleri anlamak ve gündemi tartışmak o ülkenin dilini iyi düzeyde bilmeyi gerektirir (Black, 1987; Parkin ve Zlotnick, 2011; Reichert, 2017). Ek olarak, göç olgusu bireylerin hem finansal hem de duygusal kaynakları için oldukça yıpratıcı bir süreçtir. Yeni yerleşen göçmenler ağırlıklı olarak uygun bir iş bulma ve evin güvenliğini sağlama gibi süreçlerle ilgilenmektedir. Bu nedenle yeni bir ülkeye yerleşen bireyler zaman ve enerjisini yeni ülkenin politik sistemini anlamaya harcamak yerine daha farklı önceliklerine ayırabilir (Black, 1987; Chui vd., 1991). Öte yandan ikinci kuşak göçmenlerin hem birinci hem de üçüncü kuşak göçmenlere göre, daha fazla politik katılım (politik grup üyeliği, oy kullanma, politikacılarla temasa geçme ve seçim kampanyalarına katılma) gösterdikleri gözlenmiştir (Chui vd., 1991).

Son olarak, yazında göçmenlerin varışından itibaren geçen sürenin politik katılım etkisi üzerine tutarlı bulgular mevcut değildir. Örneğin, bazı çalışmalarda göçmenlerin göç etmiş oldukları ülkelerde geçirdikleri sürenin, onların protestoya katılımı ile ilişkisi olmadığı görülmüştür (Bilodeau,

2008; Klandermans vd., 2008). 4 ila 6 ve 7 ila 10 yıldır Kanada'da yaşayan göçmenlerin protesto çekimserliği 1 ila 3 yıldır orada yaşayan göçmenlerle farklılaşmamaktadır ve hatta yaklaşık otuz sene yaşamanın bile Avustralya'daki göçmenlerin politik katılımı üzerinde etkisi yoktur (Bilodeau, 2008). Kanada'da yapılan başka çalışmada ise 11 ila 20 yıl kadar süredir Kanada'da yaşayan göçmenlerin politik katılımının 10 yıldan daha az süredir Kanada'da bulunan göçmenlere kıyasla- daha yüksek olduğu görülmüştür (Black, 1987). Öte yandan yirmi yıldan daha fazla süredir yaşayan göçmenlerin politik katılımının düştüğü gözlenmiştir. Özetle, yeni bir ülkeye varışından beri geçen süre kademeli bir şekilde artan bir örüntü izlememektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Göçmenler ve diğer azınlık gruplarının politik eylem katılımı memnun olmadıkları sosyal koşulları değiştirmek, sosyal adaleti sağlamak ve onlara karşı ayrımcılığı azaltmak için kamuoyu önünde seslerini duyurmada ve yetkililere şikayetlerini iletmede önemli bir araçtır (van Zomeren ve Iyer, 2009). Fakat çoğu azınlık grubu üyeleri kendi iç grubunun mevcut durumundan memnun olmamasına rağmen, çok azı sosyal değişim için politik eylemlere katılmaya motive olmaktadır. Göçmenlerin normatif olan ve olmayan kolektif eylemlere hangi motivasyonla katıldığı hakkında iç görüş kazanmak, bu grupların politik entegrasyonu için gerekli adımların atılmasında oldukça önemlidir. Göçmen gruplarının yasal kanallarla seslerini duyurabilmeleri hem bu grupların psikososyal uyumlarına hem ev sahibi ülkenin demokratik atmosferine katkı sağlar (Bilodeau, 2008). Bu nedenle, bu grupların memnun olmadıkları sosyopolitik koşulları değiştirmek üzere politik katılımlarının desteklenmesi hem göçmen gruplar hem ev sahibi ülke için büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle, göçmenlerin politik katılımının altında yatan sebeplerin ve dinamiğinin incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Sosyal psikologlar göçmen ve diğer azınlık gruplarının politik eylem katılımında adaletsizlik, sosyal kimlik, grup etkililiği ve gruplar arası temas gibi grup düzeyindeki değişkenlere odaklanmıştır. Grup düzeyindeki faktörlerin yanı sıra eğitim düzeyi ve kuşak gibi bireysel farklılıklar da politik katılımı önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, göçmenlerin politik entegrasyonunu incelemek ve desteklemek üzere gerçekleştirilen çalışmaların hem gruplar arası

süreçleri hem bireysel farklılıkları göz önünde bulundurmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu derleme çalışmasında göçmenlerin politik katılımında etkili olan faktörler ağırlıklı olarak kolektif eylem çerçevesi özelinde ele alınmıştır. Fakat politik katılımın çok katmanlı ve dinamik bir süreç olduğu unutulmamalıdır. Kolektif eylemleri, normatif olan ve olmayan olmak üzere iki kategoride incelemek indirgemeci bir yaklaşım olabilir. Örneğin kolektif eylemlerin liberal ya da otorite yanlısı/muhafazakâr yönelimli olması, politik eylemlerin zaman ve çaba açısından bedelleri ya da kolektif eylemlerde anonim olma olgusu kolektif eylemlerin karmaşık ve çok boyutlu yapısına işaret etmektedir. Göçmen gruplarının farklı kolektif eylem türlerine yönelmesinin kendine özgü sebeplerine odaklanması araştırmacılara daha geniş bir anlayış kazandıracaktır. Ek olarak, kolektif eylemin operasyonel tanımı çok çeşitli şekillerde yapılabilmektedir (van Zomeren ve Iyer, 2009). Kolektif eylem katılımı araştırmacılar için incelenmesi güç ve etik açıdan hassas bir konu olması nedeniyle, yapılan pek çok korelasyonel ve deneysel çalışmada göçmen ve azınlık grubu üyelerinin kolektif eyleme katılma niyeti ya da öz-bildirime dayalı geçmiş katılımları ölçülmüştür. Fakat düşünce, niyet ve motivasyonun her zaman davranışın yordayıcısı olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır (van Zomeren vd., 2008, 2012).

Kolektif eylem ağırlıklı olarak azınlık grupları bağlamında incelenmektedir (van Zomeren ve Iyer, 2009). Bunun en temel sebeplerinden biri, ana akım kültürden bireylerin sosyal, ekonomik ve politik kurumlarda kontrol ve güce sahip olması ve toplumdaki avantajlı konumlarını korumaya istekli olmalarıdır (Wright ve Tropp, 2002). Öte yandan avantajlı grup üyelerinin, göçmenlerin lehine ya da göçmen karşıtı kolektif eylemlere ve genel ana akım protestolara katılımlarının altında yatan sebeplerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesinin faydalı olacağına inanmaktayız. Daha önce de bahsedildiği üzere, yerel halkın ve göçmenlerin kolektif eyleme katılımının altında yatan mekanizmalar birbiriyle büyük ölçüde benzerlik gösterse de belirli açılardan farklılaşabilmektedir (Bilodeau, 2008; Klandermans vd., 2008). Hem yerel halkın hem azınlık grubu üyelerinin politik eylem katılımını etkileyen faktörlerin incelendiği daha fazla sayıda karşılaştırmalı çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Kolektif eylemin çoğunlukla dezavantajlı gruplar bağlamında incelenmesinde bir diğer önemli husus ise belirli grupların belirli bir alanda dezavantajlı konuma sahip olup farklı bir alanda avantajlı konumda olabileceği üzerinedir. Alan yazında kesişimselcilik (Cole, 2009) olarak yer alan bu olgu, kolektif eylem sürecinde büyük önem arz etmektedir. Bu duruma beyaz bir işçinin mesleki açıdan dezavantajlı konumuna karşı ırksal açıdan avantajlı konumu ya da siyah bir erkeğin ırksal açıdan dezavantajlı konumuna karşı cinsiyet açısından avantajlı konumu örnek gösterilebilir. Bu doğrultuda, göçmenler bağlamında kesişimselciliğin kolektif eylem sürecindeki etkisi gelecek araştırmalarda incelenebilir.

Göçmenler ve diğer etnik azınlık grupların politik katılımı sosyoloji, psikoloji, tarih ve siyaset bilimlerinin ortak çalışma alanlarındadır. Bu nedenle göçmen ve diğer dezavantajlı grupların politik katılımları altında yatan süreçleri incelerken multidisipliner bir yaklaşım benimsemenin önemli olduğu vurgulanmalıdır. Bu sayede politik katılımı etkileyen makro ve mikro düzeydeki değişkenler hakkında daha fazla iç görü kazanmak mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Adams, J. S. (1963). Toward an Understanding of Inequity. *Journal of Abnormal Psychology*, 67 (5), 422–436. <https://doi.org/10.1037/h0040968>

Bagci, S. C. and Turnuklu, A. (2018). Intended, Unintended, and Unknown Consequences of Contact: The Role of Positive and Negative Contact on Out-Group Attitudes, Collective Action Tendencies, and Psychological Well-Being. *Social Psychology*, 50, 7-23. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000355>

Becker, J. C. and Tausch, N. (2015). A dynamic model of engagement in normative and non-normative collective action: Psychological antecedents, consequences, and barriers. *European Review of Social Psychology*, 26, 43-92. <https://doi.org/10.1080/10463283.2015.1094265>

Berry, J. W. (2001). A Psychology of Immigration. *Journal of Social Issues*, 57(3), 615-631. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00231>

Bilodeau, A. (2008). Immigrants' Voice through Protest Politics in Canada and Australia: Assessing the Impact of Pre-Migration Political Repression. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34 (6), 975-1002.

Birt, C. M. and Dion, K. L. (1987). Relative deprivation theory and responses to discrimination in a gay male and lesbian sample. *British Journal of Social Psychology*, 26, 139-145. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1987.tb00774.x>

Black, J. H. (1987). The Practice of Politics in Two Settings: Political Transferability Among Recent Immigrants to Canada. *Canadian Journal of Political Science / Revue Canadienne de Science Politique*, 20 (4), 731-753.

Bloemraad, I. and Trost, C. (2008). It's a family affair: Inter-generational mobilization in the spring 2006 protests. *American Behavioral Scientist*, 52, 507–532. <https://doi.org/10.1177/0002764208324604>

Bloemraad, I. and Vermeulen, F. (2014). Immigrants' political incorporation. M. Martiniello ve J. Rath (Ed.), *An introduction to immigrant incorporation studies: European perspectives* içinde (s. 227–249). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Cakal, H., Hewstone, M., Güler, M. and Heath, A. (2016). Predicting support for collective action in the conflict between Turks and Kurds: Perceived threats as a mediator of intergroup contact and social identity. *Group Processes & Intergroup Relations*, 19(6), 732-752. <https://doi.org/10.1177/1368430216641303>

Chui, T. W. L., Curtis, J. E. and Lambert, R. D. (1991). Immigrant background and political participation: examining generational patterns. *Canadian Journal of Sociology*, 16(4), 375-396.

Cole, E. R. (2009). Intersectionality and research in psychology. *American Psychologist*, 64(3), 170-180. <https://doi.org/10.1037/a0014564>

Crosby, F. (1976). A model of egoistical relative deprivation. *Psychological Review*, 83(2), 85-113. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.83.2.85>

Dion, K. L. (2002). The social psychology of perceived prejudice and discrimination. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 43, 1-10. <https://doi.org/10.1037/h0086899>

Dixon, J., Durrheim, K. and Tredoux, C. (2007). Intergroup contact and attitudes towards the principle and practice of racial equality. *Psychological Science*, 18, 867-872. <https://doi.org/10.1111%2Fj.1467-9280.2007.01993.x>

Dixon, J., Tropp, L. R., Durrheim, K. and Tredoux, C. (2010). "Let them eat harmony": Prejudice-reduction strategies and attitudes of historically disadvantaged groups. *Current Directions in Psychological Science*, 19, 76-80. <https://doi.org/10.1177/0963721410363366>

Dovidio, J. F., Gaertner, S. L. and Saguy, T. (2009). Commonalty and the complexity of "we": Social attitudes and social change. *Personality and Social Psychology Review*, 13, 3-20. <https://doi.org/10.1177/1088868308326751>

Gezici-Yalcin, M. (2007). *Collective Action of Immigrants from Turkey Living in Germany* (Yayınlanmamış doktora tezi). Philipps-Universität Marburg

Glasford, D. E. and Dovidio, J. F. (2011). E pluribus unum: Dual identity and minority group members' motivation to engage in contact, as well as social change. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47, 1021-1024. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2011.03.021>

Glick, P. and Fiske, S.T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating Hostile and Benevolent Sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491-512. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491>

Grant, P. R. (2008). The protest intentions of skilled immigrants with credentialing problems: A test of a model integrating relative deprivation theory with social identity theory. *British Journal of Social Psychology*, 47(4), 687-705. <https://doi.org/10.1348/014466607X269829>

Hässler, T., Ullrich, J., Bernardino, M., Shnabel, N., van Laar, C., Valdenegro, D..., Ugarte, L. M. (2020). A large-scale test of the link between intergroup contact and support for social change. *Nature Human Behaviour*, 4(4), 380-386. <https://doi.org/10.1038/s41562-019-0815-z>

Hayward, L. E., Tropp, L. R., Hornsey, M. J. and Barlow, F. K. (2017). How negative contact and positive contact with Whites predict collective action among racial and ethnic minorities. *British Journal of Social Psychology*, 57(1), 1-20. <https://doi.org/10.1111/bjso.12220>

Kaya, O. ve Mamatoğlu, N. (2019). Kimlik Gücü ile Kolektif Eylem Arasındaki İlişkide Sosyal Adaletin Düzenleyici Rolü. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 68-75 <https://doi.org/10.35365/ctjpp.19.1.08>

Klandermans, B. (1997). *The Social Psychology of Protest*. Oxford: Blackwell.

Klandermans, B. (2014). Identity Politics and Politicized Identities: Identity Processes and the Dynamics of Protest. *Political Psychology*, 35, 1-22. <https://doi.org/10.1111/pops.12167>

Klandermans, B., van der Toorn, J. and van Stekelenburg, J. (2008). Embeddedness and Identity: How Immigrants Turn Grievances into Action. *American Sociological Review*, 73(6), 992-1012. <https://doi.org/10.1177/000312240807300606>

Koopmans, R. (2004) Migrant mobilisation and political opportunities: variation among German cities and a comparison with the United Kingdom and the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(3), 449-470. <https://doi.org/10.1080/13691830410001682034>

Kranendonk, M. and Vermeulen, F. (2019) Group identity, group networks, and political participation: Moroccan and Turkish immigrants in the Netherlands. *Acta Polit*, 54, 625–666. <https://doi.org/10.1057/s41269-018-0094-0>

Michon, L. and Vermeulen, F. (2013) Explaining Different Trajectories in Immigrant Political Integration: Moroccans and Turks in Amsterdam, *West European Politics*, 36(3), 597-614. <https://doi.org/10.1080/01402382.2013.773727>

Mummendey, A., Kessler, T., Klink, A. and Mielke, R. (1999). Strategies to Cope With Negative Social Identity: Predictions by Social Identity Theory and Relative Deprivation Theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(2), 229-245. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.76.2.229>

Mülteciler Derneği, 2021. Suriyeliler Seçimde Oy Kullanacak Mı? Erişim Tarihi: 07.09.2021. <https://multeciler.org.tr/suriyeliler-secimde-oy-kullanacak-mi/>

Parkin, M. ve Zlotnick, F. (2011). English Proficiency and Latino Participation in U.S. Elections. *Politics & Policy*, 39(4), 515-537. <https://doi.org/10.1111/j.1747-1346.2011.00302.x>

Pettigrew, T. F. and Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751>

Pilati, K. and Morales, L. (2016). Ethnic and immigrant policies vs. mainstream politics: the role of ethnic organizations in shaping the political participation of immigrant-origin individuals in Europe. *Ethnic and Racial Studies*, 39(15), 2796-2817. <https://doi.org/10.1080/01419870.2016.1181270>

Reichert, F. (2017). Conditions and constraints of political participation among Turkish students in Germany. *Cogent Psychology*, 4: 1351675. <https://doi.org/10.1080/23311908.2017.1351675>

Runciman, W. G. (1966). *Relative deprivation and social justice: A study of attitudes to social inequality in twentieth-century England*. Berkeley: University of California Press.

Saab, R., Harb, C. and Moughalian, C. (2017). Intergroup Contact as a Predictor of Violent and Nonviolent Collective Action: Evidence From Syrian Refugees and Lebanese Nationals. *Peace and Conflict Journal of Peace Psychology*, 23 (3), 297-306. <https://doi.org/10.1037/pac0000234>

Saguy, T., Tausch, N., Dovidio, J. and Pratto, F. (2009). The irony of harmony: Intergroup contact can produce false expectations for equality. *Psychological Science*, 20, 114-121. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2008.02261.x>

Simon, B. and Grabow, O. (2010). The politicization of migrants: Further evidence that politicized collective identity is a dual identity. *Political Psychology*, 31(5), 717-738. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2010.00782.x>

Simon, B. ve Ruhs, D. (2008). Identity and Politicization Among Turkish Migrants in Germany: The Role of Dual Identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(6), 1354-1366. <https://doi.org/10.1037/a0012630>

Simon, B., Reichert, F., Schaefer, C. D., Bachmann, A. and Renger, D. (2015). Dual Identification and the (De-)Politicization of Migrants: Longitudinal and Comparative Evidence. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 25, 193-203. Doi:10.1002/casp.2206

Stürmer, S. and Simon, B. (2004). Collective action: Towards a dual-pathway model. *European Review of Social Psychology*, 15, 59-99. <http://dx.doi.org/10.1080/10463280340000117>

Şimdi, M. (2020). Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Siyasal Katılım Davranışları: Mardin İli Örneği. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 3(3), e-ISSN: 2636-8137.

T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Erişim Tarihi: 07.09.2021. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Tajfel, H. and Turner, J. C. (1979). An integrative theory of inter-group conflict. W.G. Austin ve S. Worchel (Ed.), *The social psychology of inter-group relations* içinde (s. 33-47). Monterey. C.A: Brooks/Cole.

Tausch, N., Becker, J. C., Spears, R., Christ, O., Saab, R., Singh, P. ve Siddiqui, R. N. (2011). Explaining radical group behavior: Developing emotion and efficacy routes to normative and nonnormative collective action. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 129–148. <https://doi.org/10.1037/a0022728>

Tausch, N., Saguy, T. and Bryson, J. (2015). How does intergroup contact affect social change? Its impact on collective action and individual mobility intentions among members of a disadvantaged group. *Journal of Social Issues*, 71(3), 536-553. Doi: 10.1111/josi.12127

Tausch, N., Spears, R. and Christ, O. (2009). Religious and national identity as predictors of attitudes towards the 7/7 bombings among British Muslims: An analysis of UK opinion poll data. *International Review of Social Psychology*, 22(3-4), 103-126.

Tillie, J. (2004). Social Capital of Organisations and Their Members: Explaining the Political Integration of Immigrants in Amsterdam. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30 (3), 529-541.

Togeb, L. (2004). It depends...How organisational participation affects political participation and social trust among second-generation immigrants in Denmark. *Journal of Ethnic & Migration Studies*, 30(3), 509-528. <http://dx.doi.org/10.1080/13691830410001682061>

Tropp, L. R., Hawi, D. R., van Laar, C. and Levin, S. (2012). Cross-ethnic friendships, perceived discrimination, and their effects on ethnic activism over time: A longitudinal investigation of three ethnic minority groups. *British Journal of Social Psychology*, 51, 257-272. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.2011.02050.x>

Ufkes, E. G., Calcagno, J., Glasford, D. R. and Dovidio, J. F. (2016). Understanding how common ingroup identity undermines collective action among disadvantaged-group members. *Journal of Experimental Social Psychology*, 63, 26-35. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2015.11.006>

Uslucan, H. H. and Sauer, M. (2020). Political Participation and Party Preferences among Immigrants of Turkish Origin in Germany. *Uluslararası İlişkiler*, 17, 113-128. <https://dx.doi.org/10.33458/uidergisi.865541>

van Stekelenburg, J. (2013). The Political Psychology of Protest: Sacrificing for a Cause. *European Psychologist*, 18(4), 224-234. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000156>

van Stekelenburg, J. and Klandermans, B. (2013). The social psychology of protest. *Current Sociology Review Article*, 61, 886-905. <https://doi.org/10.1177/0011392113479314>

van Zomeren, M. (2019). Intergroup contact and collective action: A match made in hell, or in heaven?. *Journal of Theoretical Social Psychology*, 3, 75-82. <https://doi.org/10.1002/jts5.35>

van Zomeren, M. and Iyer, A. (2009). Introduction to the social and psychological dynamics of collective action. *Journal of Social Issues*, 65, 645-660. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-4560.2009.01618.x>

van Zomeren, M., Postmes, T. and Spears, R. (2008). Toward an integrative social identity model of collective action: A quantitative research synthesis of three socio-psychological perspectives. *Psychological Bulletin*, 134, 504-535. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.134.4.504>

van Zomeren, M., Postmes, T. and Spears, R. (2012). On conviction's collective consequences: Integrating moral conviction with the social identity model of collective action. *British Journal of Social Psychology*, 51, 52-71. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.2010.02000.x>

Verkuyten, M. (2017). Dual identity and immigrants' protest against discrimination: The moderating role of diversity ideologies. *Group Processes & Intergroup Relations*, 20(6), 924-934. <https://doi.org/10.1177/1368430216629813>

Verkuyten, M. and Yildiz, A. A. (2007). National (Dis)identification and Ethnic and Religious Identity: A Study Among Turkish-Dutch Muslims. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(10), 1448-1462. <https://doi.org/10.1177/0146167207304276>

Walker, I. ve Mann, L. (1987). Unemployment, Relative Deprivation, and Social Protest. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 13(2), 275-283. <https://doi.org/10.1177/0146167287132012>

Wiley, S., Figueroa, J. and Lauricella, T. (2014). When does dual identity predict protest? The moderating roles of anti-immigrant policies and opinion-based group identity. *European Journal of Social Psychology*, 44, 209-215. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2004>

Wright, S. C. and Lubensky, M. (2009). The struggle for social equality: Collective action versus prejudice reduction. S. Demoulin, J. P. Leyens ve J. F. Dovidio (Ed.), *Intergroup misunderstandings: Impact of divergent social realities* içinde (s. 291–310). Oxford, United Kingdom: Psychology Press.

Wright, S. C. and Tropp, L. R. (2002). Collective action in response to disadvantage: Intergroup perceptions, social identification, and social change. I. Walker ve H. J. Smith (Ed.), *Relative deprivation: Specification, development, and integration* içinde (s. 200–236). Cambridge University Press.

Wright, S. C., Taylor, D. M. and Moghaddam, F. M. (1990). Responding to membership in a disadvantaged group: From acceptance to collective protest. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(6), 994 –1003.

TEK EBEVEYN OLAN ANNELERİN BİLİŞSEL ESNEKLİKLERİ VE YAŞAM DOYUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞIN ARACI ROLÜ

Hatice ODACI¹

Emine ÜLKEN²

Kenan BÜLBÜL³

Öz

Günümüzde sayıları giderek artmakta olan tek ebeveynli aileler genellikle anne ve çocuklarından oluşmaktadır. Bu çalışmada tek ebeveyn olan annelerin bilişsel esnekliği ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın aracı rolünün değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca tek ebeveyn annelerin bilişsel esneklikleri, psikolojik sağlamlıkları ve yaşam doyumları; eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir düzeyi, psikolojik destek alma, psikiyatrik ilaç kullanma ve tek ebeveyn olma nedenine göre incelenmiştir. Çalışmada Kişisel Bilgi Formu, Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Yetişkin Yaşam Doyumu Ölçeği ve Bilişsel Esneklik Envanteri kullanılmıştır. Bu çalışma, yaşları 21 ile 75 arasında değişen ve yaşları ortalaması 41.97 (SS= 9.40) olan 265 tek ebeveyn olarak çocuklarıyla yaşamlarını sürdürmekte olan annelerle yürütülmüştür. Veriler SPSS 24.0 programı ve PROCESS eklentisi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, bilişsel esneklik, yaşam doyumu ve psikolojik sağlamlık arasında anlamlı pozitif ilişkilerin olduğu; bilişsel esneklik ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın kısmi aracı rol üstlendiği gözlenmiştir. Bilişsel esnekliğin çalışma durumu, gelir düzeyi ve psikiyatrik ilaç kullanımı durumuna göre; psikolojik sağlamlığın çalışma durumu, gelir düzeyi, psikolojik destek alma ve psikiyatrik ilaç kullanma durumuna göre; yaşam doyumunun eğitim durumu, çalışma durumu ve gelir düzeyine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Tek ebeveyn anne, bilişsel esneklik, yaşam doyumu, psikolojik sağlamlık, aracılık.*

1 Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, E-posta: hatodaci@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2080-6269

2 Uzm. Psk. Dan., Merkez Ortaokulu, Trabzon, E-posta: efnam_beren@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4763-9939

3Uzm. Psk. Dan., İsmail Yıldırım İlkokulu, Trabzon, E-posta: k_bulbul@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7527

ODACI, H. , ÜLKEN, E. , BÜLBÜL, K. (2022). Tek Ebeveyn Olan Annelerin Bilişsel Esneklikleri ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişki: Psikolojik Sağlamlığın Aracı Rolü. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 22(55), 305-338. DOI:10.21560/spcd.vi.926494

RELATIONSHIP BETWEEN COGNITIVE FLEXIBILITY AND LIFE SATISFACTION OF SINGLE PARENT MOTHERS: MEDIATING ROLE OF RESILIENCE

Abstract

Single-parent families generally consist of mother and children. This study aims to assess the mediating role of psychological resilience in the relationship between cognitive flexibility and life satisfaction of single mothers. Additionally, the cognitive flexibility, psychological resilience and life satisfaction of single mothers were investigated according to educational level, employment status, income level, psychological support, psychiatric drug use and reason for being a single parent. The study used the Personal Information Form, Brief Resilience Scale, Adult Life Satisfaction Scale and Cognitive Flexibility Inventory. This study included 265 single parents with ages ranging between 21 and 75 years and mean age 41.97 (SD=9.40). Data were analyzed with the SPSS 24.0 program and PROCESS macro. As a result of analyses, significant relationships were identified between cognitive flexibility, life satisfaction and resilience. Additionally, it was observed that psychological resilience undertook a partial mediating role in the relationship between cognitive flexibility and life satisfaction. Cognitive flexibility differed significantly according to employment status, income level and psychiatric drug use. Resilience significantly differed according to employment status, income level, receiving psychological support and psychiatric drug use. Life satisfaction significantly differed according to educational status, employment status, and income level.

Key Words: *Single parent mother, cognitive flexibility, life satisfaction, resilience, mediation*

GİRİŞ

Aile, üyelerinin biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik ihtiyaçlarını karşıladıkları, pek çok insan için hayattaki en güvenilir yer olarak tasvir edilen, toplumu oluşturan en küçük yapı taşıdır. Her ülkede bir aile bakanlığının yer alması, Birleşmiş Milletlerin 1994 yılını “Uluslararası Aile Yılı” olarak ilan etmesi ve benzeri çalışmalar ailenin dünya genelinde ne derece önemli bir kurum olduğuna işaret etmektedir. Ancak zaman içerisinde anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısı farklı sebeplerle değişime uğrayarak tek ebeveynli aile haline gelebilmektedir. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM, 2011) tek ebeveynli aileyi bir ebeveyn ile yaşayan çocuk ya da çocuklardan oluşan aile olarak tanımlamaktadır. Ayrı yaşama, eşin ölümü ya da boşanma gibi nedenlerle oluşan tek ebeveynli ailelerde (Tawnley, Edmondson ve Meszaros, 1991) boşanmanın en yaygın oluşum nedenini oluşturması çarpıcıdır (Nederlands Jeugdinstituut, 2014). Evlenmeden evlat edinme, evlilik dışı birliktelik yaşama ve bu yolla çocuk dünyaya getirme, sperm donörleri aracılığıyla çocuk sahibi olma gibi durumların dünya çapında tek ebeveynli ailelerin oranını arttırdığı bilinmektedir.

Amerika kıtası ve Sahra altı Afrika ülkeleri başta olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde tek ebeveynli aile yapısının yaygın olduğu görülmektedir (World Family Map, 2017). Tek ebeveynli ailelerin ülkemizdeki oranı %9.2 iken (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2020), OECD ülkelerinde %5-10 (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2016) aralığındadır. Ayrıca ülkemizde 2019 yılına ait boşanma sayılarına bakıldığında bir önceki yıla göre boşanan çift sayısının 12 binlik artışla (%8) 155 bin 47 kişiye ulaştığı dikkat çekmektedir (TÜİK, 2020). Elde edilen bu veriler, günümüzde boşanma oranlarındaki artışla birlikte tek ebeveynli ailelerin sayısının da arttığını düşündürmektedir.

Dünya üzerinde 18 yaşın altındaki her yedi çocuktan birinin (320 milyon) tek ebeveynli bir ailede yaşadığı ve bu ailenin de genellikle anne ve çocuktan oluştuğu (%80) tahmin edilmektedir (Global Issues, 2016). Benzer şekilde Demir ve Çelebi (2017), tek ebeveynli ailelerin çoğunluğunu annelerin ve çocuklarının oluşturduğunu belirtmektedir. Tek ebeveyn olan annenin sosyal damgalanma, ekonomik sıkıntılar, kişisel problemler gibi çok yönlü

sıkıntıları olabilmektedir. Annenin evin yönetimini üstlendiği ailelerin büyük çoğunluğunda ekonomik sıkıntılar yaşandığı görülmektedir (Maldonado ve Nieuwenhuis, 2015; Damaske vd., 2017; Hübgen, 2020; Li, 2020). Çocuklarını tek başına büyüten bir annenin hem çalışarak evinin geçimini sürdürmesi hem de çocuklarının bakımını sağlaması oldukça güç durumlar ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan tek ebeveynli ailedeki hayat mücadelesinden annelerle birlikte çocuklar da etkilenmektedir. Anne olmak, ekonomik ve psikolojik sıkıntılar gibi çeşitli risklere karşı daha savunmasız olan tek ebeveyn anneler için zorlayıcı olmaktadır (Taylor ve Conger, 2017). Ayrıca bu ailelerde yetişen çocuklar, çift ebeveynli ailede yetişen çocuklara göre otoriteye itaatsizlik, düşük akademik başarı, öfke kontrolünü sağlayamama, bağımlılık ve saldırganlık gibi kişilik gelişimi, sosyal ve duygusal gelişim açısından daha fazla sorun yaşayarak (Coşan, 2018), psikopatoloji açısından yüksek risk taşımaktadırlar (Daryanani vd., 2016). Tüm bu nedenlerin tek ebeveyn olan annenin yükünü arttıracığı ve hayatından memnun olma değerlendirmesini etkileyeceği düşünülmektedir. İnsanların hayatlarından memnun olma değerlendirmelerini oluşturan yaşam doyumu kavramı her insan için yaşamsal bir hedef olup (Hagmaier, Abele ve Goebel, 2018), tek ebeveyn anneler için de oldukça ilgili görülmektedir.

İnsan hayatına olumlu bakış paradigmasını sunan, son yıllarda sıklıkla çalışılan pozitif psikoloji literatüründe yaşam doyumu kavramı anahtar rol almaktadır. Yaşam doyumu en genel tanımıyla, bireyin hayatının genelini kendi belirlediği kriterlere göre olumlu şekilde (Diener vd., 1985) ve hayatlarından memnun olup olmamasına ilişkin tutumuna yönelik bilişsel değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Heller vd., 2006). Yaşam doyumunun genel bir kavram olduğu ve diğer doyum alanlarından etkilendiği bilinmektedir. Evlilik doyumu (Perrone-McGovern vd., 2012), iş doyumu (Erdamar ve Demirel, 2016; Bialowolski ve Weziak-Bialowolska, 2020) ve gelir düzeyi (Proto ve Rustichini, 2015; Çekiç vd., 2019) gibi değişkenlerle sıklıkla çalışıldığı görülmektedir. Yüksek yaşam doyumuna sahip olmak psikolojik açıdan daha sağlıklı olmakla ilgilidir (Demir vd., 2021) ve tek ebeveyn olmanın zorlukları karşısında annenin hayat memnuniyetini nasıl değerlendirdiği merak konusudur. Alan yazında, güçlü iki ebeveynli aile yapısına sahip toplumlarda tek ebeveyn olmanın yaşam doyumunu olumsuz etkilediği (Stavrova ve Fetchenhauer,

2015), nispeten mutsuz oldukları; yeterli aile yardımı, çocuk bakımı desteği ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlandığında yaşam doyumlarının yükseldiği hatta ebeveyn olmayan kadınlarla aynı düzeye geldiği vurgulanmaktadır (Pollmann-Schult, 2018). Belirtildiği gibi yaşam doyumunu açısından dezavantajlı olduğu düşünülen tek ebeveyn annenin hayatındaki yeni süreçlere bilişsel anlamda uyum sağlayabilmesinin de hayatını olumlu anlamda değerlendirme düzeyini etkileyeceği öngörülmektedir. Öyle ki, karşılaştığı yeni durumlara daha kolay ve hızlı zihinsel uyum gösteren bireylerin daha mutlu ve sağlıklı olacakları öngörülmektedir (Asıcı ve İkiz, 2015). Bu noktada bilişsel uyum sağlama ile ilgili olan bilişsel esneklik kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Esneklik, günlük hayatta kullanılan, bireylerin davranışlarını değişen çevresel isteklere göre yeniden düzenlemesini sağlayan temel bir beceridir (Kloo vd., 2010). Dennis ve Vander Wal'ın (2010) uyumsuz düşüncelere meydan okuma ve bu düşünceleri daha dengeli ve uyarlanabilir düşünce ile yer değiştirme süreci olarak açıkladığı bilişsel esneklik ise üç yönlüdür: güçlük içeren olayları kontrol edilebilir olarak algılayabilme; meydana gelen olayların ve insan davranışlarının birden çok açıklamasının olabileceğini düşünme yeteneği; güçlük içeren durumlara karşı birden çok çözüm yolu geliştirebilme yeteneği. Braem ve Egner (2018) ise, bilişsel esnekliğin değişen görevlere uyum sağlama gibi bireyin zihnini hızlıca yeniden yapılandırma yeteneği olduğunu belirtmişlerdir. Oluşum sebebi ne olursa olsun tek ebeveynli ailede anne için yeni bir sürecin başladığı açıktır. Bu süreçte karşısına çıkabilecek her türlü zorluğa birden çok çözüm yolu üretebilmesi, kontrol edilebilir olarak algılaması, uyum sağlaması gibi bilişsel esneklik becerilerinin yaşam doyumlarını etkilediği düşünülmektedir. Dolayısıyla yüksek bilişsel esnekliğe sahip bireyler kendilerine daha fazla güven duymakta ve hayata daha iyimser bakmaktadırlar (Doğan Laçın ve Yalçın, 2019). Öyle ki, bilişsel esnekliği yüksek bireylerin depresyon gibi travmatik durumlarda bile psikolojik iyi oluşlarının daha yüksek olduğu (Fu ve Chow, 2017) ve bilişsel esnekliğin yaşam doyumunun anlamlı bir yordayıcısı olduğu bilinmektedir (Windle, 1986; Yelpeze ve Yakar, 2019). Bilişsel esneklikle yaşam doyumları arasındaki ilişkinin açık olmasına rağmen bu ilişkinin neden ve nasıl oluştuğuna ilişkin alan yazında sınırlılık yaşanmaktadır. Bireylerin yeni ve zorlu süreçlere

zihinsel uyum sağlayabilmeleri ve çözüm bulabilmeleri ile ilişkili yayınlarda önemi vurgulanan özelliklerden biri psikolojik sağlamlıktır.

Psikolojik sağlamlık kavramı, bireyin hayatta karşılaştığı güçlükler karşısında uyum sağlama sürecidir (Winders, 2014). Bu uyum sağlama süreci, güçlükler karşısında olağanüstü bir yenilmezlik olarak değil de insansı bir uyum mekanizması olarak görülmektedir. Bir başka tanıma göre psikolojik sağlamlık, problemler yaşanmasına rağmen olumlu uyum gösterebilme ve psikolojik sağlığı koruyabilme ya da yeniden kazanabilme yeteneğidir (Herrman vd., 2011). Esnek olma anlamında kullanılan psikolojik sağlamlık kavramı latince bir kelime olan “resilience” kökünden türetilmiş olup, “elastikiyet” kelimesine karşılık gelmektedir (Hunter ve Chandler, 1999). Resilience kelimesinin Türkçe karşılığı olarak bazı farklı kavramlar kullanılabilir. Psikolojik sağlamlık (Gizir ve Aydın, 2006); yılmazlık (Öğülmüş, 2001); dayanıklılık (Taşgın ve Çetin, 2006) ve kendini yeniden toparlayabilme yeteneği (Terzi, 2006) bu anlamda kullanılan kavramlardır. Bu araştırmada ise psikolojik sağlamlık kavramının kullanılması tercih edilmiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde psikolojik sağlamlığın farklı değişkenlerle birlikte değerlendirildiği görülmektedir. Psikolojik sağlamlığın algılanan stres ve öğrenci tükenmişliği (Çelikkaleli, 2020); stres, anksiyete ve depresyon belirtileri (Anyan ve Hjemdal, 2016); bilişsel faktörler, depresif semptomlar ve iyi oluş (Sağ ve Bilican, 2020); madde kullanım bozukluğu olan kişilerde sosyal destek ve yaşam doyumu (Cao ve Zhou, 2019); çocukluk çağı travması ve duygu durum bozukluğu (Vieira vd., 2020); sosyal dışlanmışlık ve yaşam doyumu (Arslan, 2019); mutluluk korkusu ve duygulanımda denge ile yaşamdan memnuniyet ve gelişme (Yıldırım, 2019) gibi birçok ilişkide aracı rol oynadığı bulgulanmıştır. Belirtilen değişkenler arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın genellikle koruyucu bir faktör olarak ele alındığı, psikiyatrik bozukluklarda iyileştirici bir etkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır. Öte yandan, bilişsel esnekliğin psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olduğuna (Soltani vd., 2013; Güleç, 2020; Yelpaze, 2020) ve psikolojik sağlamlığın da yaşam doyumunu olumlu yönde etkilediğine yönelik bulgular (Alibekiroğlu vd., 2018; Durak, 2021), psikolojik sağlamlığın bilişsel esneklikle yaşam doyumu arasında aracı rol üstlendiğini düşündürmektedir.

Ekonomik, sosyal, psikolojik açıdan tek ebeveyn olmayan annelere göre daha dezavantajlı görülen tek ebeveyn annelerin aldıkları eğitimin, bir işe sahip olma durumlarının, ekonomik refah durumlarının, aldıkları psikolojik ve psikiyatrik desteğin ve tek ebeveyn olma sebeplerinin (boşanma, ayrı yaşama, ölüm vb.) zihinsel uyum sağlama, zorlukların üstesinden gelme ve dolayısıyla hayattan memnun olma düzeylerini etkilediği düşünülmektedir. İlgili alan yazında eğitim düzeyi ile bilişsel esnekliği (Ihle vd., 2016; Oral ve Kalburan, 2019), yaşam doyumunu (Park vd., 2019) ve psikolojik sağlamlığı (Bonanno vd., 2007; Ersoy ve Gülbüz, 2020); çalışma durumu ile bilişsel esnekliği (Van Gorp vd., 1999), yaşam doyumunu (Joshano ve Jovanović, 2019) ve psikolojik sağlamlığı (Bektaş ve Özben, 2016; Wingo vd., 2017); gelir düzeyi ile bilişsel esnekliği (Yaşar Ekici ve Balcı, 2019), yaşam doyumunu (Cheung ve Lucas, 2015) ve psikolojik sağlamlığı (Poole vd., 2017; Kımtır, 2020) inceleyen araştırmalar gözlenmektedir. Ancak belirtilen demografik değişkenlere göre psikolojik sağlamlık, bilişsel esneklik ve yaşam doyumunu düzeylerini tek ebeveyn anneler açısından inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Psikolojik anlamda iyi olan insanların yaşam doyumlarının yüksek olduğu (Heo vd., 2016; Ümmet, 2017) ve psikolojik müdahalelerin bilişsel esnekliği geliştirebileceği (Hijazi vd., 2015) bilinmektedir. Öte yandan, psikolojik yardım arayan bireylerin psikolojik sağlamlıkları dikkat çekicidir (Crowe vd., 2016). Psikolojik destek almış olmakla bilişsel esnekliğin, yaşam doyumunun ve psikolojik sağlamlığın ilişkisini inceleyen sınırlı sayıda araştırmanın olması yeni çalışmalara ihtiyaç oluşturmaktadır. Psikiyatrik semptomlar ise yaşam doyumunun en önemli belirleyicilerindedir (Sánchez vd., 2020) ve psikolojik sağlamlığın psikiyatrik tanı durumlarıyla ilişkisi bilinmektedir (Schwarz, 2018). Buna rağmen önceki çalışmalarda psikiyatrik ilaç kullanmanın yaşam doyumunu, bilişsel esneklik ve psikolojik sağlamlıkla ilişkisi ele alınmamıştır. Ayrıca, boşanma sonrasında kadınların yaşam doyumlarını (Bourassa vd., 2015) ve psikolojik sağlamlıklarını (Sbarra vd., 2015) inceleyen araştırmalar olmakla birlikte, tek ebeveyn olma nedenine göre ilgili kavramları değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sonuç olarak bu çalışmada eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir düzeyi, psikolojik destek alma durumu, psikiyatrik ilaç kullanma durumu ve tek ebeveyn olma nedeni gibi

değişkenlerin tek ebeveyn annelerin bilişsel esneklikleri, yaşam doyumları ve psikolojik sağlamlıkları ile ilgili olabileceği düşünülmüştür.

İlgili alan yazın incelendiğinde tek ebeveynli ailelerle yürütülen araştırmalarda genellikle bu ailelerde yetişen çocuklara odaklanıldığı (Golombok vd., 2016), birden çok zorlu durumla karşılaşma ihtimali olan tek ebeveyn anneye yönelik araştırmaların sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. Dünya toplumunda sayıları gittikçe artmakta olan tek ebeveyn anneye yönelik yürütülecek araştırmaların hem alan yazına hem de uygulamaya yönelik çalışmalara destek sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın temel amacını tek ebeveyn olan annelerin bilişsel esnekliği ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın aracı rolünün değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Ayrıca tek ebeveyn annelerin yaşam doyumları, psikolojik sağlamlıkları ve bilişsel esneklikleri bazı demografik değişkenler açısından da incelenmek istenmiştir. Bu amaçla mevcut araştırmada aşağıdaki hipotezler sınanmıştır:

Hipotez 1: Psikolojik sağlamlık, tek ebeveyn olan annelerin bilişsel esneklik ve yaşam doyumları ilişkisinde aracı rol üstlenmektedir.

Hipotez 2: Tek ebeveyn olan annelerin bilişsel esneklikleri, psikolojik sağlamlıkları ve yaşam doyumları eğitim durumu, çalışma, gelir düzeyi, psikolojik destek alma, psikiyatrik ilaç kullanma ve tek ebeveyn olma nedenine dayalı olarak anlamlı farklılık göstermektedir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışma tek ebeveyn olarak yaşamlarını sürdürmekte olan annelerin bilişsel esneklikleri ile yaşam doyumları ilişkisinde psikolojik sağlamlığın aracı rolünün araştırıldığı ilişkisel bir araştırmadır. Bu tür araştırmalarda iki değişken arasındaki ilişkiyi üçüncü bir değişkenin kontrol ediyor olabileceği temelinde insan davranışlarındaki farklılıklara açıklık getirme düşüncesi oluşturmaktadır (Baron ve Kenny, 1986). İlişkisel modele uygun olarak tasarlanan bu çalışmada amaç, bağımlı değişken (yaşam doyumu) ile bağımsız değişken (bilişsel esneklik) arasındaki ilişkide aracı bir değişkenin (psikolojik sağlamlık) rolünün incelenmesidir.

Çalışma Grubu ve Etik

Çalışma 1975 Helsinki Bildirgesi' ne uygun olarak her bireyin çalışmaya gönüllü katıldığını gösteren bir onam formu onaylatılmıştır. Mevcut araştırmaya katılan tüm bireylere verilerin gizli ve anonim olduğu açıklanmıştır. Araştırmaya başlamadan önce Trabzon Üniversitesi etik kurulundan 01.02.2021 tarih ve E-81614018-000-83 sayılı yasal izinler alınmıştır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi (Patton, 2005; Marshall ve Rossman, 2014) ile belirlenmiştir. Araştırmanın bulguları yaşları 21 ile 75 arasında değişen ve yaşları ortalaması 41.97 (SS= 9.40) olan 265 tek ebeveyn olarak çocuklarıyla yaşamlarını sürdürmekte olan annelerden elde edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesi amacıyla Trabzon ilinde görev yapmakta olan ve çalışmaya gönüllü olarak katkı sağlamayı kabul eden okul psikolojik danışmanlarından yardım alınmıştır. Böylece okul psikolojik danışmanları aracılığıyla tek ebeveyn olarak yaşamlarını sürdürmekte olan anneler belirlenmiş ve çalışmaya katılmaya gönüllü annelere yine okul psikolojik danışmanları aracılığıyla araştırmanın veri toplama araçları Covid-19 pandemisi nedeniyle online formlar halinde ulaştırılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir düzeyi, psikolojik destek alma, psikiyatrik ilaç kullanma ve tek ebeveyn olma nedeni gibi maddelere yer verilmiştir.

Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği: Türkçe geçerlik/güvenirlik çalışması Doğan (2015) tarafından yapılan ölçek, Smith ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte bulunan altı madde likert tipinde ve beş derecelendirmelidir. 2, 4 ve 6. maddeler tersten puanlandıktan sonra elde edilen puan, psikolojik sağlık düzeyini temsil etmektedir. Alınan puan, ölçekten alınabilecek olan en yüksek puana (30) yaklaştıkça psikolojik sağlık düzeyi yükselmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa güvenirliği .81 ve iç tutarlık katsayısı .83 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma için Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı .85 olarak hesaplanmıştır.

Yetişkin Yaşam Doyum Ölçeği: Yirmi bir maddeden oluşan ölçeğin Türkçe geçerlik/güvenirlik çalışmaları Kaba ve arkadaşları (2017) tarafından

yapılmıştır. 6. madde tersten puanlanan madde olmakla birlikte likert tipi beşli derecelendirmeli ölçekte alınabilecek puanlar 21-105 arasındadır. Alınan yüksek puanlar (105'e yaklaştıkça) yetişkinin yaşam doyumunun yüksek olduğuna işaret etmektedir. Beş faktörlü yapıda, 1, 2, 3, 4, 5 ve 6. maddeler genel yaşam doyumunu; 7, 8, 9, 10 ve 11. maddeler ilişki doyumunu; 12, 13, 14 ve 15. maddeler benlik doyumunu; 16, 17 ve 18. maddeler sosyal çevre doyumunu; 19, 20 ve 21. maddeler iş doyumunu belirtmektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısını .89 olarak belirlemişlerdir. Bu Araştırma kapsamında ölçekten alınan toplam puan kullanılacaktır. Bu çalışma için Cronbach Alfa değeri .88 olarak hesaplanmıştır.

Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE): Tek ebeveyn kadınların “bilişsel esneklik” düzeylerini ölçmek amacıyla araştırmada “Bilişsel Esneklik Envanteri” kullanılacaktır. Gülüm ve Dağ (2012) tarafından Türkçe’ye uyarlanan envanter, Dennis ve Vander Wal (2010) tarafından geliştirilmiştir. 20 maddeden oluşan envanter, beşli likert tipinde ve “alternatifler” ve “kontrol” olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Alınabilecek puanlar 20-100 aralığındadır ve alınan puan yükseldikçe bilişsel esnekliğin de yükseldiği varsayılmaktadır. 2, 4, 7, 9, 11 ve 17. maddeler ters olarak kodlanmaktadır ve araştırmada envanterden alınan toplam bilişsel esneklik puanı kullanılacaktır. Envanterin iç tutarlık katsayısı 0.90 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma için Cronbach Alfa değeri .91 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada tek ebeveyn olarak yaşamlarını sürdürmekte olan annelerin bilişsel esneklikleri ile yaşam doyumları ilişkisinde psikolojik sağlamlığın aracı rolü araştırılmıştır. Aracılık analizinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı SPSS 24.0 paket programına eklenen PROCESS (Preacher ve Hayes, 2008) eklentisinde yer alan Model 4 ile gerçekleştirilmiştir. Aracılık hipotezi sınanırken parametrik olmayan bootstrap yöntemi kullanılmıştır. Mevcut veri setinden daha büyük veri setleri üretebilmek amacıyla yeniden örnekleme yapabileme imkan tanıyan bootstrap yöntemi aracılığıyla 265 kişilik örneklem büyüklüğü .05 güven aralığında 5000 kişi olarak yeniden oluşturulmuş ve böylece analizlerin yeniden örnekleme ile oluşturulan daha büyük veri setleri üzerinden yapılması yoluyla daha güvenilir sonuçlara ulaşılabilmesi mümkün

olmuştur. Bu aşamada doğrudan (path c'), dolaylı (path a.b) ve toplam etki (path c) değerleri hesaplanmıştır. Aracılık analizi kapsamında ilk olarak bilişsel esnekliğin yaşam doyumu üzerindeki doğrudan etkileri hesaplanmıştır. Bilişsel esneklik ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide psikolojik sağlık düzeyinin aracı etkisi dolaylı etkiyi göstermektedir. Bilişsel esneklik ve yaşam doyumu arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkilerin toplamı ise toplam etki olarak ifade edilmiştir. Çalışmada dolaylı etkinin anlamlılığını belirlemek amacıyla Preacher ve Hayes'in (2008) bootstrap yöntemi kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamında elde edilen veriler analiz edilmeden önce kayıp değer analizi, uç değer analizi ve normal dağılım analizi gerçekleştirilmiştir (Field, 2013). Yapılan analizler sonrasında 2 değer uç değer içermesi nedeniyle araştırma kapsamına dahil edilmemiş olup analizler 265 tek ebeveyn üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışmada yer alan değişkenlere yönelik tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon katsayıları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Değişkenlere Yönelik Korelasyon ve Tanımlayıcı İstatistik Bulguları

Değişkenler	1	2	3
1 BEE	1		
2 KPSÖ	.58**	1	
3 YYDÖ	.50**	.54**	1
X	74.15	19.25	75.62
SS	11.31	4.80	11.79
Min.	26.00	6.00	41.00
Maks.	100.00	30.00	101.00
Basıklık (S.H)	.95 (.30)	.03 (.30)	-.11 (.30)
Çarpıklık (S.H.)	-.32 (.15)	-.06 (.15)	-.26 (.15)

** p<.01, S.H.: Standart Hata, BEE: Bilişsel Esneklik Envanteri. KPSÖ: Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği. YYDÖ: Yetişkin Yaşam Doyumu Ölçeği.

Tablo 1'e göre basıklık ve çarpıklık değerleri incelendiğinde ölçeklerden elde edilen puanların ± 1.5 aralığında (Tabachnick ve Fidel, 2013) olması nedeniyle verilerin normal dağılıma sahip olduğu ve normallik varsayımını karşıladığı sonucuna varılmıştır.

Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre ise bilişsel esneklik ile yaşam doyumu ($r = .50, p < .01$) ve psikolojik sağlamlık ($r = .58, p < .01$) arasında; psikolojik sağlamlık ile yaşam doyumu ($r = .54, p < .01$) arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Aracılık Analizi

Tek ebeveyn olan annelerin bilişsel esnekliklerinin yaşam doyumlarına etkisinde psikolojik sağlamlık düzeylerinin aracılık rolü olup olmadığını test etmek amacıyla bootstrap yöntemini esas alan regresyon analizi yapılmıştır. Analizler Hayes tarafından geliştirilen Process makro kullanılarak yapılmıştır. Analizlerde 5000 yeniden örneklem seçeneği tercih edilmiştir. Bu amaçla yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

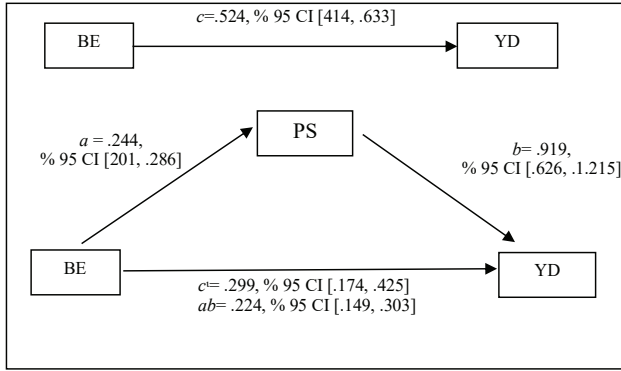
Tablo 2. Aracılık Testine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Tahmin Değişkenleri	Sonuç Değişkenleri				
	M (Psikolojik Sağlamlık)			Y (Yaşam Doyumu)	
	<i>b</i>	S.H.	<i>b</i>	S.H.	
X (Bilişsel Esneklik)	a .244***	.021	c' .299***	.063	
M (Psikolojik Sağlamlık)	-	-	b .919***	.150	
Sabit	\hat{I}_M 1.15	1.60	\hat{I}_Y 35.68***	3.90	
	$R^2 = .330$		$R^2 = .346$		
	$F_{(1,263)} = 130.04, p < .001$		$F_{(2,262)} = 69.48, p < .001$		

Not: *** $p < .001$; S.H.: Standart Hata, Standardize edilmemiş beta katsayıları (b) raporlanmıştır.

Standardize edilmemiş regresyon katsayıları incelendiğinde bilişsel esnekliğin yaşam doyumu üzerinde toplam etkisinin anlamlı olduğu belirlenmiştir ($\beta = .524, \% 95 \text{ CI } [414, .633]$). Bunun yanı sıra bilişsel esnekliğin psikolojik sağlamlık ($\beta = .244, \% 95 \text{ CI } [201, .286]$) ve psikolojik sağlamlığın yaşam doyumu ($\beta = .919, \% 95 \text{ CI } [.626, 1.215]$) üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bilişsel esneklik psikolojik sağlamlığın yaklaşık %33 ‘ünü ($R^2 = .330, F_{(1,263)} = 130.04, p < .001$), bilişsel esneklik ve psikolojik sağlamlık, yaşam doyumu değişiminin yaklaşık %35’ini ($R^2 = .346, F_{(2,262)} = 69.48, p < .001$) açıklamaktadır (Tablo 3). %95 oranında yanlılığı düzeltilmiş güven aralıklarının sıfırı içermemesi (Preacher ve Hayes, 2008), psikolojik

sağlamlığın bilişsel esneklik ve yaşam doyumu arasındaki ilişkide aracı rol oynadığını ortaya koymuştur ($\beta=.224$, % 95 CI [.149, .303]). Bununla birlikte psikolojik sağlamlığın etkisi kontrol edildiğinde bilişsel esnekliğin yaşam doyumu üzerindeki yordayıcı etkisinin anlamlı olduğu ($\beta=.299$, % 95 CI [.174, .425]) görülmüştür. Bu durum kısmi aracılığa işaret etmektedir. Kısmi aracılık, bilişsel esneklik ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin bir kısmının doğrudan bir kısmının ise psikolojik sağlamlık üzerinden dolaylı olarak gerçekleştiğini göstermektedir (Preacher ve Hayes, 2008). (Şekil 1).

Şekil 1. Aracı Etki Model Özeti

Çalışma grubunda yer alan annelerin bilişsel esneklik, psikolojik sağlamlık ve yaşam doyumu düzeylerinin bazı demografik değişkenlere dayalı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı da değerlendirilmiştir. Bu bağlamda elde edilen bulgular Tablo 3' te sunulmuştur. Tek ebeveyn annelerin bilişsel esneklikleri, psikolojik sağlamlıkları ve yaşam doyumlarının demografik değişkenlere dayalı olarak farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla Bağımsız T Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizinden (ANOVA) yararlanılmıştır.

Tablo 3. Demografik Değişkenler İçin Ortalama, Standart Sapma, t ve F Değerleri

Değişken	N	%		Bilişsel Esneklik		Psikolojik Sağlamlık		Yaşam Doymumu			
		X	SS	X	SS	X	SS				
<i>Eğitim Durumu</i>											
Ortaokula Kadar	60	22.6	72.77	10.33	18.68	4.22	71.83	11.49			
Lise Ve Sonrası	205	77.4	74.56	11.58	$t_{(263)} = -1.08$	19.41	4.95	$t_{(263)} = -1.03$	76.73	11.68	$t_{(263)} = -2.86^{**}$
<i>Çalışma Durumu</i>											
Evet	149	56.2	75.96	11.93	$t_{(263)} = 2.98^*$	19.99	4.96	$t_{(263)} = 2.87^{**}$	78.42	11.70	$t_{(263)} = 4.53^{**}$
Hayır	116	43.8	71.84	10.06		18.30	4.43		72.03	10.96	
<i>Gelir Düzeyi</i>											
Gelir Giderden Az	105	39.6	73.32	10.88		18.19	5.14		70.80	10.83	
Gelir Gidere Denk	118	44.5	73.41	11.63	$F_{(2,262)} = 3.47^*$	19.59	4.44	$F_{(2,262)} = 5.61^{**}$	77.24	11.43	$F_{(2,262)} = 21.17^{***}$
Gelir Giderden Fazla	42	15.8	78.33	10.81		20.93	4.35		83.12	10.06	
<i>Psikolojik Destek Alma</i>											
Evet	119	44.9	72.83	11.76	$t_{(263)} = -1.72$	18.18	4.74	$t_{(263)} = -3.34^{**}$	75.19	11.90	$t_{(263)} = -5.3$
Hayır	146	55.1	75.23	10.86		20.12	4.69		75.97	11.74	
<i>Psikiyatrik İlaç Kullanma</i>											
Evet	117	44.2	71.69	11.52	$t_{(263)} = -3.20^{**}$	17.77	4.73	$t_{(263)} = -4.63^{***}$	74.07	11.93	$t_{(263)} = -1.91$
Hayır	148	55.8	76.10	10.80		20.42	4.54		76.84	11.58	
<i>Tek Ebeveyn Olma Nedeni</i>											
Boşanma	164	61.9	75.41	11.35		19.58	5.20		76.20	12.45	
Ölüm	31	11.7	73.26	11.96	$F_{(3,261)} = 1.93$	18.35	3.13	$F_{(3,261)} = .82$	73.90	12.27	$F_{(3,261)} = 1.55$
İş	41	15.5	71.76	8.78		18.66	4.14		77.22	9.28	
Diğer	29	10.9	71.41	12.91		19.17	4.75		71.93	10.06	

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Tablo 3'e göre annelerin bilişsel esneklikleri ve psikolojik sağlamlıkları eğitim düzeylerine dayalı olarak farklılaşmamaktadır. Yaşam doyumları ise eğitim düzeylerine dayalı olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($t_{(263)} = -2.86, p<.01$). Farklılığın kaynağı olarak lise ve sonrası eğitim düzeyine sahip tek ebeveyn annelerin yaşam doymumu ortalamalarının ($X = 76.73, SS = 11.68$), ortaokula kadar eğitim düzeyine sahip annelerin ortalamalarından ($X = 71.83, SS = 11.49$) yüksek olması gösterilebilir. Tek ebeveyn annelerin çalışma durumlarına dayalı olarak bilişsel esneklikleri ($t_{(263)} = 2.98, p<.05$), psikolojik sağlamlıkları ($t_{(263)} = 2.87, p<.01$) ve yaşam doyumları ($t_{(263)} = 4.53, p<.01$) is-

tatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Buna göre çalışan annelerin bilişsel esneklik ($X=75.96$, $SS=11.93$), psikolojik sağlık ($X=19.99$, $SS=4.96$) ve yaşam doyumu ($X=78.42$, $SS=11.70$) ortalamalarının çalışmayan annelerin ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir. Gelir düzeyine göre tek ebeveyn olan annelerin bilişsel esneklikleri ($F_{(2,262)}=3.47$, $p<.05$), psikolojik sağlıkları ($F_{(2,262)}=5.61$, $p<.01$) ve yaşam doyumları ($F_{(2,262)}=21.17$, $p<.001$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bu farklılığın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan bonferroni post hoc testi sonuçlarına göre geliri giderden fazla olanların bilişsel esneklik ortalamalarının ($X=15.8$, $SS=78.33$) diğer iki gelir düzeyine sahip annelerin bilişsel esnekliklerinden yüksek olması, geliri giderden fazla olan annelerin psikolojik sağlık ortalamalarının ($X=20.93$, $SS=4.35$), geliri giderden az olan annelerin ortalamalarından ($X=18.19$, $SS=5.14$) yüksek olması ve son olarak geliri giderden fazla olan annelerin yaşam doyumu ortalamalarının ($X=83.12$, $SS=10.06$) diğer iki gelir düzeyine sahip tek ebeveyn olarak yaşamlarını sürdüren annelerin ortalamalarından yüksek olması farklılığın kaynağı olarak gösterilebilir. Annelerin bilişsel esnekliklerinin ($t_{(263)}=-1.72$, $p>.05$) ve yaşam doyumlarının ($t_{(263)}=-.53$, $p>.05$) psikolojik yardım alma durumlarına dayalı olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı, psikolojik sağlıklarının ($t_{(263)}=-3.34$, $p<.01$) ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre psikolojik destek alan annelerin psikolojik sağlık puan ortalamaları ($X=20.12$, $SS=4.69$) almayan annelerin ortalamalarından ($X=18.18$, $SS=4.74$) anlamlı düzeyde yüksektir. Diğer taraftan psikiyatrik ilaç kullanma durumlarında göre bilişsel esneklikleri ($t_{(263)}=-3.20$, $p<.01$) ve psikolojik sağlıkları ($t_{(263)}=-4.63$, $p<.001$) anlamlı düzeyde farklılaşırken, yaşam doyumlarının ($t_{(263)}=-1.91$, $p>.05$) farklılaşmadığı belirlenmiştir. Psikiyatrik ilaç kullananların bilişsel esneklik ($X=76.10$, $SS=10.80$) ve psikolojik sağlık ortalamalarının ($X=20.42$, $SS=4.54$) kullanmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Son olarak tek ebeveyn olma nedenlerine dayalı olarak incelendiğinde ise bilişsel esneklik ($F_{(3,261)}=1.93$, $p>.05$), psikolojik sağlık ($F_{(3,261)}=.82$, $p>.05$) ve yaşam doyumlarının ($F_{(3,261)}=1.55$, $p>.05$) anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulgulanmıştır.

TARTIŞMA

Bu araştırma ile tek ebeveyn olan annelerin bilişsel esnekliği ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın aracı rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Mevcut çalışma kapsamında yapılan analizler sonucunda tek ebeveyn annelerin bilişsel esneklikleri ile yaşam doyumları ve psikolojik sağlamlıkları arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Alan yazın incelendiğinde, bilişsel esneklik ile yaşam doyumu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu (Windle, 1986; Odacı vd., 2019), bilişsel esnekliğin yaşam doyumunun yordayıcısı olduğu (Yelpaze ve Yakar, 2019; Smith ve Konik, 2021) ve olumlu ruh halinin bilişsel işlevler üzerinde olumlu etkisi olduğu (Storbeck ve Maswood, 2016) gözlenmektedir. Bu bulgular mevcut çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir. İnsanlar kendi mutlulukları hakkında çıkarımda bulunurken dış dünyadan gelen girdilere ilişkin algısal işleme ve içsel düşünceler ile duyumlara dayanan yansıtıcı işleme şeklinde iki farklı bilişsel süreci kullanmaktadırlar (Turowski vd., 2014). Psikolojik sağlamlığın iyimserlik, bilişsel esneklik, aktif başa çıkma, sosyal destek ağları, fiziksel aktivite ve ahlaki ölçütlerle ilişkili olduğu (Lacoviello ve Charney, 2020); başa çıkma becerilerinin, bilişsel esnekliğin, iyimserliğin, korkuyla yüzleşme becerisinin ve sosyal desteğin beş ana özelliğini oluşturduğu ifade edilmektedir (Miller vd., 2020). Parsons ve arkadaşlarının (2016) yaptığı bir çalışmada duygusal- bilişsel işlemlerde bilişsel anlamda esnek olmanın psikolojik sağlamlığı teşvik ettiği belirtilirken, diğer bir çalışmada yaşam amacı, benlik saygısı, yaşam doyumu, bilişsel esneklik, aktif başa çıkma ve sosyal destek yapılarının güçlü bir psikolojik sağlamlığı öngördüğü vurgulanmıştır (Kunicki ve Harlow, 2020). Sosyolojik bir bakış açısıyla tek ebeveyn annelerin sosyal, ekonomik ve psikolojik yükleri açısından en dezavantajlı gruplar arasında yer aldığı söylenebilir (Van Lancker vd., 2015). Tek ebeveyn olmalarına neden olan olayla başlayan süreç, üstesinden gelmelerini ve uyum sağlamalarını gerektiren birçok zorlu durum içermektedir. Buradan hareketle, tek ebeveyn olan annenin hayatının psikolojik sağlamlığın ve bilişsel esnekliğin aktifleştirilmesi için fazlasıyla sebep yarattığı düşünülmektedir. Psikolojik sağlamlığı yüksek olan tek ebeveyn anneler zorlu durumlara daha kolay uyum sağlayabilmekte ve psikolojik sağlığını koruyabilmektedirler. Aynı zamanda bilişsel anlamda da

bu yeni durumlara daha kolay uyum sağlayabilmekte ve güçlükler karşısında alternatif çözüm yolu üretebilmektedirler. Bilişsel Davranışçı yaklaşıma ilham veren ünlü filozof Epiktetos' un “Önemli olan olaylar değil onları algılayış biçimimizdir” sözü tek ebeveyn annelerin bilişsel esneklikleri ile yaşam doyumları arasındaki ilişkiye değinir niteliktedir. Öyle ki, yaşam doyumu insanların kendi belirledikleri kriterlere göre hayatlarının geneline ilişkin olumlu tutumlar geliştirdikleri bilişsel ve öznel bir süreçtir. Sonuç olarak psikolojik sağlamlığı ve bilişsel esnekliği yüksek tek ebeveyn annelerin yaşamlarını olumlu olarak değerlendirme düzeylerinin de yüksek olması beklenilir ve anlamlı bir durumdur. Psikolojik sağlamlığın yaşam doyumunun yordayıcısı (Kong vd., 2015) olduğu ve yaşam doyumu, özsaygı, iyimserlik, özyeterlik gibi kavramların psikolojik sağlamlıkla pozitif ilişkisini bildiren sonuçlar (Martínez-Martí ve Ruch, 2017) mevcut araştırma bulgusunu destekler niteliktedir.

Yapılan aracılık analizine göre, bilişsel esneklik ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın kısmi aracılık etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Psikolojik sağlamlığın sağlık ve iyi oluş için önemli rol oynayan stresle baş edebilme kapasitesini yansıttığını belirten Kong ve arkadaşlarının (2018) çalışmalarında, psikolojik sağlamlığın sol orbitofrontal kortekste düşük dalgalanmalar ile yaşam doyumu gibi öznel iyi oluş göstergeleri arasında tam bir aracı rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu araştırma bulgusu, psikolojik sağlamlığın beynin doğal işleyişinin öznel iyi oluş üzerindeki etkisine aracılık ettiğini sunarak psikolojik sağlamlığın nöral yapısını da vurgulamaktadır. Psikolojik sağlamlığın pozitif ruh sağlığı göstergeleri ile olumlu ilişkiler içinde olduğu (Hu vd., 2015), farkındalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bilinmektedir (Bajaj ve Pande, 2016). Psikolojik sağlamlığın yaşam doyumunu olumlu etkilediği (Fabio ve Palazzeschi, 2015; Satıcı, 2016) bilinen bir olgu haline gelmişken mevcut araştırmada bilişsel esneklikle yaşam doyumu arasındaki ilişkiye kısmi aracılık ediyor olması anlamlıdır. Bilişsel esneklik bilişsel yeniden yapılandırma sürecinde ve zorlu yaşam olaylarına uyum sağlamada etkin bir rol almaktadır (Johnco vd., 2014). Bilişsel esneklik katı uyumsuz davranışların oluşumunu engelleyici bir faktördür (Zhou vd., 2020) ve ilişkili şekilde psikolojik sağlamlık kavramının odak noktasını da uyum sağlama

davranışı oluşturmaktadır. Dolayısıyla tek ebeveyn olan annelerin bilişsel anlamda uyum sağlama (esneklik) ve yaşamlarından memnun olma algıları arasındaki ilişkiye psikolojik sağlamlık düzeylerinin aracılık etmesi beklenilir bir durumdur. Öyle ki psikolojik sağlamlık hem bilişsel esnekliği barındıran beyin işleyişiyle (Kong vd., 2015) hem de yaşam doyumunu barındıran öznel iyi oluş ile ilişkili (Chen, 2016) bulunmuştur. Kısacası tek ebeveyn annelerin bilişsel anlamda esnek düşünce yapısına sahip olmaları yaşamdan aldıkları doyumunu arttırırken sahip oldukları psikolojik sağlamlık düzeylerinin bu ilişkiyi kuvvetlendirdiği söylenebilir.

Araştırma kapsamında tek ebeveyn olan annelerin bilişsel esneklik, psikolojik sağlamlık ve yaşam doyumunu düzeyleri eğitim durumu, çalışma, gelir düzeyi, psikolojik destek alma, psikiyatrik ilaç kullanma ve tek ebeveyn olma nedeni gibi değişkenler açısından incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda tek ebeveyn annelerin yaşam doyumlarının eğitim durumlarına göre farklılaştığı bulgulanmıştır. Lise ve sonrası eğitim durumuna sahip olan tek ebeveyn anneler ortaokula kadar eğitim alanlara göre hayatlarından daha memnun görünmektedir. Destekler şekilde Park ve arkadaşları (2019) daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin daha düşük eğitim düzeyine sahip bireylere göre hayatlarından daha memnun olduğunu ve sosyo-demografik değişkenler arasında eğitim durumunun yaşam doyumunun en güçlü yordayıcısı olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde, emekli bireylerin işsiz oldukları süreçte yaşam doyumlarının eğitim durumlarından etkilendiği ve eğitim düzeyi yüksek olanların daha uzun süreli yaşam doyumuna sahip olduğu belirtilmektedir (Wetzel Huxhold ve Tesch-Römer, 2016). Mevcut araştırmada, tek ebeveyn annelerin bilişsel esneklikleri ve psikolojik sağlamlıklarının eğitim durumlarına göre farklılaşmadığı bulgulanmıştır. Yapılan bir çalışmada üniversite mezunu olan ve çekişmeli boşanma sürecindeki bireyler okuryazar olanlara göre daha yüksek bilişsel esneklik düzeyine sahipken (Oral, 2019), söz konusu araştırmada bu durumun boşanma vb. durumlar sonucunda tek ebeveyn olarak yaşamlarını sürdüren anneler açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla tek ebeveyn annelerin hayatlarındaki yeni ve zorlu durumlara karşı bilişsel esneklik becerilerini sergilemelerinde eğitim durumlarının etkisiz kaldığı düşünülmektedir. Alan yazına göre, psikolojik sağlamlığın eğitim durumuna dayalı olarak anlamlı bir farklılık

göstermediğini bulgulayan (Parmaksız, 2019; Karal ve Biçer, 2020; Kımter, 2020) çalışmalar olduğu gibi, farklılaştığını bulgulayan (Ersoy ve Gülbüz, 2020) çalışmalar da vardır. Bu konuda alan yazında bir tutarlılık olmamakla birlikte mevcut sonucun psikolojik sağlamlığı etkileyebilecek farklı kaynakların varlığıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Örneğin, uyum ve baş etme mekanizması olan psikolojik sağlamlığın sosyal desteğin arttığı durumlarda güçlendiği bilinmektedir (Kobau vd., 2011). Güçlü bir sosyal destek sistemine sahip olan boşanmış kadınların boşanmadan kaynaklı problemleriyle daha iyi baş edebildiği ve kendini toparlayabildiği gözlenmektedir (Soylu, 2018). Dolayısıyla psikolojik sağlamlığın eğitim durumuna göre değişmemesi tek ebeveyn annelerin sahip oldukları sosyal destek mekanizmalarının varlığını akla getirmektedir.

Tek ebeveyn annelerin bilişsel esneklikleri, psikolojik sağlamlıkları ve yaşam doyumları çalışma durumlarına göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. İşsiz bireylerin bilişsel esnekliklerinin çalışanlara göre daha düşük performans sergilediğinin belirtildiği bir araştırma bulgusu (Van Gorp vd., 1999), çalışan tek ebeveyn annelerin bilişsel esnekliklerinin çalışmayanlara göre daha yüksek olduğu bulgusunu desteklemektedir. Evli bireylerin çalışma durumlarına göre psikolojik sağlamlıklarının farklılaşmadığı bulgusuna rağmen (Bektaş ve Özben, 2016), mevcut çalışmada çalışan tek ebeveyn annelerin psikolojik sağlamlıklarının çalışmayanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tek ebeveyn olan annelerin ekonomik zorluklar yaşadığı düşünülürse, çalışıyor olmanın onlara psikolojik güç vererek zorluklarla daha kolay baş etmelerine yardımcı olduğu söylenebilir. Öyle ki, tek ebeveyn annelerin yaşadığı ekonomik güçlük diğer birçok zorluk için başlangıç noktası olabilmektedir. Tüm istihdam gruplarında kadınlar daha fazla yaşam doyumuna sahiptir (Joshnloo ve Jovanović, 2019). Çalışan bireylerin (özellikle işinden memnun olanların) yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu bulgusu, çalışan tek ebeveyn annelerin çalışmayanlara göre yaşamından daha çok doyum alıyor olmasını desteklemektedir. Bahsedilen bulgulara dayanarak, çalışma durumunun tek ebeveyn annenin iyi oluşu için destekleyici bir rol oynadığı söylenebilir.

Tek ebeveyn annelerin bilişsel esneklikleri gelir düzeyleri açısından incelendiğinde, geliri giderden fazla olan tek ebeveyn annelerin diğer iki

gelir grubundakilere göre daha yüksek bilişsel esnekliğe sahip olduğu bulgulanmıştır. Yaşar Ekici ve Balcı (2019) okul öncesi öğretmen adaylarının bilişsel esnekliklerinin gelir düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığını ancak istatistiksel olarak anlamlı olmasa da üst gelir düzeyine sahip katılımcıların bilişsel esneklik puan ortalamalarının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Tek ebeveyn annelerin psikolojik sağlamlıkları da gelir düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaşmakta ve geliri giderden fazla olan tek ebeveyn anneler daha yüksek psikolojik sağlamlık sergilemektedirler. Psikolojik sağlamlığın orta ve üst gelir düzeyindeki tek ebeveyn annelerde (Kjellstrand ve Harper, 2012) ve algıladıkları gelir düzeyi yüksek olan evli bireylerde daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Bektaş ve Özben, 2016). Mevcut araştırma bulgusundan farklı şekilde Kınter (2020) çalışmasında psikolojik sağlamlık ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığına dikkat çekmektedir. Tek ebeveyn annelerin yaşam doyumlarının gelir düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaştığı ve gelir düzeyi arttıkça yaşam doyumunun da arttığı bulgulanmıştır. Önceki çalışmalarda, ortalama olarak daha fazla kazanan bireylerin yaşamdan daha fazla doyum aldıkları (Cheung ve Lucas, 2015) ve yüksek eğitim düzeyinin gelir ve sağlık yoluyla yaşam doyumuyla ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Powdthavee vd., 2015). Sonuç olarak gelir düzeyi yüksek olan tek ebeveyn annelerin bilişsel esnekliklerinin, psikolojik sağlamlıklarının ve yaşam doyumlarının yüksek olması çalışma durumlarıyla benzerlik taşımaktadır. Böylece, ekonomik refahın tek ebeveyn anne için ne derece önemli olduğunun bir kez daha altı çizilmiştir.

Araştırma kapsamında, tek ebeveyn annelerin psikolojik sağlamlıklarının psikolojik destek alma durumlarına göre anlamlı şekilde farklılaştığı ve psikolojik destek almış olanların psikolojik sağlamlık düzeylerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Damgalanma, yardım arama ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışmada, yardım arama davranışının psikolojik sağlamlığı arttırdığından söz edilmektedir (Crowe vd., 2016). Psikolojik sağlamlıkla ilgili yapılan birçok tanımda uyum sağlama, baş etme, kendini koruma kavramları dikkat çekicidir ve psikolojik destek alan tek ebeveyn annelerin psikolojik sağlamlıklarının daha yüksek olması beklenmektedir. Psikolojik sağlamlıkla ilişkilerinin aksine psikolojik destek alma durumu tek ebeveyn annelerin bilişsel esneklikleri

ve yaşam doyumları açısından anlamlı farklılık göstermemektedir. Yüksek bilişsel esnekliğe sahip savaş gazilerinin daha fazla travma sonrası büyüme yaşadıklarının bildirildiği bir araştırmada psikolojik müdahalelerin bilişsel esnekliği geliştirmeyi amaç edinmeleri gerekliliğinin altı çizilmektedir (Hijazi vd., 2015). İlgili alan yazın, yüksek bilişsel esneklik düzeyine sahip bireylerin bazı psikolojik bozukluklarda daha avantajlı olduğunu yansıtsa da, psikolojik destek almış olmanın bilişsel esnekliğe etkisine yönelik bir araştırma sonucuna ulaşılmamıştır. Psikolojik destek almış olmak, tek ebeveyn annelerin bilişsel esneklikleri için anlam taşımamaktadır. Öte yandan, yaşam doyumunun iyi oluşun bilişsel göstergelerinden biri olduğu bilinmektedir. Psikolojik destek almış olmanın iyi oluşu arttıracacağı varsayılırsa elde edilen sonuç dikkat çekicidir. Psikolojik destek almış olma tek ebeveyn annelerin yaşam doyumları için anlam ifade etmemektedir. Bu durum, almış oldukları psikolojik destek sürecinin etki düzeyinin zaman aşımına uğramış olması, sürecin sağlıklı şekilde ilerletilememesi ya da devam ettirilememesi ile ilgili olabilir. Tek ebeveyn annelerin herhangi bir konuda aldıkları psikolojik desteğin, zorluklarla dolu yaşamlarının genelinden aldıkları doyumda etkisiz kaldığı düşünülebilir.

Tek ebeveyn annelerin psikiyatrik ilaç kullanma durumlarına göre bilişsel esneklikleri anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. İlgili alan yazında, psikiyatrik ilaç kullanan tek ebeveyn annelerin kullanmayanlara göre bilişsel anlamda daha esnek olmalarına yönelik bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak bilişsel esneklik beyin işleyişiyle ilgili bir durumdur ve psikiyatrik ilaçların birincil etki alanları kapsamında bir fonksiyon olarak işlev göstermektedir. Benzer şekilde psikiyatrik ilaç kullanan tek ebeveyn annelerin psikolojik sağlıkları da diğerlerine göre daha yüksektir. Sullivan, ve arkadaşları (2015) hafif travmatik beyin hasarı öyküsüne sahip kişilerin düşük psikolojik sağlığa sahip olduklarında daha şiddetli post-travmatik sendrom belirtileri gösterdiğini bulgulamışlardır. Kısacası araştırmalar psikolojik sağlığın nörobiyolojik yapısını ve psikiyatrik bozukluklarla olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Psikiyatrik ilaç kullanan tek ebeveyn annelerin psikolojik sağlıklarının yüksek olması bu noktada anlamlı bir sonuçtur. Bilişsel esneklik ve psikolojik sağlıkla ilişkisinin aksine psikiyatrik ilaç kullanma tek ebeveyn annelerin yaşam doyumları açısından anlamlı farklılık oluşturmamaktadır. Alan yazında,

psikiyatrik ilaç kullanıyor olmanın yaşam doyumuna etkisine yönelik bir araştırmaya rastlanmamakla birlikte, Sánchez ve arkadaşları (2020) psikiyatrik belirtilerin bireylerin yaşamlarının genelinden aldıkları doyumunu azalttığını ve doğrudan belirleyicisi olduğunu bulgulamışlardır.

Tek ebeveyn annelerin tek ebeveyn olma nedenlerine göre bilişsel esneklikleri, psikolojik sağlamlıkları ve yaşam doyumları anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. İlgili alan yazında, tek ebeveyn olma nedenine göre bilişsel esnekliği, psikolojik sağlamlığı ve yaşam doyumunu inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Boşanmış kadınların çoğunluğunun boşanma sürecinden sonra risk altında olduğunu belirttiği araştırmasında Sbarra (2015) psikolojik sağlamlığı işaret etmektedir. Öte yandan, evlilik kalitesi yüksek olan kadınların boşandıktan sonra yaşamdan daha az doyum aldığı, düşük evlilik kalitesine sahip kadınların ise boşandıktan sonra benzer evlilik kalitesine sahip olup boşanmayan kadınlara göre yaşamdan daha fazla doyum aldığı bulgulanmıştır (Bourassa vd., 2015). Sonuç olarak kadınların tek ebeveyn olmalarına neden olan boşanma, ayrı yaşama, eşin ölümü, iş gibi sebepler tek ebeveyn annelerin bilişsel esneklikleri, psikolojik sağlamlıkları ve yaşam doyumları açısından anlamsız görünmektedir. Bu noktada, sebebinden daha çok tek ebeveyn olma durumunun anahtar rol oynadığı söylenebilir.

Özetle, araştırmanın bulguları tek ebeveyn olan annelere dikkat çekmekle birlikte, tek ebeveyn annelerin yaşam doyumlarını arttırmak için düzenlenecek olan psikolojik destek çalışmalarında bilişsel esneklik ve psikolojik sağlamlığın etkisinin dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Öyle ki, ilgili alan yazında tek ebeveyn olan annelerle ilgili araştırmalar oldukça sınırlıdır. Öte yandan ilgili bakanlığın dünyada ve ülkemizde her geçen gün sayıları artmakta olan tek ebeveyn ailelere ve tek ebeveyn annelere yönelik çalışmaları sevindiricidir. 2011 yılında ASAGEM' in tek ebeveynli ailelere yönelik yürüttüğü araştırma, 2014 yılında Ünal tarafından Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde tek ebeveyn annelerle ilgili sunulan uzmanlık tezi tek ebeveynli ailelerin ve bu ailelerin çoğunluğunda ebeveyn olan annelerin yaşamsal zorluklarını aktarmaktadır. 2018 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde “tek ebeveynli ailelere yönelik hazırlanan aile eğitim programı” iyileştirici nitelikte bir çalışmadır.

Araştırmanın “tek ebeveyn annelerin hayattan doyum almalarını sağlamak için bilişsel esnekliklerini ve psikolojik sağlamlıklarını geliştirici çalışmaların yürütülebileceğine” dair bulgusu ilgili bakanlığın gelecekteki projelerine destek sağlayabilir. Araştırmanın demografik değişkenlerine yönelik elde edilen bulgular, kadınların eğitiminin desteklenmesine; tek ebeveyn annelerin istihdamının sağlanmasına ve ekonomik destek verilmesine; ihtiyaç duyduklarında psikolojik ve psikiyatrik destek sağlanmasına yönelik kanıtlar sunmaktadır. Bu kanıtlar ışığında diğer araştırmacıların yol alabileceği ve ilgili birimlerin önleyici ve iyileştirici çalışmalarını şekillendirebileceği düşünülmektedir.

Mevcut araştırma bulgularını desteklemek üzere, daha geniş örneklem gruplarında tek ebeveyn annelerle ilgili yürütülecek araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte bu araştırmada bazı sınırlıklar söz konusudur. Kişisel bilgiler formuyla elde edilen bilgiler arasında bulunan psikolojik destek alma durumuna ilişkin psikolojik desteğin ne zaman alındığı, kaç oturum sürdüğü, hangi amaçlarla başvurulduğu gibi bilgiler araştırma kapsamına alınmamıştır. Ayrıca psikiyatrik ilaç kullanma ile ilgili de benzer bir durum vardır. Araştırma kapsamında hangi semptomaya yönelik psikiyatrik ilaç kullanıldığı, halen kullanılıp kullanılmadığı ya da en son ne zaman kullanıldığı değerlendirilmemiştir. Bu değişkenlerle ilgili ayrıntılı bilgiler edinilerek yeni çalışmaların yapılması elde edilen bulguların anlamlılığını arttıracaktır. Araştırma kapsamında bilgi alınan tek ebeveyn annelerin tek ebeveyn olma nedenlerinin eşit sayıda tutulmaması araştırmanın sınırlılıkları arasındadır. Tek ebeveyn olma nedenine bağlı olarak söz konusu değişkenlerin anlamlı farklılık göstermemesi tek bir nedene bağlı bir sonuç olabilir. Son olarak bu çalışmanın örneklemi 265 tek ebeveyn anne ile sınırlı olup, araştırmanın verileri katılımcıların öz bildirimlerine dayalıdır. Ayrıca tek ebeveyn olmayan annelerden benzer veriler alınarak tek ebeveyn annelerden alınan verilerle karşılaştırılma yapılmamıştır. Bulguların genellenmesi açısından farklı örneklem gruplarında araştırmanın tekrarlanması faydalı olabilir.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM). (2011). *Tek Ebeveynli Aileler Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 148.

Alibekiroğlu, P. B., Akbaş, T., Ateş, F. B., & Kırdök, O. (2018). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkide öz anlayışın aracı etkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(2), 1-17.

Amati, V., Meggiolaro, S., Rivellini, G., & Zaccarin, S. (2018). Social relations and life satisfaction: the role of friends. *Genus*, 74(1), 1-18. Doi: 10.1186/s41118-018-0032-z

Anyan, F., and Hjemdal, O. (2016). Adolescent stress and symptoms of anxiety and depression: Resilience explains and differentiates the relationships. *Journal of Affective Disorders*, 203, 213-220. Doi: 10.1016/j.jad.2016.05.031

Arslan, G. (2019). Mediating role of the self-esteem and resilience in the association between social exclusion and life satisfaction among adolescents. *Personality and Individual Differences*, 151, Article 109514. Doi: 10.1016/j.paid.2019.109514

Bajaj, B., and Pande, N. (2016). Mediating role of resilience in the impact of mindfulness on life satisfaction and affect as indices of subjective well-being. *Personality and Individual Differences*, 93, 63-67. Doi: 10.1016/j.paid.2015.09.005

Baron, R. M., and Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual. strategic. and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*. 51(6), 1173-1182.

Bektaş, M., ve Özben, ř. (2016). Evli bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bazı sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 215-240. Doi: 10.18026/cbusos.16929

Bialowolski, P., and Weziak-Bialowolska, D. (2020). Longitudinal evidence for reciprocal effects between life satisfaction and job satisfaction. *Journal of Happiness Studies, Online*, 1-26. Doi: 10.1007/s10902-020-00273-1

Bonanno, G. A., Galea, S., Bucciarelli, A., and Vlahov, D. (2007). What predicts psychological resilience after disaster? The role of demographics, resources, and life stress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75(5), 671-682.

Bourassa, K. J., Sbarra, D. A., and Whisman, M. A. (2015). Women in very low quality marriages gain life satisfaction following divorce. *Journal of Family Psychology*, 29(3), 490-499.

Braem, S., and Egner, T. (2018). Getting a grip on cognitive flexibility. *Current Directions in Psychological Science*, 27(6), 470-476. Doi: 10.1177%2F0963721418787475

Cao, Q., and Zhou, Y. (2019). Association between social support and life satisfaction among people with substance use disorder: the mediating role of resilience. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, 4, 1-13. Doi: 10.1080/15332640.2019.1657545

Chen, C. (2016). The role of resilience and coping styles in subjective well-being among Chinese university students. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 25(3), 377-387. Doi: 10.1007/s40299-016-0274-5

Cheung, F., and Lucas, R. E. (2015). When does money matter most? Examining the association between income and life satisfaction over the life course. *Psychology and Aging*, 30(1), 120-135.

Coşan, B. (2018). Dünyada ve Türkiye'de sosyo-ekonomik bir problem olarak tek ebeveynli aile olgusunun çok boyutlu değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(41), 259-294. Doi: 10.21560/spcd.vi.453720

Crowe, A., Averett, P., and Glass, J. S. (2016). Mental illness stigma, psychological resilience, and help seeking: What are the relationships?. *Mental Health & Prevention*, 4(2), 63-68. Doi: 10.1016/j.mhp.2015.12.001

Çekiç, A., Kaya, İ., ve Buğa, A. (2019). Anne babaların akılcı olmayan inançları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(2), 567-575. Doi: 10.24106/kefdergi.2594

Çelikkaleli, Ö. (2020). Beliren yetişkinlerde stres ile tükenmişlik arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkilerde psikolojik sağlamlığın aracılık rolü. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 1-21.

Damaske, S., Bratter, J. L., and Frech, A. (2017). Single mother families and employment, race, and poverty in changing economic times. *Social Science Research*, 62, 120-133. Doi: 10.1016/j.ssresearch.2016.08.008

Daryanani, I., Hamilton, J. L., Abramson, L. Y., and Alloy, L. B. (2016). Single mother parenting and adolescent psychopathology. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44(7), 1411-1423. Doi: 10.1007/s10802-016-0128-x

Demir, R., Tanhan, A., Çiçek, İ., Yerlikaya, İ., Çırak Kurt, S., ve Ünverdi, B. (2021). Yaşam kalitesinin yordayıcıları olarak psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumunu. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(1), 192-206. Doi: 10.33308/26674874.2021351256

Demir, S., ve Çelebi, Ş. (2017). Tek ebeveynli ailelerin sorunları: Nitel bir araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 111-128. Doi: 10.17828/yalovasosbil.333891

Dennis, J. P., and Vander Wal, J. S. (2010). The cognitive flexibility inventory: Instrument development and estimates of reliability and validity. *Cognitive Therapy and Research*, 34(3), 241-253. Doi: 10.1007/s10608-009-9276-4

Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., and Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75. Doi: 10.1207/s15327752jpa4901_13

Di Fabio, A., and Palazzeschi, L. (2015). Hedonic and eudaimonic well-being: the role of resilience beyond fluid intelligence and personality traits. *Frontiers in Psychology*, 6, Article 1367. Doi: 10.3389/fpsyg.2015.01367

Ding, H., Han, J., Zhang, M., Wang, K., Gong, J., and Yang, S. (2017). Moderating and mediating effects of resilience between childhood trauma and depressive symptoms in Chinese children. *Journal of Affective Disorders*, 211, 130-135. Doi: 10.1016/j.jad.2016.12.056

Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102.

Doğan Laçın, B. G., ve Yalçın, İ. (2019). Üniversite öğrencilerinde öz-yeterlilik ve stresle başa çıkma stratejilerinin bilişsel esnekliği yordama düzeyleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(2), 358-371. Doi: 10.16986/HUJE.2018037424

Durak, İ. (2021). Psikolojik sağlık ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide öz yeterliğin aracı etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(78), 1175-1190.

Ersoy, A. F., ve Gülbüz, M. E. (2020). Düşük sosyoekonomik düzeye sahip boşanmış kadınlarda psikolojik dayanıklılık. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(110), 1-17. Doi: 10.29228/ASOS.46783

Fu, F., and Chow, A. (2017). Traumatic exposure and psychological well-being: The moderating role of cognitive flexibility. *Journal of Loss and Trauma*, 22(1), 24-35. Doi: 10.1080/15325024.2016.1161428

Gizir, C. A., ve Aydın, G. (2006). Psikolojik sağlık ve ergen gelişim ölçeğinin uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 87-99.

Global Issues. (2016). *320 Million Children in Single-Parent Families*. <http://www.globalissues.org/news/2016/10/15/22568> adresinden elde edilmiştir.

Golombok, S., Zadeh, S., Imrie, S., Smith, V., and Freeman, T. (2016). Single mothers by choice: Mother-child relationships and children's psychological adjustment. *Journal of Family Psychology*, 30(4), 409-418.

Güleç, S. (2020). Lise öğrencilerinde bilişsel esneklik ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkide yaşam amaçlarının aracı rolü. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(1), 27-35.

Gülüm, İ. V., ve Dağ, İ. (2012). Tekrarlayıcı Düşünme Ölçeği ve Bilişsel Esneklik Envanterinin Türkçeye uyarlanması, geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(3), 216-223.

Hagmaier, T., Abele, A. E., and Goebel, K. (2018). How do career satisfaction and life satisfaction associate? *Journal of Managerial Psychology*, 33(2), 142-160. Doi: 10.1108/JMP-09-2017-0326

Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A resgression-based approach* (2. Baskı). New York: The Guilford Press.

Heller, D., Watson, D., and Ilies, R. (2006). The dynamic process of life satisfaction. *Journal of Personality*, 74(5), 1421-1450. Doi: 10.1111/j.1467-6494.2006.00415.x.

Heo, J., Chun, S., Lee, S., and Kim, J. (2016). Life satisfaction and psychological well-being of older adults with cancer experience: The role of optimism and volunteering. *The International Journal of Aging and Human Development*, 83(3), 274-289. Doi: 10.1177%2F0091415016652406

Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B., and Yuen, T. (2011). What is resilience?. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 258-265. Doi: 10.1177%2F070674371105600504.

Hijazi, A. M., Keith, J. A., and O'Brien, C. (2015). Predictors of posttraumatic growth in a multiwar sample of US Combat veterans. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 21(3), 395-408.

Hu, T., Zhang, D., and Wang, J. (2015). A meta-analysis of the trait resilience and mental health. *Personality and Individual Differences*, 76, 18-27. Doi: 10.1016/j.paid.2014.11.039

Hübgen, S. (2020). Understanding lone mothers' high poverty in Germany: Disentangling composition effects and effects of lone motherhood. *Advances in Life Course Research*, 44, Article 100327. Doi: 10.1016/j.alcr.2020.100327

Iacoviello, B. M., and Charney, D. S. (2020). Cognitive and behavioral components of resilience to stress. A. Chen (Ed.), *Stress Resilience içinde* (s. 23-31). Academic Press. Doi: 10.1016/B978-0-12-813983-7.00002-1

Ihle, A., Mons, U., Perna, L., Oris, M., Fagot, D., Gabriel, R., and Kliegel, M. (2016). The relation of obesity to performance in verbal abilities, processing speed, and cognitive flexibility in old age: The role of cognitive reserve. *Dementia and Geriatric Cognitive Disorders*, 42(1-2), 117-126. Doi: 10.1159/000448916

Johnco, C., Wuthrich, V. M., and Rapee, R. M. (2014). The influence of cognitive flexibility on treatment outcome and cognitive restructuring skill acquisition during cognitive behavioural treatment for anxiety and depression in older adults: Results of a pilot study. *Behaviour Research and Therapy*, 57, 55-64. Doi: 10.1016/j.brat.2014.04.005

Joshanloo, M., and Jovanović, V. (2019). The relationship between gender and life satisfaction: Analysis across demographic groups and global regions. *Archives of Women's Mental Health*, 23, 331-338. Doi: 10.1007/s00737-019-00998-w

Kaba, İ., Erol, M., ve Güç, K. (2018). Yetişkin Yaşam Doyumu Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 1-14. Doi: 10.18037/ausbd.550232

Karal, E., ve Biçer, B. G. (2020). Salgın hastalık döneminde algılanan sosyal desteğin bireylerin psikolojik sağlamlığı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 129-156. Doi: 10.20493/birtop.726411

Kımtır, N. (2020). Covid-19 günlerinde bireylerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, 574-605. Doi: 10.21733/ibad.805481

Kjellstrand, E. K., and Harper, M. (2012). Yes, she can: An examination of resiliency factors in middle-and upper-income single mothers. *Journal of Divorce & Remarriage*, 53(4), 311-327. Doi: 10.1080/10502556.2012.671677

Kloo, D., Perner, J., Aichhorn, M., and Schmidhuber, N. (2010). Perspective taking and cognitive flexibility in the Dimensional Change Card Sorting (DCCS) task. *Cognitive Development*, 25(3), 208-217. Doi: 10.1016/j.cogdev.2010.06.001

Kobau, R., Seligman, M. E. P., Peterson, C., Diener, E. D., Zack, M. M., Chapman, D., and Thompson, W. (2011). Mental health promotion in public health: Perspectives and strategies from positive psychology. *American Journal of Public Health*, 101(8). Doi: 10.2105/AJPH.2010.300083

Kong, F., Wang, X., Hu, S., and Liu, J. (2015). Neural correlates of psychological resilience and their relation to life satisfaction in a sample of healthy young adults. *Neuroimage*, 123, 165-172. Doi: 10.1016/j.neuroimage.2015.08.020

Kong, F., Ma, X., You, X., and Xiang, Y. (2018). The resilient brain: psychological resilience mediates the effect of amplitude of low-frequency fluctuations in orbitofrontal

cortex on subjective well-being in young healthy adults. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 13(7), 755-763. Doi: 10.1093/scan/nsy045

Kunicki, Z. J., and Harlow, L. L. (2020). Towards a higher-order model of resilience. *Social Indicators Research*, 151, 329-344. Doi: 10.1007/s11205-020-02368-x

Li, Q. (2020). Mothers left without a man: Poverty and single parenthood in China. *Social Inclusion*, 8(2), 114-122. Doi: 10.17645/si.v8i2.2678

Maldonado, L. C., and Nieuwenhuis, R. (2015). Family policies and single parent poverty in 18 OECD countries, 1978–2008. *Community, Work & Family*, 18(4), 395-415. Doi: 10.1080/13668803.2015.1080661

Marshall, C., and Rossman, G. B. (2014). *Designing Qualitative Research*. New York: Sage.

Martínez-Martí, M. L., and Ruch, W. (2017). Character strengths predict resilience over and above positive affect, self-efficacy, optimism, social support, self-esteem, and life satisfaction. *The Journal of Positive Psychology*, 12(2), 110-119. Doi: 10.1080/17439760.2016.1163403

McKinnon, D. P., Lockwood, C. M., and Williams, J. (2004). Confidence limits for the indirect effect: Distribution of the product and resampling methods. *Multivariate Behavioral Research*, 39, 99-128. Doi: 10.1207/s15327906mbr3901_4

Miller, M. J., Mealer, M. L., Cook, P. F., So, N., Morris, M. A., and Christiansen, C. L. (2020). Qualitative analysis of resilience characteristics of people with unilateral transtibial amputation. *Disability and Health Journal*, 13(4), Article 100925. Doi: 10.1016/j.dhjo.2020.100925

Nederlands Jeugd Instituut. (Nisan, 2014). *Eenoudergezinnen, Sh. 1*. Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut, <https://www.nji.nl/Zoek?q=Eenoudergezinnen> adresinden elde edilmiştir.

Odacı, H., Çıkrıkçı, Ö., Çıkrıkçı, N., ve Aydın, F. (2019). An exploration of the associations among cognitive flexibility, attachment styles and life satisfaction. *International Journal of Happiness and Development*, 5(3), 242-256. Doi: 10.1504/IJHD.2019.103401

Organisation for Economic Co-operation and Development Family Database. (Aralık, 2016). *Family size and household composition*, www.oecd.org/els/family/database.htm adresinden elde edilmiştir.

Park, J., Joshanloo, M., and Scheifinger, H. (2019). Predictors of life satisfaction in a large nationally representative Japanese sample. *Social Science Research*, 82, 45-58. Doi: 10.1016/j.ssresearch.2019.03.016

Parmaksız, İ. (2019). İyimserlik, özgeçilik ve medeni durumun psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 285-302. Doi: 10.1016/j.ssresearch.2019.03.016

Parsons, S., Kruijt, A. W., and Fox, E. (2016). A cognitive model of psychological resilience. *Journal of Experimental Psychopathology*, 7(3), 296-310. Doi: 10.5127%2Fjep.053415

Patton, M. Q. (2005). *Qualitative Research*. New York: John Wiley & Sons. Ltd.

Perrone-McGovern, K. M., Boo, J. N., and Vannatter, A. (2012). Marital and life satisfaction among gifted adults. *Roeper Review*, 34(1), 46-52. Doi: 10.1080/02783193.2012.627552

Pollmann-Schult, M. (2018). Single motherhood and life satisfaction in comparative perspective: Do institutional and cultural contexts explain the life satisfaction penalty for single mothers?. *Journal of Family Issues*, 39(7), 2061-2084. Doi: 10.1177%2F0192513X17741178

Poole, J. C., Dobson, K. S., and Pusch, D. (2017). Childhood adversity and adult depression: the protective role of psychological resilience. *Child Abuse & Neglect*, 64, 89-100. Doi: 10.1016/j.chiabu.2016.12.012

Powdthavee, N., Lekfuangfu, W. N., and Wooden, M. (2015). What's the good of education on our overall quality of life? A simultaneous equation model of education and life satisfaction for Australia. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 54, 10-21. Doi: 10.1016/j.socecon.2014.11.002

Preacher, K. J., and Hayes, A. F. (2008). A symptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *In Behavior Research*. 40, 879-891. Doi: 10.3758/BRM.40.3.879

Purpura, D. J., Schmitt, S. A., and Ganley, C. M. (2017). Foundations of mathematics and literacy: The role of executive functioning components. *Journal of Experimental Child Psychology*, 153, 15-34. Doi: 10.1016/j.jecp.2016.08.010

Sağ, B., ve Bilican, F. I. (2020). Bilişsel Faktörler ile Depresif Semptomlar ve İyi Oluş Arasındaki İlişkide Psikolojik Dayanıklılığın Aracı Rolü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12, 149-164.

Sánchez, J., Wadsworth, J. S., Frain, M. P., Umucu, E., and Chan, F. (2020). Psychiatric symptoms, psychosocial factors, and life satisfaction among persons with serious mental illness: a path analysis. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 208(8), 600-607. Doi: 10.1097/NMD.0000000000001166

Satici, S. A. (2016). Psychological vulnerability, resilience, and subjective well-being: The mediating role of hope. *Personality and Individual Differences*, 102, 68-73. Doi: 10.1016/j.paid.2016.06.057

Sbarra, D. A. (2015). Divorce and health: Current trends and future directions. *Psychosomatic Medicine*, 77(3), 227-236. Doi: 10.1097%2FPSY.0000000000000168

Sbarra, D. A., Hasselmo, K., Bourassa, K. J. (2015). Divorce and health: Beyond individual differences. *Current Directions in Psychological Science*, 24(2), 109-113. Doi: 10.1177%2F0963721414559125.

Schwarz, S. (2018). Resilience in psychology: A critical analysis of the concept. *Theory & Psychology*, 28(4), 528-541. Doi: 10.1177%2F0959354318783584

Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., and Jennifer Bernard, J. (2008). The brief resilience scale: Assessing the ability to bounce back. *International Journal of Behavioral Medicine*, 15, 194-200. Doi: 10.1080/10705500802222972

Soltani, E., Shareh, H., Bahrainian, S. A., and Farmani, A. (2013). The mediating role of cognitive flexibility in correlation of coping styles and resilience with depression. *Pajoohandeh Journal*, 18(2), 88-96.

Soylu, Y. (2018). Boşanmış kadınlarda psikolojik sağlamlığı açıklamaya yönelik bir model geliştirme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(49), 81-100.

Oral, S., ve Kolburan, Ş. G. (2019). Çekişmeli boşanma sürecindeki bireylerin empatik eğilim düzeyleri ve bilişsel esneklik düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 3(6), 165-178. Doi: 10.31461/ybpd.607300

Öğülmüş, S. (Mart, 2001). *Bir kişilik özelliği olarak yılmazlık*. I. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önleme Çalışmaları, Ankara.

Smith, C. A., and Konik, J. (2021). Who is satisfied with life? Personality, cognitive flexibility, and life satisfaction. *Current Psychology*, 1-8. Doi: 10.1007/s12144-021-01359-6

Stavrova, O., and Fetchenhauer, D. (2015). Single parents, unhappy parents? Parenthood, partnership, and the cultural normative context. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(1), 134-149. Doi: 10.1177%2F0022022114551160

Storbeck, J., and Maswood, R. (2016). Happiness increases verbal and spatial working memory capacity where sadness does not: Emotion, working memory and executive control. *Cognition and Emotion*, 30(5), 925-938. Doi: 10.1080/02699931.2015.1034091

Storbeck J., and Wylie J. (2018) The functional and dysfunctional aspects of happiness: Cognitive, physiological, behavioral, and health considerations. *The Function of Emotions, First online*, 195-220. Doi: 10.1007/978-3-319-77619-4_10

Sullivan, K. A., Edmed, S. L., Allan, A. C., Smith, S. S., and Karlsson, L. J. (2015). The role of psychological resilience and mTBI as predictors of postconcussional syndrome symptomatology. *Rehabilitation Psychology*, 60(2), 147-154.

Tabachnick, B.G., and Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6. bs). USA: Pearson.

Taşğın, E., ve Çetin, F. Ç. (2006). Ergenlerde major depresyon: risk etkenleri, koruyucu etkenler ve dayanıklılık. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 13(2), 87-94.

Tawnley, K. F., Edmondson, M. E., and Meszaros, P. S. (1991). Self sufficiency for single parent families. An integrated approach. *Journal of Home Economics*, 83(2), 16-19.

Taylor, Z. E., and Conger, R. D. (2017). Promoting strengths and resilience in single-mother families. *Child Development*, 88(2), 350-358. Doi: 10.1111/cdev.12741

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2018). *Tek ebeveynli aileler*; <https://www.aep.gov.tr/wp-content/uploads/2019/01/Tek-Ebeveynli-Aileler.pdf> adresinden elde edilmiştir.

Terzi, Ş. (2006). Kendini toplama gücü ölçeğinin uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 77-86

Turowski, T. K., Man, V. Y., and Cunningham, W. A. (2014). Positive emotion and the brain: The neuroscience of happiness. J. Gruber ve J. T. Moskowitz (Ed.), *Positive emotion: Integrating the light sides and dark sides* içinde (s. 95–115). Oxford University Press. Doi: 10.1093/acprof:oso/9780199926725.003.0007

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). *Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2019*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2019-33708> adresinden elde edilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. (2020). İstatistiklerle *Aile 2019*, <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33730> adresinden elde edilmiştir.

Ümmet, D. (2017). Genel psikolojik sağlık ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide evlilik uyumunun aracı rolü. *Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(1), 159-175.

Ünal, N. (2014). *Tek ebeveyn annelere yönelik sosyal politikalar: farklı ülke örnekleri*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.

Van Gorp, W. G., Baerwald, J. P., Ferrando, S. J., McElhiney, M. C., and Rabkin, J. G. (1999). The relationship between employment and neuropsychological impairment in HIV infection. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 5(6), 534-539. Doi: 10.1017/S1355617799566071

Van Lancker, W., Ghysels, J., and Cantillon, B. (2015). The impact of child benefits on single mother poverty: Exploring the role of targeting in 15 European countries. *International Journal of Social Welfare*, 24(3), 210-222. Doi: 10.1111/ijsw.12140

Vieira, I. S., Moreira, F. P., Mondin, T. C., de Azevedo Cardoso, T., Branco, J. C., Kapczynski, F., ... da Silva, R. A. (2020). Resilience as a mediator factor in the relationship between childhood trauma and mood disorder: A community sample of young adults. *Journal of Affective Disorders*, 274, 48-53. Doi: 10.1016/j.jad.2020.04.011

Wetzel, M., Huxhold, O., and Tesch-Römer, C. (2016). Transition into retirement affects life satisfaction: Short-and long-term development depends on last labor market status and education. *Social Indicators Research*, 125(3), 991-1009. Doi: 10.1007/s11205-015-0862-4

Winders, S. J. (2014). From extraordinary invulnerability to ordinary magic: A literature review of resilience. *Journal of European Psychology Students*, 5(1), 3-9. Doi: 10.5334/jeps.bk

Windle, M. (1986). Sex role orientation, cognitive flexibility, and life satisfaction among older adults. *Psychology of Women Quarterly*, 10(3), 263-273. Doi: 10.1111/j.1471-6402.1986.tb00752.x

Wingo, A. P., Briscione, M., Norrholm, S. D., Jovanovic, T., McCullough, S. A., Skelton, K., and Bradley, B. (2017). Psychological resilience is associated with more intact social functioning in veterans with post-traumatic stress disorder and depression. *Psychiatry Research*, 249, 206-211. Doi: 10.1016/j.psychres.2017.01.022

World Family Map. (2017). *Mapping Family Change and Child Well-Being Outcomes*. Social Trends Institute.

Yaşar Ekici, F., ve Balcı, S. (2019). Examination of the cognitive flexibility and emotional reactivity levels of preschool teacher candidates. *Journal of Higher Education and Science*, 9(1), 65-77. Doi: 10.5961/jhes.2019.310

Yelpaze, İ. (2020). Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak bilişsel esneklik: Öz şefkatin aracılık rolü. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 535-549.

Yelpaze, İ., ve Yakar, L. (2019). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumu ve bilişsel esnekliklerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(54), 913-935.

Yıldırım, M. (2019). Mediating role of resilience in the relationships between fear of happiness and affect balance, satisfaction with life, and flourishing. *Europe's Journal of Psychology*, 15(2), 183-198. Doi: 10.5964/ejop.v15i2.1640

Zhou, X., Meng, Y., Schmitt, H. S., Montag, C., Kendrick, K. M., and Becker, B. (2020). Cognitive flexibility mediates the association between early life stress and habitual behavior. *Personality and Individual Differences*, 167, Article 110231. Doi: 10.1016/j.paid.2020.110231

KAÇARAK EVLENEN KADINLARIN YAŞAM DENEYİMLERİNİN İNCELENMESİ

Hatice Kübra DOĞANCI¹
Tarık TUNCAY²

Öz

Bu çalışmanın amacı, kaçarak evlenen kadınların kök aileleri içinde karar alma süreçlerine katılımının, aile içinde cinsiyete dayalı iş bölümünün, toplumun kadın ve erkeğe atfettiği rollerinin, kadınların eğitimde kalma sürelerinin ve problemlerle başa çıkma stratejilerinin, ebeveyn tutumlarının ve sosyokültürel kodların kadınların evlenmek amacıyla evden ayrılmasıyla bağlantısının, kaçarak evlenme aşaması ve sonrasında oluşan yaşam deneyimlerinin keşfedilmesidir. Araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Düzc'de yaşayan ve kartopu amaçlı örneklem metoduyla seçilmiş 24 katılımcı oluşturmuştur. Araştırmada derinlemesine görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler MAXQDA10 programı yardımıyla temalara ve kodlara ayrılarak incelenmiştir. Bu araştırmaya göre; kaçarak evlenen kadınların kök ailelerindeki ataerkil aile dinamikleri, otoriter ebeveyn tutumları, aile içinde karar alma süreçlerinde söz haklarının bulunmayışı, eğitimden mahrum bırakılmaları ve toplumun kadınlar ve erkekler; kadınları sistematik olarak dezavantajlı duruma düşürecek biçimde atfettiği roller kadınların kaçarak evlenmelerine zemin hazırlamaktadır. Kaçarak evlenmenin, kaçarak evlenen kadınların eşleri ve eşlerinin aileleri açısından ekonomik ve toplumsal bazı kazançları olduğu için tercih edildiği; ancak kaçarak evlenen kadınların evlilik şekillerinin, evlilik sürecinde ve hayatlarının geri kalanında onları olumsuz yönde etkilediği, kadınların kaçarak evlenme tercihlerinden kaynaklı olarak suçluluk ve pişmanlık duydukları, eşleri ve eşlerinin aileleri ile kurdukları ilişkilerinde kaçarak evlenmelerinin kendileri açısından genellikle sözlü ve psikolojik şiddet boyutundaki yansımaları nedeniyle dezavantaj yaşadıkları bildirilmiştir. Konuyla ilgili gelecek araştırmalarda kaçarak evlenen kadınların kök aile ilişkileri incelenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ataerkil Aile, Kaçarak Evlenen Kadın, Sosyal Hizmet, Toplumun Cinsiyete Atfettiği Roller.

* Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında 2017 yılında tamamlanan Kaçarak Evlenen Kadınların Kök Aile İlişkilerinin ve Kaçarak Evlenme Deneyimlerinin Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Temelinde İncelenmesi: Düzc İli Örneği isimli yüksek lisans tezinden üretilmiş olup, "International World Women Conference 2020" adlı bilimsel etkinlikte sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Arş. Gör., Düzc Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: kubrasimsek@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0880-1980

² Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: ttuncay@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9447-6717

DOĞANCI, H., TUNCAY, T. (2022). Kaçarak Evlenen Kadınların Yaşam Deneyimlerinin İncelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 22(55), 339-376. DOI:10.21560/spcd.vi.868028

EXPLORING THE EXPERIENCES OF WOMEN ELOPING WITH SOMEONE FOR MARRIAGE

Abstract

The aim of this study was to question the connection between elopement of women and their participation in decision-making process within their stem families, sexist division of labor within the family, their gender roles, development of their duration of education and their coping strategies for the problems, their parental attitudes and sociocultural codes, and to discover their elopement phase and subsequent life experiences. In the study, a qualitative research method was used. Sample of the study included 24 eloped women who were living in Duzce and chosen by snowball sampling method. In-depth interview and observation techniques were used in the study. Data which were obtained from the interviews were assessed by splitting into themes and codes by MAXQDA10 program. According to this study, patriarchal family dynamics in the stem families of women, authoritarian parental attitudes, prohibition of dating or sexuality before marriage, absence of their right to speak during decision-taking process within the family, deprivation of them from education and their gender roles form a basis for their elopement. It was also observed that elopement was preferred for some of its economic and social gains for the spouses of eloped women and the families of their spouses; however, marriage types of eloped women affected them in a negative way during their marriage and rest of their lives, they felt guilt and regret due to their preference of elopement and they experienced disadvantages due to the reflections of verbal and psychological violence to themselves within their relationship with their spouses and their families. Future research on the subject may examine the root family relationships of eloped women.

Key Words: *Patriarchal Family, Eloped Women, Social Work, Gender.*

GİRİŞ

Aile, toplumumuzda en önemli kurumlardan biri olarak işlevselliğini korumaktadır. Kamusal alanda zaman zaman gözlemlenen cinsiyet eşitsizliğinin, ailede, yani özel alanda nasıl yansıdığı inceleme konusudur. Vatandaş (2007, s. 39)'a göre Türkiye özelinde bakıldığında; belli bölgelerde ailede geleneksel eğitim biçimlerinden kaynaklanan, kadınları erkeklere göre daha incinebilir kılan erkek egemen bir yapı mevcuttur. Ailede başlayan bu erkek egemen yapı, toplumu şekillendirmekte, bazı durumlarda kamusal alanı da kadınlar için yaşanması zor bir alan haline dönüştürmektedir. Aile içinde yaşanan hak ihlallerini görünür kılmak, meselenin kökenine inmemizi sağlayacaktır.

Geleneksel toplumlarda, doğumdan itibaren aktarılan toplumsal roller gereği kız çocukları küçük yaştan itibaren evlilik hayalleri kurarak büyümektedirler. Ataerkil ailede yetişen ve özgürlükleri kısıtlanan kız çocukları ve kadınlar, özellikle eğitimden yoksun bırakıldıklarında, evliliği hayatlarını değiştirme fırsatı olarak yorumlamaktadırlar (Doğancı ve Tuncay, 2020, s. 1325). Yasadıkları ataerkil baskılardan başka bir çıkış yolu bilmediklerinden, evlilik vasıtasıyla kurtulacaklarını ummaktadırlar.

Kadınlarla yapılan sosyal hizmet uygulamalarında kadınların deneyimlerini üzerinde durularak kadınların özel gereksinimlerine odaklanılmaktadır (Dominelli 2002). Bu bağlamda kadınların hayatını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen tüm baskılara rağmen, onların ihtiyaçlarına bir bütün içinde bakmak amaçlanmaktadır. Bununla birlikte, yalnızca kadınların bireysel ihtiyaçlarıyla ilgilenmekle kalınmamakta, aynı zamanda kadınların erkekler, çocuklar ve diğer kadınlar ile etkileşimlerinden doğan ihtiyaçları da ele alınmaktadır (Doğancı ve Tuncay, 2020, s. 1326). Araştırmanın bulguları da bu kapsamda değerlendirilecektir.

Uluslararası ve ulusal literatürde, kaçarak evlenen kadınların evlenmeden önceki veya sonraki aile ilişkilerine yönelik doğrudan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Meseleye dolaylı yollardan işaret eden birkaç çalışma bulunmaktadır. Allendorf (2013), Hindistan'da yapmış olduğu çalışmasında Asya'nın birçok bölümünde evlilik biçimlerinin değiştiğinden, görücü usulü evliliklerden kaçarak evlenmelere doğru bir yöneliş olduğundan bahsetmiştir.

Kaçarak evlenen bireylerin ailesinin onayını almamış ya da alamamış olmasının temel sebeplerinin din ve sınıf farklılıkları olduğunu, bu yolla evlenen kadınların aileleriyle olan ilişkilerinin uzun vadede tehlikeye girdiğini belirtmiştir (Allendorf, 2013). İsrail’de yapmış oldukları çalışmalarında Peled ve Muzicant (2008), evden herhangi bir sebeple kaçan kızlar için “ev”in ne ifade ettiğini, geride bıraktıkları hayata ilişkin kızların neler düşündüğünü araştırmışlardır. Evden kaçan kız çocuklarının ve kadınların aile ilişkilerinin kötü olduğu, aileleriyle iletişimlerinin yok denecek kadar az olduğu, evi “hapishane” olarak gördükleri vurgulanmıştır.

Evlenmek amacıyla evden kaçan kız ergenler üzerine yaptıkları araştırmalarında Duru ve Arslan (2014), kız çocuklarını evden kaçarak evlenmeye yönelten olumsuz aile ilişkilerini, bu süreçte ve sonrasında karşılaştıkları şiddet ve kötü muameleleri incelemiştir. Yine kadına yönelik şiddet olgusu üzerine yazdıkları bir vaka çalışmasında Yeloğlu, Güveli, Kandemir ve Hocoğlu (2012), kaçarak evlenen bir kadının travma sürecine odaklanmışlardır. Aydoğdu, Yıldırım, Özkan ve Sedat (2012), bir krize müdahale olgu sunumu olan çalışmalarında, ailesiyle yaşadığı olumsuz yaşantılar sonucu kaçarak evlenen ve sonrasında da çeşitli travmalara maruz kalan bir kadınla çalışmışlardır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun verilerine göre; ülkemizde evliliklerin %7’si kaçma/kaçırılma yolu ile gerçekleşmektedir (“Türkiye Aile Yapısı Araştırması”, 2016). Ayrıca aynı araştırmanın öğrenim durumuna göre evlilik kararı istatistiklerine bakıldığında, eğitimsiz (bir okul bitirmemiş) olan kadınların %6,9’u, ilkokul mezunu olanların %7,9’u, ilköğretim ve/veya ortaokul mezunu olanların %9,6’sı, lise ve lise dengi okul mezunu olanların %6,6’sı, yükseköğretim mezunlarının %3,2’si ailesinin rızası dışında evlenmektedir.

Kaçarak evlenen kadınlar, sadece aileyi terk etmemekte, aynı zamanda okulu da terk etmektedir. Yukarıdaki istatistiklerden de anlaşılacağı şekilde, kadının eğitim sisteminde kalma süresi arttıkça erken evlenme ve kaçarak evlenme oranı düşmektedir (“Türkiye Aile Yapısı Araştırması”, 2016). Dolayısıyla kaçarak erken yaşta evlenen kadınlar sorunu, birçok açıdan irdelenmesi gereken sarmal bir sorundur. Bu kaçışın nedenlerinin üzerinde durmak, çözüm önerileri sunmak, bu konuda yapılacak yeni çalışmaların da önünü açacaktır.

Bu çalışma, ülkemizde evlenme biçimleri arasında varlığını sürdüren; ancak literatürde üstünde durulmayan bir konuda, evlenme amacıyla evi terk eden kadınların bu kaçışa karar vermeden önce, evden ayrılma sürecinde ve sonrasında neler yaşadıklarının anlaşılmasına ve alan yazındaki önemli bir boşluğun doldurulması amacıyla hizmet edebileceği öngörüsüyle önem arz etmektedir. Araştırmanın problemini, azımsanmayacak kadar yaygın olan ancak ihmal edilen bu konuyu literatüre kazandırma motivasyonu oluşturmuştur.

Araştırmanın temelini, kadınların evlilik amacıyla evi terk etmelerinin arkasında yatan sebeplerin neler olduğunu, bu sebeplerin ataerkil ideoloji ile bağlantısı bulunup bulunmadığını, kadınların kaçma öncesi ve sonrasında her iki ailede de karar alma süreçlerine katılımlarını keşfetmek oluşturmuştur. Düzce ilinde farklı etnisite ve sosyodemografik özelliklere sahip olup, kaçarak evlenen 18 yaş üstü 24 kadın katılımcıyla gerçekleştirilen bu çalışmada; kadınların aile içerisindeki karar alma süreçlerine katılımları, aile dinamikleri, ebeveyn ve kardeş ilişkileri, sosyal ve ekonomik destek kaynakları, benlik algıları, evlilik doyumları araştırılmıştır. Söz konusu kadınların anlatılarından yola çıkarak aile içi ataerkil iktidar ve güç ilişkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmada; kadınların aile içinde karar alma süreçlerine katılımının, aile içinde cinsiyetçi iş bölümünün, toplumun kadın ve erkeğe atfettiği rollerinin, kadınların eğitimde kalma süreçlerinin ve problemlerle başa çıkma stratejilerinin niteliğinin, ebeveyn tutumlarının ve sosyokültürel kodların kadınların evlenmek amacıyla evden ayrılmasıyla bağlantısının incelenmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış bir nitel görüşme formu kullanılarak kadınların neden ve nasıl evlilik kararı aldıklarına odaklanılmıştır. Toplum ve aile içinde her bir kadının deneyimlerinin kendine özgü olduğu kabul edilerek, kadınların deneyimleri nitel araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak katılımcıların izniyle kayıt altına alınmıştır. Var olan olguların nasıl ve ne şekilde gerçekleştiğini ve insanların bu tecrübelerden nasıl etkilendiğini inceleyen fenomenolojik yaklaşım esas alınmıştır (Tekindal ve Uğuz Arsu, 2020, ss. 158-159).

Çalışma grubu

Araştırmanın katılımcıları, Düzce il sınırları içinde ikamet etmekte olan kaçarak evlilik gerçekleştirmiş kadınlardır. Araştırmaya katılacak kadınlar seçilirken; hayatının herhangi bir döneminde kaçarak evlenen, ancak görüşüldüğü esnada 18 yaşını doldurmuş kadınlar olmasına özen gösterilerek araştırmanın katılımcıları belirlenmiştir. Düzce ilinin çok kültürlü yapısı göz önünde bulundurularak, araştırmada birçok farklı kültürden, sosyoekonomik düzeyden ve yaştan kadınla görüşülmüştür. Geçmişten bugüne bulunduğu coğrafya itibariyle yoğun göç almış Düzce’de, Manavlar olarak bilenen yerli halk ile birlikte; Romanlar; Arnavutlar; Pomaklar; Gürcüler; Lazlar ; Boşnaklar ; Abhazlar ; Tatarlar ; Kürtler ; Çerkezler ve Muhacirler bir arada yaşamaktadırlar (“Biz Birlikte Türkiyeyiz, Kültürler Köyü, Barış Evleri”, 2016). Ulaşılan kadınların farklı hayat deneyimlerinin ve kültürel farklılıklarının olması araştırmaya zenginlik katmış; kadınların hayatı nasıl deneyimlediklerine ilişkin çok seslilik oluşturmuştur.

Katılımcı kadınlara kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Bu yöntemde, bir ağdaki herhangi bir kişiyle veya vakayla başlayarak, bu vakadaki kişiyle bağlantılı ilişkilerle ilerleyen bir amaçlı örnekleme yapılır. Bu örnekleme modelinde kişilerin birbirini izleyen ilişkiler ağıyla seçilmesi, tüm katılımcıların birbirlerini tanıdığı anlamına gelmemektedir (Neuman, 2014).

Katılımcılara ait bilgiler özet olarak Tablo-1’de verilmiştir. Araştırmaya katılan 18-65 yaş arasındaki kaçarak evlenen 24 kadının evlilik yaşlarına baktığımızda; 1’inin 15 (%4,2), 4’ünün 16 (%16,6), 5’inin 17 (%20,8), 8’inin 18 (%33,3), 3’ünün 19 (%12,5), 1’inin 20 (%4,2), 1’inin 21 (%4,2), 1’inin 23 (%4,2) yaşında evlendiği belirlenmiştir. Kaçarak evlenen kadınların 17’si (%70,7) bu eylemlerini 16-18 yaş aralığında gerçekleştirmiş olup 15-23 yaş aralığında geçtiği belirlenen kaçarak evlenme eyleminde bulunan kadınların evlenme yaş ortalaması 18 yaşın altında kalmaktadır.

Kaçarak evlenen 24 kadının eğitim durumlarına bakıldığında; 2’sinin (%8,3) okur-yazar olmadığı, 9’unun (%37,5) ilkökul mezunu, 3’ünün (%12,5) ortaokul/ilkökul mezunu, 6’sının (%25) lise mezunu, 4’ünün (%16,7) lise terk düzeyinde olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılanların yarıya yakınının (% 41,7) lise ve lise terk düzey eğitim grubuna dâhil oldukları;

kaçarak evlenen kadınların büyük çoğunluğunun (%70,7) kaçarak evlenme eylemini gerçekleştirdiklerinde 16-18 yaş aralığında oldukları verisi birlikte değerlendirildiğinde; kaçarak evlenen kadınların önemli bir bölümünün ya lise öğrenimini bitirdikten kısa bir süre sonra ya da lise öğrenimine devam ederken (%41,7) evlilik kararı aldıkları, yani kadınların kaçarak evlenme tercihiyle sadece evlerini terk etmedikleri, aynı zamanda okul ve eğitim yaşamlarını da terk ettiği saptanmıştır.

Kaçarak evlenen kadınların evlendikleri dönemdeki istihdam durumları; 20'sinin (%83,3) ev kadını olduğu, 2'sinin (%~8,4) ücretli işçi olarak çalıştığı, 2'sinin (%~8,4) de memur olduğu görülmektedir. Kaçarak evlenen kadınlardan, evlendikleri dönemde kök aileleri ile eşlerinin ailesinin ekonomik durumunun karşılaştırılmasına yönelik alınan bilgiler doğrultusunda; 15'inin (%62,5) kök ailesinin ekonomik durumunun, eşinin ailesinin ekonomik durumundan daha iyi düzeyde olduğu, 4'ünün (%16,7) eşinin ailesinin ekonomik durumunun kök aileden daha iyi düzeyde olduğu, 5'inin (%20,8) de kök aile ile eşinin ailesinin ekonomik durumlarının aynı ve benzer şartlarda olduğu paylaşımında bulunduğu görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Tanıtıcı Bilgiler

	Rumuz	Yaş	Evlilik Yaşı	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	İstihdam Durumu
1.	ASUMAN	26	17	Ortaokul	Evli	Ev kadını
2.	AYSEL	35	18	İlkokul	Evli	Ev kadını
3.	BAHAR	32	20	İlkokul	Evli	Ev kadını
4.	BEHİYE	40	19	Lise	Evli	Ev kadını
5.	CANSEL	40	18	Lise	Evli	Ev Kadını
6.	ELMAS	65	16	Okur-yazar değil	Dul	Ev Kadını
7.	FADİME	27	15	Ortaokul	Evli	Ev Kadını
8.	GÜLBELAZ	22	17	İlkokul	Evli	Ev Kadını
9.	GÜLDÜNYA	46	23	Lise	Evli	Usta Öğretici
10.	GÜLİZAR	18	16	Lise Terk	Evli	Ev Kadını
11.	LATİFE	20	18	Lise terk	Evli	Ev Kadını
12.	LEYLA	59	17	Okur-yazar değil	Dul	Ev Kadını
13.	MİNEL	27	21	Lise	Boşanmış	İşçi
14.	MİRAY	49	17	İlkokul	Dul	Ev Kadını
15.	MÜNEVVER	24	19	Lise	Evli	Memur
16.	NEVRİYE	27	18	Lise	Boşanmış	Garson
17.	NEZİLE	56	18	İlkokul	Evli	Ev Kadını
18.	PEMBE	21	16	Lise terk	Ayrı yaşıyor	Ev Kadını
19.	SEDEF	22	17	Lise terk	Boşanmış	Ev Kadını
20.	ŞEHRİBAN	34	18	İlkokul	Evli	Ev Kadını
21.	TUANA	37	18	İlkokul	Boşanmış	Ev Kadını
22.	TÜRKAN	40	18	İlkokul	Evli	Ev Kadını
23.	ÜLFET	64	19	İlkokul	Evli	Ev Kadını
24.	ZÜMRÜT	59	16	Ortaokul	Boşanmış	Ev Kadını

Veri oluşturma süreci

Araştırmada, araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun ilk bölümünde sosyodemografik özelliklere ilişkin sorular yer alırken, ikinci kısımda kadınların kaçarak evlenme deneyimlerine ilişkin detayların öğrenilmesini amaçlayan çeşitli açma soruları kullanılmıştır. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri tespit edildikten sonra; katılımcılara kaçarak evlenme öncesinde kök aile ilişkilerini, kaçarak evlenme sürecini ve nedenlerini, kaçarak evlendikten sonra kök aile, eş ve eşin ailesiyle ilişkilerini detaylarıyla anlamaya yönelik sorular yöneltmiştir. Nitel araştırmanın esnekliğinden yararlanılarak ilk görüşmelerde elde edilen verilerle sorular yeniden şekillendirilerek devam edilmiştir.

Araştırma, Ocak- Mart 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kadınlara ulaşabilmek için muhtarlıklardan, din görevlilerinden, Mülga Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğünden, ilçelerdeki lise ve meslek yüksekokullarında görevli öğretmen ve öğretim elemanlarından, il ve ilçe merkezindeki kadın kuaförlerinden, çeşitli köylerde ve ilçelerde yaşayan esnaflardan yardım istenmiştir. Amaçlı olarak seçilen ilk birkaç kadından sonra, doğrudan ya da dolaylı onlarla bağlantılı diğer kadınlara ulaşılmıştır. Görüşme esnasında duyulanarak konuşmayı devam ettiremeyen 2 kişi çalışmadan çıkarılmıştır. Ayrıca flört halindeyken kendi isteği dışında eşi tarafından kaçırılan 4 kadın da araştırma dışında tutulmuştur.

Verilerin analizi

Araştırmanın katılımcılarını belirleme sürecinden itibaren tüm süreç, araştırmacılar tarafından kayıt altına alınmıştır. Kadınlarla yapılan görüşmeler esnasında kadınların deneyimlerini aktarırken büründükleri ruh halleri, sorulan soruları yanıtladıkları esnadaki duygu durumlarını içeren notlar titizlikle tutulmuştur. Ses kayıtlarının deşifresi aynı gün veya bir sonraki gün tamamlanarak notlarla birlikte eksiksiz bir şekilde temize çekilmiştir. Daha sonra, ses kayıtlarının deşifrelerinden ve tutulan notlardan oluşan 430 sayfa belge MAXQDA programı aracılığıyla tekrar tekrar okunarak anlamlı ve tutarlı temalara ayrılmıştır. Elde edilen bu temalar yeniden okunarak birbiriyle ilintili kodlar halinde düzenlenmiştir.

Araştırmaya ilişkin etik bilgiler

Araştırmaya katılan katılımcılara, araştırmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığına; araştırmadan elde edilen verilerin yalnızca bilimsel amaçla kullanılacağına isimlerinin araştırmada geçmeyerek kod isimlerle adlandırılacaklarına, ses kaydının yalnızca detayların incelenmesi için kullanılacağına dair gerekli açıklama yapılarak onam formu imzalatılmıştır. Katılımcılara ilişkin ayrıntılı veriler sunulurken etik kurallar gereği gerçek isimlerin kullanımına yer verilmemiş, bunun yerine verilen kod isimlerinin seçiminde; 2016 ve 2017 yıllarında erkek şiddetine maruz kalarak yaşamını yitiren kadınlarımızın anısını yaşatmak adına isimleri rumuz olarak tercih edilmiştir. Çalışmanın 24/04/2017 tarihli Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Etik Kurul İzin Muafiyet Formu bulunmaktadır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırma sonucunda oluşturulan veriler şu tema ve alt temalara ayrılarak incelenmiştir:

- Evlilik Öncesi Kök Aile İlişkileri (Ana Tema)
 - o Yaşanamayan çocukluk (Alt tema)
 - o Kararlarda söz sahibi olamama (Alt tema)
 - o Aile içi cinsiyet rolleri (Alt Tema)
 - o Yarım kalan eğitim hayatları (Alt Tema)
- Evlilik Süreci (Ana Tema)
 - o Evlilikten beklentiler (Alt Tema)
 - o Kaçarak evlenme nedenleri (Alt Tema)
- Evlilik Sonrası İlişkiler (Ana Tema)
 - o Evlilik sonrası kök aile ilişkileri (Alt tema)
 - o Eşin ailesi ile ilişkiler (Alt tema)
 - o Pişmanlıklar (Alt tema)

Bu temalar ve alt temalar eşliğinde araştırmanın bulguları ve tartışması sunulacaktır.

1. Evlilik öncesi kök aile ilişkileri

Çalışmanın bulguları öncelikle, kök aile ilişkileri başlığı altında yer alan; çocukluk deneyimini, aile içi kararlardaki edilgenliği, aile içi cinsiyet rollerini ve eğitimle ilgili güçlükleri içermiştir.

Yaşanmayan çocukluk

Kaçarak evlenmiş kadınların birçoğu çocukluklarını yaşamadan evlendiklerini ifade eden kadınlardır. Hatta çocukluk yaşantılarına dair soru sorulduğunda bocalamış, çocukluk kavramına dair bir şeyler aktarmakta dahi zorlanmışlardır.

Kadınların çok küçük yaştan itibaren aile ve toplum tarafından güçlerinin üzerinde iş ve sorumluluklarla kuşatıldığı anlaşılmaktadır. Ev işi, ev kadını gibi, birçok faaliyeti kapsayan genel bir terimdir. Ev işi terimi de tıpkı ev kadını terimi gibi evrensel bir tanım olmaktan öte, kültürel ve tarihsel içerikler barındırır. Ev işi, psikolojik, fiziksel ve toplumsal boyutları bulunan bir iş olarak değerlendirilebilir (Gardiner, 1976; Secombe, 1974). Ev işleri, kadına atfedilen, kadın tarafından yapılması beklenen işler bütünüdür.

Ev içi işlerde çalışmaya ayrılan süre ve emek, cinsiyetçi iş bölümünden kaynaklanmaktadır. Kaçarak evlenen kadınların bazıları ise; yalnızca bu ev ve bahçe işlerinin sorumluluğundan kurtulmak için dahi evlenmek istemişlerdir. Annesinin temizlik baskısı nedeniyle kendini “külkedisi” gibi hisseden Aysel şöyle aktarır:

“Yok, hep köle gibi ev işi yapacan, temizlik yapacan, külkedisi, bildiğin külkedisiydim...sonra birisi bana dedi ki, “ya evlen de kurtul o zaman yani, bu böyle çekilmez”, bu benim aklıma yattı.” (Aysel, 35 yaş)

Aile içinde yaşanan şiddetin, kadınların çocukluk denince ilk akıllarına gelen hatıralarından olması ise manidardır. Huzursuz bir evde büyüyen çocukların dertlerine yoksulluk da eklenince, çocukluk yalnızca acı verici bir yüz ifadesiyle anılmaktadır:

“Çocukluğum derken, bizim çocukluğumuzda öyle aman bizim bebeklerimiz olsun oynayalım, öyle bi şey yoktu ki bizde. Nereye yaşıyacan çocukluğu? Sürekli kavga, sürekli kavga. Sürekli annemi dövmesi, yani hiç... Biz hep böyle kavganın içine düştüğümüz için hiç de çocukluk desen ben hatırlamam açıkçası.” (Gülbeyaz, 22 yaş)

Kararlarda söz sahibi olamama

Scanzoni (1977, s. 186)'ye göre, kadınların toplumsal statüsünü yükseltmenin en önemli adımlarından biri ailede karar alma süreçlerine katılımlarını arttırmaktır. Ancak ne yazık ki ataerkil aile yapısında kararlar genellikle erkek tarafından alınmaktadır. Babanın olmadığı durumlarda Kandiyoti (1988)'nin bahsettiği ataerkil pazarlığın bir gereği olarak anneler, büyükanneler ve kayınvalideler ataerkil iktidarı ele geçirerek kız çocukları ve evin diğer üyeleri adına karar alır. Aile içi karar alma mekanizmalarına katılım sağlama söz konusu olduğunda kadınların neredeyse tümü benzer şekilde kararlara katılmadıklarından bahsetmişlerdir. Kadının kararlarının önemsenmemesi kimi zaman çocuk olduğu varsayımından, kimi zamansa yalnızca kız çocuk oluşundan kaynaklanmaktadır.

Kendilerini ilgilendiren, yetişkinler için sorması çok basit, ancak bir çocuk için çok değerli olan durumlarda dahi ailede kız çocuklarının fikirlerine başvurulmamıştır. Yoksulluk, çocukluk yaşantılarına dair olumsuz anıları perçinlese de kadınların esas içine dokunan ekonomik olarak ailelerin alım güçlerinin olduğu konularda onlara fikirlerini sormamalarıdır. Geriye dönüp baktıklarında kendilerine ait hiçbir karar göremeyen kadınlar, şunları aktarmışlardır:

“Hizmetçi gibi. Nasıl bir insanı esir alırdınız, öyle esirdik. Düşünme şansımız yoktu ki bizim.” (Leyla, 59 yaş)

“Yok, hayır, kimse bana sormuyordu fikrimi. Söylediğim zaman bile sen ne biliyorsun? Benlen ilgili de olsa kimse sormuyordu. Bi kıyafet alıncak mesela kıyafetimi bile annem seçerdi. “Bunu giyeceksin” derdi işte. Bana ait olan hiç bi karar yok, bana ait olan hiçbi şey görmedim, geriye dönüp baktığımda maalesef, kendi adıma bi şey göremiyorum o da beni çok üzüyor...” (Aysel, 35 yaş)

“Annemin hiçbi sözü yoktu. Biz bi yere gitcez, ben garışmam babanıza söyleyin, hep böyle. Babam ne derse o olurdu. Annemin zate sözü geçmiyordu. Ben bunu işte artık dile vuramam. Bu saatten sonra dış kapının dış mandalyım” (Gülbeyaz, 22 yaş).

Bu ifadeler aynı zamanda evlenmiş kadınları, ailedeki konumunun “dış

kapının dış mandalı” oluşuna da dikkati çekmektedir. Kadınlar, kök ailelerinde evlenmeden önce dâhil olmadıkları karar alma süreçlerine evlendikten sonra daha da uzak kalmaktadırlar. Zira onlar artık “başka kapı” dadırlar. Kök aile içindeki süreçlere dahil olma hakları kalmamıştır.

Aile içi cinsiyet rolleri

Araştırmaya katılan kadınlara aile içinde kendi konumlarıyla beraber, annelerinin ya da aileyle birlikte yaşayan diğer kadınların konumları da sorulmuştur. Kadınların birçoğu küçük yaştan itibaren erkek kardeşlerinden farklı olarak yetiştirildiklerini, evdeki kadınların konumlarının erkeklere nazaran oldukça arka planla olduğunu aktarmışlardır. Kız ve erkek çocukları arasında çoğunlukla büyük ayırım söz konusudur. Kız çocuklarından hizmet beklenirken, erkek çocuklar hizmete layık görülen konumundadır. Annenin erkek kardeşten kız çocuğu korumaya yönelik hiçbir gayreti olmadığı gibi, erkek kardeşin kız kardeşe istediği gibi davranabilme lüksüne de zemin hazırlama söz konusudur. Leyla bu eşitsizliği ve sahipsizliği şu şekilde aktarmıştır:

“Yok, para mara yok, fakirlik vardı, boğazımıza bakamıyorduk ki. Fakir bir aileydik, babam para gönderiyorduysa da abim alıyordu, onu bilmiyorum. Valla ben, para durumu olarak abim öndeydi, biz hep garibandık. Çok, eziyet etti abim bana. Evlenmemin sebebi, kaçmamın sebebi de o oldu. Anne de sahip çıkmıyordu. Genç idi. Döverdi.” (Leyla, 59 yaş)

Araştırmaya katılan kadınlar ailelerini geleneklerine bağlı olarak tanımlamışlardır. Kadınlara istediklerini giymeleri konusunda da baskılar mevcuttur. Bu geleneklerin arasında sıkışıp kalan kadınlar, çareyi evden kaçmakta ve evlilik yapmakta bulmaktadırlar:

“Öyle, açık saçık giyinmek şansın zaten yoktu. Onlar ne alırsa onu geymek zorundaydın. Sana soran mı vardı? Valla istediğim gibi hiçbir şey geçmedi. Zaten çocuktum, 16 yaşında evlendim. Çok tutuculardı. O ne der bu ne der ilen ömrümüz geçti. Kısıtlanıyodum tabi ki. O yüzden kaçtım ben zaten.” (Elmas, 65 yaş)

Kadınlardan bazıları “sınırları aşmayan” isteklerde bulduklarında, ailelerinin bu istekleri yerine getirdiklerini söylemişlerdir. Ancak kadınlara

öğretilmiş bir “sınır” mutlaka vardır. Kadın ise bu sınırı aşmaması gerektiğinin zaten farkındadır. “Oturup kalmak”, “haddini bilmek”, “talep etmemek” bu öğretilerin başında yer alır. Şehriban, bu ataerkil kalıpları kabullenişini şu şekilde aktarmıştır:

“Kadın olmanın öğretilmesi oldu mesela bi oturup kalkmaya dikkat etme konusu olmuştur hep hani. Yani, şimdi kalkıp da istediğimi giyemedim ben, giydirmezlerdi. Hani sınırları aşmayan bir kıyafetse, bizim şartlarımıza uygun bir kıyafetse onda bir baskı olmazdı. Bende sınırlarımı bilirdim tabi. Hiç anormal bi şey, onların istemiceği bi şey talep etmezdim. Haddimi bilirdim yani.” (Şehriban, 34 yaş)

Kadınlardan hem kadına atfedilen işleri hem de erkeklerin yaptığı, fiziksel güç gerektiren işleri yapması beklenmektedir. Kadınlara atfedilen yemek yapma, temizlik yapma gibi bir erkeğin rahatlıkla yapabileceği işlerin erkekler tarafından yapılması söz konusu bile değilken, kadınların fiziksel olarak sınırlarını zorlayarak erkeklere atfedilen sorumlulukları yerine getirdikleri gözlemlenmektedir:

“... annem hep ezilen taraftı. Ben anneme her zaman çok üzülürüm Bazen anneme yük olduğumu hissettiğim oluyordu...babam koyunları bırakıp gidip kahvede oturuyodu. Annem koyuna gidiyodu ben ineği sağdığımı bile biliyorum küçücükken, çünkü anneme kıyamıyodum. Bir günün içinde koyunun peşinde dünya yer geziyordu. Ben sırtıma ot yüküyle ağladığımı taşıyamayıp ağladığımı biliyom, ama babam biraz keyfiyetine çok yaşadı. Bizim o tarafın erkeklerinde ben, ben erkeğim, ben varsam tamam. Tamam, ben babamda dövmek görmedim ama yani babamın yaptığı şeylerde annemi mağdur etti. Daha farklı olabirdi.” (Nevriye, 27 yaş)

“Erkekler yemek de yapmazdı, biz erkeklerin yaptığı işleri de yapardık. Kızları sevmezdi, istemezdi. Eziyet idi böyle. 5 yaşımıdan beri sırtımda yük taşıyım ben. Kaldıramayacağın bir şeyi, şurda var 100 kiloluk bir şey, tut diyor sana, 15-16 yaşındasın, kaldıramıyorsun ondan sonra dönüyor seni odunla dövmeye, o kadar eziyet etti. Kaçtığım zaman da dövdü de kaçtım, her tarafım yaraydı kaçtığımda.” (Leyla, 59 yaş)

Yarım kalan eğitim hayatları

Araştırmada, kaçarak evlenen kadınlardan 2'sinin okuma yazma dahi bilmediği, 9'unun ilkokul, 3'ünün ortaokul, 6'sının lise ve 4'ünün lise terk olduğu belirlenmiştir. Kadınların birçoğu, eğitimlerinin aileleri tarafından engellendiğini belirtmiştir. Kız çocuklarının okumasına genellikle izin verilmemiştir. İzin verildiği durumlarda ise yeterince desteklenmemiştir. Kadınlar okumak istediklerini dile getirdiklerinde şiddet görmüş, okul çağına geldiklerinde okumak istememeleri için okul olmayan bölgelere götürülmüş, köye gelen öğretmenlerin ısrarlarına bile kulak asılmayarak okumaları engellenmiştir. İlerlemiş yaşlarına rağmen içlerinde ukde olarak kalan okuma hevesini paylaşan kadınlar, bugün bile okumak istediklerini dile getirmişlerdir.

Kadınların ailelerinin onları okula göndermemek için türlü bahaneleri vardır. “Kızlar mektup yazar da kaçır” diye okutmamalarına rağmen, kadınlar eninde sonunda evden kaçmıştı. Katılımcıların birçoğu, “neden okutmadılar?” sorusunu erkeklere yöneltmem gerektiğini söylemişlerdir. Eğitim almalarının önündeki en büyük engelin cinsiyetleri olduğunu vurgulamışlardır.

Kız çocukları, toplumun kadın ve erkeğe atfettiği rol kalıplarından kaynaklı temel eğitimden yoksun kalmaktadır. Ataerkil değer yargılarına göre, kız çocuklarının kazanmaları gereken beceriler annelik ve ev kadınlığı olarak belirlendiğinden eğitime ihtiyaçlarının olmadığı düşünülmektedir (Özateş, 2007, ss. 77-78). Kadınların eğitim durumları, yaşları ile orantılı olarak değişmektedir. Zorunlu eğitimin olmadığı zamanda ilkokul çağında olan kadınların okur-yazarlığı dahi yoktur. Zorunlu eğitimin ilkokulu kapsadığı yıllarda ise kadınlar ilkokulu okuyabilmiş ancak ortaokula devam edememişleridir. Ailede erkek çocuklarının eğitime devam etmelerine izin verilirken, kız çocukları için o zamanlar zorunlu olan kadarı, yani ilkokul kâfi görülmüştür. İlkokulda okul başarısı çok iyi olmasına rağmen ortaokula devam etmesine izin verilmeyen Aysel bu karara o küçük yaşına rağmen direnmiş, açlık grevine girmiştir. Ancak yine de muvaffak olamamıştır. Ailesi bu sefer de ancak imam hatip okuluna giderse gönderebileceğini söylemiştir:

“Ben ilkokul mezunuyum, hatta derslerimde çok başarılı bir öğrenciydim fakat kız çocuğuyum diye babam buna müsaade etmedi. Erkekleri okuttu, abim üniversite mezunu...yani bişey söylemeye hakkım bile yoktu yani, sen sus, sen ne biliyorsun, konuşma, yani abim de böyleydi. Ya ben şimdi açlık grevine girdim, odama kapattım kendimi. Babam da İzmir’de çalışıyo o dönem, arıyo diyo ki eğer imam hatibe kaydettiriyosanız imam hatibe kaydettirin, başka türlü yok, ben de imam hatip istemedim.” (Aysel, 35 yaş)

Lisede açık öğretim uygulamalarının olması bir yandan ataerkil baskılarla veya yoksulluk kaynaklı engellenen kadınların açıktan da olsa eğitimlerini sürdürmelerini sağlamışken, aynı zamanda kız çocuklarının örgün eğitimden kopmasına neden olmaktadır. Eğitimden kopan kız çocukları erken evlenmekte, erkenden evlenen kadınlar eğitimden mahrum kalmaktadır. Bu bir kısır döngüdür. Araştırmaya katılan kadınların bazıları lise eğitimlerine devam ederken kaçarak evlendikleri için eğitimlerini yarım bırakmışlardır. Bununla ilgili kadınların deneyimleri şöyledir:

“Evlilik eninde gecinde olurdu, ben çok istedim, çok da çalıştım üniversite için, zaten iki ayım vardı, üniversite sınavına girmeme iki ayım vardı, çok istedim. Allah izin vermedi. Açıktan liseyi bitirmeye başvurduğum evlendikten sonra, tam sınavının olduğu gün doğum yaptım gidemedim.” (Latife, 20 yaş)

“Kocaya kaçıp gelince ertesi gün okula gitmek de olmuyo hani. Mecbur bıraktım okulu. Zaten hemen bebeğim oldu. Şimdi böyle git desen gidilir mi okula? Kaçtığımdan, evlendiğimden çok okulu bıraktığıma pişmanım. Beni isteyen beklerdi neden acele ettim ki.” (Gülizar, 18 yaş)

Kadınların eğitim düzeyi arttıkça, hayatlarının yönlendirme güçleri artmakta, toplumdaki statüleri güçlenmektedir (Mejiuni, 2013). Bu güç kadınlar açısından elbette olumlu bir anlam taşımaktadır. Ancak burada daha önce de bahsedilen “erkekleşen kadınlık” devreye girmektedir. Halberstam (2012)’in bahsettiği “erkekliksi kadınlık” kavramı gücü elinde tutan kişilerin, cinsiyeti ne olursa olsun iktidar ilişkileri marifetiyle ataerkiyi yeniden ürettiğini işaret etmektedir. Connell ve Connell (2005)’in de belirttiği gibi, tek bir erkeklikten bahsedilemez, erkeklik sadece erkek bedenine özgü bir kavram

değildir. Erkekler ve kadınlar buldukları duruma ve konuma göre ataerkil cinsiyet kalıpları performe edebilmektedirler (Butler, 2004). Bir bireyin ne kadar “kadın” ya da ne kadar “erkek” olduğunu cinsiyetine bakmak yerine davranışlarıyla anlamamız mümkündür (Paechter, 2006). Eğitimlerini devam ettirebilselerdi bambaşka bir hayatları olacağına inanan kadınların hangi mesleği tercih edecekleri henüz sorulmadan eğitimlerini devam ettirme şansı bulmuş olsalardı “politikacı” veya “siyasetçi” olmak isteyeceklerini söylemeleri manidardır. Kadınlar şöyle aktarmışlardır:

*“Yani, bilmiyorum, eğitime devam etsem heralde siyasetçi olur-
dum. Seviyorum siyaseti.” (Sedef, 22 yaş)*

*“Üzülüm, hala içimde bi ukde var. O zaman Tansu Çiller baş-
taydı, hiç unutmuyorum, aynı bu bayan gibi politikacı olucam derdim.
Şimdi, hani kendimi methetmiyorum, okumadım; ama kendimi çok
geliştirdim ben. Bana diyolar ki; sen bi de okusaydın acaba ne olurdu.
Evlendiğimden beri hem kendi ailemi hem eşimin tüm ailesini ben yö-
netiyorum. “Hükümet gibi kadınsın” derler bana.” (Türkan, 40 yaş)*

*“Mesela ben erkek olsaydım çok farklı bi hayatım olurdu. Valla
ben, ne bileyim ben, çok yükseklere, yani büyük şeylere erişmeyi ister-
dim yani. İzin vermediler. Şansım olsa da ben yönetseydim dünyayı.
Onlar bana köle olsaydı biraz da.” (Elmas, 65 yaş)*

2. Evlilik süreci

Araştırmada ilk ana tema olan evlilik öncesi kök aile ilişkilerinin ardından, ikinci ana tema olan evlilik süreci teması ve bu ana temaya ilişkin alt temalar olan evlilikten beklentiler ile kaçarak evlenme nedenleri ile ilgili bulgular elde edilmiştir.

Evlilikten beklentiler

Kadınların evlenmeden önce evlilikten ne bekledikleri sorusuna verdikleri cevaplardan, evlilikle ilgili neredeyse hiçbir fikirleri olmadan evlendikleri anlaşılmaktadır. Evlenmek için ailelerini karşılıklarına alacak kadar kararlı olmalarına rağmen neden evlendiklerine, evlilikten ne beklediklerine dair fikirlerinin olmaması düşündürücüdür. Kadınlar, evlilikten beklentilerini bir bilinmeze gitmek, toz pembe hayallerden hayal kırıklığına düşmek ve bazen de esaretten özgürlüğe kaçtığını sanmak olarak belirtmişlerdir:

“O zamanlar yattığım kalktığım yeri bilmiyodum ki ben. Evlilik, hiç yani. Hiç bi fikrim yoktu. Bi bilinmeze gittim. Kör kuyuya taş atmış oldum yani, öyle oldu. Gerçekten öyle.” (Zümürüt, 59 yaş)

Yapılan araştırmalara göre kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe evlilikten beklentileri de atmaktadır (Barber ve Axinn, 1998). Araştırmamızda bu konuda ulaşılan bulgular da öncekileri araştırmaları doğrular niteliktedir. Okuryazar olmayan veya ilkökul mezunu kadınlar evlilikle ilgili hiçbir şey bilmediklerinden bir beklentilerinin de olmadığını aktarmışlardır. Ancak ortaokula ve özellikle liseye gitme şansı bulmuş kadınların evlilik beklentileri artmaktadır. Kadınlar genellikle evlendikleri kişileri kendileri seçtiğinden, bu sevgi bağı sayesinde evlilikte uyum sorunları yaşamayacaklarını düşünmüşlerdir. Kadınlar evlilikten en çok sevgi beklemişlerdir. Önceki bölümlerde anlatılan kök aile ilişkilerine bakıldığında, kadınların hayatlarında biri tarafından sevilme, değer görme, yakınlık kurma ihtiyaçlarını kendi ailelerinde karşılayamadıklarından evlilik aracılığıyla bu doyumuna ulaşabilmeyi beklemişlerdir:

“Tozpembe her şey. Ne bileyim, tozpembeydi. Sonuçta cahiliyiz yani. Sevdiğin adam hani, şöyle düşünüyorsunuz o zamanlarda. O, olsun da soğan-ekmek yerim, ne olursa olsun sonuçta sevdiğim insan diye düşünüyorsunuz. Sonuçta 17 yaşındaki bi genç kızdan veya şeyden ne beklersin ki, o düşünce de bi insandan, öyle yani.” (Asuman, 26 yaş)

Evlendikten sonra bu beklentilerinin gerçekleşmemesi kadınlarda derin bir hayal kırıklığı oluşturmuştur. Erken yaşta okulu terk ederek evlenen kadınlar öğrenci olmayı özlemekte, yaşlıları okula giderken evliliğin sorumluluklarıyla mücadele etmek onlara kendilerini daha da güçsüz hissettirmektedir.

Kadınların ailelerini arkalarında bırakarak, onlara rağmen yaptıkları kaçarak evlenme biçiminde evlilik beklentilerin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ailesinden vazgeçerek eşini tercih eden kadın, eşinin onu el üstünde tutacağını, kimseye ezdirmeyeceğini, duygusal olarak onu hiç yalnız bırakmayacağını varsayarak bu yola çıktığından hayal kırıklıklarının dozu daha da artmaktadır. Münevver bu hayal kırıklıklarını şöyle ifade etmektedirler:

“İlk başta tabi ki, ailemi karşıma aldığım için eşimle çok güzel bi iletişimim olacağını düşündüm. Ben onun için neleri göze aldım, nelerden vazgeçtim diyosun. Haliyle afalliyorsun.” (Münevver, 24 yaş)

Ebeveynleriyle yaşadıkları sıkıntılardan kurtulmayı hayal eden kadınlar, kendilerine eziyet eden baba ve abi figürlerinden kurtulup, onları koruyup kollayacak, yaşanmamış çocukluklarını telafi edecek bir eş ile yaşama hayali kurmuşlardır. Leyla bunu açıkça dile getirmektedir:

“Birisi sana sahip çıksın işte, eziyetten kurtarsın, bizim amacımız oydu, başka bir şey yoktu.” (Leyla, 59 yaş)

Ataerkil toplum baskısından kurtulmanın bir yolu olarak görülen evlilik, kadınlardan bazıları için dış dünyaya aralanan kapı gibidir. Düzce’den ve yaşadığı çevrenin ataerkil baskılarından ne derece bunaldığını her fırsatta dile getiren Sedef’in evlenmek için internetten bulduğu adaylardan coğrafi olarak en uzakta ikamet edenini, Cansel’in ise yaşadığı köyün dışına adım atabilmesine imkân sağlayacak bir jandarma astsubayını seçmesi işte tam da bu nedenledir:

“Ya, evlenirsem tabi ki değişir, en azından çevre değişir yani. Ya, işte bu çevrenin olumsuz yönleri etkili oldu yani, işte bu çevre baskısından kurtuluş olarak düşündüm heralde, ben de bilmiyorum; ama büyük ihtimalle kurtuluş olarak düşündüm. Başka yere gidip özgür olmanın yoluydu evlilik. Ya, özgür olmak gibi düşündük; ama yani, değil heralde. Değil.” (Sedef, 22 yaş).

“Ne biliyim şeyimi cazip geldi jandarma astsubaylığımu cazip geldi? Düzce’den giderim. Ortamımı cazip geldi? Bilmiyorum hocam. Hani bi gözüm kapandı.” (Cansel, 40 yaş).

Kaçarak evlenme nedenleri

Kaçarak evlenen kadınların kaçma nedenleri incelendiğinde her bir kadın için tek bir sebepten bahsetmenin zor olduğu fark edilmiştir. Kadınları kaçarak evlenmeye iten koşullar birden fazla nedene bağlı olarak şekillenmektedir: yasaklanan flört ve cinsellik, erkeğin şantajı, aile ve toplum baskısından kaçış, maddi çıkarlar, zorla evlendirilme korkusu, kültür farklılığı ve kültürel kodlardan kaynaklanan engellenmeler, yoksulluktan kurtulma umudu.

Yaşadıkları toplumda evlilik öncesi flörte nasıl bakıldığı sorulduğunda Bahar şunları ifade etmiştir:

“Evlilik öncesi flört bizde pekiyi görülmez. Çok hani iyi saymazlar onu. Bizde o yoktur. Şu kaç kişiyle görüştü derler başkaları da köyden mesela.” (Bahar, 32 yaş)

Kadınların kaçarak evlenmesindeki en büyük sebeplerden birinin engellenen gençlik arzuları ve merakları olduğu görülmüştür. Karşı cinsi merak ettikleri ergenlik dönemlerinde ataerkil baskılara maruz kalan genç kızlar bazen yalnızca engellenmeye verilen bir tepki olarak kızgınlık ve öfkeyle, bazen de toplumun haklarında konuşacağı dedikodulardan kaçınmak için bir an önce ilk flörtleriyle evlenmektedir. Aslında niyetleri evlenmek değil yalnızca flört etmekten toplum ve aile baskısıyla kadınlar kendilerini bir anda evliliğin içinde bulmaktadırlar. Pazarda tanışıp laf söz olduğu için kendini evlenerek bir an önce toplumun gözünde aklamaya çalışan Asuman bunun en güzel örneğidir:

“Pazarda tanıştık eşimle. Sonra işte, numarasını falan verdi işte, öylelikle tanıştık yani eşimle. Ciddi diye başlamadık zaten. Sonuçta hani, şöyle bi şey, pazarda çalışan adamdan ne beklersin derler ya, hani. Biz, eşimle ondan sonra başladık konuşmaya ilk başlarda, sonra devam etti, ilerledikçe ilerledi, ilerledikçe sonra kendimizi evlilikte bulduk yani...aradan zaman geçti, herkes öğrenmeye başladı. Hani gelsin yüzük taksın en azından. O da olmayınca, ondan sonra gelmedikleri için yengemler de beni sıkıştırıyordu mesela. E napayım lafa söze dayanamadım, eşimde kaçalım deyince kaçtım.” (Asuman, 26 yaş)

Behiye ise henüz yeni tanıştığı ve ikinci kez gördüğü erkek arkadaşıyla pazarda komşusuna yakalanması sonucu korkudan evine geri dönememiş, kaçarak evlenmiştir:

“Bizim şöyle oldu, daha 2 ay olmuştu başlayalı. Biz şimdi Bolu’da buluşmaya gittiğimizde o gün pazardı, Bolu’nun pazarı vardı. Bizim de en yakın kapı komşumuz biz eşimle konuşurken bizi gördü, ben şimdi hani gider bu beni annelere söyler amaçlı bir tedirginlik oldu içimde. Ondan sonra kaçtım işte, o korkudan geri dönemedim.” (Behiye, 40 yaş)

Kadınlardan bazılarının, ailelerine bir erkekle flört ettiklerini söylemeleri üzerine yaşanan gerginlik ailelerine olan öfkelerinin bardağını taşıran son damla olmuştur. Yıllardan beri süregelen kısıtlayıcı yapı, ergenlikte aileye

duyulan öfkeyle birleşince, kadınları henüz yeterince tanımadıkları halde erkek arkadaşlarıyla evlenmek amacıyla evden kaçmaya sürüklemiştir. Bir erkekle görüştüğü ailesi tarafından öğrenildiği zaman verilen yargılayıcı tepkilere öfkeleri nedeniyle kaçan kadınlar deneyimlerini şöyle aktarmaktadırlar:

“Kaçtığım akşam işte annemden habersiz görüştüm diye biz kavga ettik. Annem bana birkaç laf söyledi o benim çok zoruma gitti. Ben o zamanlar şunu düşünüyorum ben o zamanlar kendimi özgür ve rahat hissedebilseydim bazen, böyle olmazdı zaten diye düşünüyorum. Kaçmazdım, ben mesela bunu anneme de söyledim belki de o zaman hani görüştüğüme kızmak yerine hoşgörüp de hani bi dahaki sefere görüşeceksen benim haberim olsun deseydi belki de ben o insanla evlenmezdim bile. Yaş da küçük.” (Nevriye, 27 yaş)

“Rahat sevgili olsam belki kaçmazdım, bilemiyorum; çünkü o şans yalalayamadığım için karar veremiyorum ona. Ailem böyle bi tavır sergilemese heralde kaçmazdım.” (Elmas, 65 yaş)

Kadınlar hiçbir sorun yaşamadıklarını ifade ettikleri aile ilişkilerinde dahi, flört ettikleri erkek onları istemeye geldiğinde ailelerine “evlenmek istiyorum” diyememektedirler. Flörtün büyük bir suç sayıldığı ataerkil toplumlarda, kadınlar aileleriyle bu konuda yüzleşmektense kaçarak evlenmeyi tercih etmektedirler. Aileleriyle evlilik üzerine konuşmak onlar için tabu olduğundan, bir başkasının aracılığıyla evlilik kararının onlara sorulmasını tercih etmektedirler. Bir yandan babasından korktuğu için bir yandan da “evliliğe hevesli” gözükmemek için kız isteme merasimi sonrası fikrini açıklayamayan Bahar, şunları aktarmaktadır:

“Ben de annemlere, tam bi şey demedim. Onlar istediler, hani istiyorum diye demedim. Hani ben istemiyom, ben daha kardeşimi büyütecem, öyle dedim; ama hiç aklımda da yok dedim hevesli gözükmek için. Babamdan korktum. O yüzden söyleyemedim. Annemler direk bana, mesela bi arkadaşına falan söylemediler, direk bana söylediler, o yüzden ben de hani istiyorum diyemedim.” (Bahar, 32 yaş).

Yapılan araştırmalar, ergenlerin evden kaçmasındaki en önemli sebebin aile ilişkilerindeki problemler olduğunu kanıtlamıştır (Crespi ve Sabatelli, 1993; Hill, Taylor, Richards ve Reddington, 2016; Roskill, 1994; Schaffner, 1998;

Tyler, Hagewen ve Melander, 2011). Anılan yabancı kaynaklarda ergenlik dönemindeki kız çocuklarının ailevi nedenlerden kaynaklı bu kaçışlarının sonucunda sokakta yaşadığı belirtilmiştir, ancak bizim kültürümüzde bir genç kızın sokakta yaşayabilmesi pek olası olmadığından, ailesinin ihmal veya istismarından kaçan kız çocukları ya fuhuşa sürüklenmekte ya da araştırmamıza konu olduğu gibi evlenmektedirler. Ailede karar alma süreçlerine katılamayan, herhangi bir boyutta şiddet gören, kendini fazlalık ve değersiz hisseden, çeşitli zorlama ve kısıtlamalara maruz bırakılan kız çocukları ve kadınlar, evliliği bir kurtuluş olarak görmekte ve bu nedenle kaçarak evlenmektedirler. Kadınlar bu konuda şunları aktarır:

“Ya çok fazla, bir kurtuluş gibi gördüm ya. Evet, bir kurtuluş. Bir yerden öbürüne bir kaçış aslında tam olarak. Çünkü evde sürekli bir baskı var yani, sen yaptın sen yapmadın sus. Yani benim en büyük etkelerimden bi tanesi budur, yani tekrar aynı evde aynı sorunları yaşamamak için evlenmeyi tercih ettim. Çok eşimi bayılardan almadım yani. Bir kurtuluş olmuş oldu.” (Aysel, 35 yaş)

Evden kaçan çocuk ve ergenlerin sıklıkla fiziksel şiddete ve işkenceye maruz kaldığı bilinmektedir (Farber, Kinast, McCoard ve Falkner, 1984; Sullivan ve Knutson, 2000). Ailesinden sürekli şiddet gören kadınlar kaçarak evlenmeye mecbur kalmışlardır. “Canıma kıymayı da düşündüm” diyen kadınlar, ailelerinde görmedikleri ilgi ve sevgiyi başka bir erkek tarafından gördüklerinde kaçarak evlenmeyi tercih etmektedirler.

“Böyle bir kız için, sen isteyecem dediğin zaman ondan sonra kıyamet kopuyordu artık. Düşünme şansımız yoktu ki bizim. Sahip çıkan olmayınca mecbur kaldım artık. Valla benim için kurtuluştı, kendi ailemden kurtuluştı evlenmek. Çünkü ailem işkence ediyordu. Yani aile değildi, işkenceydi yaşadığım. Onun için evlenmek kurtuluş oldu yani, evlilik değil kurtuluştı.” (Leyla, 59 yaş)

Bekâr olduğu sürece kaç yaşına gelirse gelsin baskı olacağını düşünen kadınlar evliliği bir özgürlük kapısı olarak yorumlamaktadırlar. Bir baskıdan diğerine kaçan kadınların fark edemediği şey ise nereye giderse gitsinler “kadın” olmanın değişmediğidir. Yaşadığı ataerkil çevre baskısından kurtulmak isteyen Sedef, çareyi en uzaklara kaçarak evlenmekte buluşunu ama yine başa dönüşünü şöyle aktarır:

“Biraz da aslında çevreden kaçmak için belki de bilmiyorum, baskı altında hissettim kendimi. Zaten o yüzden de gittim ta Ardahan'a evlendim yani, o derece. Evet. O derece baskı altında hissettim kendimi. Şu an 22 yaşındayım ve hala aynı şekilde bu böyle devam ediyο, inanır mısınız? Yani burda öyle bi yaş şeyi yok. Yani 40 yaşında bile olsanız, bu böyle sürüp gidecek yani, bekâr olduğunuz sürece. Evli olduğunuzda da aynı şey olacak, değişen hiçbi şey olmuyo. Yine de bi şansımı deneyim dedim.” (Sedef, 22 yaş)

3. Evlilik sonrası ilişkiler

Bu bölümde üçüncü ana tema olan evlilik sonrası ilişkiler ana temasının altında yer alan kök aile ilişkileri, eşin ailesi ile ilişkiler ve yaşanan pişmanlıklar alt temalarıyla ilgili bilgi verilecektir.

Evlilik sonrası kök aile ilişkileri

Kaçarak evlenen kadınlar, kök aileleri ile olan ilişkilerinin bir daha asla eskisi gibi olmadığından bahsetmektedirler. Çalışmada, kaçarak evlenen kadınların birçoğunun aile baskısından ya da ailelerinin onların kararlarına saygı duymamalarından kaçarak evlendiği belirlenmiştir. Evlenmeden önce var olan ataerkil aile baskıları, evlendikten sonra da varlığını devam ettirmiştir. Kadınların kaçarak evlenmeleri ile kök aileleriyle olan ilişkileri daha da çıkmaza girmektedir. Evden kaçmış olmaları yüzünden aileleri tarafından cezalandırılmakta, suçlu görülmekte ve bu suçları her fırsatta yüzlerine vurulmak suretiyle kadınlar dışlanmaktadır.

Katılımcıların birçoğu evden adımını atar atmaz pişman olduklarını söylemelerine rağmen, ailelerinin tepkisinden çekindikleri için geri dönemediklerini ifade etmişlerdir. Kaçtığı gün hemen pişman olan, eşinden ve eşinin ailesinden korkan, kendi ailesinin ona destek olup almaya geleceklerini sanan Aysel, ailesinin kendisini dinlememesinin hayal kırıklığını şöyle dile getirir:

“...bana sürekli baskı yapmaya başladılar... aracı gönderiyolar ve bana diyolar ki gel, sonun yok bunla sonun yok gel. E siz bana o kadar hakaret etmişsiniz o kadar laf söylemişsiniz, bana sahip çıkmamışsınız, ben de bunu gurur yaptım çünkü geri dönsem de biliyorum eskisi gibi olmayacak hiçbi şey, annemin beni daha da çok ezeceğini biliyorum, iyi tamam dedim çektim çilemi.” (Aysel, 35 yaş)

Kaçarak evlenen kadınların evlilik sonrasında aile baskısına maruz kaldığı görülmektedir. Kaçarak evlenen kadınların aileleri belli bir süre, kaçarak evlenen kızlarıyla görüşmek istememiştir. Yaşanan kaçma deneyiminin ardından, evlatlarını bir nevi cezalandıran aileler, kadınların bu kritik sürecinde onları yalnız bırakmaktadırlar.

Kaçarak evlenen kadınların kök ailelerinin tepkisi bazen evlenilen erkeğe yönelik olsa da çoğunlukla kendi evlatlarına yönelmektedir. Zaten evlenmeden önce gereğinden fazla ataerkil baskılara maruz kalan kadınlar, evlendikten sonra da ailelerinden benzer baskıları görmekte, kaçarak evlenmesinin faturasını çıkarırcasına örselenmektedirler. Üzerinden geçen zamana rağmen aileler, hala o gün o buluşmaya dahi kadınların neden yalnız gittiğini sorgulayarak kadınlara hayatları boyunca suçluluk hissettirmektedirler. Zümrüt bunu şu şekilde aktarmaktadır:

“Benim kızım da kabahat dedi babam, elin oğlunu suçlayamam dedi” (Zümrüt, 59 yaş).

Kök ailelerden bazıları ise kızlarının kaçarak evlenmesine olan öfkeleriyle, evlenilen aileden maddi taleplerde bulunmuşlardır. Evden giderken üstünde götürdüğü, evlenmeden önce kendisi çalışarak edindiği, para edebilir ne var ne yoksa bir liste şeklinde babası tarafından geri istenen Güldünya ise bu yapılan davranışa rağmen hala giden yüzük ve küpesinin derdinde oluşunu (kırgınlıklarının üstünü örtmek istercesine) şu sözlerle ifade etmektedir:

“Babam kaçtığım için kızdı. Benim üstümde o zaman bileziğim de vardı, bekârken yaptığım kolyesi küpesi her şeyi vardı. Kaçınca da babam kâğıda yazmış, ben bunları istiyom diye göndermiş. Çok ağladım o zaman. Ben dedim o yüzüğümün aynısını bi daha nerde bulcam, kolyem keblekliydi çok hoşuma gidiyodu, nerde bulcam bi daha” (Gül-beyaz, 22 yaş).

Kaçan kızın yaşının tutmadığı durumlarda, ailelerin şikâyeti üzerine kaçarak evlenen kız çocukları kolluk kuvvetleri tarafından ailelerine geri götürülmektedirler. Bu durumda eve geri gelen kız çocukları aileleri tarafından işkencelere maruz kalmaktadırlar. Evdeki baskıdan kaçmaya çalışırken bir de üstüne evden kaçması ve bir erkekle flört etmesinin açığa çıkması üzerine kız çocukları ataerkil cezalandırma yöntemlerinin en ağırına maruz kalmaktadırlar. Tuana bu cezalandırma sürecini şu şekilde aktarmaktadır:

“Biz kaçarkene polise yakalandık, Geri alıncası işte, beni kaçtı, yaşı tutmuyo diye ailemden bayağı bi baskı yedim, sopa yedim yani, geri aldılar beni. Geri döndüm. Annemden, en çok da annemden sopa yedim. Sen niye kaçtın tanımadığın birisine, oysa hani ben dört aydır konuşuyodum. "Niye kaçtın?" diye, ben hiç sesimi çıkartmadım. Bana ceza diye dayıma yolladılar. Dayımdan eziyet gördüm. Sen bizi rezil ettin, küçük yaşta kaytın ablan varkene diye hep yüzüme kaktılar, hep yüzüme kaktılar, hep böyle yani sopa, ağızla yani işkence” (Tuana, 37 yaş).

Kaçarak evlenen kadınların bazılarının kök aileleri, onay vermedikleri bir evlilik söz konusu olduğu için kızlarının eş olarak seçtiği kişiyi kabullenmemekte, yapılan evliliğe saygı duymamaktadırlar. Kaçarak evlenme sonrası kızları ile görüşmeyi sürdürseler dahi, damatlar ve torunlara karşı mesafeli ve dışlayıcı olmaktadır. Bu durum kadınların evliliklerini ve eşleri ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Kadının kendi hayatına dair bir konuda ailesi yerine kendi kararını vermiş olmasının kök ailedeki ataerkil kodlara bir başkaldırı olarak yorumlanması sonucu, bu evliliklere kök aile tarafından saygı duyulmamaktadır. Kendisine evlendikten sonra sonsuz destek sunan, *şu anda* da iki çocuğuyla birlikte boşanmış halde ailesiyle birlikte yaşayan Pembe, ailesinin onu bu denli destekleyip, eşini ve eşinin ailesini dışlamasının taraflı bir destekleme olduğunu, ihtiyacı olanın onu kurduğu aileye saygı duyularak tarafsız bir destek olduğunu *şu* sözlerle anlatır:

*“Beni kabul ettiler, çocuklarımı da kabul ettiler; ama kesinlikle eşimi, mesela evliliğim boyunca kesinlikle babam benim evime gelip bi çay içmiş adam değildir, annem de öyle. Beni alırlardı, her hafta sonu alırlardı, Öyle bi bağ olmadı, belki hani, şimdi şöyle de düşünüyorum; belki benim eşimi, benim evlendiğim, evliliğimi kabul etselerdi belki *şu anda* hani boşanmış da olmazdım. Bu da hani biraz beni arada bıraktı. Çok desteklediler; ama bu da çok işime yaramadı. Eşime ve evliliğime yaramadı. Evlat olarak beni desteklediler ama benim kararına saygı duymadılar. Evliliğimi kabullenmeyerek beni de yok saydılar aslında. Tarafsız bir destek sunmadılar yani. Hani artık olan olmuş, çocuğu da olmuş, evlendi diye arkamda belki dursalardı, 21 yaşında iki çocukla boşanmış biri olmayabilirdim.” (Pembe, 21 yaş).*

Kaçarak evlenen kadınların çocukları, bazen kök ailelerle kadınların yeniden bir araya gelip barışmaları için bir fırsattır. Torunu olduğunu öğrenen kök ebeveynler kızlarına ve damatlarına karşı yumuşamakta, aradaki buzlar erimektedir. Genel kanının bu olmasına rağmen, araştırmada görüşülen bazı kadınların ailelerinin kadınlara ve damatlarına öfkesi o denli büyüktür ki, kızlarını kabullenseler dahi torunlarını dışlamakta, kadınların deyimiyle torunlarına hep “o adamın çocuğu” şeklinde muamele etmektedirler. Eşleriyle yaşadıkları sorunlar neticesinde kök ailelerine geri dönmek isteyen kaçarak evlenmiş kadınlardan bazılarında, kök aileleri tarafından doğmuş çocukları getirmeme şartı koşulmakta, hatta kök aileleri tarafından henüz doğmamış bebekleri için kürtaja zorlanmaktadırlar. Minel (27 yaş) ve Gülbeyaz (22 yaş) ailelerinin zoruyla istemeyerek kürtaj olmuş, evliliğinde yaşadığı sıkıntılardan kurtulmak için ailesinden destek isteyen Aysel (35 yaş), ailesinin çocuklarını yük olarak görmesi ve “Gel kızım ama çocukları bırak da gel” demesi üzerine kadın sığınma evine gitmek zorunda kalmıştır.

Ataerkil sistemin kadınlara çocukluktan itibaren yüklediği cinsiyet rolleri gereği, kadınlar arkalarını yaslayacakları bir erkek olmadığında kendilerini çok yalnız ve çaresiz hissetmektedirler. Yapmaları ve yapmamaları gerekenler daima bir erkek tarafından dayatıldığından, evlendikten sonra eşleriyle iletişimlerinde de kendi isteklerini dile getirmekte zorlanmaktadırlar. Eşlerinin kendilerine nasıl davranacağı konusunda sınırları belirleyen kendileri olması gerekirken, toplumsal öğretiler sonucu bu sınırları kök ailelerinin çizmesi gerektiğini düşünmektedirler. Kök aileleri ise kaçarak evlenmelerinin cezası olarak bu isteği gerçekleştirilmemektedir. Bu durumun evliliklerine etkileri konusunda kadınlar şunları dile getirmektedir:

“Tektim. Yalnız hissetmek değil ben zaten tektim...Çok çok eksik yani babam hani bu benim kızım sen ne yapıyosun deseydi yani şu kadarcık lafiyla bile çok şey değişirdi. Davranamazdı böyle isterdim tabi ki babanın beni çok mesela itti kaktı beni kolumdan tutup babanın kapısına getirdi attı. Babam evdeydi ya babamın çıkıp en azından o benim kızım sen ne yapıyosun demesini çok isterdim” (Nevriye, 27 yaş).

“Hiç olmazsa, a baba şurda şu şeyim eksik dediğinde, öyle bi diyebilecem insan olmadı en basitinden. Beni istersen kapıya at dedim. Ben ona imkân da sundum bak durmadan çalışırım. Benim çocuğumun boğazından senin dedim bir lokmanı geçirttirmem ama bana destek ol. Benim annemler bana çok ulaşmak istedi ama hep babam engelliyodu böle. Hatasını anlasın, hep öyle söylüyodu... Ama kendi istedikleri yer olsaydı eminim babam hesabını sorardı bana yapılanın.” (Gülbeyaz, 22 yaş).

Kadınların, kök aileleriyle evlilikleri hakkında paylaşımları sorulduğunda neredeyse hepsinden benzer cevaplar alınmış olup, kadınların aileleriyle hiçbir şey paylaşmadıkları gözlemlenmiştir. Bu iletişimsizlik, evlilik sonrası kadınların kök aileleriyle aralarında oluşan mesafenin de bir örneğidir. Desteksiz evlendiklerini ve ailelerine problemlerini anlatmaya yüzleri olmadığını söyleyen kadınlar, bir sorun yaşadıklarında aileleri ile paylaşmama tercihlerini şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Ben kendi aileme çektiklerimi hiç bi zaman anlatmadım. Anlatmadım. Yüzüm yok. Desteksiz evleniyosun yani, annene bi şey söyleyemiyosun, derdim şudur diyemiyosun, budur diyemiyosun” (Zümrüt, 59 yaş).

“Eskisi gibi olmadı hiç bi zaman. Mümkün değil, o mümkün değil. Hiçbi şey söylemedi, kırıcı bi şey söylemedi; ama eziksin. Babam zaten yüzüme bakmadı, Kaçtığım zaman değişmiyo, ne kadar şey yapsan, eziksin, kırıksın. Evlilikte bir sorun yaşasan kesinlikle söyleyemiyosun ki; çünkü eğer, oraya karşı mahçupsun. Ama ben hiçbir şeyimi anlatmamışım onlara, anlatmam da. Anlatsam da bilirim geri dönemezsin kendin gittin derler bana. Hiç arkamda bi destek hissetmedim.” (Elmas, 65 yaş).

Eşin ailesi ile ilişkiler

Kaçarak evlenen kadınların evlenme biçimleri, evlenerek dâhil oldukları eşlerinin aileleriyle olan ilişkilerini ve eşlerinin kendilerine olan tutumunu doğrudan etkilemektedir. Kaçarak evlenmelerin kadınların evlilik ilişkilerine etkisine baktığımızda, kadınların yeni kurdukları ve sonradan dâhil oldukları bu aile yapılarında dezavantajlı konumda olmalarına neden olduğu gözlemlenmiştir. İster kaçarak, ister usulünce evlenmiş olsun, ataerkil toplumlarda evin gelini olmak kadınlar için bir hayli çetrefilli bir durumdur

(Özbay, 2002). Bu zor ve kritik konumun bir de kaçarak evlenme ile taçlanmış olması kadınların evlilik ilişkilerinde pasif, edilgen, suiistimale açık hale gelmesine zemin oluşturmuştur. Kayınvalidelerinden, kayınpederlerinden, görümcelerinden, eltilerinden ve eşlerinden sıklıkla “sen sahipsizsin” mesajı alan kadınlar, gittikleri yerde her türlü duruma uyum sağlamaya zorlanmış, yapmak istemedikleri şeyleri dahi yapmak zorunda kalmışlardır. Şikâyet ettikleri veya tepki gösterdiklerinde ise kaçarak evlenmeleri yüzlerine vurularak “sen istedin geldin” denilerek baştan her yükümlüğü kabul ettikleri varsayılmıştır. Kaçarak evlenen kadından “dört dörtlük olması beklenmekte”, evliliği veya eşiyile ilgili tek bir şikâyette bile bulunmaması istenebilmektedir. Bunu gösteren şu anlatılar dikkat çekicidir:

“Hani tepki hani şöyle, mesela hani bi şey olduğunda, kızdığın zaman sinirlendiğinde kayınvalidenin yanında veya ötekinin, başka birinin yanında atıştığın zaman hani, onun hakkında şöyleydi böyleydi kızdığın zaman, tepki gösterdiğin zaman hani diyolar mesela. Hani, sonuçta sen aldın, ettin, geçtin, bilmem ne yaptın falan gibisine, öyle yani. Severek de alsan, görücü usulü de alsan kimse dört dörtlük olmuyo ama bizim şikâyet hakkımız hiç yok” (Asuman, 26 yaş).

“Kayınvalidem, kendin geldin diye söylemişti. Bi buçuk senelik fevlan evliydik, o zaman bi şey olmuştu, nolduysa, ondan, sen kendin geldin, biz mi istedik mi, öyle bi şey demişti” (Bahar, 32 yaş).

Ataerkil toplumlarda erkek annesi olmak, kadının elde ettiği önemli bir statüdür. Kadınların bütün yaşantıları özel alana sıkıştığından, özel alanda iktidarı elde tutma arzusu, gelin kaynana ilişkileri üzerinde etkili olmaktadır (İnce, 2015). Kaçarak evlenen kadınların büyük çoğunluğu apar topar evlendiğinden veya ekonomik sebeplerden ötürü kayınvalideleri ile yaşamaktadır. Aynı evde yaşamak hem erkeği hem de evi paylaşmak zorunda kalmak olarak algılandığından evi iktidar mücadelelerinin meydanı haline getirmektedir. Şenol Cantek ve Akşit (2011, s. 550)’in de dediği gibi “ev, ev üstüne olmaz” deyimini tam da bu durumu açıklamak içindir. Bu durum, gelinini kendi seçebilme yetkisi kısıtlanmış olan, kendisine danışılmadan evlilik yapılan kayınvalidelerin gelinleriyle olan ilişkilerini bir kat daha zora sokmaktadır. Oğullarına kendilerine danışmadan evlendikleri için

duydıkları kızgınlıklarını gelinlerini suçlayarak, oğullarını kaçıran sanki gelinleriymişçesine yansıtan erkek ailelerinin bu tutumlarını kadınlar şöyle aktarmaktadırlar:

“Eşimin ailesi tarafından kayınvalidem, kayınpederim, ben kaçtığım zaman, hani oğlanlarını ben kaçırmışım gibi. Onlar şey, oğlanlarına şey söylemişler, hani ev yaptırıyorsan evlenme, evleneceksen eve başlama demişler. O yüzden ben suçlu oldum zamansız gelinim” (Behiye, 40 yaş).

“...aa sen sahipsizsin, işte senin yanına kimse gelmiyo, senin ailen yok, hepsinden teker teker bunların hepsini işittim. Her gün ya. İşte sen insan olsaydın, iyi biri olsaydın senin ailen sana sahip çıkardı. Hep böylelerdi” (Gülbeyaz, 22 yaş).

Kaçarak evlenen kadınlar, evlendikleri eşlerinin aileleri tarafından benimsenmemekte, yıllar geçse de misafir gibi görülmektedirler. Bazı katılımcılar aynı dönemde usulünce evlenen epleri oldukunu, eşlerinin ailelerinin bu eplilere davranış şekilleriyle kendilerine davranışları arasında dağlar kadar fark olduğunu ifade etmişlerdir. Hatta bazen kaçarak evlendikleri için onlara katılımcılara “kötü kadın” muamelesi yapılmakta, hiçbir şeye layık görülmemektedirler. Eşinin ailesinin kendisini istemeyişini Aysel şu şekilde aktarır:

“...Sanki yani ben oğullarına baskı yaptım da ben kaçirttim yani öyle bir tavır. Hiçbi şeyle ilgilenmediler hiçbi şeyle, işte çadır hayatı yaşamaya başladık onlar çok sıkıntı yaşattılar bana zaten, hep böyle istenmeyen gelin oldum yani bi diyalogum olmadı” (Aysel, 35 yaş).

Kaçarak evlenen kadınlar, kök ailelerinden de destek göremediklerinde, eşleri ve eşlerinin ailelerinin türlü dayatmalarına maruz kalmakta ve seslerini çıkaramamaktadırlar. Yaşanılan evin kuralları daha önceden net biçimde belli olduğundan, kadınlara bu kurallar dayatılmakta ve kaçarak evlenmelerinden kaynaklı seçme şansı tanınmamaktadır. Kadınların evlenme biçimleri her fırsatta yüzlerine vurulmakta, sözle söylenmediğinde de imalar ile hissettirmektedir. Kadınlara verilmeyen özgüven burada devreye girmekte ve arkalarında bir dayanakları olmadığında kadınlar kendilerini çaresiz hissetmektedirler. Kendi güçlerinin farkına varmamalarından kaynaklı

özgüvensizliğin kaçarak evlenmeleriyle birlikte pekiştirilmesiyle iyiden iyiye kendilerini “ezik” hissetmektedirler. “Gidecek bir kapın yok” düşüncesiyle kendilerine diledikleri şekilde davranan eşleri ve ailelerinin tutumlarını kadınlar dile getirmektedirler.

Kaçarak evlenen kadınlardan Tuana, evlenmeden önce ailesinden, evlendikten sonra ise eşi ve ailesinin tüm üyelerinden şiddet görmüştür. Yaşı küçük olduğundan, sessiz ve uysal bir yapıya sahip olduğundan ve en çok da kaçarak evlenmiş olduğundan dolayı kayınvalidesi ve görümcesinin eziyetine uğramıştır. Bu eziyetlerden sonra eşinin terk etmesi sonucu ailesine dönmek zorunda kalan Tuana, orada da barınamamış, yeniden kaçarak başka bir evlilik yapmıştır. İki kez kaçarak evlenme deneyimi yaşayan Tuana, hayatı boyunca bu kaçışların yüzüne vurulmasını dinlemek zorunda kalmıştır:

“..benden 3 yaş küçük görümcemden dahi sopa yedim, hiç sesimi çıkartmadım. Gaynanam aynı tepkiyi verdi. O da dedi işte, bi günde ben yemek yapıyodum, sen niye bu şekil yaptın, hiç unutmam pirinç pilavı yapıyodum, sen niye bunu sulu pişirdin diye ondan da sopa yedim, gaynanamdan. Sen gocaya kaçmayı biliyon da niye yemek yapmasını bilmiyon diye. Hep yüzüme vuruldu, hep yüzüme vuruldu.” (Tuana, 37 yaş).

Pişmanlıklar

Kaçarak evlenen kadınların görüşmelerin başından sonuna kadar tüm süreçte ısrarla vurguladıkları, en çok akıllarında kalan şey yaşadıklarından ziyade yaşamadıklarıdır. Ailelerinin onaylarını alarak evlenen kadınların deneyimleme imkânı bulduğu evlilik ritüelleri onlar için söz konusu dahi olamamıştır. Nadir de olsa düğün yapıldığında her şey aceleyle ve “senin layığın bu” dercesine gerçekleştirilmiştir. Gelinlik, düğün albümleri, kız isteme, nişan ve kına merasimleri olmayan kadınlar kendilerini değersiz hissetmekte ve üzerinden geçen zamana rağmen başkalarının düğününe bile gitmek istememekte, hüzünlenmektedirler. Kadınlara çocukluklarından itibaren aşılana gelinlik giyme, gelin olma, kına yakma gibi toplumsal öğretileri yerine getiremeyen kadınlar hep eksik ve yarım kaldıklarını dile getirmişlerdir.

Eşlerinin ve onların ailelerinin onlara verdiği değeri çoğunlukla bu süreçte harcanan parayla ölçmeye meyilli olan kadınların kaçarak evlenmekteki en büyük pişmanlıkları bu “içlerinde kalanlar”dır. Ataerkil düzen, birbirini takip eden çarklar diziniyle bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar önce eğitimden ve sosyal hayattan mahrem bırakılmakta ve “kadın olmayı” öğrenmekte, kök ailelerinde kararlarına saygı duyulmamakta ve değerli oldukları hissettirilmemekte, arkasından kadın olmanın zorluğuyla karşılaştıkları ailelerinden kaçmaktadırlar; ancak o güne kadar kendilerine dayatılan düşünce kalıplarından kurtulamamakta ve yeniden aynı sarmala dâhil olarak kendi değerlerini gelinlik ve altın ile biçmektedirler. Erkek ailelerinin maddi anlamda oldukça karlı çıktığını söyleyen kadınlar, içlerinde kalanları şu şekilde dile getirmektedirler:

“... gelinlik yok fotoğraf yok hiçbir şey yok, sonrasında işte deprem olunca tabi bi vesile olmuş oldu yani bizim zaten kalıcak gidicek yerimiz yok ve biz çadır hayatı yaşamaya başladık yani. ... Haklarımın yenildiğini düşündüm, yendiğini düşündüm, hiçbi şeyde hakkımın olmadığı düşündüm, tercih hakkımın olmadığını düşündüm” (Aysel, 35).

“Düğün yapıldı, ordan emanet gelinlik, burdan o, ordan o. Apar topar, derme çatma, senin layığın bu dercesine, senin hak ettiğin bu dercesine... Maddi olarak getiriyor; ama çocuklarla hani sohbet edeyim, ben mesela eşimle bir yere gidip bir bardak çay içmişliğim yoktur. Yıllarca şey olarak söyledi, “hak etmiyorsun, hak etsen götürürdüm” dedi yıllarca” (Şehriban, 34).

Araştırmada, görüşülen kadınlardan kök ailesinden ciddi manada işkence gören ve evliliğinde hiçbir sıkıntı yaşamayanlarda dâhil hepsi “bugünkü aklım olsa kaçmazdım” demiştir. Eşleriyle mutlu olanlar dâhil kaçarak evlenen kadınlar, evlenmek için bu yolu seçtiklerinden dolayı pişmanlık yaşamaktadırlar. Kaçarak evlenmenin bir dezavantaj olduğunu ve sonuçlarının ağır olduğunu vurgulayan kadınlar, başka kadınlara kaçarak evlenmeyi kesinlikle önermemektedirler. Kadınlar genellikle kaçmalarını “bir anlık boşluk”, “cahillik” veya “kandırılma” olarak yorumlamaktadırlar. Kadınların çoğu evden adımlarını attıkları anda pişman olduklarını, ama artık iş işten geçtiğini düşündüklerinden, biraz da korkudan geri dönememektedirler.

Fadime ailesinin ona darılmamasına rağmen yeterince çabalamadığı için kendisine kızarken, iyi bir eşi ve mutlu bir yuvası olduğu için görece şanslıdır. Şehriban ise “ben sevmeyi baba evimde bıraktım” diyerek anlattığı mutsuz evliliğinin temelini mutlu olduğu kök ailesini üzerek attığı için bin pişmandır. Birçok katılımcının da dediği gibi “bir erkek için aileni üzmeye değmiyormuş” diyerek kendi kendini her gün suçlayışını şu sözlerle aktarır:

“Hani derler ya; “Kız yedi adım gitmeden pişman olurmuş”, ben yedi adım geçmeden pişman oldum, geri de dönemedim, ileri de gidemedim. Defalarca geri dönmek istedim... Çünkü değmedi, değmedi, “nasıl yaptım, bu şekilde ben bunu nasıl yaptım değmeyecek bir şey için” diye, tabi yaşamadan anlayamazsınız.” (Şehriban, 34).

Kadınların neredeyse hepsi, zamanında ailelerinden baskı gördükleri kabul etmekle birlikte, evlendikten sonra ailelerinin kıymetini anladıklarını vurgulamışlardır. Ataerkil sistemin bir çarkından diğerine savrulan kadınlar yağmurdan kaçarken doluya tutulmuşlardır. Öyle ki, “babamın evinde olsaydım da her gün beni istemediğim işlere gönderseydi” diyen Tuana, bu savruluşu çok net ifade etmektedir:

“... (Ailesinin, kendisini başkalarının bağ-bahçe işlerine de göndermesinden bunalarak evliliği kendisine kaçış, kurtuluş olarak gördüğü üzerine konuşurken) ... “Yağmurdan kaçarken toluya yakalandım” derler ya, benimkisi, keşke ailem daha çok yani, işe gönderseydi de bunlar başıma gelmeseydi. Çünkü çok çektim, neler çektim neler... (En büyük pişmanlığının ne olduğu sorusunu yanıtlarken) Kaçmak oldu. İkisine de kaçmak oldu.” (Tuana, 37).

Gülbeyaz'da Tuana gibi ailesinin baskısından kaçmak için evlenmesine rağmen kaçarak evlendiğine pişman olan kadınlardandır. Ailesinin kendisine inanmayarak ona “dul damgası yapıştırması” üzerine kaçmaktan başka bir çaresi olmamasına rağmen, evlilikte yaşadıkları ona kök ailesini mumla aratmıştır:

“...Ben o zaman babamın değerini çok anladım. İyi anladım, ailenin değerini o zaman daha çok iyi anladım. Çok pişmanım.. Bugün olsa valla tükürüğümü bile atmam, tükürüğümü.” (Gülbeyaz, 22).

SONUÇ

Araştırma sonuçlarına göre ailede karar alma süreçlerine katılmaları engellenen ve baskı gören kız çocuklarının kaçarak evlenme yolunu tercih etmek zorunda kaldığı görülmüştür. Kadınların, doğduğu andan itibaren aile içinde geleneksel olarak evliliğe doğrudan ya da dolaylı olarak yönlendirilmesi, cinsiyetçi iş bölümü içinde yetiştirilmesi, her türlü kararlarının baba ya da erkek kardeş tarafından verilmesinin bir sonucu olarak gerçekleşen evliliklerin birçoğu, kadınlar tarafından bilinçli olarak tercih edilmiş evlilikler olamamaktadır. Bu koşullara sahip kadınların, erken yaşta aileye bir yük olarak görüldüğü için bir an önce “baş göz edilmesi”, kültürel aktarımla birlikte kendilerini evlenmek zorunda hissedip görücü usulü evliliklere yönelmesi ya da zorlanması veya evdeki otoriteden kaçarak evlenmesi olasıdır.

Kadınların çok küçük yaşta ve kaçarak evlenerek hayatlarını savurmalarının sebebinin çoğu zaman ailelerinden ilgi ve sevgi görmemeleri olduğu tespit edilmiştir. Kadınlar aile baskısından kaçmak için evliliğe başvurumaktadırlar. Kadınların toplumda bir birey olarak kabul edilmesi genellikle evlilik yolundan geçmektedir. Genç kadınlar, bazen aile içinde görünür bir baskı olmasa bile yetişkin bireyler haline gelebilmek için gördükleri tek seçenek olan evliliği, ailelerinin rızası olmasa da bir başkaldırı ve çıkış yolu olarak görebilmektedirler.

Kadınların aile baskısından kaçmak için kullandıkları bu strateji maalesef çoğu zaman umdukları gibi gitmemektedir. Kök ailelerinde yaşadıkları olumsuzluklardan kaçarak evlenen kadınlar, gittikleri yerde de huzursuz olduklarında geriye dönüş yolları da çoğu zaman kapanmış olmaktadır. Aileler, kurdukları düzene başkaldıranları cezalandırma yoluna gitmektedir. Ailelerin onayını almadan eşleriyle kaçarak evlenen kadınlar çoğunlukla aile desteğinden mahrum kalmaktadır. Bu tür evlilikler yürümediği zaman isyankârlıkları sürekli olarak yüzlerine vurulmaktadır. Kaçarak evlenen kadınlar bazen de ailelerini cezalandırmak istemektedir.

Araştırmada kadınların, aile içinde çocuklar arasında sergilenen kadın erkek eşitsizliklerine içerledikleri gözlemlenmiştir. Kadınlar eğitimlerine devam etmek isterken engellenmiş, erkek kardeşlerine tanınan doğal haklar onlara tanınmamıştır. Kadınların evlilikleri hakkında söz hakkı olamaması

kendilerini güçsüz ve kendi hayatları üzerinde kontrollerinin olmadığını hissetmelerine neden olmuştur. Kadınlar ev içinde kendi evlilikleri hakkında dahi söz sahibi olamamaktadır. Benzer şekilde kaçarak evlenen kadınların ailelerinde de cinsiyet rolleri belirgindir, kadınlar baskı ve şiddetten bunalmıştır ve evliliği bir başkaldırı olarak görmektedir.

ÖNERİLER

Bu çalışmada kaçarak evlenme olgusuna kadınların deneyimlerine odaklanarak değinilmiştir. Kaçarak evlenen kadınların deneyimleri üzerine daha fazla çalışma yapılmalı, kadınları bu sürece iten ve onları dezavantajlı konuma sokan etkenler araştırılmalıdır. Toplumun ve erkeklerin kaçarak evlenmelere bakış açılarının başka araştırmalarla desteklenmesi olguyu bir bütün olarak algılamamıza yardımcı olacaktır.

Evlilikle ilgili kadınların bilgilerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yapmakta olduğu 'Evlilik Öncesi Eğitim Programı' ve 'Aile Eğitim Programı Modülleri' yaygınlaştırılmalı ve kapsamları genişletilmelidir. Bu eğitimlerin daha geniş kitlelere ulaşabilmesi açısından farkındalık oluşturucu ve tanıtıcı uygulamalar yapılmalıdır.

Kız çocuklarının zorunlu eğitimleriyle ilgili yapılan sosyal politikalar ve kampanyalar okullaşma oranlarını istatistiksel olarak arttırmıştır, ancak kız çocuklarının eğitime verilen önemi arttırmaya yetmemiştir. Bu nedenle kız çocuklarının eğitimiyle ilgili daha kapsamlı sosyal politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitimden kopan kız çocukları erken yaşta evlenmekte, erken yaşta evlenenler ise eğitimden kopmaktadır. Bu karşılıklı ilişki gereği kız çocuklarının eğitimi ülke çapında önemsenmelidir.

Kadın odaklı sosyal politikalar geliştirilerek kadınların kendi kararlarını alabilecek ve yanlarında bir erkeğe ihtiyaç duymadan da hayatlarını sürdürebilecekleri bilgi ve becerilerle donatılmaları sağlanmalıdır.

Toplumumuzdaki geleneksel evlenme ritüellerinde ailelere düşen maddi yüklerin azaltılabilmesi ve bu sayede yaşanan sıkıntıların azaltılabilmesi açısından farkındalık çalışmaları yapılmalı, bu çalışmalar medya ile desteklenmelidir.

Kadınların karar alma mekanizmalarına katılımlarını ve kendi hayatlarının sorumluluklarını alabilmelerini sağlamak için inmakro, mezzo, mikro sosyal hizmet müdahaleleri gerçekleştirilerek kadınların her anlamda güçlenmeleri sağlanmalıdır.

Kadın- erkek eşitliğinin sağlanabilmesi açısından, erken yaştan itibaren toplumun kadın ve erkeğe attığı rolleri kırmaya yönelik sosyal hizmet müdahaleleri düzenlenmelidir.

Sosyal hizmetin, çevresi içinde birey yaklaşımı gereği, kadının konumunu güçlendirmek için ilk önce içinde yaşadığı aileden başlayarak ailede kadının konumuna dair müdahaleler planlanmalıdır.

Kadınların problem çözme becerilerinin geliştirilmesi sağlanarak evlilik dışında yaşadıkları hayattan kurtulma şanslarının olduğunu vurgulayan sosyal hizmet müdahaleleri uygulanmalıdır.

Kaçarak evlenen kadınların aile destekleri olmadığında kendilerini çaresiz ve kimsesiz hissettikleri görülmüştür. Sosyal devlet olmanın bir gereği olarak, kadınların yalnız olmadığını hissedebilecekleri dayanışma ağları arttırılmalı, bu bağlamda çalışan sivil toplum örgütleri desteklenmeli yaşanan aile içi sorunlara profesyonel bir biçimde destek sağlamak açısından aile danışma merkezleri yaygınlaştırılmalıdır.

Kaçarak evlenen kadınların yoğun pişmanlık ve suçluluk hisleriyle baş edebilmeleri için psikososyal destek uygulamaları yapılmalıdır. Kaçarak evlenen kadınlar, birçok yönden dezavantajlı kadınlardır. Bu bağlamda sosyal hizmet mesleğinin çalıştığı dezavantajlı gruplara dâhil edilmeleri, hayatlarını kolaylaştırıcı müdahaleler planlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Allendorf, K. (2013). Schemas of Marital Change: From Arranged Marriages to Eloping for Love. *Journal of Marriage and Family*, (75), 453-469. doi:10.1111/jomf.12003

Aydoğdu, A., Yıldırım, K. N., Özkan, M. ve Sedat, Ö. (2012). Gelişimsel ve Durumsal Krize Müdahale: Olgu Sunumu. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 3(2), 92-97. doi:10.5505/phd.2012.19483

Barber, J. S. and Axinn, W. G. (1998). Gender Role Attitudes and Marriage Among Young Women. *The Sociological Quarterly*, 39(1), 11-31. doi:10.1111/j.1533-8525.1998.tb02347.x

Biz Birlikte Türkiyeyiz, Kùltürler Köyü, Barış Evleri. (2016, 9 Nisan). *Yusuf SÖĞÜTDELEN*. <https://yusufsogutdelen.wordpress.com/2016/04/09/biz-birlikte-turkiyeyiz-kulturler-koyu-baris-evleri/> adresinden erişildi.

Butler, J. (2004). *Undoing Gender*. Psychology Press.

Connell, R. W. and Connell, R. (2005). *Masculinities*. Univ of California Press.

Crespi, T. D. and Sabatelli, R. M. (1993). Adolescent Runaways and Family Strife: A Conflict-Induced Differentiation Framework. *Adolescence*, 28(112), 867.

Doğancı, H. K. ve Tuncay, T. (2020). Tarihsel Süreçte Kadının Aile İçindeki Konumunun Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Temelinde Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1324-1351.

Dominelli, L. (2002). New York: Palgrave.

Farber, E. D., Kinast, C., McCoard, W. D. and Falkner, D. (1984). Violence in Families of Adolescent Runaways. *Child Abuse & Neglect*, 8(3), 295-299. doi:10.1016/0145-2134(84)90069-3

Gardiner, J. (1976). Political Economy of Domestic Labour in Capitalist Society. D. L. Baker ve S. Allen (Ed.), *Dependence and Exploitation in Work and Marriage* içinde (ss. 109-120). London: Longman.

Halberstam, J. (2012). *Female Masculinity*. Duke University Press.
doi:10.1215/9780822378112

Hill, L., Taylor, J., Richards, F. and Reddington, S. (2016). “No-One Runs Away For No Reason”: Understanding Safeguarding Issues When Children and Young People Go Missing From Home. *Child Abuse Review*, 25(3), 192-204. doi:10.1002/car.2322

İnce, Ş. (2015). İki Kadın Bir Mutfak: Kadınlararası İktidar İlişkileri. *Moment Dergi Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(2), 135-156. doi:10.17572/mj2015.2.135156

Kandiyoti, D. (1988). Bargaining With Patriarchy. *Gender & society*, 2(3), 274-290.

Mejiuni, O. (2013). *Women and Power. [Electronic Resource]: Education, Religion and Identity*. CODESRIA book series. Dakar. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=cat01033a&AN=hukk.277595&site=eds-live&authtype=ip,uid> adresinden erişildi.

Neuman, W. L. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches* (7. bs.). United States of America: Pearson Education Limited.

Özateş, Ö. S. (2007). Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı Nedeniyle Temel Eğitimden Kopan Kız Çocukları Sorunu. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2). <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423931333.pdf> adresinden erişildi.

Özbay, F. (2002). Evlerde El Kızları: Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler. L. Davidoff (Ed.), *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Paechter, C. (2006). Masculine Femininities/Feminine Masculinities: Power, Identities and Gender. *Gender and Education*, 18(3), 253-263. doi:10.1080/09540250600667785

Peled, E. and Muzicant, A. (2008). The Meaning of Home for Runaway Girls. *Journal Of Community Psychology*, 36(4), 434-451. doi:10.1002/jcop.20222

Roskill, C. (1994). On the Run. *TES: Times Educational Supplement*, (4062), 19.

Scanzoni, J. (1977). Changing Sex Roles and Emerging Directions in Family Decision Making. *J Consum Res*, 3(4), 185-188. doi:10.1086/208698

Schaffner, L. (1998). Searching for Connection: A New Look at Teenaged Runaways. *Adolescence*, 33(131), 619.

Secombe, W. (1974). *The Housewife and her Labour under Capitalism*. Red Pamphlets. IMG Publications. <https://books.google.com.tr/books?id=RiRcPgAACAAJ> adresinden erişildi.

Sullivan, P. M. and Knutson, J. F. (2000). The Prevalence of Disabilities and Maltreatment Among Runaway Children. *Child Abuse & Neglect*, 24(10), 1275-1288.

Şenol Cantek, F. ve Akşit, E. E. (2011). Kadınların Kuşaklar ve Sınıflar Arası Bilgi Aktarımları. S. Sancar (Ed.), *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar* içinde (ss. 525-561). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Tekindal, M. ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı Ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153-172.

Türkiye Aile Yapısı Araştırması. (2016). *Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*. 1 Ocak 2021 tarihinde <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf> adresinden erişildi.

Tyler, K. A., Hagewen, K. J. and Melander, L. A. (2011). Risk Factors for Running Away Among a General Population Sample of Males and Females. *Youth & Society*, 43(2), 583-608. doi:10.1177/0044118X11400023

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (35), 29-56.

Yeloğlu, Ç., Güveli, H., Kandemir, G. ve Hocaoğlu, Ç. (2012). Kadınlarda Çoklu Ruhsal Travma: Bir Olgu Sunumu. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, (25), 263-266. doi:10.5350/DAJPN2012250310

ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİNE TARAF OLMAYAN ÜLKE: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Fikret YAMAN¹

Öz

1990 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, uluslararası insan hakları belgeleri arasında en yaygın kabul gören Sözleşme konumundadır. Amerika Birleşik Devletleri, mezkûr Sözleşmenin hazırlanmasında aktif olarak yer almış ve diğer ülkelerin Sözleşmeyi imzalaması ve onaylaması için girişimlerde bulunmuştur. Bununla birlikte, ABD, BM üyesi bütün ülkeler (196 ülke) içinde Sözleşmeye taraf olmayan tek ülkedir. ABD, Sözleşmenin hazırlanmasındaki öncü rolü ve yöneltilen bütün eleştirilere rağmen Sözleşmeye taraf olmama tutumunu sürdürmektedir.

Aile kurumuna zarar verme ve ebeveynlerin çocuklarını kendi inançlarını göre yetiştirme hakkını ihlal etme iddiaları başta olmak üzere ABD'nin mezkûr Sözleşmeye neden taraf olmaması ile ilgili temel argümanların Türkiye kamuoyuna bilimsel anlamda ilk defa taşınıyor olması bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuk hakları, sosyal hizmet, Amerika Birleşik Devletleri, sosyal politika

¹ Dr., Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, E-posta: shufyaman@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2385-5824

YAMAN, F. (2022). Çocuk Hakları Sözleşmesine Taraf Olmayan Ülke: Amerika Birleşik Devletleri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 22(55), 377-398. DOI:10.21560/spcd.vi.1027897

THE UNITED STATES OF AMERICA: COUNTRY THAT HAS NOT RATIFIED THE U.N. CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD

Abstract

The United Nations (UN) Convention on the Rights of the Child, which entered into force in 1990, is the most widely accepted Convention among international human rights treaties. The United States of America took an active part in the preparation of the aforementioned Convention and took initiatives for other countries to sign and ratify the Convention. However, the United States is the only country out of all the UN member states (196 countries) that has not ratified the Convention. The USA continues its stance of not being a party to the Convention, despite its leading role in the preparation of the Convention and all the criticisms.

This study presents the main arguments about why the USA is not a party to the aforementioned Convention, especially the allegations of harming the family institution and violating the right of parents to raise their children according to their own beliefs. To the best of our knowledge, this is the first study presenting these arguments to the Turkish public in a scientific manner.

Key Words: *Convention on the rights of the children, children rights, social work, The United States, social policy*

GİRİŞ

Yirminci ve 21. yüzyıllarda insan hakları alanında küresel ölçekte düzenlemeler yapılmasına rağmen çocukların veya genel anlamda insanların sahip oldukları hakların tarihi, binlerce yıl ötesine uzanmaktadır. Günümüz tabiriyle özellikle incinebilir grupların haklarına, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Dininde ayrı bir önem verilmiştir. Hristiyanlık inancının temel kaynağı olan İncil’de yoksul, yetim, dul kadınlar başta olmak incinebilir/dezavantajlı grupların haklarının korunması anlamında birçok hüküm bulunmaktadır¹. İslam dininin temel kaynakları olan Kur’an-ı Kerim’de ve Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hadislerinde de yetimler, kız çocukları, dul kadınlar, yaşlılar, yoksullar ve yolda kalan kimseler hakkında ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir.

Canan (1980), “çocuk hakları”nın müstakil bir konu olarak insanlığın gündemine ilk defa İslam dini ile taşındığını iddia etmektedir. Canan (1980), bu görüşüne dayanak olarak, Kur’an-ı Kerim’de ve Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hadislerinde “çocuğun hakkı” diye başlayan ve bir kısım meseleleri ortaya koyan açık hükümlerin olduğunu dile getirmektedir.

Çocuk haklarının geçmişi çok eskiye dayanmakla birlikte, 20. ve 21. yüzyıllarda insan hakları alanında Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi gibi uluslararası kurumlar tarafından küresel ölçekte birçok belge hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Bu belgeler arasında ön plana çıkan ve yaygın kabul gören Sözleşme ise BM Çocuk Hakları Sözleşmesidir (ÇHS).

Çalışmanın konusunu, BM ÇHS oluşturduğundan BM üyesi bazı ülkelerin BM’ye ait 18 Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri’ne taraf olma durumuna kısaca yer verilmiştir. Arjantin (18), Almanya (16), Brezilya (16), Fransa (17), İspanya (17), Şili (17) ve Ukrayna (16), sözleşmelere en fazla taraf olan ülkeler arasındayken; en az taraf olan ülkeler ise Amerika Birleşik Devletleri (5) ve İran’dır (6). Az gelişmiş ülkeler kategorisinde yer alan ve insan haklarının geride olduğu değerlendirilen Afganistan (11), Cezayir (11), Libya (12) gibi ülkeler dahi insan hakları belgelerine daha fazla taraf olmuştur (İHYK Ofisi, 2020)². Türkiye Cumhuriyeti, mevcut durumda 18 Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi’nden 16’sına taraf olması dolayısıyla BM insan hakları belgelerine en çok taraf olan ülkeler kategorisinde yer almaktadır.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.openbible.info/topics/>, Erişim: 01.02.2022

² Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://indicators.ohchr.org/>, Erişim: 29.07.2021

Küresel ölçekte, insan hakları sıralamalarında “geri”³ kalmış olarak değerlendirilen ülkelerin ÇHS’ye taraf olmadığı varsayılması halinde, konu birçok kesim tarafından “normal” olarak kabul edilip çok fazla tartışma olanı bulamayabilecektir. Bununla birlikte, BM 18 Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinden en yaygın kabul göreni olan ÇHS’ye, insan hakları belgelerinin hazırlanmasındaki rolü ve etkinliği dikkate alındığında ABD’nin taraf olmaması, dikkat çekici olup konuya ilişkin argümanların kapsamlı olarak değerlendirilmesi gereği açıktır. ABD’nin Sözleşme’ye taraf olmamasını, toptancı bir yaklaşımla reddetmek yerine ABD’li muhaliflerin gerekçelerinin geniş bir perspektifle irdelenmesi/tartışılması, sorunun net olarak anlaşılmasına katkıda bulunabilir.

Bu derlemede, ilk olarak ÇHS’ye ilişkin temel hususlara yer verilecek; devamında ise sırasıyla Sözleşmenin ailenin önemine ilişkin hükümleri, ABD’nin Sözleşmeye ilişkin tutumu ve taraf olmamasına ilişkin argümanlar irdelenecektir.

BM ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ’NE İLİŞKİN TEMEL HUSUSLAR

Yirminci yüzyılda insan hakları ve özellikle çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi-bağlamında, uluslararası boyutta birçok düzenleme yapılmıştır. BM ÇHS, çocuk haklarının uluslararası düzeyde korunması noktasında belirgin bir öneme sahiptir.

ÇHS, çocuk haklarının uluslararası düzeyde korunmasına yönelik ilk düzenleme olmamakla birlikte en kapsamlı olanıdır. İlk düzenleme, çocukların tehlikeli işlerde çalıştırılmalarını yasaklama ve asgari çalışma yaşını ortaya koyma amacıyla Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından düzenlenen 1919 tarihli sözleşmedir. Bu gelişmeyi, Milletler Cemiyeti’nin çocuk haklarını korumayı amaçlayan 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ve BM Genel Kurulu’nun 20 Kasım 1959 tarihinde karara bağladığı/onayladığı Çocuk Hakları Bildirisi takip etmiştir. ÇHS, kısmen 1924 ve 1959 tarihli çalışmalar üzerine bina edilmiştir. Bununla birlikte, Sözleşme 1948 tarihli Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi’nde yer alan birçok hakkı da içermektedir. Sözleşme aynı zamanda, uluslararası evlat edinme, göç, eğitimin yanı sıra

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://freedomhouse.org/reports>, Erişim: 03.02.2022

çocuk işçiliği, pornografi, fuhuş, insan ticareti ve çocukların silah altına alınmasını yasaklayan diğer uluslararası hukuk ve sözleşmeleri onaylamakta ve bu sözleşmelerle bütünlük göstermektedir (Blanchfield, 2013; Hague, 2013; Lee, 2010; Rutkow ve Lozman, 2006).

ÇHS, ilk olarak Uluslararası Çocuk Yılı olarak kabul edilen 1979'da, 1959 tarihli Çocuk Hakları Bildirisi'nin 20. yıl dönümünde Polonya'nın teklifi üzerine hazırlanmıştır (Engman, 2015; Tilovska–Kechedji ve Rakitovan, 2019). Yaklaşık olarak on yıl süren müzakereler neticesinde, BM Genel Kurulu, 20 Kasım 1989 tarihinde oy birliği ile ÇHS'yi onaylamayı kabul etmiş ve üye ülkelerin imzasına açmıştır. 1990 Yılı Eylül Ayında, yirmi ülkenin onayına müteakiben Sözleşme yürürlüğe girmiştir (Engman, 2015; BM Sözleşme Koleksiyonu, 2021).

Sözleşme; çocukların ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi haklarına ilişkin kapsamlı düzenlemeleri barındırmaktadır (Daiute, 2008; Engman, 2015). Aynı zamanda, Sözleşme uluslararası hukukta çocuk haklarını teminat altına alan ilk bağlayıcı belgedir (Lee, 2010).

ÇHS'nin yanı sıra Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol, Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol ve Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol olmak üzere ÇHS'ye Ek üç ihtiyari protokol bulunmaktadır.

Sözleşme, dört temel hak üzerine bina edilmiştir (UNICEF, 2009):

1. Ayrım gözetmeme: Hakların hepsi, istisnasız bütün çocuklar için geçerlidir (md.2);
2. Çocuğun yüksek yararı: Bütün taraflar, çocukla ilgili bütün girişimlerinde çocuğun yüksek yararını gözetecektir (md.3);
3. Yaşama ve gelişme hakkı (md.6)
4. Çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak görüşlerine saygı gösterme (md.12).

Sözleşme'nin 44. maddesi uyarınca, taraf devletler, Sözleşme'de tanınan hakları yürürlüğe koymak için aldıkları önlemleri ve bu haklardan yararlanma konusunda gerçekleştirdikleri ilerlemeye ilişkin raporları BM Genel Sekreteri

aracılığıyla Komiteye⁴ sunmak durumundadır. BM Çocuk Hakları Komitesi, taraf devletlerin Sözleşme ile Sözleşmeye Ek İhtiyarı Protokoller kapsamında sundukları ülke raporlarını incelemekte ve bunun sonucunda üye ülkenin raporuna ilişkin sonuç gözlemlerini⁵ kamuoyu ile paylaşmaktadır.

ÇHS, tarih boyunca (Engman, 2015) en çok kabul gören uluslararası insan hakları sözleşmesi olmakla birlikte Arjantin, Avustralya, Danimarka, Fransa, Japonya, Hollanda, İran, Irak, İsviçre, Kanada, Kuveyt, Malezya, Singapore, Suudi Arabistan, Tayland, Ürdün, Vatikan, Yeni Zelanda dâhil olmak üzere toplam 58 ülke tarafından sözleşmeye çekince⁶ konulmuş, bildirimde bulunulmuştur.

Sözleşme, çocuk hakları konusunda küresel bir farkındalık oluşturmakta ve ülkeler üzerinde baskı kurabilmektedir. Sözleşme, birçok ülkede yasa ve politikaların oluşturulması, değiştirilmesi ve geliştirilmesinde etkili olmuş/maktadır.

BM Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (UNICEF), Sözleşme hükümlerinin Sözleşmeye taraf olan ülkelerin yasa ve politikalarına yansıtılması/uyumlandırılması anlamında üye ülkelerde kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla çalışmalarda bulunmuş/maktadır. Taraf ülkelerin eğitim programları ve müfredatları, sağlık, çocuk koruma, çocuk adalet sistemi dahil olmak üzere çocuk haklarına ilişkin birçok konuda Sözleşme hükümleri doğrultusunda düzenlemeler hayata geçirilmiş ve bunlar periyodik ülke raporları aracılığıyla, BM Çocuk Hakları Komitesine sunulmaktadır.

BM ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN AİLEYE İLİŞKİN HÜKÜMLERİ

ABD'nin ÇHS'ye taraf olmamasındaki temel gerekçelerinden biri, ebeveynlerin çocukları üzerindeki haklarına ve otoritesine müdahale edileceği kaygısıdır. Sözleşme'de aile kurumunun önemi vurgulanmasına (Önsöz 6.paragraf) ve ebeveyn haklarına, yasal sebepler olmaksızın müdahale

⁴ Sözleşme ile birlikte, taraf devletlerin ÇHS ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeleri incelemek amacıyla çocuk hakları komitesi adıyla bir izleme komitesi kurulmuştur. BM Çocuk Hakları Komitesi olarak bilinen bu Komite, 18 uzmandan oluşmaktadır.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crc/pages/crcindex.aspx>, Erişim: 01.12.2021

⁶ Sözleşmeye çekince koyan ülkelere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=IV-11&chapter=4&clang=_en#EndDec. Erişim: 12.05.2021

edilmeyeceği (9.md) yönünde hükümler bulunmasına rağmen Amerikan kamuoyundaki endişeler varlığını sürdürmektedir.

ÇHS'nin önsözünde, aile kurumunun toplumun temel birimi olduğu, ailenin işlevlerini yerine getirebilmesi için gerekli koruma ve yardımı görmesinin zorunlu olduğu, tüm bireyler ve özellikle çocukların gelişimi ve esenlikleri için doğal ortam olduğu, çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için sağlıklı bir aile ortamında yetişmesi gerektiği ifade edilmektedir. ÇHS'nin önsözünde açıkça ailenin önemi ortaya konulurken aynı şekilde, çocuğun toplumda **bireysel bir yaşantı** (vurgular yazara aittir) sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasını ve BM Anlaşmasında ilan edilen ülküler ve özellikle **barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla** yetiştirilmesi gerekliliğinden bahsedilmektedir.

ÇHS'yi hazırlayanlar, aile kurumunun önemini ve çocuğun aile içinde büyümesinin gerekliliğini vurgularken aynı zamanda hangi ilkelere ve değerlere göre yetiştirileceğini de açıklamaktadır. Bu perspektiften bakıldığında, özgürlük, eşitlik, hoşgörü gibi kavramlara ideolojilerin ve inançların bakış açısının aynı olmadığını not etmek önemlidir. Bu kapsamda, CHS'nin aslında kendisini hazırlayanların kültürel değerleri, dünya görüşleri, ideolojileri, dini görüşleri ya da dine bakış açıları vb. hususlar tarafından şekillendiği noktasında tartışmalar yapılabilir.

Ailenin önemine ilişkin ÇHS'de yer alan hükümler, ÇHS'den önceki uluslararası insan hakları belgelerinde de bulunmaktadır. Bu belgelerde tek tek bireylerin haklarını öncelemekten öte ailenin hakları bir bütün olarak vurgulanmıştır. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde (İHEB), "ailenin, toplumun doğal ve temel birimi olduğu, toplum ve devlet tarafından korunması" gerektiğine yer verilmiştir (md. 16/3). Aileye ilişkin hükümler; BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, İnanç veya Din Temelli Ayrımcılığın ve Hoşgörüsüzlüğün Her Türünün Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 1981 Tarihli Deklarasyon, 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme dâhil birçok belgede yer almaktadır.

ÇHS'de çocukların bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliği vurgulanmakla birlikte, ÇHS'ye muhalif olan kesimler, Devlete ve çocuklara geniş yetkilerin tanındığını, aile kurumunun müdahalelere açık hale getirildiğini iddia etmektedir.

ABD'NİN BM ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NE İLİŞKİN TUTUMU

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (İHYK) verilerine göre, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dışındaki 196 ülke ÇHS'ye taraf olmuştur. 2015 yılına kadar Sözleşme'ye taraf olmayan iki ülke, Somali ve ABD'ydİ. Somali, 2002 yılında imzaladığı Sözleşmeye 2015 yılında taraf olmuştur (İHYK Ofisi, 2021).

ABD, ÇHS'nin 10 yıllık (1979 ve 1989 yılları) taslak çalışmalarında öncü bir rol oynamış ve Ronald Reagan ile George H.W. Bush yönetimleri, Sözleşme metninin yazımında aktif olarak yer almıştır (Blanchfield, 2013; Kilbourne, 1998; Hagues, 2013; Todres, Wojcik, ve Revaz 2006, akt. Engman, 2015). Ancak, her iki yönetim de Sözleşme'nin eyalet ve federal yasalara olan etkisi, ebeveyn hakları ve ABD'nin egemenliği hususlarından dolayı Sözleşme'nin onaylanmasını desteklememiştir (Blanchfield, 2013).

İnsan hakları konusunda yıllık raporlar hazırlayan ve insan hakları söylemini sürekli olarak gündemde tutan ABD'nin buna rağmen ÇHS'ye taraf olmaması hususu dikkat çeken ve üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Witte ve Browning (2011), ABD Başkanları Reagan ve Bush ile Cumhuriyetçilerin, Sözleşme'nin uluslararası anlamda destek görmesi için kritik rol oynadığını hatta Rusya, Çin, Mısır ve Suudi Arabistan gibi çekimser ülkeleri Sözleşme'yi imzalamaları için ikna ettiğini ifade etmektedir.

ABD, Sözleşme'yi Clinton yönetiminde 16 Şubat 1995 yılında imzalamasına rağmen Sözleşme'ye taraf olmamış ve şu ana kadar Senato'nun onayına sunmamıştır (Kilbourne, 1998; Engman, 2015). Clinton, Sözleşme'yi onaylanması için Senato'ya göndermeyi planladığında, Senatör Jesse Helms (Dış İlişkiler Komitesi Başkanı ve Sözleşme'yi inceleyip Senato'ya oylanması için sunacak olan kişi) kendisini destekleyenlerle birlikte Senato'ya sunduğu önergede; Sözleşme'nin Tanrı tarafından verilen haklarla ve ebeveynlerin çocuklarını büyüme sorumluluğu ile çeliştiğini, geleneksel aile yapısına zarar vereceğini, Sözleşme'nin Eyaletleri ve Federal Hükümetin çocukları koruma ve aileyi güçlendirme çabalarını ciddi bir şekilde engelleyeceğini, çocuklara çok fazla güç tanıdığını ve ebeveyn otoritesini ortadan kaldırdığını dile getirmiştir (Rutkow ve Lozman, 2006; Hagues, 2013). Senato üyeleri ve özellikle Jesse Helms'in sert muhalefeti nedeniyle Clinton Yönetimi, ÇHS'yi Senato'nun

tavsiye ve onayına sunmamıştır (Blanchfield, 2013 Tilovska–Kechedji ve Rakitovan, 2019).

ABD, ÇHS'ye taraf olmamasına rağmen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol ile Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokolü'nü, 2000 yılında imzalamış ve 2002 yılında onaylamıştır (Rutkow ve Lozman, 2006; İHYK Ofisi, 2021).

George W. Bush Yönetimi, Sözleşme'nin ABD'nin bağımsızlığı ve ebeveyn hakları üzerinde ciddi siyasi ve yasal sonuçlara yol açacağı kaygısıyla Sözleşme'ye karşı çıkmıştır (Blanchfield, 2013; Tilovska–Kechedji ve Rakitovan, 2019).

Obama'nın Sözleşme'nin onaylanması yönündeki cesaretlendirici konuşmaları⁷, aynı şekilde sert eleştiriler sonrası karşılık bulamamıştır. ABD'nin 46. ve günümüzdeki başkanı Joe Biden ise Sözleşme'ye taraf olma noktasında henüz herhangi bir beyanda bulunmamıştır.

ABD, insan haklarına bağlılığını dile getirmesine, birçok insan hakları belgesinin hazırlanmasına destek vermesine ve bunların bir kısmını imzalamasına rağmen, Sözleşmelerin onaylanmaması hukuki olarak bir anlam ifade etmemektedir (Sullivan, 2007, akt.Hagues, 2013). Hagues (2013), ABD'nin uluslararası sözleşmelerin hazırlanmasına aktif katkı vermesi ve bazı sözleşmeleri imzalamasına karşılık onaylamamaya devam etmesi hususunun dünyanın diğer ülkelerinin gözünde ikiyüzlü bir tutum olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. ÇHS'nin yanı sıra ABD'nin hazırlanmasına katkı verdiği, imzaladığı, ancak şu ana kadar onaylamadığı birçok uluslararası sözleşme bulunmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere birçok sözleşme Amerikan Senatosu tarafından onaylanmamıştır (Hagues, 2013).

⁷ Obama, 2008 yılında yaptığı açıklamada ABD'nin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin onaylamamasını 'utanç' olarak nitelendirmiştir. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3286703/> Erişim: 01.04.2021

ABD'NİN BM ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NE KARŞI ÇIKIŞ GEREKÇELERİ

ABD'nin Sözleşme'ye taraf olmaması noktasındaki temel muhalefet, dini muhafazakâr gruplardan gelmekle birlikte sağ görüş veya dini kurumlarla ilgisi olmayıp Sözleşme'ye muhalif olan başka gruplar da bulunmaktadır (Kilbourne, 1998, Smolin, 2006, Witte ve Browning, 2011, Engman, 2015).

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne karşı olan Amerikalı Hristiyan eleştirmenlerden hiçbirisi, Sözleşme'de yer alan yaşama hakkı, isim hakkı, kimliğin korunması, ebeveynlerini bilme ve onlar tarafından bakılma gibi haklara karşı değildir. Aynı şekilde, hiç kimse çocukların beslenme, barınma, eğitim, sağlık, sömürü ve istismardan korunma gibi haklarına karşı değildir (Witte ve Browning, 2011). Sözleşme'ye karşı çıkılmasındaki temel gerekçeler, çocuklara yaşları ve gelişimleri ile orantılı olmayan hakların tanınması, aile kurumuna oranla çocuklara ve Devlete geniş hakların tanınması, aile kurumuna Kamu müdahalesinin önünün açılmasıdır. Lucier (1992), ÇHS'nin her bir maddesinde zorunlu/bağlayıcı bir dil kullanıldığını ve belirsizliklerin olduğunu iddia etmektedir⁸.

Kilbourne (1998), Sözleşme'ye karşı çıkan muhalif grupların finansal açıdan güçlü ve organize olduklarını, koordineli hareket ettiklerini ve gerekçelerini Amerikan Senatosu'na ulaştırma noktasında, üyelerini iyi motive ettiklerini; Senato çalışanlarının, Sözleşme'ye ilişkin her olumlu bir mektup için 100 adet muhalif mektup aldıklarını aktarmaktadır.

Amerikalı eleştirmenlerin ÇHS'ye yönelik muhaliflikleri, genel olarak egemenliğe ve federalizme ilişkin kaygılar ile ailelerin çocuklarını kendi inançlarına göre yetiştirme haklarını ihlal etme iddiaları olmak üzere iki noktada yoğunlaşmaktadır.

⁸ Lucier, ÇHS'nin bu bağlayıcı dilinde Roma-Germen aile hukukunun güçlü etkisinin olduğunu ifade etmektedir. İngiliz hukuk sisteminde vatandaşlar, evin insanın özel alanı olduğuna inanır ve bu anlamda kamunun müdahalesinden yana emindir; Roma-Germen hukuk sisteminde ise vatandaş, toplumu organize etme sorumluluğunu devlete bırakır. Bu iki hukuk sisteminden biri için adalet, devlet baskısının önlenmesi iken; diğeri için adalet, maddi ve manevi sosyal yardımların düzenli dağıtılmasıdır (akt. Nauck, 1994). Dolayısıyla Nauck (1994), Roma-Germen gelenek hukuk sistemine göre şekillenen bir Sözleşme'nin (ÇHS), İngiliz hukuk sisteminin egemen olduğu bir ülkede uygulanmasının belirtilen çerçevede ele alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Bir başka ifadeyle, kamu müdahalesini öngören ve yeri geldiğinde teşvik eden bir Sözleşme'nin; ailenin, devletin müdahalesinden yana emin olduğu bir sistemde uygulanması durumu söz konusudur.

Egemenliğe ve Federalizme İlişkin Kaygılar

Amerika'da, Sözleşme'ye taraf olunması halinde, Amerikan egemenliğine uluslararası kurumlar tarafından müdahale edilebileceği kaygısı bulunmaktadır (Dennis, 2000, akt. Rutkow ve Lozman, 2006, Engman, 2015; Hirte, 2017; Lee, 2017). Bunun yanında, muhalifler uluslararası kurumlarda görev alan üyelerin, örneğin BM Çocuk Hakları Komitesi üyelerinin, Amerikalılar tarafından seçilmedikleri veya görevlendirilmedikleri, fakat aldıkları kararların Amerika üzerinde bağlayıcı olduğuna inanmaktadır (Blanchfield, 2013; Radon, 2004; Tushnet, 2003, akt. Rutkow ve Lozman, 2006; Hirte, 2017). ABD, neredeyse taraf olmadığı bütün insan hakları sözleşmelerinin gerekçesi olarak federalizmin etkilerini öne sürmektedir (Tushnet, 2003, akt. Rutkow ve Lozman, 2006).

ABD'nin taraf olduğu BM insan hakları sözleşmeleri (Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme) aile hukuku ile ilgili hükümler içermemektedir. Buna karşılık, ÇHS, aile hukuku ile ilgili olduğu için ABD'de geleneksel devlet işleyişi bağlamında sıra dışı bir belge özelliğine sahiptir (Kilbourne, 1998).

Sözleşme, çocuk adalet sistemi ve aileye ilişkin birçok hüküm içermektedir. Bu hükümler ihmal ve istismardan, eğitime ve çalışmaya kadar birçok alanı kapsamaktadır. Amerika açısından bu belirgin bir sorun oluşturmaktadır. Zira, Amerika federal bir devlet olup çocukluk yaşı, eğitim, cezai sorumluluk yaşı vb. konular aile hukuku ile ilgili olup eyaletlerin sorumluluğu altındadır. Aynı şekilde, ABD Anayasa Mahkemesi'ne göre aile hukuku açık bir şekilde Kongrenin yetki alanının dışındadır (Hagues, 2013; Rutkow ve Lozman, 2006; Witte ve Browning, 2011).

Sözleşmeye muhalif olan Amerikalılar, aile hukukunun Kongre'nin yetki alanının dışında olması nedeniyle ABD'nin Sözleşme'ye taraf olması halinde aile hukukunun federal hükümetin etki alanına dâhil edilmesi suretiyle Amerika'nın federal sistemine zarar vereceğini savunmaktadır (Kilbourne, 1998; Witte ve Browning, 2011).

Ebeveyn ve Dini Hakların Tehlikeye Atılması

Amerikan hukukunda, ebeveyn haklarını destekleyen güçlü bir gelenek bulunmaktadır. Amerikalı muhalifler, ÇHS'nin ebeveynlerin aleyhine çocuk haklarını yücelttiğini ve temel aile ilişkilerine zarar verdiğine inanmakta (Nauck, 1994; Smith, 1998, akt. Rutkow ve Lozman, 2006) ve bu iddialarını desteklemek üzere ÇHS'deki birçok maddenin bu güçlü geleneğe ve ailelerin ve ebeveynlerin haklarına saldırdığını iddia etmektedir (Kilbourne, 1998). Amerika'daki ebeveyn hakları hareketinin destekçileri, ÇHS'nin çocuklara benzeri görülmemiş bir özerklik tanıdığına ve bu özerkliğin çocuklara zarar vereceğine inanmaktadır (Nauck, 1994; Rutkow ve Lozman, 2006).

ÇHS'ye karşı olan bazı Amerikalı muhalifler, çocukların bağımsız olmadığı, çocukların tanımları gereği sosyal, zihinsel, duygusal ve zihinsel olarak "olgunlaşmadıkları" savunulmaktadır. Bundan dolayı, devletlerin çocukları otomobil sürme, alkol içme, sigara içme, oy kullanma, vergi verme, askerlik yapma gibi görevlerin yanı sıra sözleşme yapma veya haksız fiilden doğan zararların karşılanması gibi sorumluluklardan uzak tuttukları ifade edilmektedir. Amerika'daki ebeveyn hakları hareketinin destekçileri, ÇHS'nin yasal olarak çocuklara "özerklik tanınmasından, eğitim ve çocuk gelişiminin gerçekliklerini ihmal etmesinden ve onları salt bir özgürlüğe sevk etmesinden" endişe etmektedir (Wilkins vd., 2003, akt. Rutkow ve Lozman, 2006).

ÇHS'ye ilişkin bir başka çekince de ÇHS'nin geleneksel aile yapısını devletin müdahalesine açık hale getirmek suretiyle ailenin toplumsal uyumunu tehdit edeceği korkusudur (Hall, 2001, akt. Rutkow ve Lozman, 2006).

Sözleşme'ye karşı çıkanlar; ailenin toplumun temeli olduğunu, çocuklar başta olmak üzere aile bireylerinin büyümesi ve iyiliği için doğal ortam olduğu, dolayısıyla ailenin toplum içinde sorumluluklarını tam olarak yerine getirebilmesi için gerekli koruma ve desteğin aileye sağlanması ve aile bireylerinin mutluluğu için devletin aileye olabildiğince karışmaması gerektiğini, ÇHS'nin onaylanması halinde bunların zarar göreceğini/görebileceğini ileri sürmektedir (Lucier, 1992, akt. Nauck, 1994; Wilkins vd., 2003, akt. Rutkow ve Lozman, 2006). Nauck (1994), özel bir alan olan ve devletin zorunlu nedenler dışında müdahale edemediği aile kurumunun, BM ÇHS ile birlikte ebeveynlerin çocuklarına yönelik Sözleşme'de belirtilen görev

ve sorumlulukları ne ölçüde yerine getirip getirmediği konusunda denetime açık olacağını iddia etmektedir.

ÇHS'nin çocuk tanımı, doğum kontrolü, kürtaj ya da diğer aile planlaması hizmetleri hakkındaki duruşu açık değildir. ÇHS'nin 1.maddesinde, 18 yaşına kadar her insanın çocuk olduğu ifade edilmekle birlikte ÇHS'nin çocuğu gebelikten itibaren ele almadığını yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Örneğin, Arjantin, Sözleşme'nin 1.maddesinde yer alan çocuk tanımı ile ilgili olarak, mezkûr maddenin ana rahmine düştüğü andan itibaren 18 yaşına kadar olan her insanın çocuk olarak kabul edilmesi gerektiği şeklinde bildirimde bulunmuştur. Guatemala ise, Sözleşmenin 1.maddesinde yer alan çocuk tanımına ilişkin olarak, Guatemala Anayasası'nın 3.maddesi uyarınca "insan hayatını gebelikten itibaren, bireyin bütünlüğü ve güvenliğinin bir parçası olarak koruyan ve teminat altına alan" anladığını beyan etmiştir. Guatemala, bireyin yaşamını gebelikten itibaren koruduğu hususunu vurgulamıştır⁹.

Amerikalı eleştirmenler, ÇHS'de fetüsün korunması noktasında açık bir hükmün bulunmaması nedeniyle (Nauck, 1994), ÇHS'nin onaylanmasının kürtajı destekleyeceğini ve çocukların, ebeveynlerinin bilgisi ve onayı/rehberliği olmaksızın kendi kararlarıyla kürtaj olmasını cesaretlendirmesinden endişe etmektedir (Blanchfield, 2013; Stewart, 1998, akt. Rutkow ve Lozman, 2006). Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) gibi gebeliğin gönüllü olarak sonlandırılmasına izin veren ülkeler, çocukların yaşama hakkını teminat altına alan Sözleşmenin 6.maddesinin, Fransız ve ÇHC'nin ulusal yasalarının uygulanması noktasında herhangi bir engel oluşturmayacak şekilde yorumlanacağını beyan etmiştir¹⁰.

Amerikalı eleştirmenler, ÇHS'ye en çok ailelerin çocuklarını kendi dini inançlarına göre yetiştirme yönündeki doğal haklarını tehlikeye attığı için karşı çıkmaktadır. Genel olarak muhalifler, Sözleşme'nin 'ebeveynlerin haklarını ortadan kaldırdığını', 'bildiğimiz ebeveynliğe son verdiğini', 'çocuklara kürtaj, pornografi, çeteler ve büyücülük-falcılık gibi bilgilere sınırsız erişim imkânı sağladığını' ve 'Sözleşme'nin çocuklara ebeveynlerine isyan etme anlamında

⁹ Sözleşmeye çekince koyan ülkelere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=IV-11&chapter=4&clang=_en#EndDec. Erişim: 12.05.2021

¹⁰ Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sözleşmeye ilişkin çekinceleri için bkz. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=IV-11&chapter=4&clang=_en#EndDec. Erişim: 13.05.2021

yasal olarak ‘temel’ bir hak tanıyacağını iddia etmektedir. Muhafifler, Sözleşme’nin ebeveyn haklarını ve otoritesini baltaladığını ve çocuklar ile devlete, ebeveynlere karşı yeni tehlikeli haklar tanıdığını iddia etmektedir (Blanchfield, 2013; Engman, 2015; Kilbourne, 1998; Krisberg, 2006, akt. Muncie, 2008; Lee, 2017).

Amerika’da en sert eleştiriler, Sözleşme’nin çocuklara sağladığı *medeni ve siyasi haklar* etrafında yoğunlaşmaktadır (Blanchfield, 2013; Nauck, 1994; Kilbourne, 1998; Witte ve Browning, 2011). Bunlar; çocuğun görüşü bağlamında “görüşlerini oluşturma” ve “görüşlerini serbestçe ifade etme” (12. md); “ifade özgürlüğü hakkı” kapsamında “her türlü bilgiyi araştırma, elde etme ve aktarma” (13. md); “düşünce, vicdan ve din özgürlüğü” hakkı (14. md); “dernek kurma” ve “barış içinde toplanma özgürlüğü” hakkı (15. md); “özel yaşantı, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale edilmemesi” ve “onur ve itibarının haksız suçlamalardan korunması” hakkı (16. md); “toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik bilgi ve belgelere ulaşma” hakkı (17. md).

Sözleşme’ye çekince koyan bazı İİT üye ülkelerinin yanı sıra Vatikan Sözleşme’nin ifade özgürlüğü (13.md), düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (14.md), dernek kurma (15.md) ve özel yaşantının korunması (16.md) ile ilgili maddelerine dikkat çekmiş ve çekince koymuştur¹¹. Vatikan, Sözleşme’ye yönelik çekincelerinde aile kurumunun diğer bir deyişle ebeveynlerin haklarını korunmasına vurgu yapmıştır. Vatikan genel olarak Sözleşme hükümlerini, özellikle de ifade özgürlüğü ile ilgili 13.madde, eğitim ile ilgili 28.madde, din ile ilgili 14.madde, dernek kurma ile ilgili 15.madde ve özel yaşantının korunması ile ilgili 16.madde hükümlerini, **ebeveynlerin temel ve vazgeçilmez haklarını** muhafaza edecek şekilde (vurgu yazara aittir) yorumladığını belirtmiştir.

Çocuğun dini veya diğer görüşlerini oluşturma açısından Sözleşme irdelendiğinde 12. ve 14. maddelerde “görüşlerini oluşturma yeteneği” şartına yer verilmiş olmakla birlikte ifade özgürlüğü ile ilgili diğer haklar kategorik olarak ele alınmıştır. Nauck (1994), BM ÇHS’nin hükümlerinin geniş olarak ve Roma-Germen etkisinin ışığı altında yorumlanması halinde, çocukların

¹¹ Vatikan’ın Sözleşmeye ilişkin çekinceleri için bkz. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=_en#EndDec. Erişim: 13.05.2021

medeni birçok haklarının bireylere, özellikle ailelere ve aynı şekilde devlete karşı kullanılabileceğini iddia etmektedir.

Muhalifler, ifade özgürlüğü ile ilgili hakların ebeveynlerin çocuklarını kendi inanç ve görüşlerine göre büyütme; arkadaşlık ve diğer ilişkilerine rehberlik etme; çocukların özel, medya ve bilgiye erişimlerini izlemeye yönelik haklarını sınırlandıracağından endişe etmektedir. Eğer bir çocuk istediği şekilde hareket eder, ebeveynlerin sınırlandırmalarına ve öğretilerine karşı çıkar ve ebeveynlerine karşı bunları ifade özgürlüğü hakları olarak adlandırır o zaman ne olacak?

Sözleşme'nin 16. maddesinde "hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişiminde keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamayacağı; çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkının olduğu" ifade edilmektedir. Birçok Amerikalı eleştirmen, 16. maddenin ebeveynlerin çocuklarını kontrol etme ya da zararlı durumlara müdahale etmelerini engelleyeceğini iddia etmektedir. 16. maddede çocukların özel yaşantılarının korunma hakkının olduğu ve buna yönelik müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunacakları teminat altına alınmıştır. Çocuklar kimden korunacak? Çocuğun özel yaşantısı kim tarafından ihlal edilecek? Bu madde ile çocuklarının gelişimini sürekli takip eden anne ve babalar mı kast ediliyor? 16. maddenin çok geniş bir şekilde ele alındığı ve Sözleşme'de tam olarak kastın ne olduğunun açık olmadığı dile getirilmektedir. Çocuklara, anne ve babalarının görüşlerine, inançlarına muhalif olarak kürtaj, gayri meşru cinsel ilişkiler, eşcinsel ilişkiler, doğum kontrol araçlarını elde etme ve kullanma gibi birçok alanda özür lük tanındığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır (Blanchfield, 2013; Douglas, P., akt. Kilbourne, 1998).

Ekonomik ve Sosyal Haklar

Amerika'daki Sözleşme karşıtları, Sözleşme'nin 9. maddesinin keyfi olarak çocukları ailelerinden koparma yetkisini kamu yetkililerine tanıdığını ileri sürmektedir. Sözleşme'nin 9. maddesi özetle, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yönünde karar verilmedikçe, taraf devletlerin, çocuğun anne babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alacağını ifade etmektedir. Bununla birlikte, çocuğun kötü muameleye maruz

bırakılması ya da ihmal edilmesi durumunda bu tür bir ayrılık kararının verilebileceği belirtilmektedir. Sözleşme’de, mevzuat çerçevesinde çocuğun yüksek yararının¹² belirlenmesi ve çocuğun ailesinden alınmasına yönelik ayrılık kararının devlet kurumlarına/kamu yetkililerine verilmesi eleştiri konusu olmaktadır (Blanchfield, 2013).

Sözleşmeye karşı çıkan bazı Amerikalılar, 18.maddenin çocukları ailelerinden uzaklaştırmaya çalıştığını iddia etmektedir. 18. madde 3. fıkra, çalışan bütün anne-babaların ve çocuklarının, çocuk bakım hizmetlerinden yararlanma hakkını teminat altına almakta ve taraf devletlere bunu sağlama noktasında sorumluluk yüklemektedir. Bu madde ile çocukların büyütülmesi anlamında alternatif bir yöntemin, diğer bir deyişle çocukların çocuk bakım kuruluşlarında (kreş, anaokulu vb.) büyütülmesinin uluslararası anlamda teşvik edildiği iddia edilmektedir. Muhalifler, 18. maddenin adeta anne ve babalığın önemini ortadan kaldırdığını; Sözleşme’nin ‘bütün çocuklara devlet tarafından finanse edilen çocuk bakım kuruluşlarından faydalanma hakkı sağlamak suretiyle anne ve babaların ikisinin çalışmasını cesaretlendirmekle kalmadığını, devletlere ortak ebeveyn olma çağrısında bulunduğunu’ iddia etmektedir. Bunun yanında, bazıları bu tür kuruluşları ‘devlet tarafından çocuklar için uygun olduğu değerlendirilen değerlerin empoze edildiği’ yerler olarak tasavvur etmektedir (Douglas, akt. Kilbourne, 1998).

Sözleşme’nin 19. maddesinde; özetle çocuğun, ana-babanın ya da çocuğun bakımından sorumlu kişilerin her türlü kötü muamelesinden korunması, kötü muamele olaylarının önlenmesi, yetkili makamlara havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve önlenmesi için gerekli bütün önlemlerin Devlet tarafından alınacağı ifade edilmektedir. 19. madde, iki önemli tartışmaya yol açmıştır. İlk olarak, Amerikalı muhalifler mezkûr maddenin 1. paragrafının ‘İsveç’te olduğu gibi şaplak atma/spanking dâhil bedensel/fiziksel

¹² Çocuğun üstün yararı, kavram ve uygulama olarak önemli olmasına rağmen politikacıların ve uygulayıcıların elinde ideolojik bir aygıt dönüşebilmektedir. Yaman (2018) tarafından yapılan çalışmada, “çocuğun üstün yararı” adı altında yürütülen bazı yanlış uygulamalara yer verilmiştir. Özellikle İngiltere’den Kanada ve Avustralya’ya yapılan zorunlu çocuk göçü bu anlamda ön plana çıkmaktadır. “İyi bir gelecek” ve kolonilerin “İngiliz yatırımı” düşünceleri ile İngiltere’den Kanada ve Avustralya gibi ülkelere binlerce çocuk gönderilmiştir. 1970’lere kadar devam eden zorunlu çocuk göçü nedeniyle 130,000 İngiliz çocuğunun ailesinden koparıldığı, bu çocukların çocuk evleri ve benzeri yatılı bakım kuruluşlarında kaldığı, çoğu çocuğa yetim olduğu yönünde yanlış bilgi verildiği, ailelere göç olayıyla ilgili bilgilendirme yapılmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıntı bilgi için bkz. Yaman, F. (2018). Almanya’da Çocukları Koruma Altına Alınan Göçmen Ailelere Yönelik Koruma Hizmetlerinin İncelenmesi.

cezalandırmayı¹³ yasaklamak için kullanılabileceğini” iddia etmektedir. Muhalifler, şaplak atmanın fiziksel şiddetin, yaralanmanın, istismar veya kötü muamelenin bir türü olarak yorumlanabileceğinden endişe etmektedir. Bu maddeye ilişkin ikinci itiraz, paragrafın ikinci bölümünde yer alan “belirleme, raporlama, yetkili makamlara havale, soruşturma, tedavi ve izleme” hususları ile birlikte ebeveynlerin çocukların haklarını ihlal ettikleri, çocukları ihmal ettikleri gerekçesiyle yoğun bürokratik işlemler ile karşılaşacaklarından kaygı duyulmaktadır (Kilbourne, 1998).

Sözleşme'nin 20. maddesinde “geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya **kendi yararı doğrultusunda aile ortamında bırakılması kabul edilmeyen** her çocuğun, devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacağı” belirtilmektedir. Çocuğun üstün yararı ile ilgili 3. madde konusunda dile getirilen endişeler, bu madde için de ifade edilmektedir.

Amerikalı muhalifler, Sözleşme'nin 20. maddesinin “ihtiyaç halinde çocuklara kendi yararları için” ailelerinden uzaklaştırma hakkı tanındığını iddia etmektedir. Zorunlu ve ihtiyaç halinde çocukların ailelerinden uzaklaştırılması doğru bir karar olmakla birlikte, burada endişe edilen husus, bazı sosyal hizmet kurumlarının bu konudaki yetkilerini ve gücünü istismar edebileceğidir (Kilbourne, 1998).

ÇHS'ye yönelik bir başka eleştiri ise, Sözleşmenin 24. maddesi 2. fıkrası f bendinde yer alan ‘aile planlaması eğitimi ve hizmetleri’ noktasında yoğunlaşmaktadır. Bu madde hükümlerine göre, aile planlaması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi amacıyla taraf devletler tarafından uygun önlemler alınmak durumundadır. Sözleşme'ye karşı çıkanlar, 24.maddede yer alan ve çocuklara en üst düzeyde sağlık ve tıbbi bakım standartlarının sağlanması yönündeki hakkın, ebeveynleri değerleri ile uyuşmayan aile planlaması seçenekleri ile baş başa bırakabileceğinden kaygı duymaktadır. Bazı muhalifler, bu hükmün, kontraseptif dağıtımını veya okullarda “pornografik seks eğitimi” gerektirebileceğinden kaygı duymaktadır (Saunders, 2001, akt. Blanchfield, 2013). Örneğin Vatikan, Sözleşmenin 24. maddesi 2. fıkrasında yer

¹³ Bedensel/fiziksel cezalandırmanın her türü, İsveç başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin birçoğunda yasaklanmış ve çocuk koruma sistemleri bu gerekçeyle aileye müdahale edebilmektedir. Konuya ilişkin tartışmalar için bkz. Yaman, F. (2018). Almanya'da Çocukları Koruma Altına Alınan Göçmen Ailelere Yönelik Koruma Hizmetlerinin İncelenmesi.

alan ‘aile planlaması eğitimi ve hizmetleri’ ifadesini sadece ahlaki olarak kabul edilebilir olan ve aile planlamasının doğal yöntemleri olarak yorumladığını beyan etmiştir. Arjantin ise, onay aşamasında, Sözleşme’nin 24. maddesinin f bendine ilişkin olarak, aile planlaması ile ilgili soruların, ahlaki ve etik ilkelere bağlı olarak ebeveynleri özellikle endişelendirdiğini, dolayısıyla bu madde hükümleri uyarınca, ebeveynlere rehberlik hizmeti sağlamanın ve sorumlu bir ebeveynlik için eğitim vermenin devletlerin sorumluluğunda olduğu ifade edilmiştir¹⁴.

Sözleşme’nin 24.madde 3. fıkrasında, “Taraf devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar” denilmektedir. Bazı Amerikalı muhalifler, bu madde ile taraf devletlere görev verildiğini; hakikatte çocuğun sağlığına zararlı olmayan bir uygulamanın önyargılarla zararlı görülebileceğini iddia etmektedir. Mezûr maddede yer alan hükümlerin, kamu adına görev yapan “uzmanlara”; disiplin, dini eğitim ve uygulamaları “geleneksel uygulamaları” irdeleme yetkisini tanıdığını ileri sürmektedir (Kilbourne, 1998). 24. maddeye yönelik itiraz, biraz daha somuta taşımak gerekirse dini inançları gereği çocuğunu sünnet ettirmek isteyen veya çocuğunu dini inançlarına göre yetiştirmek isteyen bir anne ve babanın davranışları, devlet görevlileri tarafından kabul edilebilir bulunmazsa ve çocuk koruma “uzmanları” çocuğa müdahale etmek isterse ne olacak?

ÇHS karşı çıkan diğer bazı muhalifler, Sözleşme’nin eğitim ile ilgili 29. maddesinde yer alan hususlara dikkate çekmektedir. 29. maddeye göre, Sözleşme’ye taraf olan ülkeler, çocuğun eğitiminin “insan hakları ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi”, “çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi”; “anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması” amacına yönelik olmasını kabul eder. Bu madde ile birlikte ebeveynlere, çocuk eğitiminin hangi amaçlara yönelik olmasının çerçevesi çizilmektedir.

¹⁴ Sözleşmeye çekince koyan ülkelere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=_en#EndDec. Erişim: 24.07.2021

Witte ve Browning'in (2011) aktarımlarına göre, Amerika'daki bazı muhalifler, hiçbir siyasi organın ÇHS'deki gibi liberal bir eğitim gündemini ebeveynlere dikte etme gücüne sahip olmadığına inanmaktadır. ÇHS'ye muhalif olan bu kesimlere göre, bir ebeveyn veya dini bir okul, Hristiyanlığın diğer inançlardan üstün olduğu yönünde çocuklara eğitim verirse; kocaların eşleri üzerinde söz sahibi olması gerektiğine inanırsa; bazı kültürel davranışlara hoşgörü ile yaklaşmaktan öte onlardan kaçınılması gerektiğine inanırsa; ya da insan haklarının Jeremy Bentham'ın ifadesiyle "başkası için bir anlam ifade etmeyen" basit liberal değerler olduğuna inanılırsa ne olacak? Bütün bunlar, çocukların ÇHS'nin 29. maddesinde yer alan haklarını ihlal mi ediyor, çocuklara veya ilgili üçüncü taraflara ebeveynleri veya dini okulları dava etme hakkı mı tanıyor? (Witte ve Browning, 2011). ABD'li muhaliflerin argümanları aynı şekilde diğer din ve kültürler hakkında da söz konusu edilebilir.

ÇHS'nin 19.maddesinde, Taraf devletler tarafından, çocuğun ana ve/veya babasının, vasi veya bakımından sorumlu kişilerin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için her türlü yasal, idari, toplumsal ve eğitsel bütün tedbirlerin alınacağı ifade edilmektedir. Bu madde hükümleri çocukların ihmal, istismar ve kötü muameleden korunması noktasında önemli olmakla birlikte bu tür kavramların açıkça tanımlanmamış olması eleştiri konusudur. İhmal, istismar, kötü muamele ve şiddet gibi kavramlar geniş bir şekilde yorumlandığında birçok aileye kamu müdahalesinin önü açılmaktadır. İsveç başta olmak üzere Avrupadaki çocuk koruma sistemlerinin birçoğunda çocuklara yönelik fiziksel cezalandırmanın her türü yasaklanmış ve bu konuda çeşitli yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu tür düzenlemeler, Avrupa toplumlarında dahi önemli tepkilere yol açmış ve farklı kültürlerin, dinlerin çocuklara yönelik yaklaşımlarının göz ardı edildiği yönünde tartışmalar yürütülmüş/yürütülmektedir (Yaman, 2018).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çocuk haklarının teminat altına alınması amacıyla hazırlanan ve neredeyse bu alandaki bütün düzenlemelerin üzerinde görülen BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, bu çalışmada ele alınmış ve ABD'nin Sözleşme'ye ilişkin tutumu ve karşı çıkma gerekçeleri ele alınmıştır. ABD'nin, bağımsızlığına zarar vereceği,

aile kurumunu baltalayacağı ve ailelerin çocuklarının kendi inançlarına göre yetiştirme hakkını ihlal edeceği gibi gerekçelerle Sözleşme'ye taraf olmaması üzerinde durulması gereken bir konudur.

ABD, ÇHS'in yazımında aktif ve öncü bir rol oynamış ve dünyanın diğer devletlerinin de bu Sözleşme'ye taraf olmaları için girişimlerde bulunmuştur. Ancak, Sözleşme'nin hazırlanması ve yürürlüğe girmesinin üzerinden 32 yıl geçmesine rağmen ABD, yukarıda bahsedilen ve aile bütünlüğünü önceleyen sebeplerden ötürü Sözleşme'ye taraf olmama tutumunu sürdürmektedir.

ABD'deki muhalifler, özetle Sözleşme'nin ebeveynlerin aleyhine çocuklara ve devlete geniş haklar tanıdığını; Sözleşme ile birlikte aile kurumunun, kamunun ve kamu adına hareket eden "uzmanların" müdahalesine açık hale geldiğini; çocuklara sınırsız bir özgürlük alanının açıldığını; ailelerin çocuklarını kendi inanç ve kültürlerine göre yetiştirme haklarının tehdit edildiği gibi bir dizi endişeye sahiptir. Sözleşme'yi savunanlar ise muhaliflerin kaygılarının temelsiz olduğunu, ÇHS'de aile kurumunu zedeleyecek hükümlerin bulunmadığını; çocukların büyümesi ve gelişmesi için ailenin öneminin özellikle vurgulandığını iddia etmektedir.

Son olarak, Türkiye'de zaman zaman "tartışılmaz" bir metin olarak kabul edilen ÇHS'nin; Sözleşme'nin yazımında aktif olarak yer alan bir ülke tarafından onaylanmadığını ve bu gerekçelerin Amerikadaki siyasi, sosyal ve akademik camiada detaylı olarak irdelendiğini görmekteyiz.

KAYNAKÇA

İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi (2021). 21.03.2021 tarihinde <https://indicators.ohchr.org/> adresinden erişildi.

Blanchfield, L. (2013). The United Nations Convention on the Rights of the Child: CRS report for Congress. *Washington, DC: Congressional Research Service.*

Birleşmiş Milletler (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.

Birleşmiş Milletler Sözleşme Koleksiyonu (2021). 01.06.2021 tarihinde https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=_en adresinden erişildi.

Canan, İ. (1980). İslam'da Çocuk Hakları. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 7-22.

Daiute, C. (2008). The rights of children, the rights of nations: Developmental theory and the politics of children's rights. *Journal of Social Issues*, 64(4), 701-723.

Douglas Phillips, The Legal Impact of the the [sic] United Nations Convention on the Rights of the Child (Nat'l Ass'n for Home Educ., Paeonian Springs, Va, USA).

Engman, M. (2015). And Then There Were Two: Why Is the United States One of Only Two Countries in the World That Has Not Ratified the Convention on the Rights of the Child. *DePaul Int'l Hum. Rts. J.*, 1, i.

Hagues, R. (2013). The US and the Convention on the Rights of the Child: What's the hold-up?. *Journal of Social Work*, 13(3), 319-324.

Kilbourne, S. (1998). The Wayard Americans-why the USA has not ratified the UN convention on the rights of the child. *Child & Fam. LQ*, 10, 243.

Lee, S. J. (2017). A Child's Voice vs. a Parent's Control: Resolving a Tension Between the Convention on the Rights of the Child and US Law. *Colum. L. Rev.*, 117, 687.

Lee, Y. (2010). The USA and Non-Ratification of the Convention on the Rights of the Child. *Child welfare*, 89(5), 15.

Muncie, J. (2008). Thepunitive turn'in juvenile justice: Cultures of control and rights compliance in Western Europe and the USA. *Youth Justice*, 8(2), 107-121.

Nauck, B. J. (1994). Implications of the United States ratification of the United Nations Convention on the Rights of the Child: civil rights, the Constitution and the family. *Clev. St. L. Rev.*, 42, 675.

Rutkow, L., and Lozman, J. T. (2006). Suffer the Children: A Call for United States Ratification of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *Harv. Hum Rts. J.*, 19, 161.

Smolin, D. M. (2006). Overcoming Religious Objections to the Convention on the Rights of the Child. *Emory Int'l L. Rev.*, 20, 81.

Tilovska–Kechedji, E., and Rakitovan, D. (2019). *Will It Be Or Will It Not?(Us Position On Ratifying The CRC). Human Rights Protection Protection Of The Right's Of The Child*, 129.

Unicef. (2009). *The State of the World's Children-Special Edition: Celebrating 20 Years on the Convention on the Rights of the Child: Executive Summary*. Unicef.

Yaman, F. (2018). *Almanya'da Çocukları Koruma Altına Alınan Göçmen Ailelere Yönelik Koruma Hizmetlerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Witte Jr, J., and Browning, D. S. (2011). Christianity's Mixed Contributions to Children's Rights: Traditional Teachings, Modern Doubts. *Emory LJ*, 61, 991.

YAŞLI PERSPEKTİFİYLE YERİNDE VE BAŞARILI YAŞLANMA

Emine AKBAYRAK¹
Ümmügülsüm AYSAN²

Öz

Son yıllarda ülkemizde yaşanan demografik dönüşüm ve toplumsal değişim yaşlıların yaşamının geri kalanını nerede geçireceği konusunu gündeme getirmiştir. Yerinde yaşlanma, yaşlıların fiziksel ve psikolojik iyi oluşları üzerindeki olumlu etkileri ve düşük maliyetiyle yaşlı nüfusun yoğun olduğu gelişmiş ülkelerde kurumsal bakıma alternatif olarak geliştirilmiş bir bakım modelidir. Bu modelinin ülkemiz için uygulanabilir olmasında, yaşlıların düşünceleri ve hizmet beklentilerini belirlemek elzemdir. Ancak literatürde yerinde ve başarılı yaşlanmanın yaşlı perspektifiyle ele alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada amaç; yaşlıların başarılı yaşlanmaya dair algılarının ve yerinde yaşlanma ile ilgili tutumlarının incelenmesidir. Araştırma İstanbul'un Kadıköy ilçesinde 20 (10 kadın, 10 erkek) yaşlı yetişkinle gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış, veriler MAXQDA uygulaması kullanılarak içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; araştırma grubundaki çoğu yaşlının kendi yaşlanma dönemlerine ilişkin tutumları oldukça olumludur. Evli olmak ve mesleki deneyim başarılı yaşlanma sürecine olumlu katkı sağlamaktadır. Sosyal ilişkiler, sağlık, bağımsızlık ve aktif yaşam başarılı yaşlanma için gerekli görülmüştür. Yerinde yaşlanma ise yaşlıların çoğunluğu tarafından tercih edilmekte ve başarılı yaşlanma ile ilişkilendirilmektedir. Yerinde başarılı yaşlanma için yaşlıya uygun düzenlenmiş fiziki ve sosyal çevre ile evde destek hizmetleri elzem görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Başarılı yaşlanma, yerinde yaşlanma, fiziksel çevre, sosyal çevre, teknoloji

¹ Öğrenci, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet, E-posta: emineakbayrak2@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1855-2578

² Dr. Öğr. Üyesi Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet, E-posta: ummugulsu.aysan@sbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5489-763X

AKBAYRAK, E., AYSAN, Ü. (2022). Yaşlı Perspektifiyle Yerinde Ve Başarılı Yaşlanma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 22(55), 399-427. DOI:10.21560/spcd.vi.1053840

SUCCESSFUL AGING IN PLACE FROM THE PERSPECTIVE OF THE ELDERLY

Abstract

The demographic transformation and social change experienced in our country in recent years has brought up the issue of where the elderly will spend the rest of their lives. Aging in place is a care model developed as an alternative to institutional care in developed countries where the elderly population is dense, with its positive effects on the physical and psychological well-being of the elderly and its low cost. In order for this model to be applicable for our country, it is essential to determine the opinions and service expectations of the elderly. However, no study has been found in the literature in which successful aging in place is discussed from the perspective of the elderly. The aim of this study is to examine the perceptions of the elderly regarding successful aging and their attitudes towards aging in place. The research was carried out with 20 (10 female, 10 male) elderly adults in Kadıkoy district of Istanbul. Semi-structured interview technique was used and the data were analyzed by content analysis method using MAXQDA application. According to the findings obtained; most of the elderly people in the research group have very positive attitudes towards their aging periods. Being married and professional experience contribute positively to the successful aging process. Social relationships, health, independence and an active life were deemed necessary for successful aging. Aging in place, on the other hand, is preferred by the majority of the elderly and is associated with successful aging. For successful aging in place, physical and social environment designed for the elderly and home support services are considered essential.

Key Words: *Successful aging, aging in place, physical environment, social environment, technology*

GİRİŞ

Yaşlı nüfus ülkemizde her geçen yıl artmaktadır. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 2015 yılında %8,2 iken 2020 yılında %9,5'e yükselmiştir (TÜİK, 2020). Bu demografik dönüşümün yanında yaşanan iktisadi ve sosyolojik değişimler yaşlı bakımı konusunun önemini artırmaktadır. Geleneksel aile yapısındaki çözümler, kırdan kente göçün artması ve kadınların çalışma yaşamında aktif rol almaya başlaması yaşlıların bakımında etkin rol oynayan "aile" biriminin etkinliğinin azalmasına ve birçok yaşlının kurumsal bakıma yönlendirilmesine sebep olmaktadır. Uzun yıllar yoğun yaşlı nüfusa sahip olan gelişmiş ülkelerde yaşanan bu toplumsal ve ekonomik dönüşümün olumsuz olan etkilerini en aza indirmek ve yaşlıların başarılı bir yaşlanma süreci geçirebilmelerini sağlamak için *yerinde yaşlanma* özellikle son zamanlarda sıklıkla kullanılan bir bakım modelidir.

Yerinde yaşlanma; "kişinin kendi evinde veya mahallesinde değişen ihtiyaç ve koşullara adapte olarak yaşamını sürdürebilmesi" (Fänge vd., 2012) olarak tanımlanır. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre yerinde yaşlanma; "insanların, toplumda mevcut ev ya da uygun bir konut düzeyinde nispeten bağımsız olarak yaşaması, arzu ve yeteneklerinin uygun hizmet ve yardım sağlanması koşuluyla karşılanması"dır (WHO, 2004, s. 9). Yerinde yaşlanmaya ait tanımlamalarda yaşlıların değişen ihtiyaç ve beklentilerinin yaşlıya uygun bir çevrede karşılanması vurgusu yapılmaktadır. Yaşlının bağımsızlığını artırarak yerinde yaşlanmasını desteklemek sağlığa ilişkin pozitif çıktılarını yanı sıra yaşam memnuniyetini artırarak başarılı yaşlanma sürecine olumlu katkı sunmaktadır (Kütmeç Yılmaz, 2020).

Başarılı yaşlanma göreceli olmakla birlikte sıklıkla "hastalıklardan kaçınma, zihinsel ve fiziksel işlevlerin korunması, yaşam doyumunun yüksek olması ve sosyal katılımın devam etmesi" gibi olumlu yaşam deneyimleriyle tanımlanmayla çalışılmaktadır (Vural vd., 2018; Vural Yüzbaşı ve Küneuroğlu, 2019). Başarılı yaşlanma sürecinde bireylerin alışık oldukları çevrede bağımsız olarak yaşamını sürdürebilmesi yaşlıların yaşam kalitesini etkileyen faktörlerin başında gelmektedir (Kütmeç Yılmaz, 2020). Baysal ve diğerleri (2020) tarafından yapılan çalışmada başarılı yaşlanma sürecinde bireylerin aynı çevrede yaşama süresi ile

yaşam memnuniyeti düzeyleri arasında pozitif ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu yüzden yaşlıların yaşlanma sürecinde yer değiştirmesi tavsiye edilmemektedir. Bu noktada başarılı yaşlanma ve yerinde yaşlanma kavramları arasındaki ilişkinin niteliğinin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Yaşanılan konutun yaşlı için anlamı gençlere göre daha farklı ve daha derindir. İş yaşamından ayrılan bireyler vakitlerinin çoğunu ev ve yakın çevresinde geçirmektedir. Bu durum yaşlı ile konut ve çevre arasındaki manevi bağı daha da güçlendirmektedir. Nitekim evden tatmin ile refah arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Kalınkara ve Arpacı, 2013). 1970'lerde mekânın/çevrenin yaşlılar üzerinde etkileri araştırılmaya başlanmıştır. Yaşlıların karşılaştığı sorunların (sosyal sorunlar, eşitsizlikler gibi) yaşadıkları yer ve çevreyle bağlantılı olduğu görülmüştür. Bu yüzden yaşlıların yaşadığı yerde yapılacak gerekli düzenlemelerin onların yaşam kalitesi üzerinde etkili olacağı fikri kabul görmektedir (Esendemir, 2016, s.18).

Yerinde yaşlanma yaşlılar için fiziksel ve ruhsal doyumu artırıcı işleve sahiptir. Araştırmalar yaşlıların yerinde yaşlanmayı tercih ettiğini göstermektedir. Ülkemizde huzurevinde kalan yaşlılarla yapılan bir çalışmada 'nerede yaşlanmak istersiniz?' sorusuna çoğunun cevabı 'kendi evimde yaşlanmak istiyorum' olmaktadır ve sıklıkla kendi muhitlerine ve sosyal çevrelerine olan özlemi gerekçe olarak gösterilmektedir (Öğüt vd., 2017). Grove (2021) yaptığı çalışmada, yaşlıların kendisine uygun bir çevrede yerinde yaşlanma modeli ile yaş almanın getirdiği fiziksel ve mental güçlükleri telafi ederek kaliteli bir yaşlılık süreci geçirdiğini vurgulamaktadır. Kütmeç Yılmaz (2020) tarafından yerinde yaşlanma, başarılı yaşlanma ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmadan elde edilen sonuçlara göre yaşlıların yerinde yaşlanmaya ilişkin memnuniyet düzeyi arttıkça başarılı yaşlanma ve yaşamdan alınan doyumun da arttığı bulunmuştur. Yine Tümer ve diğerleri (2021) tarafından yerinde yaşlanma, yalnızlık ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin incelendiği diğer bir araştırmanın sonucuna göre yerinde yaşlanan bireylerin algıladıkları sosyal destek, fiziksel yeterlilik ve ulaşılabilir sosyal desteğin yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Elde edilen bu olumlu çıktılar sayesinde yaşlılarda yalnızlık azalmakta ve yaşam doyumu artmaktadır.

Yaşanılan ev ve çevresi ile sosyal ilişkiler arasındaki yakın ilişkiye bakıldığında başarılı yaşlanma için kritik öneme sahip olan “sosyal katılım” göze çarpmaktadır. Yaşlının yaşadığı ortamı fiziksel ve sosyal çevre olarak ikiye ayırdığımızda fiziksel çevre; yaşlının fiziksel sınırlılıklarını telafi eden bir ev, hizmetlere ulaşımında engel teşkil etmeyen, fiziksel aktivitelere olanak tanıyan ve yeterli yeşil alana sahip çevre ve yaşlı dostu ulaşım ağından oluşmaktadır. Sivil faaliyetlere katılım, aile, akraba ve komşu desteğiyle iletişimi ve dayanışmayı sürdürebilecek, yaşlının alışık olduğu ve kendini güvende hissettiği çevre sosyal çevreyi oluşturmaktadır (Kalınkara ve Arpacı, 2013, s.77; Carver vd., 2018, s.4; Çapcıoğlu ve Alpay, 2019). İleri yaştaki bireylerin, başarılı yaşlanmasında yaşadığı sosyal çevrenin yeri oldukça önemlidir, öyle ki ister şehirde ister kırsalda yaşam olsun sosyal katılım, yaşlılar için başarılı yaşlanmanın en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Carver vd., 2018, s.5).

YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Olguyu katılımcıların bakış açısıyla görebilmeye ve bakış açılarının altında yer alan sosyal yapı ve süreçleri ortaya çıkarmada kullanılan en uygun yöntem nitel araştırma tekniği olduğundan araştırma bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir (Şimşek ve Yıldırım, 1999:289-292). Çalışma, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan “yarı yapılandırılmış görüşme” tekniği kullanılarak 65 yaş üstü 20 bireyle gerçekleştirilmiştir. Görüşme tekniğinde amaç, araştırmacının diğer insanların incelenen konuya/olguya yönelik kişisel duygu, düşünce ve tecrübelerini aydınlatmaya çalışmaktır (Berg ve Lune, 2019). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin amacına paralel olarak bu çalışmada, yerinde başarılı yaşlanmanın yaşlı perspektifinden ele alınması ve sürecin sağlıklı işleyebilmesi için hangi koşulların yerine getirilmesi gerektiği aydınlatılması gereken konuların başında gelmektedir. Araştırma sürecinde yaşlı yetişkinlerin başarılı yaşlanma algıları, yerinde yaşlanma veya kurum bakımı tercihleri ile yerinde ve başarılı yaşlanma arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik sorular katılımcılara yöneltilmiştir. Bunların yanı sıra yerinde başarılı yaşlanma modelinin sürdürülebilirliği için hangi koşulların yerine getirilmesi gerektiği ve yaşlıların bu süreçte aileden, toplumdan ve yerel yönetimlerden beklentilerini belirlemek araştırma sorularının amaçları arasındadır.

Evren ve Örneklem

Örneklem seçiminde yarı yapılandırılmış görüşmelerde kullanılan “ölçüt örnekleme yöntemi” kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından önceden belirlenen ölçütlerden yola çıkılarak araştırmaya katılacakların belirlenmesini sağlayan bir yöntemdir (Baltacı, 2018). Bu yöntem, bilişsel olarak sağlıklı ve bağımsız şekilde yaşamını sürdürmesine rağmen huzurevi veya diğer bakım kuruluşlarında yaşamını devam ettiren 65 yaş ve üzeri bireylerin araştırmanın dışında tutulmasını sağlamakla birlikte eğitim düzeyi yüksek ve şehirde yaşayan yaşlıları (gelecekte yaşlıların çoğunun şehirlerde yaşayacağı varsayılır) kapsadığından ilerideki çalışmalara temel olması umut edilmektedir. Araştırmanın evrenini İstanbul’da ikamet eden 65 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Kadıköy Belediyesine bağlı Sosyal Yaşam Evi’ne aktif katılım sağlayan, kendi evinde bağımsız şekilde yaşamını sürdüren 65 yaş ve üzeri 10 erkek ve 10 kadın katılımcı ise araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Görüşmeler pandemi kısıtlamalarından dolayı online olarak gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme, on dakika ile bir saat arasında sürmüştür. Görüşmeler önceden planlandığı gibi Ağustos-Eylül 2021 aralığında gerçekleştirilmiştir.

Analiz

Bu çalışmanın analiz kısmında, nitel araştırmalarda sıkça kullanılan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde amaç, elde edilen bulguların belirli kodlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilmesi ve okuyucu tarafından anlaşılır olacak şekilde sunulmasıdır (Tekindal ve Uğur Arsu, 2020). Verilerin analizinde ilk aşama, görüşmelerde elde edilen ses kayıtlarının yazıya dökülmesidir. Sonraki aşamada, Word dosyasında yazılı hale gelen verilerden önce kodlar oluşturulmuştur ve benzer kodlar aynı tema altında toplanmıştır. Verilerin incelenmesi aşamasında, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan MAXQDA (VERBI Software, 2020) nitel analiz programı kullanılmıştır. MAXQDA programı verilerin temalara ve kodlara ayrılma süreci kolaylaştırmıştır ve hızlandırmıştır. Araştırmanın son aşamasında ise, tablo ve kodlamalar sonucu elde edilen bulgular yorumlanmıştır ve katılımcıların görüşleri doğrudan aktarılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan 10 erkek 10 kadın bireyin sosyodemografik verileri (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek ve medeni durum) aşağıda verilen tabloda betimlenmiştir. Gizlilik nedeniyle araştırmada yer alan katılımcıların isimlerine yer verilmemiş olup katılımcılar sırasıyla “K1, K2, K3...” şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Verileri

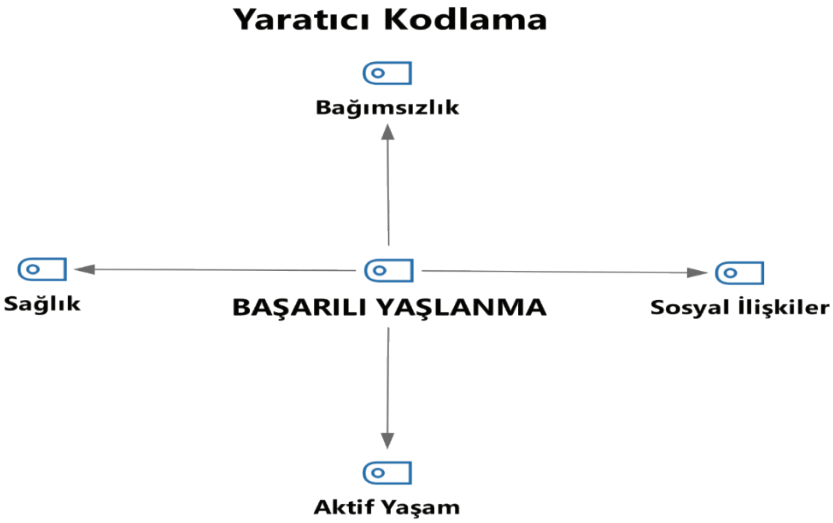
Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Medeni Durum
K1	Erkek	82	Üniversite Mezunu	İnşaat Mühendisi	Evli
K2	Erkek	73	Üniversite Mezunu	İnşaat Mühendisi	Evli
K3	Kadın	66	Üniversite Mezunu	Bankacı	Evli
K4	Erkek	79	Üniversite Mezunu	Makine Mühendisi	Evli
K5	Erkek	71	Üniversite Mezunu	Mağaza Müdürü	Evli
K6	Erkek	71	Yüksek Lisans	Diş Hekimi	Evli
K7	Kadın	69	Doktora	Diş Hekimi	Evli
K8	Erkek	69	Üniversite Mezunu	Otomotiv Mühendisi	Bekar
K9	Kadın	70	Üniversite Mezunu	Mimar	Evli
K10	Kadın	68	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Bekar
K11	Kadın	74	Yüksek Lisans	Öğretmen	Bekar
K12	Erkek	73	Üniversite Mezunu	Ziraat Mühendisi	Bekar
K13	Kadın	70	Üniversite Mezunu	Öğretmen	Bekar
K14	Kadın	86	Üniversite Mezunu	Avukat	Bekar
K15	Kadın	70	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Evli
K16	Kadın	68	Üniversite Mezunu	Öğretmen	Bekar
K17	Erkek	73	Üniversite Mezunu	Makine Mühendisi	Evli
K18	Erkek	81	Lise Mezunu	Esnaf	Evli
K19	Erkek	66	Üniversite Mezunu	Öğretmen	Evli
K20	Kadın	80	Lise Mezunu	Memur	Bekar

Araştırma sorularından elde edilen bulgular başarılı yaşlanma ve yerinde başarılı yaşlanma olarak iki ana tema ve kodlanan alt temalar şeklinde sunulmaktadır.

Başarılı Yaşlanmaya Ait Sorulardan Elde Edilen Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların kendi yaşlılık dönemlerine yönelik bakış açısı çoğunlukla oldukça olumludur. Katılımcılardan yalnızca biri psikolojik rahatsızlığı (anksiyete ve depresyon) sebebiyle kendinin başarılı bir yaşlanma süreci geçirdiğini düşünmemektedir. Bununla birlikte bir diğer katılımcı da elinde olmayan sebeplerden ötürü bazı sıkıntılar yaşadığını ve bunun yaşlanma sürecini olumsuz yönde etkilediğini düşündüğü için “daha iyi olabilirdi” yanıtını vermiştir.

Başarılı yaşlanma algısı ve bunu gerçekleştirmek için hangi koşulların yerine getirilmesi gerektiği katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda aşağıda verilen alt temalara ayrılmıştır:

Şekil 1. Başarılı Yaşlanma Algısı

Sosyal İlişkiler

Net bir tanımı yapılamayan başarılı yaşlanma kavramı araştırmaya katılan yaşlı bireyler arasında da farklı şekilde yorumlanmaktadır. Katılımcıların başarılı yaşlanma algısı, başarılı yaşlanma sürecine etki eden faktörler ve kişilerin kendi yaşlanma süreçlerini nasıl değerlendirdiğini belirlemek için yapılan yarı yapılandırılmış görüşme sonuçlarına göre çarpıcı bir sonuç ortaya çıkmıştır.

“Aile ve arkadaşlık ilişkileri” katılımcılar tarafından başarılı yaşlanma sürecinde en önemli faktör olarak görülmektedir. Aile ile sürdürülebilir ilişkilerin önemini yanı sıra “evli olmak” başarılı yaşlanma sürecine olan olumlu katkılarından dolayı elzem görülmektedir. Mutluluk ve huzurla geçen uzun evlilik dönemi, bazı katılımcılar tarafından yaşlanma sürecinde “olmazsa olmaz” olarak ifade edilmiştir. İleri yaşta sıkça karşılaşılan yalnızlık duygusu ve getirdiği olumsuz yaşam deneyimlerine karşı eşler birbirine sığınak olabilmektedir. Hem sosyal ilişkilere hem de düzenli ve sağlıklı bir yaşam biçimine sahip olmak için evli

olmak gerekli görülmektedir. Aile ile kurulan iletişimin yanında arkadaş çevresi de katılımcılar için yaşlılık döneminin en önemli parçalarından biridir. Konuyla ilgili katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Mutlu bir evliliğe sahip olmak, birlikte yaşayabilecek şekilde çok önemlidir bence. Yani herkes kendi ailesi ve arkadaşlarıyla vakit geçirebilecek. Birinci olarak insanın eşiyle beraber yaşlanabilmesidir başarılı yaşlanmış olmak (K6, Diş Hekimi, Evli).”

“Dostlarıyla muhabbeti sevmek lazım, dostluk kurup iletişimi devam ettirmek lazım. Yalnız kalmamak lazım bu dönemde. Dostlar insana yaşlanınca lazım, gençken daha menfaate dayanan dostluklar nedeniyle etrafınızda çok insan olabilir ama yaşlanınca gerçek dostlar ortaya çıkar (K3, Bankacı, Evli).”

“...Arkadaşlarımla buluşuyorum beraber yürüyüş yapıyoruz. Yürümediğimiz zamanlar parkta oturuyoruz sohbet ediyoruz. Çeşitli sanat haberlerinden bahsediyoruz. Birlikte bir yerlere gidiyoruz yiyoruz içiyoruz. Bu süreçte arkadaşlıklar çok önemlidir (K17, Makine Mühendisi, Evli).”

Sağlık

Başarılı yaşlanma sürecinin en önemli belirleyicilerinden birinin sağlık olduğu tespit edilmiştir. Yalnızca hastalığa sahip olmamak ve fiziksel iyi oluştan ziyade, psikolojik iyi oluş da sağlık alt temasında katılımcılar tarafından özellikle vurgulanmaktadır. Araştırmaya katılan çoğu yaşlı, başarılı yaşlanmanın sağlıklı yaşlanma ile eş anlamlı olduğu görüşündedir. Sağlığın her işin başı olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır.

“Her şeyin başında sağlık. Zaten sağlıklı olursan her şeyde başarılı olursun. İnsanın kendisine dikkat ederek yaşaması gerekir. Yemesine, içmesine, hareketlerine işte sportif faaliyetlerine falan. Yani hantallıktan kurtulup hareketli bir yaşama geçmesi lazım. Sosyal olarak da aktif olması gerekir (K5, Mağaza Müdürü, Evli).”

“En başta sağlık. Sağlığı bozulmadan istediği her şeyi yapabilecek güçte olmaktır başarılı yaşlanmak. Sağlığına dikkat ederek çokmeden hayatı severek yaşayabilmek gerekiyor. Yani kısaca sağlıktır bence (K13, Öğretmen, Bekar).”

“Başarılı yaşlanma için bence tek ve en önemli faktör sağlıklı olmaktır bence. Çünkü sağlık olduğunda gerisi de gelir (K19, Öğretmen, Evli).”

Psikolojik iyi oluş, en az fiziksel iyi oluş kadar önemlidir çünkü mental ve fiziksel sağlık birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Katılımcılar psikolojik iyi oluş için olumlu olan bazı karakteristik özelliklerin benimsenmesi gerektiği görüşündedir. Bunların başında geçmişle barışıp ileriye bakabilmek gelmektedir. Katılımcılardan biri, her bireyin yaşamında mutlaka pişmanlıkları ve acı yaşam deneyimleri olduğunu belirtmiştir. Sürekli hayıflanmak ve pişmanlık duygusu, kişiyi hem ruhen hem de bedenen yıpratacağı için bu noktada önemli olan şeyin bu deneyimlerden ders çıkarmak ve ileriye bakabilmek olduğu görüşündedir. Bir diğer katılımcı da bu düşünceye paralel olarak yaşamı dolu dolu yaşamının önemine vurgu yapmaktadır. Olumlu bakış açısına sahip olmak, güler yüzlü olmak ve kişinin kendiyile barışık olması da başarılı yaşlanma süreci için gerekli görülen diğer önemli kişilik özelliklerindedir.

“Başarılı yaşlanma ne demek benim için bir düşünüyem. Bence hiçbir şeyi dert edinmeyeceksin başarılı yaşlanmak istiyorsan. İleriye bakacaksın yani. Geçmişe takılıp kalmak, şöyle yapsaydım, böyle yapsaydım olmaz (K2, İnşaat Mühendisi, Evli).”

“Hayatı tüm yönleriyle dolu dolu yaşamak sonucudur başarılı yaşlanma. Bunun için sağlık, düzenli gelir, sosyal ilişkiler gibi birçok unsur gereklidir. Bunların olabildiğince bir arada olduğu bir süreçtir başarılı yaşlanma. Çünkü ne sadece para ne sadece sosyal ilişkiler tek başına yeterlidir. Çünkü hayat bir sahnedir ibaret değil, hayat büyük bir kitap her sayfasında başka bir olayın yaşandığı... (K14, Avukat, Bekar)”

Aktif Yaşam

İleri yaşta toplumdaki soyutlanmak yerine daha fazla aktif olmak, başarılı yaşlanma için katılımcıların çoğunun hem fikir olduğu noktalardan biridir. Aktif çalışma yaşamı, özellikle erkek katılımcılar için sağlıklı ve başarılı yaşlılık sürecine pozitif yönde katkı sağlayan bir değişken olarak görülmektedir. Sahada fiziksel olarak aktif olmayı gerektiren meslek gruplarındaki katılımcılar, inşaat ve makine mühendisliği gibi, masa başında uzun süre hareketsiz kalmaktan kaçındıkları ve zihinsel olarak sürekli aktif olduklarından fiziksel ve mental sağlığı koruyarak başarılı yaşlandıklarını düşünmektedir. Sağlığa olumlu etkisinin yanı sıra kişilere sosyal çevrelerini genişletme imkânı sunduğu için de aktif iş yaşamı her iki cinsiyette de sürece olumlu katkı sağlamıştır.

Çalıştım. İnşaatçı olduğum için. Ev falan yapmadık hep büyük projelerde çalıştım barajdı, yoldu falan. Çok da memnundum işimden. O yüzden iyi yaşlandığımı düşünüyorum. Hareket halindeydim, sürekli oturmadım masa başında. Bir de açık havada çalışıyorduk. Bu etkiledi yani iyi yaşlandım mesleğim sayesinde (K1, İnşaat Mühendisi, Evli).”

Hem sosyal hem de fiziksel olarak aktif olmak, mevcut sağlık koşullarını korumada en önemli faktör olarak görülmektedir. Katılımcılar, bağımsız bir yaşam sürebilmek için fiziksel ve mental olarak iyi oluşlarını korumak istemektedir. Bu yüzden sık sık yürüyüş yapmak, egzersiz derslerine katılmak ve toplumla ilişkileri devam ettirmek aktif bir yaşam sürebilmek için önemli bulunmuştur.

“Başarılı yaşlanmak benim gibi her yere gireceksin demek. Sosyal etkinliğin fazla olacak. Evde oturmayacaksınız öyle sürekli. Arkadaşlarıma da diyorum gelin dışarı çıkalım yaşam evine gidelim diye ama hele de bazıları hep evde. E görüyoruz sonra sürekli hastalanıyorlar. İşte sağlıklı kalmak için aktif olacaksınız (K15, Ev Hanımı, Evli).”

Emekliliğe uyum sağlayabilmek, başarılı yaşlanma için öne sürülen temel kriterlerden biridir. Katılımcılara göre, kişi emekliliğe ne kadar kolay uyum sağlarsa o denli başarılı bir yaşlanma süreci geçirebilme şansı olmaktadır. Emeklilik dönemi her birey için farklıdır, bazıları bu dönemi yeni hobiler ve uğraşlar edinmek için bir fırsat penceresi olarak görürken bazıları da vaktini değerlendirmekte zorluk yaşamakta ve uyum sağlayamamaktadır. Fakat araştırmada yer alan katılımcılar için emeklilik tamamen bir fırsat penceresi olarak görülmektedir. Özellikle yorucu ve uzun iş hayatından sonra aileye ve arkadaşlara yeteri kadar vakit ayırmak onlar için mutluluk sebebidir. Emekliliğe uyum sağlama noktasında, katılımcılar tarafından “aktif yaşam” tarzının benimsenmesi önerilmektedir. Toplumla sürdürülebilir ilişkiler kurmak ve fiziksel olarak aktif olmak elzem görülmektedir. Yaşlı yetişkinler emeklilik döneminde kendilerini geliştirmek ve kaliteli vakit geçirmek için evlerine yakın olan kurs merkezlerini kullanmaktadır. Bu sayede özellikle yaşlılık döneminde sıkça görülen sosyal izolasyondan korunduklarına ve yeni beceriler öğrenerek vakitlerini iyi değerlendirdiklerine inanmaktadırlar.

“Emeklilikten sonra boş kalmak güzel değil. Hele de tempolu iş yaşamından sonra emeklilikte o tempoyu birden kaybetmek değil de yavaş yavaş aşağı çekmek gerek. Biz şu an emeklilik dönemimizde çalışırken vakit bulup yapamadığımız

hobilerimizi yapmaya çalışıyoruz; işte müzik, dans, resim çini gibi. Neredeyse sekiz on tane el sanatlarına gittim. Eşim çiniyi çok beğendi ona devam ediyor. Ama ben hepsini denedim, hangisi bana daha uygun ona karar verip ona devam ettim (K6, Dış Hekimi, Evli).”

Bağımsızlık

Bağımsızlık, yapılan görüşmeler sonucunda katılımcılar tarafından başarılı yaşlanma için elzem bulunmuştur. Araştırmaya katılan bireyler, başkalarına ekonomik anlamda bağımlı olmadan yaşamanın başarılı yaşlanmanın kilit unsurlarından biri olduğunu ifade etmiştir. Düzenli bir gelire sahip olmak kişiler için oldukça önemlidir. Fakat burada dikkat çeken nokta, paraya yalnızca yaşamı alışlagelen standartlarda sürdürebilecek kadar ihtiyaç duymakta olduklarıdır. Bir diğer deyişle, katılımcıların çoğu paranın başarılı yaşlanma sürecinde büyük bir rolü olduğunu düşünmemektedir.

Bir miktar gelir olması lazım yaşlanma sürecinde. Yani belirli bir yaştan sonra başkasına bu anlamda bağımlı olmak ağır gelir (K4, Makine Mühendisi, Evli).”

“...tabii şimdi hiç para sahibi olmamak da iyi bir şey değil ama çok az parayla hayatını yaşayanlar da var. Demek ki ana sebep değil para (K2, İnşaat Mühendisi, Evli).”

Maddi bağımsızlığın yanı sıra kişinin yaşamını başkalarına bağımlı olmadan sürdürebilmesi de başarılı yaşlanma süreci için vurgulanan alt temalardan bir diğeridir. Burada sıklıkla vurgulanan, fiziksel ve mental olarak sağlıklı kalabilmek ve başkalarının bakım vermesine ihtiyaç duymamaktır. Özellikle kişiler yaşlandığında artan sağlık sorunları, bireyler üzerinde başkalarına bağımlı yaşama kaygısını artırmaktadır. Katılımcıların, bu olumsuz yaşam deneyimine sahip olmamak için sağlıklı ve aktif yaşlanma süreci benimsemeye çalıştıkları gözlemlenmiştir.

“İstediklerini yapabilme, arkadaşlarıyla sağlıklı bir şekilde buluşma görüşme, onların yapmak istediklerine katılabilme fakat onlara muhtaç olmadan kendi başına da hayatını sürdürebilme. Ben öyleyim mesela, atlarım bisikletime giderim gezerim ama başkaları da bana katılmak isterse gelebilirler tabii. Bence başarılı yaşlanma kendi kendine hayatını istediğini gibi sürdürebilmektir (K8, Otomotiv Mühendisi, Bekar).”

Yerinde Başarılı Yaşlanma

Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma veya kurum bakımına yönelik tercihlerini belirlemek amacıyla katılımcılara bazı sorular yöneltilmiştir. Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, yaşlı bireylerin çoğu kurumsal bakımdan ziyade yerinde yaşlanmayı tercih etmektedir.

Katılımcıların yerinde yaşlanmayı tercih etmesi temelde iki nedene dayandırılmaktadır: aidiyet duygusu ve adaptasyon sorunu. İleri yaştaki bireyler değişimlere karşı daha hassastır. Bu durum yaşlanma sürecinin nerede geçirileceği sorusu gündeme geldiğinde ise daha belirgin olmaktadır. Yerinde yaşlanmayı tercih eden katılımcıların birçoğu değişen mekâna ayak uyduramamaktan korkmaktadır. Özellikle uzun süre aynı yerde yaşayan bireyler için ev ve semt değişikliği fikri zorlayıcı bir süreç olarak görülmektedir.

“Yaşlanma sürecinde evde olmak çok önemli tabii. Zaten yaşlılar için ortam değiştirmek iyi değil belli bir yaştan sonra (K19, Öğretmen, Evli).”

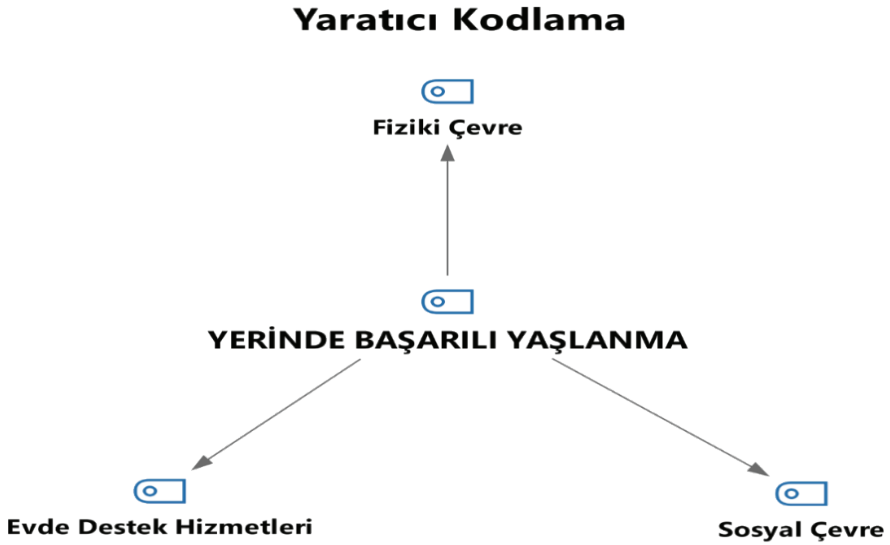
“Yani ben alışkanlıklarımdan kolay kolay vazgeçemeyen bir insanım o yüzden kendi evim dışında zor adapte olurum (K10, Ev Hanımı, Bekar).”

Yerinde yaşlanmayı tercih edenlerin yanı sıra yaşanan ortamın yaşlanma sürecine etkisi olmadığını düşünen katılımcılar da bulunmaktadır. Bu görüşe sahip bir katılımcıya göre, kişilerin kendilerine sunulan imkanlar doğrultusunda yaşamaya ve mutlu olmaya çalışması gerekmektedir. Diğer katılımcılar ise ortam değişikliklerinin kendileri için bir sorun olmadığını ve yaşam standartlarının korunması şartıyla kurum bakımını da tercih edebileceklerini belirtmiştir.

“Ben başarılı yaşlanmanın insanların yapısındaki doğal ölçülerine göre değişeceğini sanıyorum. Kendi kendine yetemeyen, destekle hayatın belirli bölümlerini yürüten kişilerde bu daha çok görülebilir. Ben hayatımın her döneminde kendi işimi kendim hallettim. Ben önüme gelen şart ne ise en kısa zamanda o şarta uyum sağladım. Felsefem odur. Bana verilen statü ve yaşam modelini kabul edip onun içerisinde mutlu olarak yaşamak için ne yapmam gerekiyorsa onun için gayret ederim. Mekân ve şehir değişikliğinden etkilenmem (K14, Avukat, Bekar).”

“Benim için ortam değişiklikleri büyük bir yadırgama sebebi değil. Bazıları gider yok yastığımı yadırgadım, yatağı yadırgadım falan ama bence bu bahane biraz. Ben bu zamana kadar bir şeyi yadırgamadım. Benim tek hoşlanmadığım ortam sigara içilen ortamdır (K8, Otomotiv Mühendisi, Bekar).”

Bununla birlikte çoğu katılımcı yerinde yaşlanmayı tercih etmekte ve kendilerine göre belirli sebepler öne sürmektedir. Özellikle birçoğu yerinde yaşlanmadan elde edilen avantajların başarılı ve sağlıklı yaşlanma sürecine olumlu katkıda bulunduğunu savunmaktadır. Yerinde yaşlanma ve başarılı yaşlanma arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için katılımcılara birtakım sorular yöneltilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler üç alt tema altında sunulmaktadır:

Şekil 2. Yerinde Başarılı Yaşlanma İçin Gereklilikler
Sosyal Çevre

Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanmaya yönelik ısrarında en önemli nedenlerden biri sahip oldukları sosyal destek ağlarını (aile ve arkadaş) koruma içgüdüleridir. Özellikle eşi ve çocuğu ile yaşayan bireyler, yaşlıların bu süreci evlerinde ailesiyle birlikte geçirmesi gerektiğini düşünmektedir. Ailenin yanı sıra uzun zamandır yaşanılan muhitte edinilen dostluklar ve sosyal ağlar kişilere psikolojik doyum sağlamaktadır. Alışılan çevrede arkadaşlarla yapılan faaliyetler oldukça önemlidir. Ayrıca kişilerin edindikleri arkadaşlıklar sosyal faaliyetlerden haberdar olmayı ve sosyal faaliyetlere aktif katılımı da olumlu etkilemektedir. Yaşlı bireylerin sosyal destek ağı arayışlarında bir nokta dikkate değerdir. Araştırmaya katılan bireylerin bazıları, çok uzun zamandır aynı yerde oturmamaktadır fakat Kadıköy'ü ve orada

yaşayan insan profilini araştırarak taşınmaya karar vermişlerdir. Burada dikkate aldıkları en önemli nokta ise komşularının kendileriyle paralel bir sosyokültürel yapıya sahip olup olmadıklarıdır. Katılımcılar oturdukları yerdeki kişilerle sağlıklı ve sürdürülebilir ilişkiler kurduğu için yerinde yaşlanmanın kendileri için daha iyi olduğunu düşünmektedir.

“...yaşadığımız yer çok önemli. Oturduğunuz yerdeki insanlarla sosyalleşebilmek önemli. Özellikle sosyal yaşama o çevrenin verdiği imkanlar da önemli. Önceden Bursa’da yaşıyordum çocuklarım burada diye İstanbul’a geldik, yani çevre değiştirmek zor. Taşınmadan önce buranın özelliklerini araştırarak geldik ve yanılmadık da. Biraz araştırmacıyım da. Sosyal Yaşam Evi’ni de araştırdım mesela. Bursa’da da belediyenin korosuna faaliyetlerine katılırdım burada da sosyal yaşam evine devam ediyoruz. Bu yüzden çevre önemli size sosyalleşmek için sunduğu imkanlar özellikle önemli (K6, Diş Hekimi, Evli).”

“Oturduğum yerden memnunum çünkü burada benimle benzer tipte insanlar var. Yani kolay anlaşabiliyorum, bir şeyleri rahatça paylaşabiliyorum. Mesela ben köyde yaşlanamam çünkü orada yaşayan insanlarla ortak paydamız yok bence. Genelde daha entelektüel insanlarla sohbeti tercih ederim, kırsal kesimden gelen insanlardan ziyade (K11, Öğretmen, Bekar).”

Fiziki Çevre

Yaşlı bireylerin yerinde başarılı yaşlanma sürecini olumlu etkileyen fiziki faktörlerin başında “konut ve çevresi” gelmektedir. Katılımcılar, ileri yaşta evin kendileri için farklı anlamlar taşımaya başladığını belirtmiştir. Şehirde yaşanan kargaşa ve gürültüden sonra evin kendileri için sığınak olduğu görüşü hakimdir. Yerinde yaşlanmanın tercihindeki en anlamlı sebeplerden biri de ev ile kurulan bu duygusal bağdır. Katılımcılar evlerinde daha özgür ve huzurlu hissettiklerini belirtmiştir. Bunun içindir ki yerinde yaşlanmayı tercih eden çoğu birey, kurum bakımını psikolojik olarak yıpratıcı bulmaktadır.

“Huzurevi duygusal olarak beni yıpratır gibi. Kendi evimde daha iyi ve sağlıklıyım (K11, Öğretmen, Bekar).”

“...çünkü evden başka yerde yaşlanırsam psikolojik olarak beni olumsuz etkiler (K20, Memur, Bekar).”

Yalnızca ev değil, yaşanan fiziki çevrenin de bilindik yüzler ve mekanlarla çevrili olması, katılımcılar için avantaj olarak görülmektedir. Araştırmanın gerçekleştirildiği Kadıköy, İstanbul'un diğer ilçelerine göre yaşlıların ihtiyaçlarına cevap verebilen bir semttir. Yaşadıkları yerin daha yeşillik, daha güvenilir ve orada yaşayan mahalle sakinleri açısından benzer sosyokültürel özelliklere sahip olması aidiyet duygusunu ve yerinde yaşlanma arzusunu artırmaktadır. Katılımcıların bazıları bu yüzden kendini şanslı hissetmekte ve fiziki çevrede kendilerini rahatsız eden ciddi sorunlarla karşılaşmadıklarını dile getirmektedir. Özellikle sahile yakın bir yerde oturmak, istedikleri zaman deniz havası alabildikleri ve daha huzurlu hissettikleri için çoğu katılımcı tarafından avantaj olarak görülmüştür. Bununla birlikte özellikle parkların sıklığı yaşlılar için İstanbul'da bulunmaz bir nimet olarak değerlendirilmektedir. Bu sayede bireyler parklarda verilen ücretsiz egzersiz eğitimlerine katılabilmekte ve yürüyüş yolları sayesinde düzenli hareket edebilmektedir. Aktif yaşamı desteklemesinin yanı sıra parklar sayesinde buldukları semtin havasının daha temiz olduğunu düşünen katılımcılar da bulunmaktadır.

“Yani her insan benim gibi olamaz birçok insanda fiziksel çevre bir faktördür. Zaten Allah'a şükür burası nezih bir mahalle sokağa çıktığımızda huzur buluyorsunuz, sahil yoluna iniyorsunuz orası huzurlu. Belki bizim bu çevre nezih diye böyle huzurludur (K8, Otomotiv Mühendisi, Bekar).”

“Burası yeşil alanların fazlalığı olsun, sosyal aktivite için mekanlar olsun şanslıyız yani (K16, Öğretmen, Bekar).”

Buna rağmen diğer katılımcılar karşılaştıkları problemleri aynı şekilde hoş göremediklerini söylemektedir. Fiziki çevrede karşılaşılan ve yaşlanma sürecini olumsuz etkileyen sorunların başında “bozuk kaldırımlar” gelmektedir. Birçok katılımcı sokakta yürürken takılıp düşmemek için yere bakarak yürümek zorunda kaldığını fakat yine de sıklıkla bunu deneyimlediklerini belirtmiştir. Araştırma grubunda yer alan yaşlı bireyler, düşmenin ileri yaşta ciddi sağlık sorunlarına yol açabileceğinin bilincinde olduğu için kaldırımların düzgün olup olmamasına özellikle dikkat etmektedir.

“Kaldırımlar rahatsız edici, taşlar yerinden oynuyor o da insanın takılıp düşmesine sebep oluyor. Geçen arkadaşlarımdan biri düşmüş tedavi oldu ama insan deneyimlemek istemiyor tabi ki. Onun dışında muhitimden memnunum Kadıköy güzel diğer yerlere göre (K20, Memur, Bekar).”

“İki dizimde kireçlenme var, ayak bileğimde sinir sıkışması var, işte dediğim gibi sağlık sorunlarım var. Bir de kaldırımlar çok bozuk, zaten ben de rahatsızım o yüzden aman kalsın evde oturayım dediğim zamanlar da çok kaldırımlar yüzünden. Düz bir yer olsa yürümeyi seviyorum (K13, Öğretmen, Bekar).”

Yaşlı bireyler toplu taşımayı kullanırken bazı sorunlarla karşılaştıklarını ve bunların çözülmesi gerektiğine değinmişlerdir.

“Belli bir yaştan sonra insan akli melekelerini kaybedebiliyor. Çoğu yaşlı bastonla yürüyor mesela. Bastona tutunarak. Yaşlanan kişilerin en başta görüş kabiliyetleri, görme yetisi zayıflıyor, vücut refleksi yetenekleri köreliyor. Bunun için toplu taşımalarda yaşlıların inmesini binmesini kolaylaştıran işte otobüsün bilgi panosundaki yazıların daha görünebilir olması lazım. Kaldırımlardan inerken çıkarken kaldırımların düzgün olması lazım. Vapurlara inerken binerken yani genel olarak dışarda yürüyüş özgürlüğünün olması lazım. Bunlar önemli şeyler. Önce kendisini yaşlı yerine koyup dışarda bir dolaşması lazım tespit edebilmesi için eksikleri (K5, Mağaza Müdürü, Evli).”

Fiziki çevrede ileri sürülen olumsuzlukların yanı sıra Kadıköy’de hizmet veren Sosyal Yaşam Evi yaşlı katılımcılar için oldukça anlamlı ve vazgeçilmez bir mekandır. Birçok egzersiz programının sunulduğu kurumda, mental sağlığı koruyucu etkinlikler de bulunmaktadır. Bununla birlikte sıklıkla sağlık alanında verilen seminerlerle yaşlı üyeler bilinçlendirilmektedir. Fiziksel sağlığa katkılarının yanında yaşlılara sosyalleşme fırsatı sunduğu için de yaşlılar tarafından çok faydalı görülmektedir. Sosyal Yaşam Evi’ne aktif katılım sağlayan bireyler egzersiz, yoga, meditasyon ve dans kursları ile bedenlerini ve zihinlerini aktif tutma imkânı bulduklarını belirtmişlerdir. Yalnızca fiziksel sağlık değil, bu tarz kurslarda geçen güzel vakit ve orada kurulan dostluklar da yaşlı bireyler için oldukça önemlidir. Kurs bitimi sonrası yakınlarda bulunan çay bahçesinde, orada edinilen kalabalık arkadaş grupları ile yapılan sohbetlerin de oldukça keyifli olduğu dile getirilmiştir. Bu yüzden ki katılımcılar özellikle bu tarz kurumların yaygınlaşması gerektiği fikrini savunmakta ve bunu sürekli vurgulamaktadır. Katılımcıların yaşam evine yönelik olumlu görüşleri ise şu şekildedir:

“Orayı Allah bize bir nimet olarak verdi bence, arkadaşlarla da konuşuyoruz orası bizim hayatımızı değiştirdi. Sosyal yaşam evinde eş dostla sohbet ediyoruz, etkinliklere katılıyoruz harika yani (K15, Ev Hanımı, Evli).”

“Bu tarz kurumlar yaygınlaştırılmalı çünkü çok faydalı. Mesela ben bir iş nedeniyle gittim diyelim Kadıköy’den ya da başka şehre taşındım diyelim gittiğim yerde böyle bir şeyi ararım. Gerekirse belediyeyle görüşürüm şey yaparım açtırmayı talep ederim. Koro kurulmasını da teklif ederim yani faaliyetlerin devamı için teklif ederim belediyeye (K12, Ziraat Mühendisi, Bekar).”

Evde Destek Hizmetleri

Yaşlıların yaşamını bağımsız sürdürebilmesi için devlet, aile ve toplum iş birliği oldukça önemlidir. Özellikle yalnız yaşayan yaşlı bireyler için belirli hizmetlerin düzenli aralıklarla verilmesi elzemdir. Yalnız yaşayan yaşlı bireylerin tespit edilmesi, nelere ihtiyaçları olduğunun belirlenmesi ve ihtiyaca yönelik farklı hizmetlerin sunulması bir gereklilik olarak görülmektedir. Bu noktada katılımcılar tarafından ihtiyaçların heterojen olabileceği ve hizmetlerin sürdürülebilir olması gerekliliğine yapılan vurgu dikkat çekmektedir.

“İhtiyacı olan kimselere yetişmek en önemli unsurdur, bunun için ihtiyaç sahiplerinin doğru tespit edilmesi lazımdır. Kimin ne ölçüde neye ihtiyacı olduğunu belirlemek ve ona göre hizmet vermek için organizasyonları yapma taraftarıyım. Bazılarının sohbet etmeye ihtiyacı vardır bazısının sosyalleşmek için fırsatlara ihtiyacı vardır. İhtiyacın çeşidi ve boyutu çok önemlidir (K14, Avukat, Bekar).”

“Yemek servisleri olabilir sağlıklı yemekler çünkü yaşlılar her zaman yapamayabilirler tehlikeli de olabilir bazen. Bir de temizlik kısmında yaşlıya yardımcı olmak olabilir beklentilerim. Yemek ve bakım aslında yatılı bakım değil de yaşamı sürdürebilmek için birkaç saatlik kısa süreli bakım (K11, Öğretmen, Bekar).”

Yerinde yaşlanma sürecinde yaşlıların yaşam kalitesini artırmak ve yaşlanma sürecinin daha sağlıklı ve başarılı geçmesini sağlamak için teknolojiden faydalanma fikri son zamanlarda rağbet görmektedir. Burada yaşlıların teknoloji kullanımına yönelik tutumları, geronteknolojik cihazların verimli kullanımını doğrudan etkilemektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların hepsi bu tarz cihazların kullanımına olumlu bakmaktadır. Bu sayede olası sağlık risklerinin önlenebileceği ve sağlık sorunlarının sıklığının azaltılabileceği düşünülmektedir.

“Çok olumlu buluyorum bu tarz yenilikleri, keşke daha çok olsa. Bizde yok ama birkaç arkadaşımın ailesinde demans hastaları için kaybolduğunda hemen bulunmasını sağlayan bileklik kullananlar var ve o sayede bulunuyorlar çok iyi bir şey bu (K7, Diş Hekimi, Evli).”

Teknolojinin sağlık amaçlı kullanımının yanında sosyal medyadan eski arkadaşlarla bir araya gelmek, sohbet etmek ve bazı konularda bilgi edinmek için arama motorunu kullanmak yaşlıları teknolojiyi aktif kullanmaya iten diğer önemli faktörlerdendir. Bazı sağlık problemleri teknoloji kullanımında sorun yaratsa bile bu durumun ciddi engeller doğurmadığı katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Bu tarz teknolojileri kullanmadan önce nasıl kullanılacağına dair eğitim sürecinin ulaşılabilir olması önem arz etmektedir. Katılımcılar teknolojiyi verimli kullanmada çağa ayak uyduramamaktan yakınmakta ve Sosyal Yaşam Evi'nde telefon, bilgisayar gibi teknolojik aletlerin kullanımına yönelik verilen eğitimde olduğu gibi diğer teknolojik ürünlerin kullanımı için de eğitim programlarının uygulanmasını arzu etmektedir.

“Kullanılması sağlanmak kaydıyla olumlu bakıyorum. Teknolojiyi koyup onun nasıl kullanacağını insanlara öğretmediğiniz taktirde bir yararı yok teknolojinin (K14, Avukat, Bekar).”

TARTIŞMA

Sosyal ilişkiler başarılı yaşlanma sürecinde en önemli değişken olarak kabul edilmektedir. Yaşlı katılımcıların çoğunluğu aile ile yakın ilişkilere sahip olmanın ve güzel dostluklar kurabilmenin yaşlanma sürecinde sosyal destek açısından oldukça önemli olduğu görüşündedir. Yapılan çalışmalarda da sosyal çevrenin başarılı yaşlanma sürecine olumlu katkısı ortaya konmuştur (İçli, 2010; Hazer ve Demir Erbil, 2021). Bunun yanı sıra “evli olmak” başarılı yaşlanma sürecine olumlu katkısı olan bir diğer değişken olarak görülmüştür. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda medeni durumun başarılı yaşlanma ile ilişkisi netlik kazanamamıştır. Bazı çalışmalarda sağlıklı yaşama alt boyutunda ve yaşam kalitesi ölçeğinde evli bireylerin daha sağlıklı olduğu ve yaşam kalitesinin yüksek olduğu bulunmuştur (Rogers vd., 1992; Momtaz vd., 2011, s.442; Glass, 2015; Yoldaş, 2019). Diğer yandan bazı araştırmacılar başarılı yaşlanma ile medeni durum arasında ilişki olmadığını savunurken (İlbay vd., 2016) Kahana ve diğerleri tarafından (2012) yapılan bir çalışmada ise evli olmanın depresyon riskini azaltarak başarılı yaşlanmaya olumlu katkısı olurken sosyal aktivitelere katılımı düşürdüğü için süreci negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Fiziksel iyi oluş başarılı yaşlanma sürecindeki önemli bir diğer faktördür. Katılımcıların çoğu, sağlığın her şeyin başı olduğu fikrini belirtmekte ve sağlıklı

olmanın başarılı yaşlanma için altın kurallardan biri olduğunu savunmaktadır. Bu sonuç yapılan diğer araştırmalarla paralellik göstermektedir (Bowling ve Dieppe, 2005; İçli, 2010; Vural vd., 2018; Özsungur, 2018; Vural Yüzbaşı ve Künüroğlu, 2020). Araştırma grubunda yer alan yaşlı bireyler psikolojik sağlamlık ve psikolojik iyi oluş ile başarılı yaşlanma arasında doğrudan ilişki olduğunu dile getirmişlerdir. Araştırma sonucuna paralel olarak Ryff (1989) tarafından yapılan çalışmada da kendini kabul etme, yaşamdaki anlam, çevresel hakimiyet, kişisel gelişim, özerklik ve olumlu sosyal ilişkiler gibi psikolojik faktörlerle başarılı yaşlanma arasında ilişki olduğu gösterilmiştir. Kaçıra (2020) tarafından yapılan çalışmada ise sorunlarla mücadele etme, uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge, deneyime açıklık ve ego bütünlüğü gibi kişilik özellikleri ve ego bütünlüğünün sağlıklı yaşlanma ile pozitif ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Başarılı yaşlanmanın tanımı kimi katılımcılara göre maddi bağımsızlık ve başkalarına bağımlı olmadan yaşamı sürdürebilme kabiliyetidir. Bağımsızlığa yapılan bu vurgu, başarılı yaşlanmanın ilk tanımıyla oldukça benzerdir. 1960'lı yıllarda Havighurts için başarılı yaşlanma topluma yük olmadan yaşlanabilme olarak nitelendirilmiştir (Akça, 2019). Bunun yanı sıra yine Jylhä ve diğerleri tarafından (2015) yapılan çalışmada, maddi bağımsızlık fiziksel sağlıktan daha önemli bulunmuştur. Maddi bağımsızlığın yanı sıra fiziksel ve mental olarak sağlıklı olup başkalarına bağımlı olmadan yaşamak başarılı yaşlanma süreci için oldukça önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Yazıcı, 2018). Yazıcı (2018) yaşlıların başarılı yaşlanma algısını ölçmek için yaptığı çalışmada fiziksel bağımsızlığın başarılı yaşlanma için gerekli olan en önemli unsur olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine Sloane-Seale ve Kops (2010) tarafından yaşlı yetişkinlerin başarılı yaşlanma durumlarına ilişkin Kanada'da yapılan çalışmada, "bağımsız bir şekilde işlerini görebilen birey olma" yaşlıların kendilerini en iyi tanımlayan özelliklerindedir.

Yapılan çalışmada literatüre paralel olarak yaşlı bireylerin çoğu kurum bakımından ziyade yerinde yaşlanmayı tercih etmektedir (Cook, 2013; Dörter, 2014; Öğüt vd., 2017). Yerinde yaşlanma sürecinde katılımcıların sosyal destek ağlarının en önemli parçalarından biri ailedir. Eşi ve çocukları ile yaşayan bireyler özellikle yaşlıların kendi evinde ve ailesiyle yaşlanmasının gerekli olduğu görüşünü savunmaktadır. Yapılan çalışmalar da yerinde yaşlanma sürecinde

sosyal destek ağlarının önemine vurgu yapmaktadır (Wiles vd., 2011; Oswald vd., 2011; Esendemir, 2016, s.18; Özmete ve Dinç, 2020).

Yerinde başarılı yaşlanma sürecinin en önemli bileşenlerinden birini fiziki çevre oluşturmaktadır. Yaşanılan çevre ile başarılı yaşlanma arasında doğrudan bir ilişki vardır, yaşlı kişiler kendilerine uygun bir çevrede yaşlandığında iyilik hali yükselmektedir (Beard vd., 2009; Gerstorf vd., 2010; Düzenli ve Alpak, 2017, s.6; Li vd., 2020, s.2; Salamane vd., 2021). Çevre kalitesi ile başarılı yaşlanma arasındaki ilişki katılımcılar tarafından da dile getirilmiştir. Kadıköy ilçesi Sosyal Yaşam Evi projesi ile 2016 yılında Yaşlı Dostu Kent unvanına sahip olmuştur (Tunçer, 2017), bu yüzden İstanbul'un diğer ilçelerine nazaran yaşlılar için daha yaşanılabilir bir ilçedir. Buna rağmen özellikle bozuk kaldırımlar, yetersiz yeşil alan, sosyalleşme alanlarının kısıtlılığı, yetersiz aydınlatma gibi birçok sorun yaşlılar tarafından dile getirilmiştir. Çoğu katılımcı için yeşil alan, park ve sahil gibi fiziksel egzersiz için uygun mekanlar ve sosyalleşmek için yeterli imkanlara sahip olmak öncelikli bulunmuştur. Bu beklentiler yapılan çalışmalar ile paralellik göstermektedir, yaşlıların yaşam alanlarında yeşil alan bulunmasına önem verdiği birçok çalışmada sunulmaktadır (Çakmak, 2014; Yılmaz vd., 2016). Yerinde başarılı yaşlanma sürecinde fiziksel çevre kadar sosyal çevre de yaşlılar için önemlidir. Öyle ki bazı araştırma sonuçlarına göre yaşlı bireyler, alışılmış sosyal çevrelerinden ayrılmamak için ihtiyacını karşılamayan konut ve çevresinde ikamet etmeyi sürdürmeye devam etmektedir (Carver vd., 2018, s.5; Özmete ve Dinç, 2020). Katılımcılar kendi sosyokültürel yapısına benzer arkadaş grubuna sahip olmaktan memnundur. Bu sayede kaliteli iletişim kurabildiklerini ve birbirlerini geliştirici paylaşımlarda bulunabildiklerini düşünmektedirler. Arkadaşlarla geçirilen kaliteli vakit ve paylaşımların sonucunda bireyler kendilerini daha mutlu hissetmekte ve toplumun bir parçası olmayı sürdürmekten memnun görünmektedir. Elde edilen bu bulgular yapılan diğer çalışmalarla paralellik göstermektedir. Yapılan çalışmalar da göstermiştir ki sosyal çevre yaşlıların iyilik halini yükseltmekte ve sosyal katılımı artırmaktadır (Carver vd., 2018, s.4; Tümer vd., 2021, s.5).

Yaşlıların kendi evlerinde bağımsız ve sağlıklı şekilde olabildiğince uzun yaşayabilmesi için evde destek hizmetleri gereklidir (Gürer, 2021). Sunulan sağlık hizmetleri ve sosyal destekle yaşlı yetişkinler kendi çevrelerinde başkalarına bağımlı olmadan başarılı bir yaşlanma süreci geçirebilme imkanına sahip olabilmektedir. Araştırma grubundaki bireyler herhangi bir sağlık sorunu

yaşamadığı ve gerekli sosyal desteği arkadaş çevresi ve aileden karşıladıkları için evde bakıma şu an için ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Fakat özellikle yalnız yaşayan yaşlılara yönelik hizmetlerin çok yetersiz olması ve evde bakımın içeriğinin dar olması katılımcılar tarafından eleştirilmiştir. Yerinde ve başarılı yaşlanma sürecinde yaşlıların bağımsızlığını desteklemek ve olası riskleri azaltmak veya ortadan kaldırmak için son zamanlarda sıkça teknolojiden faydalanılmaya başlanmıştır. Özellikle akıllı ev teknolojileri ve geronteknolojik cihazlar sıklıkla kullanılmaya başlanmış ve literatürde yerini almıştır (Cook, 2006, s.25; Maraşi, 2018). Katılımcıların teknolojiye yönelik tutumlarına bakıldığında hepsi yaşlanma sürecince teknoloji kullanımına olumlu bakmakta ve teknolojiyi faydalı görmektedir. Elde edilen sonuçlar literatür ile paralellik göstermektedir (Kalınkara vd., 2016; Görgün Baran vd., 2017).

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanıldığından sınırlı sayıda yaşlı katılımcıya ulaşılmıştır. Ülkemizde mevcut yaşlı yetişkinlerin eğitim düzeyi düşük olmakla birlikte araştırmada yer alan katılımcıların eğitim düzeyi oldukça yüksektir. Bu durumda, araştırma sonucunda elde edilen yaşlıların yerinde başarılı yaşlanma algıları ile hizmet beklentilerinin sınırlı sayıda yaşlı kesimi temsil ettiği göz ardı edilmemelidir. Yüz yüze gerçekleştirilmesi planlanan yarı yapılandırılmış görüşmeler koronavirüs salgını nedeniyle Zoom uygulaması üzerinden gerçekleştirilmiştir.

SONUÇ

Ülkemizin son yıllarda şahit olduğu demografik ve toplumsal değişim yaşlıların bakım sorununu gündeme getirmiştir. Gelişmiş ülkelerde yaşlıların fiziksel ve psikolojik sağlığına olumlu katkılarından dolayı hem yaşlı bireyler hem de hizmet verenler tarafından önerilen *yerinde yaşlanma* modeli, ülkemizdeki yaşlı popülasyonun bakım sorununda kurumsal bakıma alternatif bir modeldir. Yerinde yaşlanma modelinin ülkemizde nasıl geliştirileceği cevaplanması gereken soruların başında gelmektedir. Ülkemiz literatüründe yerinde ve başarılı yaşlanma üzerine yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Başarılı yaşlanma olgusunu yaşlı perspektifiyle ele alan ve yerinde yaşlanma bağlamında değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Yaşlıya uygun fiziki ve sosyal çevre ile ihtiyaca yönelik hizmet beklentisi yaşlıların kendi evlerinde, bağımsız ve yaşam standardı korunarak başarılı bir yaşlanma süreci geçirebilmesi için oldukça önemli kabul edilmektedir. Bu gerekliliklerden yola çıkarak yerinde yaşlanma çoğu gelişmiş ülkede başarı ile uygulansa bile cinsiyetten kültüre birçok farklı değişkenden etkilenen bu modelde, yaşlıların başarılı bir yaşlanma süreci geçirebilmesi için hangi koşulların sağlanması gerektiği noktasında yaşlıların görüşlerine başvurmak elzemdir. Yapılan bu çalışma ile yaşlı yetişkinlerin yerinde başarılı yaşlanma sürecine yönelik tutumları değerlendirilmiştir.

Katılımcıların kendi yaşlanma dönemlerine yönelik tutumları oldukça olumludur, neredeyse tüm katılımcılar yaşlılık dönemlerini “başarılı” olarak değerlendirmiştir. Başarılı yaşlanma; sosyal ilişkiler, sağlıklı olmak, bağımsızlık ve aktif yaşam ile ilişkilendirilmiştir. Literatürde yer alan çalışmaların çoğu başarılı yaşlanma sürecinde “fiziksel sağlığı” önemine vurgu yapmış ve başarılı yaşlanma sıklıkla sağlıklı eş değer görülmüştür (Nazlı, 2016; Rowe ve Kahn, 1997). Bu çalışmada da sağlıklı olmak katılımcılar tarafından önemli görülmele birlikte yaşlılar için başarılı yaşlanmada en önemli faktör “sosyal ilişkiler”dir. Katılımcılar özellikle ileri yaştaki bireylerin başarılı yaşlanabilmesi için topluma aktif katılımının gerekliliğini vurgulamıştır. “Aktif yaşam” emekliliğe uyum sürecini kolaylaştırmakta ve yaşlı kişilerin iyilik haline olumlu katkı sunmaktadır. Bununla birlikte özellikle erkek katılımcılar için meslek hayatı başarılı yaşlanma sürecini olumlu etkilemiştir. “Gelir güvencesi” ve “fiziksel olarak başkalarına bağımlı olmadan yaşamı sürdürebilmek” başarılı yaşlanma sürecinin bir diğer önemli parçasıdır.

Yaşlıların çoğu yerinde yaşlanmak istediğini ve yerinde yaşlanmanın başarılı yaşlanma sürecini pozitif yönde etkilediğini belirtmiştir. Aidiyet duygusu ve adaptasyon sorunu yaşama endişesi, katılımcıların yerinde yaşlanma tercihlerini etkileyen iki önemli sebeptir. Yerinde başarılı yaşlanmanın sürdürülebilir bir bakım modeli olabilmesi için yaşlıya uygun fiziki ve sosyal çevre ile evde destek hizmetleri gerekli görülmüştür. Yaşlıların değişen fiziksel ve mental sağlığına cevap verebilecek uygun fiziksel koşulların sağlanması elzem görülürken fiziki çevrede yer alan ve yaşlıların sağlığını tehdit eden sorunların (bozuk kaldırımlar, yetersiz aydınlatma, yeşil alanların eksikliği, ulaşımında yaşanan

sorunlar gibi) çözülmesi gerektiği katılımcılar tarafından özellikle vurgulanmıştır. Yerinde yaşlanmada, yaşlıların bedenlerinde meydana gelen bazı değişimler sonucunda ev ve çevresinde fiziksel güçlüklerle karşılaşması muhtemeldir. Bu noktada yaşlı bireyler, evde destek hizmetleri ile yerinde yaşlanma sürecini bağımsız sürdürmek istemektedir. Evde bakım hizmetleri ve teknoloji, evde destek hizmetlerinin temelini oluşturmaktadır. Yaşlıların zorluk yaşadığı yerlerde, evde bakım hizmetleriyle (özellikle yalnız yaşayan yaşlıların ihtiyaçlarının karşılanması) desteklenmeleri ve teknolojik yenilikler ile sağlığa dair çıktıların takip edilip risklerin en aza indirilmesi yerinde başarılı yaşlanma için arzu edilmektedir.

KAYNAKÇA

Akça, G., (2019). *60 Yaş Üzeri Bireylerde Başarılı Yaşlanma Düzeyini Etkileyen Kişisel Değişkenlerinin Analizi* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi) İstanbul, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Aile Hekimliği Ana Bilim Dalı.

Baltacı, A., (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 231-274.

Baysal, H. Y., Aktaş, B., Bakan, B. A., (2020). An investigation of the relationship between ageing in place and successful ageing in elderly individuals, *Psychogeriatrics Journey*, 20(4), 473-479.

Beard, J. R., Blaney, S., Cerda, M., Frye, V., Lovasi, G. S., Ompad, D., Rundle, A., Vlahov, D., (2009). Neighborhood characteristics and disability in older adults, *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 64(2), s.252-257.

Berg, L., Lune, H., (2019). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Konya: Eğitim Yayınevi.

Bowling A, Dieppe P, (2005). What is successful ageing and who should define it?, *Bmj*, 331(7531), 1548-1551.

Carver, L. F., Beamish R., Phillips, S., (2018). Successful Aging: Illness and Social Connections, *Geriatrics*, 3 (3), s.1-7.

Cook, D. J., (2006). Health Monitoring and Assistance to Support Aging in Place, *Journal of Universal Computer Science*, 12(1), 15-29.

Cook DJ, Crandall AS, Thomas BL, Krishnan NC., (2013). CASAS: A Smart Home in a Box, 46(7):10.1109/MC.2012.328, doi: 10.1109/MC.2012.328.

Çakmak, C., (2014). *Yerinde Yaşlanma Olgusunun Konut Mekân Kullanımı Açısından İrdelenmesi* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi), İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Çapcıoğlu, İ., Alpay, H., (2019). Çevresel Gerontoloji Bağlamında 'yerinde Yaşlanma'nın Temel Belirleyicileri ve Aktif Yaşlanma Süreciyle İlişkisi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 1949-1966.

Demir Erbil, D., Hazer, O., (2021). Yaşlıların Günlük Yaşam Aktivitelerinin ve Sosyal Ağlarının Başarılı Yaşlanmaya Etkisi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(80), s.1846-1857.

Dörter, S. S., (2014). *Huzurevinde ya da yerinde yaşlanmayı tercih eden yaşlı bireylerde yaşadıkları çevre ile yaşam kalitesi arasındaki ilişki* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi) İstanbul, Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Düzenli, T., Alpak, E., (2017). Yaşlıların Kentsel Açık Mekân Kullanımlarının İncelenmesi: Trabzon Kenti Örneği, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10 (2), 1-8.

Esendemir, Ş., (2016), Türkiye'de Yerinde Yaşlanma ve Mekân Gerontolojisinin Temel Parametreleri, *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 411-429.

Fänge, A. M., Oswald, F., Clemson, L., (2012). Aging in Place in Late Life: Theory, Methodology, and Intervention, *Journal of Aging Research*, Article ID 547562, <https://doi.org/10.1155/2012/547562>.

Gerstorf, D., Ram, N., Goebel, J., Schupp, J., Lindenberger, U., Wagner, G. G., (2010), Where People Live and Die Makes a Difference: Individual and Geographic Disparities in Well-Being Progression at the End of Life, *Psychology and Aging*, 25(3), 661-676.

Glass, T. A., Seeman, T. E., Regula Herzog, A., Kahn, R., Berkman, L. F., (1995). Change in Productive Activity in Late Adulthood: MacArthur Studies of Successful Aging, *The Journals of Gerontology: Series B*, Cilt:50B(2), s. 65-76

Görgün Baran, A., Koçak Kurt, Ş., Serdar Tekeli, E., (2017). Yaşlıların Dijital Teknolojileri Kullanım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 45, 1-24.

Grove, H., (2021). Ageing as well as you can in place: Applying a geographical lens to the capability approach, *Social Science and Medicine*, 288 (2021)113525, <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113525>.

Gürer, A., (2021). Ülke Örnekleri ile Evde Bakım Hizmetlerine Genel Bakış, *Journal of Health Services and Education*, 5(1): 20-25.

İlbağ, A. B., Yiğit, Y., Özişli, Ö., (2016). Emeklilerin Yaşam Doyumu ve Rehberlik İhtiyacı İlişkisi: Sakarya Örneği, *İş'te Davranış Dergisi*, 1(1), 36-47.

İçli, G., (2010). Yaşlılar ve yaşlılığın değerlendirilmesi: Denizli ili üzerine niteliksel bir araştırma, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2010(1), 1-13.

Jylhä, M., Lumme-Sandt, K., (2015). Perceptions by the oldest old of successful aging, Vitality 90+ Study, *Journal of Aging Studies*, 32, 50-58.

Kaçıra, E. N., (2020). *Yaşlı Bireylerde Kişilik Özellikleri Başarılı Yaşlanma ve Ego Bütünlüğünün Psikolojik Uyum Üzerindeki Etkisi* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi) Aksaray, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kahana, E., Kelley-Moore, J., Kahana, B., (2012). Proactive aging: A longitudinal study of stress, resources, agency, and well-being in late life, *Aging Mental Health*, 16(4), 438-451.

Kalınkara, V., Arpacı, F., (2013). Yerinde yaşlanma, VII. Ulusal Yaşlılık Kongresi, 23-25 Mayıs 2013, Karabük, s.74-80.

Kalınkara, V., Başbüyük, G. Ö., Ay, F., (2016). Yaşlıların Geronteknolojik Ürünleri Kalebeye Yönelik Tutumları, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 9, 1-19.

Kütmeç Yılmaz, C., (2020). Yaşlı Bireylerde Yerinde Yaşlanma ile Başarılı Yaşlanma ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 3, 38-48.

Li, X., Wang, J., Dong, S., Fu, J., Liu, J., (2020), The Influence of Disabilities in Activities of Daily Living on Successful Aging: The Role of Well-Being and Residence Location, *Frontiers in Public Health*, 7(417), s. 1-4.

Maraş, A., (2018). Yerinde yaşlanma için akıllı ev stratejileri (Yayınlanmış yüksek lisans tezi) İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Momtaz, Y. A., İbrahim, R., Hamid, T. A., Yahaya, N., (2011). Sociodemographic predictors of elderly's psychological well-being in Malaysia, *Aging Mental Health*, 15(4):437-445.

Nazlı, A., (2016). Yaşlanma, birey ve toplum: Yaşlanmaya sosyolojik bakış Ege Tıp Dergisi, 2016; 55 (Ek Sayı), 1-5.

Oswald, F., Jopp, D., Rott, C., Wahl, H.-W. (2010). Is Aging in Place a Resource for or Risk to Life Satisfaction?, *The Gerontologist*, 51(2), 238-250.

Öğüt, S., Öğüt Düzen, K., Polat, M., (2017). Huzurevlerinde Yaşayan Yaşlıların Yerinde Yaşlanma Konusundaki Duygu ve Düşünceleri, *Manisa CBU Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 522-526.

Özmete, E., Dinç, B., (2020). Yaşlıların "Göç ve Yerinde Yaşlanma" Bağlamında Kentsel Dönüşüm ile İlgili Değerlendirmeleri, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20 (46), 197-234.

Özsungur, F., (2018). *Yaşlıların Teknoloji Kabul ve Kullanım Davranışlarının Başarılı Yaşlanma Üzerindeki Etkilerinin Analizi: Adana ili Örneği* (Yayınlanmış doktora tezi) Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Rogers, R. G., Rogers, A., Belanger, A., (1992). Disability-Free Life among the Elderly in the United States: Sociodemographic Correlates of Functional Health, *Journal of Aging and Health*, 4(1), 19-42.

Rowe, J., Kahn, R., (1997), Successful Aging, The Gerontological Society of America, *The Gerontologist*, 37(4), 433-440.

Ryff, C. D., (1989). Beyond Ponce de Leon and life satisfaction; new direction in quest of successful aging, *International Journal of Behavior Development*, 12(1), 5–55.

Salamane, L. C., Martins, E. L., Lucchetti, G., Lucchetti, A. L., (2021), Factors associated with successful aging in Brazilian community-dwelling older adults: When physical health is not enough, *Geriatric Nursing Dergisi*, 42(2), s.372-378.

Sloane-Seale, A., Kops, B., (2010). Older adults' participation in education and successful aging: Implications for university continuing education in Canada. *Canadian Journal of University Continuing Education*, 36(1), s.1-29.

Şimşek, H., Yıldırım A., (1999). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık - Sosyal Bilimler Dizisi.

Tekindal, M., Uğuz Arsu, Ş., (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme, *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 153- 182.

Tunçer, M., (2017). Kentsel Yaşlanma ve Kent Hakkı: Kadıköy'deki Yaşlıların Kentsel Alan Deneyimleri, Senex Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongresi Yıllığı, 1.Baskı, 17-32.

Tümer, A., Dönmez, S., Gümüşsoy, S., Balkaya, N., A., (2021), The relationship among aging in place, loneliness, and life satisfaction in the elderly in Turkey, *Perspect Psychiatr Care*, 2021;1–8, <https://doi.org/10.1111/ppc.12855>.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *İstatistiklerle Yaşlılar* (2020). Erişim Tarihi:12.09.2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2020-37227>.

Vural, R., Özen, M., Yazıcı, S., (2018), Başarılı Yaşlanma Algısı: Farklı Yaş Gruplarından Bireylerin Yaşlılığa Bakışı, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 27 (5), 305-316.

Vural Yüzbaşı, D. ve Küneuroğlu, F. (2020). Öz-şefkat, sağlıklı yaşlanma ve öz-şefkate ilişkin müdahale programları, *Nesne Dergisi*, 8(16), 143-157.

Wiles JL, Leibing A, Guberman N, Reeve J, Allen RE., (2012). The meaning of "aging in place" to older people, *Gerontologist*, 52(3), 357-66.

World Health Organization (WHO), (2004). *A glossary of terms for community health care and services for older persons*. Geneva: World Health Organisation, Erişim Tarihi:26.09.2021, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/68896/WHO_WKC_Tech.Ser._04.2.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Yazıcı, S., (2018). Başarılı Yaşlanma Algısı: Farklı Yaş Gruplarından Bireylerin Yaşlılığa Bakışı, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 27(5), s.305-316.

Yılmaz, T., Olgun, R., Şavklı, F. (2016). Yaşlı Bireylerin Park Kullanım Tercihleri Üzerine Bir Çalışma, *Inonu University Journal of Arts and Design*, 6(14), 1-10.

Yoldaş, A. F., (2019). 60 Yaş Üstü Kişilerde Başarılı Yaşlanma ile Yaşam Kalitesi ve Günlük Yaşam Aktivitelerinin Değerlendirilmesi, Uzmanlık Tezi, Erişim Tarihi: 04.05.2021.

YAYIN İLKELERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yılda dört kez yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.
- Dergiye Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın kabul edilmektedir.
- Gönderilen eserler öncelikle konunun dergiye uyumu, yazıların objektiflik kriterine ve yayın etiği ilkelerine uygunluğu, şekil şartlarını sağlaması ve intihal içermemesi bakımından Yayın Kurulunca ön incelemeye tabi tutulmakta ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir.
- Dergiye gönderilen makaleler, “kör hakem sistemi” çerçevesinde iki hakeme iletilmekte; gerekli görülmesi durumunda ise üçüncü bir hakeme yönlendirilmektedir. Yayına kabul açısından çoğunluk kararı aranmaktadır.
- Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da değerlendirilmek üzere farklı bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluklar çalışmanın yazar(lar)ına aittir.
- Gönderilen eserlerin telif hakkı Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'ne aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayımlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılması ve eserlerin Dergipark sistemi üzerinden <http://dergipark.gov.tr/spcd> adresine gönderilmesi gerekmektedir.

PUBLICATION PRINCIPLES

- Journal of Social Policy Studies is a **peer-reviewed** and **scientific** journal published four times a year by the Ministry of Family and Social Services
- Publications are accepted in two languages, Turkish and English.
- The submitted publications are subject to preliminary review by the Editorial Board in terms of compliance with the journal's content, objectivity criteria, ethical principles, and format. Publications providing conditions are sent to the reviewer. The editorial process gives the editors the authority to reject any manuscript, if it does not meet the scientific publishing standards or is out of scope of the journal.
- The articles submitted to the journal are sent to two reviewers within the "blind refereeing"; In case of conflicting feedback, the editor may choose to send the paper to a third reviewer. The majority decision is required for acceptance.
- The article sent to Journal of Social Policy Studies must not have been published in another journal, or has not been submitted to a different journal for evaluation.
- Responsibilities arising from comments in the publications belong to the author (s).
- The copyright of the submitted publications belongs to the Journal of Social Policy Studies. Authors accept this when they submit their articles. Quotations must give reference to the articles published in the journal.
- Articles must be written in Microsoft Word program and sent to <http://dergipark.gov.tr/spcd> via Dergipark system.
- For more information about publication principles and to access reference guidelines: <http://dergipark.gov.tr/spcd/page/4807>

